

RAST

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA
LETNIK XVII, JULIJ 2006, št. 3-4 (105-106) ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

VSEBINA

str. RAST št. 3–4 (105–106)

UVODNIK	Težnostna in sevalna točka ali zgolj dremotični ništrc?	271	Milan MARKELJ
LITERATURA			
Poezija	Pomladni haikuji	272	Smiljan TROBIŠ
	Premagano	273	
	Zahvala za mir	274	
	Oblak	274	
	Svetlo zelen dan	275	Janez KOLENC
	Skrivalnice	277	David BEDRAČ
Proza	Ko boš prišel, zmeraj prinesi mi rože	282	Damijan ŠINIGOJ
	Ksenija	283	Jože SEVLJAK
	Puška	285	
Prevod	Norma (odlomki iz romana)	288	Vladimir SOROKIN Prevod: Lijana DEJAK
KULTURA			
	Dolenjski astronom Franc Breckerfeld	293	Stanislav JUŽNIČ
	Trubar, oče slovenske književnosti in kulture	304	Tine KRISTAN
	Pokopališča kot kulturna dediščina	310	Jernej ZUPANČIČ
NAŠ GOST			
	"Kar koli vam reče, storite!" – Pogovor s prvim novomeškim škofom msgr. Andrejem Glavanom	319	Milan MARKELJ
	Tudi sam sebi sem skrivnost	330	Tatjana PREGI KOBÉ
DRUŽBENA VPRAŠANJA			
	Razvoj gospodarstva v občini Novo mesto	336	Marjan SIMIČ
ODMEVI IN ODZIVI			
	60 let Knjižnice Mirana Jarca in 29 let Dolenjskega knjižnega sejma	345	Jadranka MATIČ ZUPANČIČ
	Deo, sibi, et posteribus!	349	Franci KONCILIJA
	Dan za odličnost	351	Jože ZUPAN
	Rastoča knjiga v Trebnjem zgrešila smer	353	Stane PEČEK
	Simona Dular: Esprit	355	Alenka ČERNELIČ KROŠELJ
	Iluminacije Mateja Metlikoviča	357	Nataša POLAJNAR FRELJIH
	Muzejska delavnica – kulturno izročilo – identiteta	358	Ivan KASTELIČ
	Vloga in pomen "krških" protestantov	360	Alenka ČERNELIČ KROŠELJ
	Kako misliti dediščino?	363	Alenka ČERNELIČ KROŠELJ
	Za osveščanje branja	365	Jože ZUPAN
	Bila je to lepa vas	367	Marinka DRAŽUMERIČ
	Etnografski muzej treh generacij	367	Ivanka POČKAR
	Optični odtis zapuščine	370	Rasto BOŽIČ
	Gazvodove obrnjene slike	371	Barica SMOLE
	Podobi sodobnega sveta	373	Rasto BOŽIČ
SKRITI ZAKLADI KULTURNE DEDIŠČINE			
	Poročilo o misijonskem delu v Severni Ameriki (1)	376	Oton SKOLA Prevod: France BARAGA
KRONIKA			
	Marec – april 2006	391	Lidija MARKELJ
NASLOVNICA:	Maksim Sedej ml., SLOVENSKI KRIŽEV POT, 1997 (detajl); foto: Zvone Pelko		

DOM
 82
 RAS
 D2007/2439

Maksim Sedej ml.: REVOLUCIJA, Triptih narodne pomiritve XX, 2000; foto: Zvone Pelko

TEŽNOSTNA IN SEVALNA TOČKA ALI ZGOLJ DREMOTIČNI NIŠTRC

Ta čas se za Novo mesto in Dolenjsko zgodovina piše s poudarjenimi črkami. Letošnjega 7. aprila, prav na dan, ko je pred 641 leti vojvoda Rudolf Habsburški podpisal listino, s katero je bilo ustanovljeno Novo mesto, je papež Benedikt XVI. podpisal odločbo o ustanovitvi novomeške škofije. To je nedvomno eden od velikih zgodovinskih dogodkov, ki jih mesto beleži v svoji, lahko bi rekli večtisočletni zgodovini. Njegove davne korenine namreč segajo skoraj tri tisočletja nazaj do velikega prazgodovinskega naselja, ki je stalo na območju današnjega Novega mesta. Po več stoletjih razcveta in obstoja je poniknilo v zatišni kot zgodovine. Habsburžanova ustanovitev mesta v srednjem veku je bila pravzaprav njegovo ponovno rojstvo in nova, vidnejša pot skozi čas, ki se do današnjih dni kaže kot razvoj mesta v gospodarsko, kulturno in duhovno središče območja širše Dolenjske. H krepitvi tega položaja je še posebej v verskem pomenu veliko pripomogla ustanovitev kolegialnega kapitlja leta 1493, nedvomno pa mu odločilen pečat daje prav letošnji vstop med škofijska stolna mesta.

Novo mesto tako dodatno krepí vlogo regionalnega središča in pridobiva na pomenu ... kar pa seveda ni samemu sebi namen. Od močnega regionalnega središča se namreč pričakuje, da bo tako težnostna točka političnih, gospodarskih in kulturnih potencialov kot sevalna točka zamisli, pobud, spodbud in dejanj, potrebnih za vsestranski in dolgoročno dobro utemeljen razvoj mesta in območja. Brez tega je njegova središčna vloga lahko zgolj gola formalnost brez pravih učinkov oziroma je sploh ni.

Zgodovinski dogodki tega leta, ki razveseljujejo in navdajajo s ponosom, torej niso le čas praznovanja, ampak tudi čas, ko se je treba preprašati in si jasno odgovoriti na nekatera vprašanja, ki jih vsaj posredno zastavljajo taki zgodovinski dogodki. Ali je Novo mesto zrelo zanje ali ne? Je res težnostna in sevalna točka ali je zgolj dremotični ništrc? Ali je sodobno in perspektivno regijsko središče ali se brezplodno izčrpuje z lovljenjem lastnega repa?

Iz preteklih časov prihajajo pritrjevanja za eno in za drugo, preteklost nam pripoveduje o dobrih in slabih časih mesta, o močni in šibki dolenjski metropoli, kot so mesto poimenovali vanj zagledani poetje. Iz preteklih časov prihaja tudi poduk, da se iz sedanjosti oblikujejo opeke za stavbo zgodovine, ki jo bodo gradili prihodnji rodovi.

Sedanjust pa je v naših rokah!

Milan Markelj,
odgovorni urednik

Smiljan Trobiš POMLADNI HAIKUJI

*Obrisi oblaka
za vejami.
Kot da je drevo večje.*

*Storž na tleh
pestuje
svojo bolečino.*

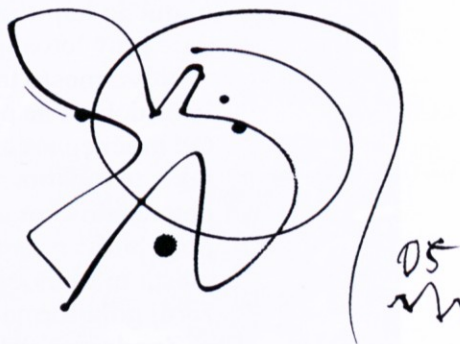
*Potok je legel
v svojo strugo.
Spet mir.*

*Luči
za velikim borom.
Praznik.*

*V dekletu,
oblečenem v črno,
se zrcali noč.*

*Vonj
po mladih smrekah
do neba.*

*Potem pa mir,
kot da bo večno
trajal.*

Matej Metlikovič: PTICE, tuš

*Nikjer ptic.
Pa vse
žvrgoli.*

*Samo jaz
in nebo.
Pa toliko oblakov!*

*Trava.
Toliko
skrivnosti!*

*Kos poje.
Sploh ne ve,
da ga poslušam.*

*Drevo
za drevesom,
Nisem središče.*

*Zeleni vrt.
Ponavlja se
stara zgodba.*

PREMAGANO

*Telesa ostanejo spodaj.
Svet je premagan z nami vred.
Tih se odpirajo vrata.
Angeli se sprehajajo, kjer je bila prej materija.
Oblaki niso več rdeči in nežna modrina
se plazi po stropih naših soban,
med dvoranami veselja in miru.*

*Domači smo si,
tako toplo je v naši modrih sobah!
Sveče plapolajo in pripovedujejo.
Nežna glasba polni mir,
spet je poezija povsod.
Vsi s kozarci vina, pijemo počasi,
z urejeno mero dobrega.*

*Tiho se pogovarjamo, čeprav vsi že vemo vse.
Vedno več veselja, a nobenega hrupa,
vedno več sreče, a se navzven nič ne pozna.
Vedno več miru vedno bolj polnega življenja,
ki se je ustavilo, da bi zaživel trenutek.
Radi se imamo in vse je čisto,
naše želje so samo dobre želje
v modri dvorani polnega pojočega miru.*

*Kakor je blagoslov razsvetlil temo,
tako zdaj razsvetljuje svetlobo,
vedno svetlejši smo, vedno bolj čisti,
vedno bolj mi - sami postajamo blagoslov.*

*In vse je belo in beli krog se širi in lepša
iz trenutka v trenutek,
beli krog postaja z nami vred belo, belo, belo...*

ZAHVALA ZA MIR

*Gozdovi šumijo vse naokrog,
mesečina ljubi z ljubeznijo brez strasti.
Ta bogati mir, ko sem s Teboj,
je kot studenec čiste vode,
vrelec, ki se v njem kopajo angeli
in preletavajo jezero.*

*Brez besed teče izvir in njegov nemir
je še lepši od miru.*

*Tvoj dih,
šumenje v drevesih,
radodarni tok voda in pozabljiva luna.
Ljudje.
Očiščeni so bili v mojem trpljenju.*

*Čez vse je moja ljubezen,
v kateri Ti v meni in po meni ljubiš Sebe,*

*Tiho sedim pred Teboj, pod Soncem,
za valovi morja sredi noči.*

OBLAK

*Na poti sem zašel v oblak.
Topel in prijeten je bil,
moral sem postaviti hišo,
da je oblak lahko stanoval pri meni.
Stene so ga branile pred požrešneži.
Nisem odpiral oken, da ga ne bi odpihnil veter.
Ko sem odhajal od doma, se je držal moje kože
in moje obleke in moral sem skrivati oči,
da ga ne bi ranili. Kadar sem se veselil,
sem moral paziti, da ga ne bi s smejanjem razgalil.
Dajal mi je toplino, varnega sem se počutil ob njem.
Hiša pa je bila zaprta, prijatelji niso več hodili k meni.*

*Ostal sem sam z oblakom, si krajšal čas s pesmimi,
ki sem jih pisal o njem. Rekel sem mu: Jaz.
In nikoli si nisem upal iz hiše brez njega,
saj se brez jaza ne da živeti. Tako sem mislil.*

Smiljan Trobiš

*Potem sem nekega dne bral pismo,
ki je prišlo od nekod iznad oblakov.
Naročalo mi je, naj se odpovem samemu sebi,
da bi lahko ljubil.
Ne vem še, če ne bom nekega dne
odprl oken, ko bo najbolj pihalo.
Ne vem, če bom še skrival oči.
Ne vem, če ne bom nekega dne pustil svojemu veselju,
da se razigra, pa čeprav bo topli oblak razočaran odšel.*

Janez Kolenc SVETLO ZELEN DAN

V POMLADNI ZANESENOSTI

*Smreke so napele svoja temna oprsja,
po strastni ljubezni diši,
bukve so zapele svojo svetlobo ljubezni
in gabri so se zvilili od žgoče strasti.
Vse živi in jaz v tem drhtim.*

*Ptiči niso več ptiči, so pojoče kresnice,
ki preletavajo slutnje in se spuste
tja, kjer se jih najmanj nadejaš.
Rože po travnikih ponujajo svojo lepoto,
da je ves travnik kot rožnato telo
dekleta, ki v spanju drhti.
Vsaka majhnost enakovredno živi. V tej pijanosti barv
sem skoraj že oslepel.
V tej kričavi napolnjenosti žil sem že otrdel.
Samo gledam, poslušam in ne čutim, ne vidim,
ne slišim. Samo živim.*

SVETLO ZELEN DAN

*Svetlo zelen jesenski dan
smehljajoče se vame zazira
in cvetje ponuja, kot da je dlan,
ki sproti daje in sproti pobira.*

*Marjetke v zelenju, jablana ponuja plodove,
še trta kot dojka me sili
in vrtnica v raznih barvah s cvetovi
kot šopek v razpeto srajco mi škili.*

LITERATURA
Rast 3–4 / 2006

*Gazim po razmočeni travi, poslušam napeve
šumenja in se namočim ob izproženi veji.
Vesel: še v sebi poslušam neke odmeve,
še nisem otrpel v zimski odeji..*

NOČNA BALADA

*Po snegu diši.
Misel teži
in me duši:
Ti...*

*Gledam temo
suho, zamišljeno.
Išče oko
večno slovo?*

*V gostoti miru
poje u u,
je brez glasu
groza ledu?*

*Gosta tema
in izza vsega
nekdo šepeta
da da,
prav sredi vsega.*

*Izteza roke,
ki me love,
da mi zdrobe
vero v vse,
naj zavest se zave,
da ni, ko je.*

KOT DA SEM NA STRAŽI

*Kot da sem na straži
in k zvezdam želim
in puško nosim,
stražim nova spoznanja...*

*Kot da v peklu sem,
v samotni gorim,
v hladu teme se zavem,
da še živim...*

*Kot da sem na zemlji
in pravkar rojen,
pa vse že vem,
s čim sem obremenjen...*

*Prekleta noč,
ne morem spati,
le gledam podobe
pretekle zlobe...*

*Na prsih leži
kot kobra tema
in sika vame,
češ da živi le še zame.*

MATERI

*Grob tvoj na sredi tuzemeljske zemlje,
ki te ne vrača, iz mene te jemlje,
tam, vem, kje svečo življenja prižgati,
ali ne, kje te v neznanem iskati.*

*Prideš, odideš, in to kar tako
skozi skrivnostno megleno svetlo
in me kot svečo v sebi prižigaš,
kdo si, v plamenih z nasmehom utripaš.*

*Vonj onostranstva vame prinašaš,
težo prhnenja iz mene odnašaš,
da je vse, kar je minljivo prsteno,
z izvenčasovnim neskončnim spojeno.*

David Bedrač SKRIVALNICE

I

*Bil je trenutek,
ko se je ustavilo.*

*Stemnjen sem šel,
globoko stemnjen
in prestrašen.*

Kje je tisto?

Kje se skriva?

Kje počiva?

Zakaj se mi dozdeva?!

*Bil je trenutek,
ki mu je sledil še eden.*

*Stemnjen sem se brisal:
s čela odhajam,
v čelo se oprimem nasprotij,
ki rastejo vse bolj in bolj predrzno.*

Kje je tisto?

*Od kod dozdevanje,
da se nikoli ne pokrijem
pravilno?*

Znova tako mislim.

*Znova je trenutek,
ki mu bo sledil tisti,
ko se bom samemu sebi za hip cel zazdel.*

2

Ponoči sem sam.

Pogosto.

Sedim v tišini in sem vse bolj gost.

*Telo se igra z mano,
kot da sem njegov peskovnik –
enkrat me zgosti, drugič razredči.*

*Takrat se začudim,
da sem tako dolgo obstal v tem telesu,
čudijo me na gosto posajeni trni za čelom,
čudijo rokavice,
ki molijo s prsti iz možganov,
čudijo me kristali žil,
plastika,
ki se tali skozi metulje kosti.*

Tako sem mračen.

Pogosto.

*In si postavljam vprašanja –
kot nemi stebri na nočnih ulicah:
koliko bo nekoč star najin dotik,
koliko bo meril v višino,
širino,
koliko sva,
se tudi ti zgoščaš?*

Čakam.

*Morda bo kmalu jutro,
ko bo ptica šla mimo balkona,
ki bo imela namesto perja
na telo napeto tvojo fino kožo.*

3

*Tako rad posegam po sebi.
Se obkrožim.
Narišem.*

Sredi telesa imam piko:

*to je popek,
ki pihne metulje iz jutranjih žitnic.*

*Na mesto srca si narišem vroč nagelj:
tako rdeče visi,
utripa,
vre navzdol po fasadi telesa.*

*Tako zelo, zelo sem živ:
to je jasno,
saj nisem kamen,
saj imam rad skorje živih,
saj rad prelomim te skorje
kot kose črnega kruha.*

*Na mesto dojk
ti narišem dva nežna plavajoča ognja,
da ju bodo netile roke,
ki si želijo tvojih opeklin.
A še prej naju tesno povežem,
prilepim,
s šestilom obkrožim,
da ne bo ta lep trenutek
nikoli padel iz krožnice.*

4

*Nekaj mi prinašaš v teku,
nekaj se spleta v prst na polju,
nekaj teče iz vode,
nekaj odkriva goro,
da se namoči v sonce,
nekaj se ponavlja do onemoglosti,
dokler se čas ne razmoči
iz gorskih prsi.*

*Tako se razpirajo gore,
razporejene v nekaj
nedoločenega.*

*Nekaj mi prinašaš,
ko tečeš med makom in obleko:
mehka,
gibljiva,
preorana z bogovi.*

*Nekaj je,
da je kaj!*

5

*Sem ti rekel:
»Ti pesniki,
vsi so si tako podobni,*

David Bedrač

*tako zgoščeni in redki obenem,
pri vseh sem našel besedo mleko,
besede: korak, korenine in drevo;
pri vseh sem bral,
da je meso,
da je kri,
da so usta.*

*Vsi ti pesniki pišejo o pesmi,
o magičnih kletkah,
ki jim zapirajo usta,
a skozi rešetke jim je sila,
skozi rešetke dajejo –
morajo dati.*

*Vse pesmi so si tako podobne,
kot bi bili vsi pesniki
del istega metaforičnega metulja.«
In potem se nama od vse te podobne raznolikosti,
od raznolike podobnosti,
nabere njihov sneg pod kožo
in najino meso se dvigne v razkošne bregove!*

6

*Rad te spremljam,
rad sem tvoj veter,
ki te vrže kot list v zrak:
blisk si takrat,
strel v srce si,
edina bolečina,
ki jo rad prenašam.*

*Rad te gledam,
ko se širiš,
ko vprašaš,
če bi šel na sprehod po tvoji koži,
s teboj.*

*In potem letiva pod strop spalnice
in se prekroživa od zgoraj
in se smejiva postelji spodaj.*

*Najbrž tako gledajo metulji na zmečkani travnik
pod seboj ...*

7

*Prisluškuje se,
kako letijo,
ko dvigajo prst s krili,
kako se stisnejo,
ko preletavajo nevarne krtine,*

David Bedrač *kako so tanki, tesni in jezni,
kako bliskajo: belo in črno!*

*Njihove sence so v jutru:
sive od belih metuljev,
sive od črnih metuljev;
in ko se zaletijo,
jih raznese po živem polju,
krtine nabreknejo,
se napnejo
in krt postane s teboj obdan:
mehek,
nežen
in lep.*

*Potem si predstavlja,
da se spi na laseh pokrajine
in vse je mirno
in vse je, kakor je,
če si v pokrajini BITI S TABO.*

8

*Vsaj pojdi,
da ne boš ustavljena,
da boš napeta naprej.*

*Vsaj poglej
in boš videla,
da so,
tudi kostanji so napeti in erotični
in dišijo iz sebe – v nas.*

*Vsaj dotakni se,
pa se ti bo oko povezalo s palcem na nogi
in boš krožna
in zaključena
in srečna ...*

*Vsaj preveri,
morda še vedno stojim na pragu
in se zato bojiš odpreti popek
drugemu metulju.*

9

*Mleko,
odpiram te,
ko tečeš v belo padanje
na konec mize.*

*Mleko,
presekal te bom
na metulje,
da boš teklo po zraku
in besedah.*

*Mleko,
ko boš vrelo,
ko se boš najbolj smodilo od skrivnosti,
si te bom nalil v sneg telesa
in skopnel.*

KO BOŠ PRIŠEL, ZMERAJ PRINESI MI ROŽE

S prsti je potegnil po ploščici radijske postaje in si poiskal udobnejši položaj v razjahanem avtomobilskem sedežu. Kar slišal je, kako so notri rjaveli vijaki ... Z roko je odgnal nekaj nadležnih nočnih žuželk, ki so se zbirale okoli razsvetljenega displeja. *Včasih si lahko kašnga še na gobec, pa kašno na zadn sedž položu, dans sam koga postran pogledaš, pa že piše sodišču u Haag ... Pa norma kukr u fabriki!* Jezno se je nekajkrat udaril po vratu, da bi ubil nadležnega komarja. Da bi pravzaprav ubil lastno kri ...

Iz teme se je zaslišal zvok avtomobilskega motorja, izmed drevja je nekajkrat pokukala luč. Pogledal je mlajšega kolega, ki si je popravil uniformo in pripravil svetlobni loparček. Avtomobil je lepo zaustavil na pokazanem mestu.

“Dokumente, prosim. Je bilo kaj alkohola?”

“Ne.”

“No, bomo kljub temu opravili preskus alkoholiziranosti ...”

Še preden je dokončal stavek, so se vrata skoraj eksplozivno odprla in voznik je ogorčen skočil ven. Mlajši policist je odstopil par korakov in se nehote prijel za opasač, na katerem je imel nizko obešeno pištolo. Kar začutil je, kako je adrenalin zaplaval po žilah.

“Ne,” je skoraj zavpil voznik, “pihou pa ne bom!” Odšel je proti zadnjemu delu vozila, iz prtljavnika vzel citre in jih položil na pokrov motorja.

“Gospod, opozarjam vas ...”

Ni dokončal stavka, hitri prsti so že zaplesali po strunah in izvabili nežne zvoke, ki so se združili v znano melodijo. Mrčes je utihnil, policistova roka se je umaknila od ročaja pištole.

Stanka Kovačič, Ko boš prišel, zmeraj prinesi mi rože, je pomislil starejši policist in zaprl oči. Lepo, res lepo. Še bolj udobno se je namestil na sedežu, ki je utrujeno zaječal. Mižal je in kar nenadoma je imel pred očmi govejo juho s širokimi domačimi rezanci, ki se je kadila iz krožnika, iz radia pa je prihajala ista melodija. Iz radia, ki ga je šel oče iskat v Trst in zanj odštel dve delavski plači. Ob štirih otrocih in soprogi gospodinji! Prižgali so ga le ob nedeljah, da se elektronke ne bi prehitro izrabile! Mižal je in v mislih odprl oči. Oče v beli srajci, čisti in zlikani, z zavihani rokavi nad komolce, se mu je smehljaj skozi goste brke in pihal v žlico, da bi ohladil juho. Ko boš prišel, zmeraj prinesi mi rože, pa naj bo maj, naj bo sanjavi september ... Vse jasne dni, vse dolge ure jesenske, zmeraj naj bo tvoj šopek rož pred menoj ... U kurac. Dons sam še zizike majejo! Zavohal je prijeten vonj vode, v kateri so se od zgodnjih jutranjih ur kuhali govedina in zelenjava. Kdaj sm nazadne svoji prnesu šopek?

Citre so utihnile.

“No, a bi znou tole zašpilat, če bi biu pijan!?”

“Ne, gospod, hvala, bo u redu, lahko greste. Srečno voznjo!” Salutiral je in gledal za vozilom, dokler ni izginilo v noč. Potem je snel kapo in prisedel v policijsko vozilo. Sodelavec je mižal, na ustnicah mu je igral navihan nasmešek.

“Kaj se smejiš?! A nism naredu prou, da sm ga spustu? Sej si mi ti reku, da ne smem usega sam po knigi delat!”

“Če bi spiu pou litra man, bi zaigrou Na Golico, če bi spiu pou litra več, pa Slakovo Nad oblaki ... Sm prou zares veseu, da je dons spiu glih prou za Stanko Kovačič ... Moji stari morm prnest rože! Že dolgo jih nism ...”

Jože Sevljak **KSENIJA**

Ko se steguje čez njega, ga preplavi vonj njenega telesa. Svežina diskretnega deodoranta se mu zaje v nosnice in mu obudi dogodke minule noči. Tako omamne, tako darežljive!

Pogleda na uro, prime jo v roke, obrača jo proti svetlobi, ki sili izza polknic, da razbere položaj kazalcev.

- Osem bo kmalu, pravi in zazeha. V naslednjem hipu se že vrača nazaj, v toplo vdolbino postelje. Z bujnim oprsjem ga oplazi po obrazu, da ves zadrgeta.

- Kaj bi dala zdajle za dišečo jutranjo kavico! vzdihne.

Z rokami pod glavo gleda v strop in čaka, da kaj reče.

- Jo bomo pa skuhal, pravi. Vajen sem kuhe, tudi kavico si tu pa tam privoščim. Ne prevečkrat, ker me zdravnica vedno opozarja: Kavici se pa raje izogibajte!

Vleče nase jutranjo haljo, nataka posodo z vodo, pristavlja jo na štedilnik.

Mimo hiše pelje sosed jutranje mleko. Vsako jutro se vidita. Prste dviga k čepici in se mu prijazno smeji. Se mu samo zdi, da je danes bolj židane volje? Celu pomežikniti skuša. Najbrž je to zaradi nje, ki še gnezdi med rjuhami.

Zunaj leži sneg, megla se dviga iz dolin, bližnja hosta jo požira.

Ko voda zavre, odstavi posodo, vmeša kavico in jo še malo podrži nad ognjem.

Prihaja iz spalnice, zavezuje si pas jutranje halje, vsa je še omotična. Seda za mizo, prižiga si cigareto, prekriža nogi in globoko potegne. Kolobarčki dima zasvedrajo pod strop, obešajo se na okraske jelke in se razblinjajo v nič.

- Lepo je pri tebi, Mirko! pravi in s pogledom zaobjame prostor. Vstane in se sprehodi. S prsti boža predmete, narahlo se jih dotika, kot bi preizkušala njihovo gladkost.

- Nič nisi omenil v oglasu, da imaš tako lep dom!

- Kaj bi se hvalil, skloni glavo. Veliko še manjka, pa bo že še, če bo le bog zdravje dal.

- Čudovit televizor imaš, se razveseli kot otrok. Glavo nagiba in si ga ogleduje. Takega bi takoj imela!

- Fantje iz skladišča so mi ga poklonili, ko sem se upokojil. Na kmečkem turizmu sem pripravil zabavo. Vsi so prišli, še kadrovski, ki ga nikoli ni zraven, se je oglasil.

Ko so na posebnem podstavku pripeljali televizor, so mi vsi želeli: Mirko, zdaj ko boš imel veliko časa, ženske tako nimaš, da bi te sekirala, boš pa televizijo gledal!

Okobal sede na njegove noge, da se ji razpre halja, da se ji osvobodi oprsje, z rokami se zakoplje v poraščeno telo:

- O, ti koštrunček, gode. Tvoja Ksenija že ne bo pustila, da bi se dolgočasil ob gledanju televizije. Bom že poskrbela, da boš imel drugačno delo. V živo!

Gruli kot golob, z ustnicami išče njegove, da se končno vsesa vanje. Telo postaja napeto, čuti, kako mu utripa žila v vratu, kako se mu napenja spodnji del trebuha.

Ima ga, da bi jo preobrnil, da bi se zagrizel vanjo, kar tam na stolu. Zvonec nad vrati rezko zapoje.

- Slavka je prinesla mleko, reče, ko se spravi z njega in si gladi gube oblačila.

Malce je nejevoljna, pogleduje k vratom in si verjetno misli, kaj pa jo je prineslo prav zdajle.

Pa sta že naslednji hip urejena in pripravljena na prihod gostje.

- Dobro jutro! skoraj zapoje v veži in si otrkava čevlje.

Vprašujoče se sprehajajo ženske oči druga po drugi, ko sede za mizo in ji on natoči kavo.

- Saj ne bi bilo treba, vljudno reče in srkne.

- Pravijo, da je v troje lepše, dvoumno izjavi Ksenija in ji ponuja cigareto.

- Hvala, gospa. Oče bi me ubil, če bi zavohal, da sem kadila. No, na faksu že prižgem kakšno, doma pa bog ne daj!

- Čisto drugačna ste kot moja Moly. Ta kadi kot Turek.

- Vaša hčerka, gospa? Pa saj ste še tako mladi! Iskreno se čudi in odkimava z glavo.

- O, jih bo že kar petdeset. Nedvomno uživa, da jo ima za mlajšo.

- Kje pa živi vaša hčerka?

- Pri očetu na Švedskem. Socialno pedagogiko študira. Veste, Švedska je socialno izredno čuteča država. Za stare ljudi je dobro poskrbljeno. Kaj pa vi študirate?

- Angleščino.

- Krasno! Potem pa ne bo težav z zaposlitvijo. Vrata v Bruselj vam bodo na stežaj odprta.

- O, domov moram, se spomni Slavka, ko pogleda na uro. Bom morala še v hlev. Adijo, gospa, pravi, ko vstaja, njemu pa privošči dolg, pomenljiv pogled.

- Adijo, mladenka, pomaha Ksenija. Veliko sreče pri študiju!

Ko se zapro vrata za njo in ostaneta sama, se spomni:

- Mirko, se zapeljeva v dolino? Kakšno cunjico moram kupiti. Takšna ne morem hoditi naokoli, se nasmeji.

- Takšna pa res ne, v šali odvrne in pokaže na njeno haljo.

Cesto so že pred dnevi splužili in posuli. Le v senčnih legah in na tistih nekaj kilometrih, ki vodijo skozi gozd, je ledena in nevarna.

Natakne si očala in krepkeje stisne volan. Če razbije avto, si misli, ne ve, če si ga bo še lahko kdaj kupil.

Mimo bežijo drevesa, umikajo se polja in hribi, dokler ju dolinska cesta ne pripelje na velik parkirni prostor pred blagovnico.

Mirko teka za Ksenijo, z oddelka na oddelek, nosi zavoje – vedno več jih je – in pridno plačuje.

Po nakupih gresta še na kosilo in se malo pred mrakom vrneta domov. Ksenija kar žari, ko odpira pakete in zlaga nakupljeno v omare. Mirko je slabe volje, bolijo ga noge zaradi tekanja po trgovinah, malo ga pa tudi jezi takšno silno zapravljanje.

Odpravi se v kopalnico, da si umije zobe. Vrata v dnevno so priprta, toliko da razločno vidi, kako mu Ksenija vleče denarnico iz suknjiča in prešteva denar.

Za trenutek mu zastane krtačka, potem pljune belo tekočino in si izplakne usta z novim požirkom vode.

- Ksenija, ob osmih imaš avtobus, reče trdo in postavi kozarec nazaj na polico.

- Kaj pa ti je, dragi? zategne negotovo.

- Avtobus ne bo čakal, reče še bolj odločno in zapre vrata.

Molk se zapiči kot zagozda med njiju.

Zunaj zamolklo zadoni, kot bi se podrla polica s knjigami.

Jože Sevljak **PUŠKA**

Jutro je vlažno. Megla se ovija okoli hiš in se zgoraj nad zvonikom raztaplja v žarkih prvega sonca.

Modri opel z vso hitrostjo zavije na sredo ulice in se zaustavi. Podobno stori drug avto na zahodni strani.

- Umaknite se, ljudje, kriče policisti in usmerjajo ljudi na prostor za zadnjimi hišami.

Mlada policistka s prikupno čepico in dolgimi, spuščeni lasmi odpira vrata trgovin.

- Sprazniti moramo ulico. Takoj se umaknite v kritje. Blago, ki ga še niste plačali, pustite tu, kasneje se boste vrnili ponj!

- Bog, so teroristi? sprašuje starejša ženica in se grabi za srce. Čudno poskakuje ob mladem trgovcu, ki jo spremlja do vrat.

- Brez panike, ljudje, pomirja policistka. Mlada mamica potiska voziček, v katerem spi njen nadebudnež. Zataknil se je pri kovinskih vratih trgovine in zdaj ne ve, naj dvigne otroka in zbeži z njim v naročju ali naj reši tudi voziček.

Zbirajo se radovedni ljudje. Gledajo v okna in si nekaj kažejo. Se ni tam zgoraj nekaj premaknilo?

Naslednji hip se okence odpre.

- Vse bom spustio v luft, se dere možak srednjih let. Vse so mi vzeli, a stana ne dam!

Čisto na koncu je z živci. Roke se mu tresejo, ko si sega v lase. S treskom zapre okno in spusti zavese.

- Ta bo res nekaj naredil, šepne soseda. Boste videli! Vse je izgubil. Šiht, ženo in otroke, zdaj ga pa še lastnica meče iz stanovanja.

- Beži, beži, pravi druga. Ne zagovarjaj južnakov. Ne ljubi se jim delat. Še danes bi imel šiht, če ne bi bil kar naprej na bolniški ...

Pripeljejo se gasilci z zavijajočo sireno. Avto pustijo sredi ceste, z njega dvignejo avtomatsko lestev, ki seže skoraj do prvih oken.

- Odbi, niti centimetra više! zavpije skozi okno in ga naglo spet zapre.

Pripelje se komandir policijske postaje, policisti se razporejajo po bližnjih strehah.

K sebi pokliče policistko.

- Julijana, moraš ga pomiriti. Treba je pridobiti na času. Tip se mi zdi nevaren. Izgleda, da mu je čisto vseeno ...

- Gospod komandir, ne bi poklicali policijskega psihologa, ta se zna pogovarjati s takimi?

- Ni časa, Julijana, vsak trenutek lahko prižge vžigalico! Ti poskusi!

- Jaz, komandir? Mene še moj Robi ne poslušša!

- Julijana, mudi se!

- Poskusim lahko, uspeha pa ne bo, vem.

V roke ji dajo megafon.

- Gospod Silkovič, zakliče skozenj in gleda v okna.

- Kakšen gospod! Budala sem, obična budala, vpije navzdol. Dober sem bil, dok sem mogel delati. Zdaj pa, Sile, stanuj pod smreko. Sve sam izgubio, kaj imam od života!

Glas se mu vedno bolj lomi. Hudi živčni pretresi so ga dotolkli. Izgleda, kot da bo vsak čas zajokal.

Nenadoma spet oživi.

- Boste vi pamtili Silka, ovu budalu! Ni mrvice ne bo ostalo od ove kuče i od mene!

- Silkovič, začne Julijana sočutno. Vem, da vam je težko, veliko ste pretrpeli. Pomislite na svoje otroke, pa na ženo!

- Ženu, da ženu, odgovarja že z jokavim glasom. Ženu, koju sam voleo bolj ko svoj život, pa moju decu, za njih bi dao sve!

- Pojdite po njo in otroke, šepne Julijana proti komandirju in se že naslednji hip spet obrača k Silku. Če bi se žena vrnila, če bi dobili službo, ne bi več grozili?

- A kje da stanujem? je priletelo vanjo kot bumerang. Pod savskim mostom?

Zakaj ga mučijo z lepimi spomini, ki se nikoli ne vrnejo, se sprašuje. Gleda v bližnji hrib, v vitke smreke, ki se pnejo nad njim, pogleduje v umazano nebo. Tam jo vidi, njo, njegovo Ančko!

Visok sneg gazi z bližnjih vrhov, belo predivo se ji drži v laseh, ko hiti v fabriko. In kako prikupno se smeje!

Vsako jutro, ko pripravlja kante, jo draži:

- Zakaj Ančka, doma ne spančka?

- Ja, ti boš pa namesto mene na šiht hodil, mu smeje odgovarja.

- Pa hodio bi jaz za tebe, seveda bi hodio, če bi ti meni dala svoje srce!

Od smeha kar vrisne, da iskrice zapršijo na vse strani:

- Kaj bom pa jaz brez njega?

- Pa imela boš mojega!

Vzela sta se na spomlad. Ni več hodila v hribe, brat ji je pripeljal staro posteljo z visokim vzglavjem, omaro, štedilnik in mizo pa sta si kupila na obroke.

Ko sta na krov stare hiše sedli še štoklji – ena za drugo – je bil pa sploh v devetih nebesih!

- Gospod Silko, ga Julijana vrača nazaj. V ta pusti čas, v ta mrki dan, kjer megla liže hiše in se besede lovijo med stenami.

Na obrobju ulice je vse več ljudi. Z odprtimi usti strmijo in čakajo.

- Gospod Silko, znova začne Julijana. Glejte, vaša otroka sta prišla. Manca in Denis. Bi govorili z njima?

Nekdo ju potiska v ospredje. Kot plašni taščici se stiskata k mami in brišeta rdeče oči.

- Očka, zajoka Manca. Očka, pridi dol.

Osem let ima in vsa se trese. V ponošenem plašču, izpod katerega kuka razvlečena oblekica, se izgublajo drobne nožice.

Denisa so same oči. Pletena kapa mu sedi na ušesih, iz nosu se mu vleče svečka, ko upogiba vrat.

- O, deco moja! zahlipa. Solze mu spolzijo iz oči, kapljajo na okensko polico, da si jih ne more sproti otirati.

Kako mu krvavi srce, ko ju vidi. Tako uboga in nemočna. Tako prestrašena!

Ko je šla firma v stečaj, je na kolenih prosil kadrovskega. Karkoli naj mu dajo, vse bo delal. Ni ga sram, vsega je navajen, samo da bo zaslužil za kruh.

- Misliš, da smo socialna? se mu je režal v obraz. Tu imaš delavsko, javi se na borzo, tako kot vsi drugi.

Kako obupni dnevi so sledili! Ko je ključalo in tiščalo v prsih, ko so se v glavi vrstile čudne slike in je pomagala samo še steklenica.

- Sile, življenje si nam uničil! je zajecjlala Ančka. Tiščala si je robec na oči in se dušila v solzah. Pa sem te rotila. Prosila sem te kot boga, da se ju usmiliš, najinih otrok, pa me nisi poslušal. Kar naprej si se nacejal.

- Ančka, zmeraj sem vas volio, a nisam mogao, nisam mogao, je hlupal.

Odlepil se je od okna, opotekel se je nekam v notranjost, policisti na strehah so se dvignili.

- Vidiš, to je za mog ...

V okenskem okvirju se prikaže puška, za njo njegova glava.

- Pazi! zavpije komandir. Oborožen je ...

Vrsta strelov zaštropota po steni, da se dvigne prah, da padajo okruški ometa, da se zavrti po zraku kot ladijski vijak, se na pločniku odbije in poskoči visoko v zrak. Puška iz plastike!

Zgoraj zagrgra, zamaje se kot izruvano drevo in končno zdrsne kot vreča pšenice pod okensko polico.

Otroka v grozi krikneta.

Začnejo klicati rešilca in se z nosili poženejo v notranjost.

Julijana obsedi v policijskem avtomobilu in brezizrazno strmi predse.

Ljudje se odpravljajo domov.

Trg se vse bolj redči.

Ruski pisatelj Vladimir Sorokin (1955) je vsestranska osebnost. Po poklicu je strojni inženir, dejaven pa je bil že na mnogih področjih, sprva predvsem na likovnem, saj se je ukvarjal z grafiko, slikarstvom, ilustriranjem knjig in konceptualno umetnostjo. Pisati je začel v sedemdesetih letih in kmalu postal eden pomembnejših predstavnikov moskovskega kulturnega *undergrounda*. Njegova prva dela so bila objavljena sredi osemdesetih let v Franciji, v Rusiji pa so začela izhajati šele v obdobju perestrojke. Napisal je vrsto romanov, kratkih zgodb, dram in scenarijev za filme. Film *Štiri* režiserja Ilje Hrzanovskega po Sorokinovem scenariju smo videli tudi pri nas na lanskem ljubljanskem filmskem festivalu.

Sorokinova dela so prevedena v številne tuje jezike. Leta 2001 je prejel nacionalno nagrado Booker in nagrado Andreja Belega za posebne zasluge v ruski književnosti, leta 2005 pa nagrado nemškega ministrstva za kulturo in rusko-ameriško nagrado Liberty.

Norma je eno njegovih zgodnejših del, poleg nje pa velja omeniti še romane *Vrsta*, *Trideseta*, *Marinina ljubezen*, *Srca štirih* ter trilogijo *Led*, *Brojeva pot* in *23000*. Najbolj razvpit je roman *Modro salo*, ker so z njim povezani škandali, demonstracije in celo javno sežiganje knjig. Roman *Led*, prvi del trilogije, bo konec letošnjega leta izšel pri založbi Modrijan.

JESÉN

“Končan je z avgustom obračun, tovariš poveljnik divizije,” je raportiral stotnik.

General je prikimal, zaprl planšeto in bolestno zamežikal proti nebu, s katerega je pršil dež:

“Ja ... dež ne čaka na ukaze.”

Odšla sta vzdolž počivajočih vojakov. Ko so opazili poveljnika, so vstajali, se vzravnali in mu salutirali.

“Poglejte, tovariš poveljnik, siva voda teče v potočkih z zelenih čelad.”

General je pokimal.

Spustila sta se v okop in stopila k bunkerju.

Skozi vrata je planil mlad narednik, se vzravnal in hotel poročati, a general je utrujeno odmahnil z roko:

“Voljno. Od dežja mi zveni v ušesih.”

“Mi pa ga niti ne opazimo, tovariš poveljnik divizije,” se je opogumil vojak in se nasmehnil. Izprsil se je in dodal: “Dovolite, da vam poročam! Jesen je z nami v bunkerju. Greje se z vročim čajem!”

“Jesen?”

“Tako je.”

“V bunkerju?”

“Tako je.”

“Zanimivo ...”

General je stopil v bunker in odmahnil vojakom, ki so poskočili:

“Voljno. Počivajte.”

Vojaki so plaho posedli. Sredi široke klade se je sukala dim iz sploščenega tulca, v katerem je bil stenj iz obujka. Vojaki so s kadečimi se skodelicami v rokah sedeli okoli klade. Jesen se je stisnila v kot. Oblečena je bila v umazan dolg plašč, mnogo prevelike škornje in slamnat klobuček z odrgnjenimi lesenimi višnjami na krajcih. Ob sivih ustnicah je držala skodelico.

“Je že dolgo pri diviziji?”

“Od konca avgusta, tovariš poveljnik,” je zašepetal narednik, “pri Smolensku smo jo pobrali. Najbrž je prišla iz obkoljenega območja. Kdove zakaj nič ne govori, tovariš poveljnik.”

“A tako. Zanimivo. Kako vam je ime?” se je obrnil k Jeseni.

Jesen je molčala.

“Ste gluhi?”

Jesen je molčala.

“Imate dokumente? Ime? Priimek? V kateri enoti? Kaj? Medicinska sestra? Radistka? Protiletalska topničarka?”

Jesen je molčala in ga gledala z velikimi žalostnimi očmi.

Jesen so ustrelili naslednje jutro.

Dež je prenehal. Ponoči je začelo zmrzovati.

Štirje vojaki iz specialne enote za boj proti vohonom so izstrelili salvo. Bosa Jesen se je zvalila na dno kotanje, od slamnika je odletel košček višnje. Specialci so na Jesen nametali veje.

Uro pozneje je začel padati prvi sneg.

SIGNAL IZ PROVINCE

Na Simonénkovi mizi je zazvonil eden izmed treh telefonov. Sodeč po vsiljivih dolgih signalih je bil klic medkrajeven. Simonénko je dvignil slušalko:

“Tukaj devetinosemdeseti.”

“Tovariš polkovnik?”

“Ja.”

“Zdravja vam želim, tovariš polkovnik, tukaj stotnik Dubčov iz Dnepropetróvska.”

“Poslušam vas.”

“Tovariš polkovnik, pri nas ... hotel sem vam poročati ... ne vem, kje bi začel ...”

“Začnite na začetku, stotnik.”

“V bistvu, tovariš polkovnik, pri nas ob majhnih hišicah belih akacija opojna cveti. In tu blizu, pol ure od Dnepropetrovska, vas Župánica leži, tam na Južni ulici brhka deklica Lida živi.”

“No, in?”

“Njene zlate kitke, tovariš polkovnik, so zategnjene kot z vrvjo. Na njeni obleki, na modrem katunu, pa kakor na polju migljajo cvetlice.”

“A tako.”

“Ja. In predstavljajte si, nikakor ni primerno, da rdečelasi pretkanec April z neslišnim pelodom pegic ji posteljo zjutraj posul je.”

“Kdo pa je to?”

“Ah, neki Žid, špekulant, odvraten človek. Ampak zdaj ne gre zanj. Mislim, tovariš polkovnik, da sosedje ne gledajo kar tako z odobravanjem radostnim skozi okna, ko gre ona mimo njih v šolo s svojo torbo. Odsevajoč v oknih, tovariš polkovnik, hodi po svetu, brez nalice, dobra deklica Lida ...”

“V čem pa je tako dobra?” polkovnik je z ramo pritisnil slušalko k ušesu, zaprl mapo, ki je ležala pred njim, in jo začel zavezovati.

“Kar vprašajte fanta, ki v hiši čez cesto živi. On lega spat in vstaja s tem imenom na ustnicah! Ni brez razloga napisal na kamnitih ploščah, kamor je stopil ljubljene škorenjček: ‘Dobra deklica Lida!’, iz obupa je napisal!”

“No in zakaj kličete nas, stotnik? Mar ga ne morete sami zaslišati? Saj imate svoje vodstvo. Poročajte Zemíševu.”

“Saj ravno za to gre, tovariš polkovnik, da sem mu poročal! Dva-krat. Pa ni reagiral. Mogoče je zaposlen ... mogoče kaj drugega ...”

“Zakaj pa ravno mene? Za vas je odgovoren Puzirjów.”

“Vi ste vendar delali pri nas, tovariš polkovnik, poznate te kraje...”

“Poznam že, poznam, pa kaj potem? In sploh, fant je pač napisal to, pa kaj?”

“Tovariš polkovnik, ni mogoče, da ljudi ne bi ganil fanta vztrajnega žar!”

“Pustite to. Veste, stotnik, tudi Puškin je bil zaljubljen, tudi Heine je najbrž ljubil.”

“Ampak tovariš polkovnik, saj bo zrasel, zaslovel bo!”

“Potem bo pa prej ali slej zapustil svoje penate ...”

“Ulica postala mu bo pretesna za to velikansko ljubezen! Saj za zaljubljenega ni pregrad, zadrega in plahost sta laž! Na vseh križiščih planeta napisal bo njeno ime. Za to gre!”

Polkovnik se je zamislil, podrgnil si je gosto obrv.

Tudi stotnik je obmolknil.

V slušalki je rahlo brenčalo in včasih se je zaslišalo kratko pras-tanje. Minila je minuta.

“Govorite?” je nekje v bližini zazvenel glas telefonistke.

“Ja, ja, govoriva,” je zagodrnjal Simonénko.

“Govoriva, govoriva,” se je odzval Dubcöv. “No, kaj naj storimo, Sergéj Aleksándrovič?”

Simonénko je zavzdihnil:

“Poslušaj, stotnik ... pa naj, konec koncev, piše.”

“Kako to?”

“Tako pač. Naj piše. Na južnem tečaju – z ognji. S pšenico – v stepah Kubána. Na ruskih poljanah s cveticami. In z morsko peno na morjih.”

“Ampak tovariš polkovnik, tako bo še splezal na nočno nebo, vse prste si bo opekel ...”

“Pravilno. In kmalu zatem nad tiho zemljó ozvezdje Lide bo vzšlo. In nad nami po nočeh, na temno modrih nebesnih straneh, še dolga leta sveti naj prelepih teh besed sijaj. Jasno?”

“Jasno, tovariš polkovnik.”

“Tistega špekulanta, kako mu je že ime ...”

“April, Semjón Izraíljevič.”

“No, tega Aprila predajte policiji, naj se ona ukvarja z njim. Nobene potrebe ni, da bi se plodili špekulanti.”

“Prav, tovariš polkovnik.”

“Zemíševa pa lepo pozdravite.”

“Vsekakor, tovariš polkovnik.”

“No, pa srečno.”

“Na svidenje, tovariš polkovnik.”

SAMOTNA HARMONIKA

Nikoláj Ivánovič je trikrat zavrtel razrahljani ročaj, pritisnil slušalko na uho in glasno zašepetal, pri čemer si je z roko pokril usta:

“Halo! Mesto? Gospodična, prosim, vežite me v urad NKVD. Ja. Ja. Seveda, seveda, nič se mi ne mudi ... “

Z drhtečo roko si je pogladil neobrito lice in poškilil proti majhnemu oknu. Za umazanim steklom je sijala debela luna. Na okenski polici so rumenele posušene ose.

Nikolaj Ivanovič se je stresel in se še bolj prižel k slušalki:

“Ja! Ja! Dober večer! ... Ja, oprostite, s kom pa govorim ... z dežurnim častnikom? Tovariš dežurni poročnik, se pravi, oprostite, častnik ... tukaj smo, tukaj je knjižničar iz vasi Mala Kostín – Nikoláj Ivánovič Kondaköv. Ja. Oprostite mi, prosim, vendar je zadeva zelo, če povem naravnost, zelo pomembna in takšna, rekel bi, nerazumljiva.” Sklonil se je in hitro zašepetal v slušalko: “Tovariš dežurni častnik, gre za to, da je zdaj pri nas spet vse zamrlo prav do zore – niti vrata ne zaškrípajo, veste, niti ogenj se ne prižge. Ja. Ugasnili so ga. Sliši se samo, kako nekje zunaj blodi samotna harmonika. Ne. Nisem je videl, ampak jo dobro slišim. Ja. Včasih je na poljih onstran vrtnih vrat, pa se spet vrne nazaj, kot da v temi nekoga išče, razumete?! In ga nikakor ne more najti. Saj v tem je stvar, da ne vem in nisem videl, ampak slišim ... Tako, ja! Tudi zdaj nekje škriplje! Jaz? Iz knjižnice ... Seveda ne, kakšni obiskovalci ... ja. Ja! Dobro! Ni za kaj. Ni za kaj! Aha!

Vam hvala! Aha! Na svidenje. Aha.”

Odložil je slušalko, vzela zmečkan robec in si začel otirati pot, ki mu je bil orosil čelo.

Uro pozneje je po nočni vaški ulici v počasni vrsti stopala sedmerica ljudi v civilu.

Debela luna je dobro osvetljevala koče, stisnjene druga k drugi, pod nogami pa je čmokalo blato.

Na levi strani sta se v temi otožno oglasili dve zategli noti, zazveneli so basi in izza skrivenčene vrbe je priplavala samotna harmonika.

Sedmerica se je ustavila in hitro dvignila desne roke.

Harmonika je priplavala do sredine ulice, se zamajala, zableščale so se tipke iz biserne matice in raztegnila se je v obetaven akord.

Iz dvignjenih rok so švignili plameni, odmev je poskočil po spečih bajtah.

Harmonika se je pognala kvišku, proti črnemu nebu z debelo luno, vendar so znova zagrmeli streli in žalobno je zahlipala, se prekopicnila, poletela navzdol in obvisela na povešenem plotu.

Eden izmed sedmerice je šepetaje hitro nekaj ukazal.

Ljudje v civilu so pritekli bliže, namerili in ustrelili.

Usule so se tipke, od klaviature iz biserne matice je odletel velik kos, se zableščal in se izgubil v travi. Preluknjani mehovi so se še zadnjič skrčili in zavzdihnili – mehko in brezšumno.

Maksim Sedej ml.: *SPRAVA. Triptih narodne pomiritve XX*, 2000; foto: Zvone Pelko

Stanislav Južnič

DOLENJSKI ASTRONOM FRANC BRECKERFELD

Uvod

Dolenjski plemiči Breckerfeldi so v veliki meri zaznamovali razvoj naših krajev med sredo 17. in začetkom 19. stoletja. Kdo so bili in kakšen je bil njihov prispevek k razvoju matematičnih in astronomskih ved?

Dolenjski sorodniki

Praded astronoma Franca Konrada Breckerfelda, major Peter pl. Breckerfeld, se je izkazal v vojaški službi pri cesarski pehoti v tridesetletni vojni. Žena Elizabeta von Bachars und Hecht mu je rodila šest hčera in enega samega sina. Naslednji dve generaciji Breckerfeldov sta se izkazali v medicinski stroki v Novem mestu. Ded astronoma Franca Konrada, doktor medicine Konrad Adam, je študiral v domačem Kölnu. Ko je vojna zajela nemške dežele, je študij nadaljeval v mirnejšem Parizu, Avignonu, Padovi, Bologni in Pisi. Na povabilo kranjskih deželnih stanov je leta 1630 komaj dvajsetleten postal zdravnik v Novem mestu, kjer se je še istega leta poročil z domačo plemkinjo, astronomovo babico Felizitas Gnedic. Nevesta je za doto dobila gospostvi Teriško vas (Rukenštajn) ob Savi in Impoljco. Leta 1643 je podedovala še gospostvo Turn v Radečah, ki ga je njen oče, Janez Jožef Gnedic, kupil leta 1608.

Kranjska je bila za Konrada Adama kar obetavna, saj je vojna hudo opustošila njegove domače nemške dežele ob Renu in Ruru. Po 3. juniju 1643 je nekaj časa služboval v Zagrebu, predvsem pa so njegova zdravila cenili v Vojni krajini. V viteški stan se je povzpel 3. avgusta 1661, svojemu sinu Volfu Konradu pa je leta 1678 omogočil medicinsko diplomu v Bologni. Poročil ga je z Marijo Ano, hčerjo svojega sodelavca, ljubljanskega zdravnika dr. Franca pl. Coppinija, in Julijane Justine. Coppini se je priselil v Ljubljano nekoliko po Breckerfeldu leta 1645, kmalu po poroki hčere pa je bil kot prvi kranjski *protomedikus* 4. februarja 1681 sprejet med kranjske deželne stanovce. Leta 1687 je kupil gospostvo Ribče pri Litiji. Njegov sin Janez Andrej pl. Coppini je doktoriral leta 1675. Postal je *protomedikus* kmalu po smrti Volfa Konrada leta 1715; tako so Breckerfeldi in njihovi svaki Coppiniji kar celo stoletje zasedali najdonosnejše zdravniške položaje na Kranjskem. Janez Andrej pl. Coppini je bil med ustanovnimi člani Akademije Operozov skupaj z mlajšim Karlom Jožefom Coppinijem, mejnim upraviteljem v Senju.

Volf Konrad je po očetu prevzel uspešno zdravniško prakso v Novem mestu. Bil je lastnik Impoljce pri Krškem in Teriške vasi do leta 1696/97. Leta 1698 je Impoljco ob doplačilu 16.000 goldinarjev zamenjal za Mordaxovo graščino Stari grad pri Otočcu, ki je bila veliko

priročnejša za njegovo delovanje v Novem mestu. Poleg astronoma Franca je imel še mlajša sinova Volka Antona in Leopolda Friderika, ki sta prav tako dokončala bogoslovje, vendar sta postala župnika v domačih krajih. Četrti brat, Janez Žiga pl. Breckerfeld, je najprej poročil Frančiško pl. Gallenfels, hči barona Janeza Daniela Gallenfelsa in Agnes z Iga (Sonegg). Janez Daniel Gallenfels je bil graščak na Golniku (*Gallenfels*), jugovzhodno od Tržiča, med letoma 1668 in 1682. Njegov brat Jurij Andrej je bil opat v Stični, drugi brat Karel pa je kot jezuit zaporedoma predaval logiko, fiziko in metafiziko v Ljubljani od leta 1706 do leta 1708. Močno je vplival na mladega sorodnika, astronoma Franca Breckerfelda, tisti čas knjižničarja na ljubljanskem jezuitskem kolegiju. Iz Ljubljane je Karel Gallenfels odšel v Lizbono in do svoje smrti spovedoval portugalsko kraljico, habsburško princeso Marijo Ano. Leta 1721 je Karel Gallenfels objavil posmrtni zapis za Hallersteinovim predhodnikom, rajnkim jezuitskim misijonarjem Kilijanom Stumpfom, ki je bil med letoma 1711 in 1719 predsednik astronomskega urada v Pekingu. Sin Janeza Daniela Gallenfelsa, jezuit Franc, je poučeval fiziko v Ljubljani leta 1728/29; njegov sorodnik, astronom Franc Breckerfeld, je tisti čas predaval v Košicah.

Pl. Breckerfeld je bil uradnik državne uprave, slikar oljnih podob živali in ptičev. V svoji knjižnici je matematične rokopise označeval z latinskim ekslibrisom »*ISaB*« (Iohannes Sigismundus a Breckerfeld), med njimi navodila za računanje in astronomske efemeride. Zapustil je šestnajst lastnoročnih rokopisov, ki jih zaradi primanjkljaja denarja ni dal tiskati. Pisal je o matematični vedah in še posebej o sončnih urah v povezavi z njegovim starejšim bratom, astronomom Francem. Svoja rokopisna navodila za uporabo vojaške opreme je naslovil »*Von Contracten*«.

Janez Žiga se je kot vdovec poročil s Katarino Heleno Schweiger pl. Lerchenfeld, hčerko gospodarja Rocina pri Šmartnem, člana Akademije Operozov Karla Heinricha Schweigerja pl. Lerchenfelda, in Ane Felizitas grofice Purgstall z belokranjskega gradu Pobrežje pri Adlešičih. Najstarejši sin Janeza Žige v drugem zakonu je bil Franc Anton pl. Breckerfeld, topograf in leksikograf. Mlajši sin, Janez Nepomuk pl. Breckerfeld, je bil cistercijan v Stični in se je po razpustitvi opatije zatekel k očetu Janezu Žigi na Stari grad. Najmlajši sin Janeza Žige, Karl Leopold, je bil cistercijan v Kostanjevici.

Franc Anton Breckerfeld je prijateljeval z baronom jezuitom Leopoldom Apfaltrerjem, ki je bil doma nekoliko višje ob Savi. Apfaltrer je predaval matematiko in eksperimentalno mehaniko v Celovcu. Dne 8. januarja 1779 je Francu Antonu Breckerfeldu pisal iz Celovca o bolj poljudnih rečeh brez znanstvenih vprašanj. »Janez Adam« pl. Breckerfeld je leta 1784 in 1785 zbiral slovenska imena kranjskih rastlin, ptic, žuželk in rib za barona Karla Zoisa, ki jih je uporabil v svojem rokopisu botaničnega slovarja, osnovi poznejših raziskav Henrika Freyerja.

Mlajši bratje astronoma Franca Breckerfelda so že lahko študirali filozofijo v Ljubljani; tam se je najbolj izkazal njegov mlajši brat Leopold Friderik pl. Breckerfeld, sošolec Antona Erberga in Ivana Dizme Florjančiča. Ohranili so se ljubljanski zapiski matematičnih in fizikalnih predavanj Leopolda Friderika po predavanjih Dunajčana Schmelzerja, ki je leta 1710/11 in 1711/12 na ljubljanskih višjih študijih poučeval aritmetiko, preračunavanje koledarjev, izdelovanje ter

uporabo sončnih ur po Kircherjevem zgledu. Leopold Friderik Breckerfeld je bil očitno najboljši dijak v razredu, po doktoratu iz teologije pa je pasel duše blizu doma na Zgornjem Mokronogu. Veljal je za izrednega matematika.

Schmelzer je uporabno matematiko razdelil med tri poglavja na skupno sedeminštiridesetih listih. Najprej je popisal »krasna« aritmetična pravila na osemnajstih listih, nato pa je povzel pravila za računanje cerkvenih praznikov na osmih listih. Po praznem listu je na dvajsetih listih opisal Kircherjevo teorijo merjenja časa s sončnimi urami. Po dveh praznih listih je dodal še enajst listov polnih slik. K njim je vstavil še posebno skico in devet dvojnih lepše izdelanih tabel s skicami delovanja sončne ure. Poudarjal je tehnične zglede, predvsem izdelovanje in uporabo sončnih ur na Kircherjev način. Kircher je vplival na več generacij naših jezuitov, tudi na astronoma Franca Breckerfelda.

V aritmetičnem uvodu je Schmelzerjev študent Breckerfeld najprej utrdil osnovna pravila seštevanja, odštevanja, množenja, deljenja, ulomkov ter vseh načinov deljenja, ki jih »veliko uporabljajo v Italiji in pri drugih znanih narodih« po Tacquetovi aritmetiki v neapeljski izdaji iz leta 1724. Po Tacquetu je povzel številne vaje, deljenje, množenje z leve in desne strani.

Tacquetov učbenik je bil prvič objavljen osem let pred Schmelzerjevimi ljubljanskimi predavanji. Baroni Erbergi so za svojo knjižnico nabavili prvo izdajo, ob njej pa še izdaji iz let 1740 in 1748, saj je bilo delo tega belgijskega jezuita izjemno priljubljeno. Leopold Friderik Breckerfeld je citiral neapeljsko izdajo Tacqueta iz leta 1724, ki v Ljubljani danes ni ohranjena.

Letnica 1724 v posmrtno izdanem Tacquetovem učbeniku, ki ga je uporabljal. Leopold Friderik Breckerfeld, namiguje, da je rokopis končal poldrugo desetletje po Schmelzerjevem odhodu iz Ljubljane. Tedaj je bil Schmelzer med letoma 1726 in 1735 profesor filozofije, repetitor matematike in prefekt matematično-fizikalnega muzeja na Dunaju. Breckerfeld je po Tacquetu povzet prvi del rokopisa pisal istočasno z naslednjima dvema deloma. Celoten rokopis je tako končal več let po svojih študentskih letih pri Schmelzerju v Ljubljani, kar sicer ni bilo v navadi. Breckerfeldove zapiske so uporabljali ljubljanski študentje, ki med letoma 1718 in 1743 niso imeli profesorja matematike in so si morali potrebno znanje pridobiti s samostojnim študijem.

Drugi del predavanj je Schmelzer posvetil merjenju časa in preračunavanju cerkvenih praznikov. Opisal je navadno, lunarno in druge vrste let. Nato je opisal računanje datumov velikonočnih praznikov; določa jih prva polna luna 40 dni po pustu in seveda niso vsako leto ob istem času. Študentje so določali lego Sonca in Lune v zodiaku po desetih praktičnih vajah, zapisanih na zadnjih treh listih drugega dela predavanj.

V zadnjem, najdaljšem poglavju se je Schmelzer ukvarjal s sončno uro. Krog je razdelil na dele, podobno kot še danes naredimo v urah. Naštel je tri osnovne predpostavke za merjenje časa. Prvi dve sta se nanašali na Ptolemajev sistem z Zemljo v središču vesolja, tretja pa na sence predmetov. Opisal je tako vodoravno kot navpično sončno uro, podobno kot Stainer leta 1713 in leta 1716 v Ljubljani, pred njim pa Thullner v Gorici leta 1704.

Po odhodu iz Ljubljane je Schmelzer vodil matematični muzej v

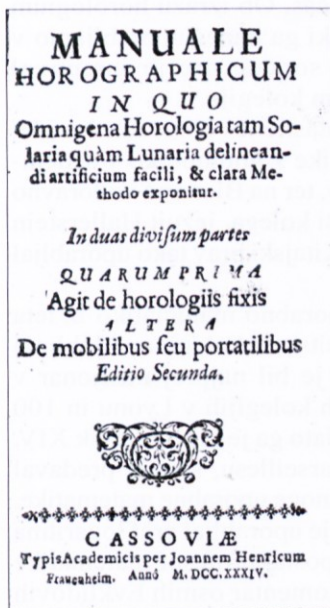
Gradcu. Devet let je bil spovednik visokih plemičev. Nato je več kot dve desetletji poučeval matematiko in fiziko na dunajskem kolegiju in tam objavil razpravo o Aristotelovi fiziologiji človeka.

Hrvat Lipšič je bil med bodočimi profesorji, s katerimi je Schmelzer kot mlad magister na Dunaju ponavljal predavanja iz matematike. Leta 1737 je Lipšič postal profesor matematike v Cluju ob kraljevem astronomu Francu Breckerfeldu. Z matematičnimi predavanji je nadaljeval v Košicah (1738-1741) na nekdanji Breckerfeldovi katedri, ter v Trnavi (1743-1745). Podobno F. Breckerfeldu je Lipšič pisal matematične, fizikalne in astronomske knjige.

Breckerfeldov ljubljanski rokopis Schmelzerjevih matematičnih predavanj navaja učitelja, zapisovalca ter kraj zapisa, »nadvojvodski licej« v Ljubljani. Bil je veliko krajši od njegovega zapisa Teissovih fizikalnih predavanj v Ljubljani, ki so bila datirana z dnevom 7. septembrom 1712. Med letoma 1711 in 1713 je Korošec Teiss kot profesor filozofije v Ljubljani po vrsti predaval logiko, fiziko in metafiziko. Dne 7. septembra 1712 je Leopold Friderik pl. Breckerfeld sestavil daljši rokopis z desetimi razpravami o fiziki po Teissovih predavanjih v drugem letniku višjih študijev v Ljubljani. V deveti razpravi je obravnaval lastnosti naravnih teles, njen drugi del pa je posvetil vakuumu. Najprej je opisal Descartesovo mnenje, nato pa nasprotovanja trditvam o bojzani narave pred vakuumom. Med zagovornike vakuuma je štel Flamca Helmonta, še bolj upravičeno pa Galileja in predvsem Magnija, ki je »mislil, da je dokazal vakuum«. Teiss je sprejemal zračni tlak. Opisal je Torricellijeve poskuse pri akademiji v Firencah z neprodušno zaprto cevjo, kjer se živo srebro »vzdigne za trideset prstov«. Posebej je poudaril, da živo srebro pridobivajo v kranjski Idriji. Tako se je sloves idrijskega rudnika širil ob poskusih z barometri. Po odhodu iz Ljubljane je Teiss prevzel katedro za filozofijo s fiziko v Gorici, ki jo je nekaj let prej držal Kočevar Jurij Erberg, tik pred Teissom pa Kranjec Dinzl, poznejši ljubljanski rektor.

Življenjska pot

Franc pl. Breckerfeld je bil med zadnjimi Kranjci, ki so morali študirati filozofijo daleč od doma, ko v Ljubljani še ni bilo filozofskih študijev; novomeški frančiškani so od leta 1746 do leta 1781 poučevali le svoje gojence s tremi profesorji. Po nižjih študijih v Ljubljani je bil Franc pl. Breckerfeld jezuitski novic v kranjski prestolnici leta 1698 in 1699, nato pa je kot študent filozofije štiri leta poučeval na dunajskih nižjih študijih. Leta 1704 je v Gradcu ponavljal snov s študenti matematike, nato pa je predaval gramatiko in vodil knjižnico v Zagrebu. Leta 1706 in 1707 se je kot magister, vodja knjižnice, predavatelj gramatike in humanistike še zadnjič zaposlil v Ljubljani. Leta 1708 je svojo prakso v nižjih šolah zaključil s predavanji retorike in vodenjem kongregacij v Linzu. Po študiju bogoslovja na Dunaju je opravil zadnje zaobljube v Judenburgu, v Zagrebu pa je med letoma 1714-1717 predaval retoriko, filozofijo, vodil kongregacije, bil katehet, zapisovalec zgodovine kolegija, knjižničar in končno še predavatelj gramatike. Odtlej se je četrto stoletja posvečal predvsem matematiki in astronomiji. Leta 1721 in 1722 je na vodilni ogrski univerzi v Trnavi predaval matematiko, zapisoval zgodovino kolegija in spovedoval. Leta 1723 in 1728-1733 je v Košicah predaval matematiko kot prefekt spritualov in teoloških študijev ter vodja kongregacij.

Naslovnica Breckerfeldovega priroč-
nika iz leta 1734.

Vmes je bil leta 1724 in 1725 profesor matematike in spovednik v Gradcu. Ob odhodu je v Košicah objavil knjigo o sončnih urah in odšel v daljni Cluj kot kraljevi astronom, prefekt spritualov, knjižničar, prefekt šolnikov, vodja kongregacij in spovednik. Po Breckerfeldovi smrti pa je položaj kraljevega astronoma v Cluju prevzel Slovak Maksimilijan Hell, ki je leta 1755 postal profesor astronomije in upravitelj cesarske zvezdarne na Dunaju. Tesno je sodeloval s pekin-
škim astronomom Hallersteinom iz Mengša.

Breckerfeld v Gradcu in na Ogrskem

Med letoma 1718-1743 in 1744-1747 je bila kranjska matematika v globoki krizi, saj v Ljubljani ni bilo profesorja matematike. Naš tedaj najpomembnejši matematik je bil Dolenjec Franc Breckerfeld, ki je v Gradcu poučeval tudi poznejšega profesorja fizike in rektorja ljubljanskega kolegija, barona Antona Erberga z Dola ob Savi, kate-
rega predniki so bili Kočevarji.

Breckerfeld ni bil prvi kranjski znanstvenik, ki se je uveljavil v današnji Romuniji. Avguštin Hallerstein je bil domnevno vodja jezuitskega kolegija v Temišvarju. Breckerfeld je vodil astronomski observatorij v dvesto petdeset kilometrov severovzhodnejšem jezuit-
skem kolegiju v Cluju od leta 1734.

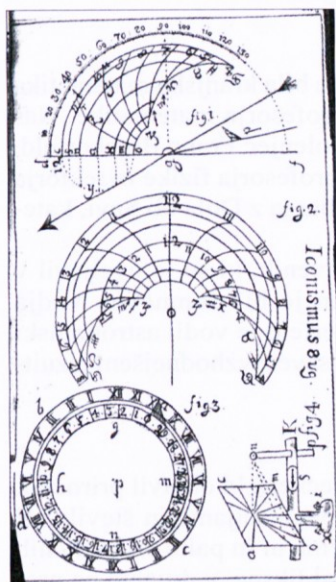
Priročnik o sončnih urah

Ob koncu službovanja v Košicah je Breckerfeld objavil priročnik o sončnih urah v dveh delih z lastnima paginacijama in številnimi skicami ter tabelami značilnosti senc sončnih ur in palic pri različnih zemljepisni širinah. V prvem delu je opisal fiksne, v drugem pa pre-
mične oziroma prenosne ure, podobne astrolabom. V predgovoru bral-
cu se je skliceval na Kircherjevo *Ars Magna*; knjigo je turjaški knez daroval ljubljanskim jezuitom v letu 1697, ko je Breckerfeld v Ljub-
ljani pravkar vstopil k jezuitom. Rimski profesor Kircher je delo razdelil na deset knjig in jih posvetil predvsem sončni uri. Zgodnji stik s Kircherjevim opisom je opredelil Breckerfeldova znanstvena zanimanja, še posebej potem, ko je med 2. novembrom 1714 in 25. oktobrom 1717 njegov starejši vrstnik Sebastijan Stainer predaval v Ljubljani o sončnih urah in poleti 1716 o njih vodil celo javni izpit Janeza Benjamina Erberga ob pomoči višnjegorskega barona Maksimilijana Antona Tauffererja. V Stainerjevem slogu je Breckerfeld tisti čas predaval filozofijo v Zagrebu.

Breckerfeld je svojo sončno uro v Košicah umerjal vzdolž magnet-
nih osi Zemlje z opazovanjem nihanja magnetne igle kompasa, ki ga je postavil sredi ure. Postopek je natančno skiciral in opisal še za druge zemljepisne širine. Raziskal je uro z vrtljivo notranjostjo in končno še gnomon s koncentričnimi krogi za mesece, dneve in ure, kot je v Ljubljani leta 1716 počel Stainer. Breckerfeld je opisal tudi uporabo sončne ure pri 47° zemeljske širine v Budi, poznejši polovici Budimpešte. Zanimale so ga nočne ure, za katere je uporabljal sij Lune in zvezd po Bionovem zgledu.

Breckerfeld je opisoval retrogradno gibanja Sonca, ki ga je sodob-
nejši Keplerjev Sončev sistem zavrgel. Čeprav tega ni izrecno zapisal, je Breckerfeld gotovo upošteval predvsem Tycho Brahejev model, ki je bil med tedanjimi jezuiti najbolj priljubljen.

Breckerfeld je senco sončne ure opisal po Danielu Schwenterju, profesorju vzhodnjaških jezikov in matematike na univerzi v Altdorfu.

Skice sončnih ur iz prvega dela Breckerfeldovega priročnika (Breckerfeld, 1734, 2: 78 (Iconismus 9)).

Schwenter je v svoji Geometriji opisal geodezijo in praktične meritve s pretorijanskim merilom, ki ga je izumil Johan Preatorius (Richter). Schwenter je dobro poznal sodobno literaturo, še posebej italijansko; zaslovel je predvsem s prvim opisom nalivnega peresa.

Med svojimi sodelavci je Breckerfeld hvalil predvsem patra jezuita Volsa, ki je postavil matematični muzej na dunajskem akademskem kolegiju po vzoru na Kircherjevega v Rimu. Ekvinokcij je opisal po Schottu in Milliesu de Chalesu. V uri je rimske številke uporabljal za dopoldanski, arabske pa za popoldanski čas. Ob izrazu horologium je uporabljal tudi zapis »horoscopium«, ki ga danes uporabljamo v manj znanstvenem pomenu. Domače sončne ure je imenoval »judenburške« po tamkajšnjem jezuitskem kolegiju.

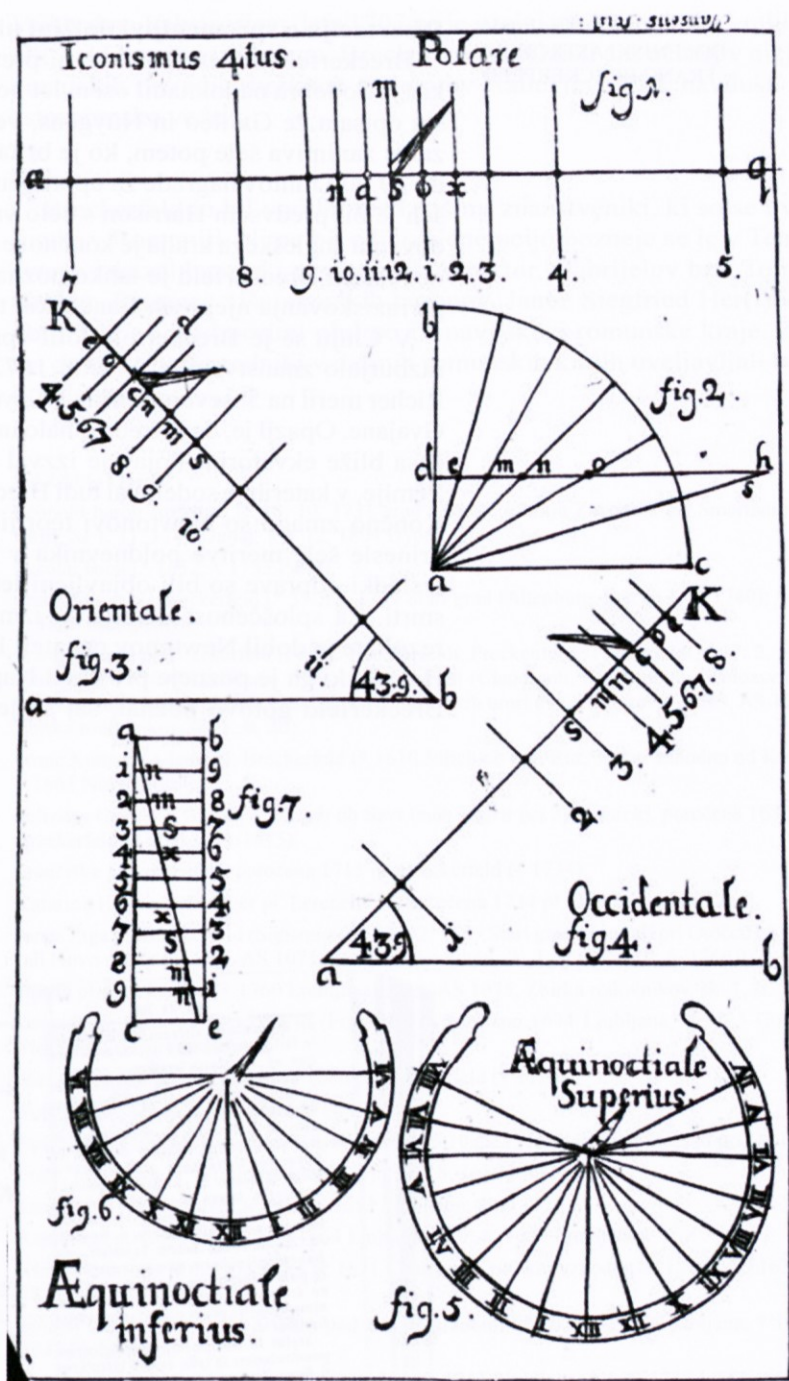
Breckerfeld se je skliceval na opis »fantastične« obročaste krogle, opisane v Dechalesovem tečaju matematike z gnomoniko v sedemindvajsetem od skupno enaintrideset delov, ter na Bionovo vodoravno linearno sončno uro. Breckerfeldov mlajši kolega, jezuit Hallerstein iz Mengša, je na poti iz Portugalske proti Kitajski prav tako uporabljal priročnike Dechalesa in Nikolasa Biona.

Dechalesove komentarje Evklida z uporabno matematiko iz leta 1674 so štiri leta po natisu nabavili na jezuitskem kolegiju v Ljubljani kot prvo matematično knjigo. Dechales je bil najprej misijonar v Turčiji. Pozneje je poučeval na jezuitskih kolegijih v Lyonu in 100 km vzhodnjeje v domačem Chambéryju. Nato ga je kralj Ludvik XIV. imenoval za profesorja hidrografije v Marseillesu, kjer je predaval navigacijo, vojaško inženirstvo in druge panoge uporabne matematike. Leta 1673 je v Parizu nasledil Pardiesa, ki je uporabljal graf logaritma za reševanje enačb. Pozneje je Dechales postal profesor matematike na jezuitskem kolegiju v Torinu. Njegov komentar osmih Evklidovih knjig iz leta 1660 so ponatisnili več kot dvajsetkrat v francoščini, latinščini, italijanščini in angleščini.

Dechales je namesto sodobnejših odkritij v algebrbi uporabljal metodo Diophanta Aleksandrijskega iz tretjega stoletja. Po drugi strani je upošteval odkritja infinitezimalnega računa. V drugem delu prve knjige je navedel pravila za računanje logaritmov. Nato je zapisal preglednice kotnih funkcij in njihovih logaritmov ter logaritme celih števil.

Dechales je vsa tri dela svoje knjige dal natisniti istega leta, vanje pa so v Ljubljani vpisali enake ekslibrise. V drugi knjigi je Dechales opisal kamnine, vojaško arhitekturo, hidrostatično, vodomete, tokove, hidravlične naprave, optično navigacijo, perspektivo, katoptriko in optiko. V tretji knjigi je obravnaval praktično geometrijo, mehaniko, statiko, magnetizem in optiko. Uporabo matematike je razširil na geografijo, arhitekturo, filozofijo narave, glasbo, pirotehniko, astronomijo z astrolabom, sončno uro in koledar. V mehaniki je geometrijsko dokazal Galilejevo sorazmernost poti s kvadratom časa pri pospešenem gibanju in s tem nasprotoval Fabriju in drugim jezuitom.

Nemški prevod Bionovega priročnika matematičnih naprav iz let 1713 in 1717 je graški študent, Radovljičan Matija Prešeren (Mathias Presheren), nabavil v Ljubljani leta 1728, ko je Breckerfeld začel predavati matematiko v Košicah. Kraljevi inženir matematičnih naprav, Bion, je opisal in narisal mikrometer v starejši in de la Hirovi izvedbi, posebej prirejen za meritve med prehodom Merkurja čez ploskev Sonca, ter astronomski kvadrant. Obravnaval je ladijske pripomočke: kompas, napravo za določanje navezne višine zvezd, kva-

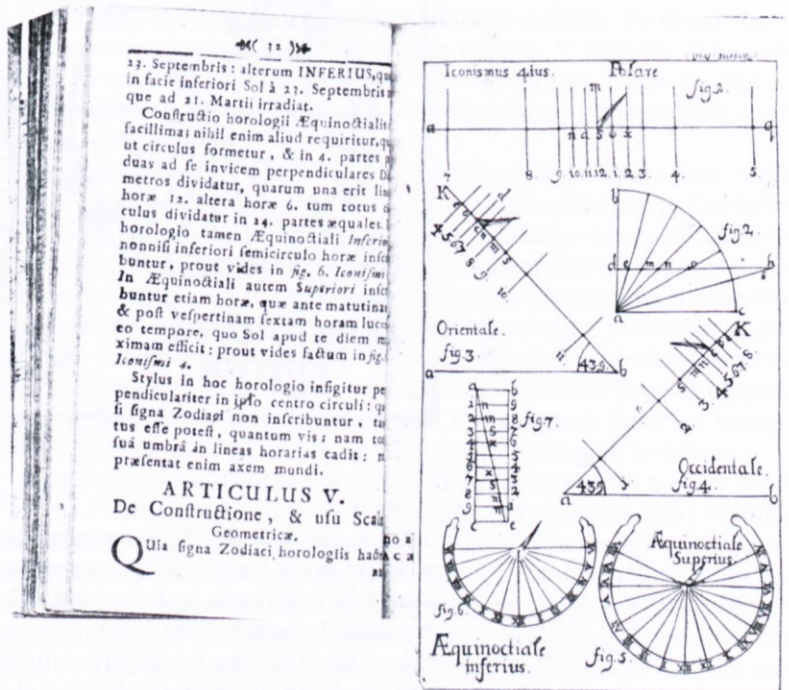

drant in zemljevide. Zelo uporabna je bila Bionova krožna številčnica v obliki ure s kazalcem za napovedovanje mrkov Sonca in Lune. V poznejšem privezu je Bion dodal še skice in opise optičnih in hidrostatičnih naprav. Leta 1727 je sestavil kamero obskuro za kopiranje slik. Čez štiri leta je njegovo službo podedoval sin Jean-Baptiste Nicolas Bion, ki je prav tako postal kraljevi inženir.

Disertacija o spremenljivi dolžini nihala v uri (1742)

Breckerfeld se leta 1734 še ni preveč zanimal za mehanske ure, kar je dodobra nadoknadil osem let pozneje. Nihajno in vzmetno uro sta opisala že Galileo in Huygens, vendar je ura z nihalom postala zares zanimiva šele potem, ko je britanska vlada leta 1717 razpisala do 20.000 funtov nagrade za uporaben pomorski merilec časa. Uspešen je bil predvsem Harrison s celo vrsto ur po letu 1728; po posredovanju angleškega kralja je končno le dobil nagrado leta 1765. Dobro obveščeni Breckerfeld je lahko poznal Harrisonovo delo, predvsem pa raziskovanja njegovih francoskih tekmecev.

V Cluju se je Breckerfeld lotil vprašanja, ki je že več desetletij razburjalo znanstvenike. V letih 1672 in 1673 je pariški akademik Richer meril na 5° severne širine v Cayennu, glavnem mestu francoske Gvajane. Opazil je, da je treba nihalo ure skrajšati pri merjenju točnega časa bližje ekvatorju. Pojav je izzval dolgoletne spore glede oblike Zemlje, v katerih je sodeloval tudi Breckerfeld z observatorija v Cluju. Končno zmago so Newtonovi teoriji o Zemlji, sploščeni na polih, prinesle šele meritve poldnevnika v Peruju v letih 1736 do 1744. Izsledki odprave so bili objavljeni leta 1748, že po Breckerfeldovi smrti. Za sploščenost Zemlje so izmerili 1/217 premera. Podobne rezultate je dobil Newtonov prijatelj Edmund Halley na otoku Svete Helene, ki ga je pozneje proslavil Napoleon. Halleyjeve rezultate je Breckerfeld gotovo poznal, saj se je Halley dopisoval z Janezom

Vajkardom Valvasorjem, leta 1703 pa je v tajni misiji angleške kraljice obiskal Dunaj in Ljubljano. Breckerfeld je bil tisti čas učitelj v nižjih dunajskih razredih; bržkone ga je prav Halleyjev obisk navdušil za astronomske vede.

Sklep

Breckerfeld je bil vodilni med našimi znanstveniki, ki so se uveljavili v Romuniji. Ni pa bil edini. Generacija pozneje se je v Temišvarju izkazal banatski navigacijski direktor, Gabrijelov brat Tobija Gruber. Potomec višnjegorskih baronov, Janez Siegfried Her(i)bert Taufferer, je med prvimi plul po Donavi skozi romunske kraje. Zdi se, da so se naši predniki v daljnih romunskih krajih uveljavljali bolj kot danes.

KAZALO OSEB

- Leopold baron Apfaltrer (* 16. 10. 1731 grad Grmače v kraju Zavrtnik pri Šmartnem pri Litiji; SJ 1. 11. 1747 Dunaj; † 9. 12. 1804 Győr).
- Nicolai Bion (* 1652; † 1733 Pariz).
- Franc Anton pl. Breckerfeld (* 31. 12. 1739 Stari grad (Altenburg, krščen 3. 1. 1740); † 30. 1. 1806 Ljubljana).
- Franc Konrad pl. Breckerfeld (Pleško-Breckerfeldt, Preckenfeldt, Prekenfeldt, * 17. 2. 1681 Ljubljana; SJ 1697 Ljubljana; † 29. 10. 1744 Cluj (Claudipoli, Klausenburg, Kolozsvár) v Transilvaniji (Sedmograško, Erdelj)). Po drugih virih umrl dve leti pozneje (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, sk. 1, št. 30).
- Franc Konrad (Adam) pl. Breckerfeld (* 1610 Jülich ob reki Rur, 30 km zahodno od Kölna; † 1665 Novo mesto).
- Felizitas Gnedic s Turna v Radečah ob Savi (*zum Thurn bei Ratschach*), poročena 1630 pl. Breckerfeld († med 1643-1675).
- Franciška pl. Gallenfels, poročena 1715 pl. Breckerfeld († 1734).
- Katarina Helena Schweiger pl. Lerchenfeld, poročena 1734 pl. Breckerfeld († 1786).
- Janez Žiga pl. Breckerfeld (Sigismund, * 11. 12. 1689 Stari grad (Zagrad) pri Otočcu ob Krki (ali Novo mesto po ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, sk. 1, št. 30; † 10. 6. 1760)).
- Jožefa pl. Breckerfeld († 1760 Ljubljana (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, sk. 1, št. 30)).
- Leopold Friderik pl. Breckerfeld (Friedrich, * približno 1694 Ljubljana; † 1723 Gorenji Mokronog (Obnassenfuss)).
- Maria Ana pl. Coppini poročena 1680 pl. Breckerfeld († 1723).
- Volk (Wolf) Anton pl. Breckerfeld († 1736).
- Volf Konrad Breckerfeld (* 1652 Novo mesto; † 10. 5. 1715 Stari grad, Zagrad pri Otočcu).
- Franc pl. Coppini (* približno 1609 Italija; † 1. 8. 1689 Ljubljana).
- Janez Andrej pl. Coppini (* 18. 10. 1653 Ljubljana; † po 1715).
- Karl Jožef pl. Coppini (* 31. 5. 1664 Ljubljana; † 1. 8. 1689 Ljubljana).
- Claude François Millet Dechales (* 1621 Chambéry, 100 km vzhodno od Lyona; SJ 1636; † 28. 3. 1678 Torino).
- Ignacij Dinzl (* 30. 7. 1679 Turn pod Novim gradom; SJ 20. 10. 1695 Ljubljana; † 19. 6. 1743 Ljubljana).
- Franc Gallenfels (* 25. 1. 1696 Bled; SJ 27. 10. 1711 Ljubljana; † 4. 6. 1733 Ljubljana).
- Jurij Andrej Gallenfels (Georg Andreas, menih Anton, * 1654 Bled; † 1719 Stična (Pascoletti, 1998, 69)).
- Janez Daniel Gallenfels († 1726).
- Karel Gallenfels (* 6. 1. 1673 Bled; SJ 22. 10. 1689 Ljubljana; † 18. 9. 1741 Lizbona).
- Janez Jožef Gnedic s Turna v Radečah († 1628).
- John Harrison (* 1693 Foulby; † 1776 London).
- Nicholas Hartsoeker (* 1656; † 1725).
- Karl Heinrich Schweiger pl. Lerchenfeld († 1736).
- Jean Richer (* 1630; † 1696).

Frane Schmelzer (* 1678 Dunaj; SJ 1695 Dunaj; † 1738 Dunaj).

Daniel Schwenter (Schwenterius, * 1585; † 1636).

Kaspar Schott (Gaspar, * 1608 Königshofen pri Würzburgu; SJ 1627 Würzburg; † 1666 Würzburg).

Janez Siegfried Her(i)bert Taufferer (* 23. 12. 1750 Ljubljana; † 24. 5. 1796).

LITERATURA

Bačar, Karel. 2004. *Gradivo za dolenski biografski leksikon*. Novo mesto: Knjižnica Milana Jarca.

Bion, Nicolas. 1699. *L'Usage des Globes Celestes et Terrestres et des Spheres, suivant les différentes Systemes du Monde. Précède d'un Traité de Cosmographie*. Ponatisa: Paris: Boudot 1717; Paris: Brunet 1728; Paris: Guerin and Nyon 1751. Angleški prevod: 1723, 1758. Doppelmayerjev nemški prevod.

Bion, Nicolas. 1709. *Traité de la construction et des principaux usages des instruments de mathématiques. Avec les figures nécessaires pour l'intelligence de ce traité*. Paris. Doppelmayerjev prevod: *Nicolai Bion, berühmter königl. Französ. Ingeieurs & c. Neueröfnet mathematische Werkschule oder gründliche Anweisung, wie die mathematische Instrumenten mit allein schicklich und recht zu gebrauchen, sondern auch auf die beste und accurateste Art zu verfertigen, zu probiren, und allezeit im guten Stand zu erhalten sind*. Leipzig: Bei Peter C. Monath, 1713 (NUK-21406). Privezано: *Der neuen Mathematischen Werkschule...* Nürnberg: Monath 1717 (NUK-7950). Nemški ponatisi: 1721, 1741, 1765.

Breckerfeld, Franc. 1733. *Manuale Horographicum, in quo omnigena horologia, tam solaria quam lunaria delineandi artificium facili et clara methodo exponitur*. In duas divisum partes quarum prima agit de horologiis fixis, altera de mobilibus seu portatilibus. Edition secunda 1734. *Pars I. et II.* Cassovia: Typis Academicis Joannem Henricum Frauenheim.

Breckerfeld, Franc. 1742. *Dissertatio de deviationibus pendulorum*. Culuj.

Breckerfeld, Franc. 1742. *Marianischer Gnadenschatz des Wünderthätigen Gnadenbilds zu Klausenbutg*. Culuj.

Breckerfeld, Janez Adam. 4. 9. 1784. *Namen der in Krain Gemein bekannten botanischen Gewächse*. NUK Rkp 367/I. 14 listov 340 x 225 mm.

Breckerfeld, Janez Adam. 12. 1. 1785. *Namen der Vögel, Insekten und Fische*. NUK Rkp 367/II. 8 listov 340x325 mm.

Dadić, Žarko. 1982. *Povijest egzaktnih znanosti u Hrvata*. 1-2. Zagreb: Sveučilišna Naklada Liber.

Dechales, Claude François Millet. 1660. *Les éléments d'Euclide expliqués d'une maniere nouvelle et très facile*.

Dechales, Claude François Millet. 1674. *R. P. Claudii Francisci Milliet Dechales Camberiensis e' Societate Jesu cursus. seu, mundus mathematicus universam mathesis Quatour tomis complectens Euclidis libros octo, arithmeticae, Theodosia sphaerae, trigonometriae. Geometriam practica, mechanica, statica, geographiam universalem, tractatum de magneti, architectura civile & artem tignariam*. I-III. Lyon: Anissoni. (NUK-4209; Ekslibris: *Bibliotheca Philosophica Goritia Inscriptus 1678. A dicto Collegio postem censtui, ac catalogo collegii Soctis Jesu Labaci inscriptur ipsor*). Ponatis: 1690. Lyon: Anissoni.

Dechales, Claude François Millet. 1680. *Quaedam Mechanica et statica ex Des Chales*.

Grmek, Mirko Dražen. 1963. *Rukovet starih medicinskih, matematičko-fizičkih, astronomskih, kemijskih i prirodoslovnih rukopisa sačuvanih u Hrvatskoj i Sloveniji. Rasprave i grada za povijest nauka*. JAZU, Zagreb. I: 259-342.

Hallerstein, Avguštin, Hell, Maksimilian. 1774. *Observationes Astronomicae ab Anno 1717 ad ann. 1752. a Patrib. S. I. Pekini Sinarum Factae cet curante R. P. Maxim. Hell e S. J. astron. Caes. Reg. Univ. Vindobonae, apud Nob. De Trattnern, 1768, 4. mai PI pag. 382. P. II pag. 448. Nova acta eruditorum anni 1772 publicata (junij), št. 4. Lipsiae. 155-159*

Jarc, Janko. 1938. *O Novem mestu ob koncu XVIII. stoletja, Franc Anton pl. Breckerfeld. Kronika*. 5/2-3: 88-106. Ponatis: 1993. Franc Anton Breckerfeld o Novem mestu 1790. *Jarčev zbornik razprave in portreti*. Novo mesto: Dolenjska založba. 13-27.

Jarc, Janko. 1969. *Novo mesto : 1365-1965 : prispevki za zgodovino mesta*. Maribor: Obzorja, Novo mesto: Dolenjska založba.

Jarc, Janko. 1995. *Novo mesto. Rast*. 6/3-4: 95-223.

Juričić Čargo, Daniela. 2002. *Potovanje Franca Antona Breckerfelda v Istro leta 1803. Kronika*. 50/2: 171-184.

Kircher, Athanasius. 1646. *Athanasii Kircheri Fuldensis Buchonii e Soc. IESU Presbyteri*

Olim in Herbipolensi, & Avenionensi Societatis IESU Gymnasiis Orientalium linguarum, et Mathesos, nunc huius in Romano Collegio Professoris Ordinarii Ars Magna Lucis et Umbrae. In decem Libros digesta Quibus Admirandae Lucis et Umbrae in mundo, atque adeo universa natura, vires effectusq. uti nova, ita varia nouorum reconditorumq. speciminum exhibitioe, ad varios mortalium usus, panduntur. Romae: Hermannus Scheus, Ludovicus Grignani. 2: 1671 (Amsterdam).

Lukács, Ladislaus. 1987-1988. *Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Iesu (1555-1773)*. I-III. Romae: Institutum historicum S.J.

Mušič, Drago. 1904. Zdravstvo starega Novega mesta. *Kronika*. 7: 19-25.

Nardi, Joseph. 1999. Un Galileano eccentrico. Il Gesuita François Millet Dechaies tra Galileo e Newton. *Archives Internationales d'Histoire des sciences*. 49/142: 32-74.

Pascoletti, Maddalena Malni. 1998. *Ex universa philosophia. Stampe barocche con le tesi dei Gesuiti di Gorizia*. Gorizia: Laguna.

Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig. 1905. *Der Adel in der Matrikel des Hertzogtums Krain*. Görz: samozaložba.

Schott, Gaspar, Kircher, Athanasius. 1666. *Joco-seriorum naturae et artis, sive Magiae naturalis centuriae tres*. Herbipoli.

Schwenter, Daniel. 1624. *Geometria Practica, Novae et Aucta*. Ponatis: 1627. Norinbergae: Simon Halbmayr.

Schwenter, Daniel. 1636. *Delicis Physico-Mathematicae, mathematische und philosophische erquickstunden*. Ponatis: 1653. Norinbergae: Dümmler.

Smole, Majda. 1982. *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: DZS.

Sommervogel, Carlos. 1890-1900. *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus, Première partie: Bibliographie par les Pères Augustin et Aloys de Backer. Nouvelle Édition par Carlos Sommervogel, S.J. Strasbourgeois, Tome I-IX*. Bruxelles-Paris : publiée par la Province de Belgique.

Stoeger, Joannes Nepomuk. 1855. *Scriptores Provinciae Austriae Societatis Iesu ab ejus origine ad nostra usque tempora I-III*. Vienna: Typis Congregationis Mechitharisicae.

Uršič, Milena. 1975. *Jožef Kalasanc Erberg in njegov poskus osnutka za literarno zgodovino Kranjske*. Ljubljana: SAZU.

Vols, Ernst. 1714. *Institutionum mathematicarum: libri tres*. Viennae: Joannis Scalpri Jacobi, Georgii Schlegel, Georgii Schmuzer. Zvezki 1-3 v isti knjigi, 21 cm.

Vrhovec, Ivan. 1891. *Zgodovina Novega mesta*. Ljubljana: Matica Slovenska.

ARHIVSKI VIRI

ARS, Dolski Arhiv, fasc. 75 (Breckerfeld).

ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, sk. 1, št. 30.

Schmelzer, Franc. 1715/16. *Tractatus Metaphysicus Professore R.P. Schmelzer. Physica particularis. De corpore animato et inanimato... Tractatus Arithmeticus Professore R.P. Michaele Bombardi e S.J. Viennae Austriae 1715... Tractatus Trigonometricus... Tractatus Geometricus Practicus... Demonstratio brevis Theorematum seu Propositionum Euclidarum... Ethica Aristotelis... Francisco Ruck. Zagreb. SB, R 4160.*

Schmelzer, Franc. 1711-1725. *Brevis in Mathesin Inductio... Tradita a Rdo Patre Francisco Schmelzer e Soc. Jesu et excerpta in Archiducali lyceo Labacensi a Leopoldo Friderico a Breckerfeldt Physica, ac Matheseo studioso. in Gymnasio Labacensi. AS, Zbirka rokopisov. 144. 60 listov 185 x 140 mm.*

Teiss (Theiss), Jožef. 7. 9. 1712. *Pars 2da Philosophici Tractatus in VIII Libros Physicorum Aristotelis, sive de Physica Auscultatione. Tradita a R. P. Josepho Theiss philosophia professoris e Soete Jesu ordinario et excerpta à Leopoldo Friderico a Breckerfeldt, in Gymnasio Labacensi... Dies 7 Mense Septembri Anno 1712. NUK Rkp 316. 253 listov 185 x 140 mm.*

Povzetek

Opisali smo pomembno dolensko družino Breckerfeld med koncem 17. in začetkom 19. stoletja. Pregledali smo njihovo posest, ki jim je omogočila pridobivanje razmeroma visoke izobrazbe. Med člani družine smo izpostavili jezuita Franca, ki se je kot astronom uveljavil doma, v Gradeu in na tedanjem Ogrskem. Podrobno smo raziskali njegova razmišljanja o sončnih in nihajnih urah. Pregledali smo knjige drugih piscev, ki jih je uporabljal pri svojem delu.

Ključne besede: Breckerfeld, Dolenska, zgodovina astronomije.

Tine Kristan

TRUBAR, OČE SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI IN KULTURE

Obisk Trubarjeve domačije na Rašici

Ogled razstave Od prvih zapisov do miniaturne knjige avtorice Barbare Pečnik v Trubarjevi čitalnici je izvrsten uvod za obisk pred leti obnovljene Trubarjeve domačije na Rašici. Po domačiji, urejeni kot muzej, že osemnajst let vodi Andrej Perhaj, pedagog in vodič iz Velikih Lašč. Obiskovalcem posreduje življenjsko pot, delo in pomen Primoža Trubarja, očeta slovenske knjige. Med rednimi obiskovalci so tudi osnovnošolci. Ob teh ogledih Andrej Perhaj zaskrbljeno ugotavlja, da imajo šole iz leta v leto manj učenk in učencev, sama domačija pa je večkrat v finančni stiski.

Trubarjeva domačija je kulturni spomenik. Na začetku vasi stoji spomenik Primožu Trubarju. Zasnoval ga je arhitekt Vinko Glanz, plaketo Primoža Trubarja v bronu pa je izdelal Vlado Štoviček. Spomenik iz kraškega kamna ima obliko obeliska in meri 5,6 metra, odkrili pa so ga 8. junija 1952. leta. Ob 400-letnici Trubarjeve smrti 1986. leta so domačijo, ki stoji na bregovih rečice Rašica, obnovili. Domačija obsega Trubarjevo spominsko hišo s sobo in mlinom, imenovanim Temkov mlin. Na otoku je žaga venecijanka; v gospodarskem posloplju so hlev predelali v krčmo, skedenj pa v galerijo.

Primož – Primus – prvi

Samo spominska hiša je zgrajena na temeljih tiste lesene, v kateri se je Trubar rodil 8. junija 1508, dan pred godom svetnikov Primoža in Felicijana. Ime Primož izhaja iz latinskega Primus – prvi, najboljši. Zanimiv je tudi priimek. Pravni zgodovinar Sergej Wilfan razlaga priimek Trubar (Trobar) kot oznako za tistega vaščana, v čigar rodu je dedna dolžnost, da kliče z rogom kmete na tlako. Primožev oče Miha je bil tesar in ključar rašiške cerkve sv. Jerneja ter mlinar v mlinu, ki je bil v lasti grofa Auersperga na bližnjem gradu Turjaku. Podjetni, bistrourni in pobožni oče Miha in mati Jera sta bila na turjaškem gradu dobro zapisana. Turjaški grof je tako leta 1520 dovolil, da je oče Miha poslal dvanajstletnega sina Primoža v glagoljaško šolo na Reko – najbrž z željo, da se izšola za duhovniški poklic. Konec tega leta, 10. decembra, je nemški teolog in reformator Martin Luther v Wittembergu demonstrativno zažgal papeško bulo, s katero je papež Luthru zagrozil z izobčenjem in na ta način dokončno pretrgal stike z Rimom. V tem času je glas o reformaciji prišel v naše kraje. Leta 1523 je začel v Trstu na dvoru škofa Bonoma delovati prvi reformacijski krožek. Soroden krožek so nekaj let kasneje ustanovili tudi v Ljubljani. To je bil čas propadanja cerkvene discipline, kmečkih uporov in turške nevarnosti.

Nevarni turški vpadi

V tem času je bila Rašica pomembno gospodarsko in prometno središče velikolaške pokrajine. Tu se je križala važna trgovska pot iz Hrvaške, prek Novega mesta, po dolini Krke, mimo stiškega samostana, do Rašice in čez Bloke v vinorodno Vipavsko dolino ter Trst. Druga pot pa je vodila iz Ljubljane proti Kočevju in Reki. To križišče je bilo dokaj živahno. Na tem koncu Dolenjske se je razvijalo

Spomenik Primoža Trubarja na Rašici, ki so ga odkrili 8. junija 1952. leta: posvečen je »očetu slovenske književnosti in kulture«!

fužinarstvo, cvetela je suha roba, trgovina s kožami in preprodaja najrazličnejših vrst. Skozi Rašico so tovorili ali prevažali razno blago. V otroških letih so se Trubarju vtisnili v spomin potujoči trgovci, vojaki, romarji, klativitezi in tudi umetniki. Trubarjev oče je bogato poplačal hrvaškega slikarja, ki je s freskami poslikal domačo cerkvico sv. Jerneja. Zaradi gostega prometa so na Rašici imeli mitnico. Pozneje so postavili v vasi »ta veliko hišo« z gostilno, pošto in hlevi, kjer so menjavali poštno konje. Cesar Friderik III. je konec 15. stoletja izdal listino, da smejo podložniki s kočevskega in ribniškega območja prosto trgovati z živino, platnom, suho robo, medom in vinom ter drugimi domačimi izdelki. Cesar je listino podpisal, da se zaradi številnih turških vpadov obubožani ljudje ne bi začeli izseljevati. V Trubarjevih otroških letih so mu vzbujale strah pripovedi o Turkih, ki so 1471. leta taborili na Rašici, pet let kasneje so bili v Kočevju in na Blokah, opustošili Turjak in Čušperk, leta 1491 Dobrepolje in Kočevje, šest let kasneje, leta 1497, pa požgali Ribnico in trideset let kasneje Rašico ter Trubarjevo rojstno hišo. V tem obdobju so Turki kar dvaindvajsetkrat ropali v teh krajih.

Detajl vhoda, na levi je bronasto Trubarjevo doprsje.

Žaga z jezom.

Obnovljeni Temkov mlin, zgrajen na temeljih pogorele Trubarjeve rojstne hiše.

Strah pred Turki je tudi Trubarja že po letu dni šolanja pregnal z Reke v Salzburg. Ob študiju se je preživljal s petjem. Kot pevec je 1523. leta odšel v Trst in pel v škofijskem zboru ter postal osebni strežnik tržaškega grofa in škofa Petra Bonoma (1548–1546).

Škofa Bonomo in Vergerij

Peter Bonomo, škof, na katerega sta vplivala renesansa in Erazem Roterdamski, kritik cerkvene nadvlade, je v mladem Trubarju odkril njegove talente, zlasti pridigarskega, in ga jeseni 1527 poslal študirat na dunajsko vseučilišče. Pred Turki, ki so 1529. leta pod poveljstvom Sulejmana II. pridrli pred Dunaj in ga oblegali, se je Trubar pravočasno umaknil nazaj v Trst k svojemu zavetniku in mentorju. Naslednje leto je Bonomo dvaindvajsetletnega Trubarja posvetil v mašnika in mu dodelil župnijo Laško pri Celju. Leta 1535 so voditelji protestantskega krožka v Ljubljani poklicali Trubarja za slovenskega pridigarja v stolnico. Ker je v svojih pridigah kritiziral novo božjo pot na Sveti gori pri Gorici, se je moral spet umakniti v Trst, kjer je 1540. leta postal Bonomov tajnik z lepimi dohodki in pridigar v Trstu. Na škofovem dvoru se je seznanil z zgodovino in literaturo od antike dalje, z duhovnimi tokovi svojega časa in različnimi strujami reformacije: luteranstvom, kalvinizmom in cvinglijanstvom. »Glavni pobudnik za Trubarjev načrt prevajanja cerkvenih tekstov v slovenščino ni bil Bonomo, ampak Peter Pavel Vergerij, koprski škof,« v najnovejši italijanski študiji o Petru Bonomu ugotavlja lani Stefano di Brazzano.

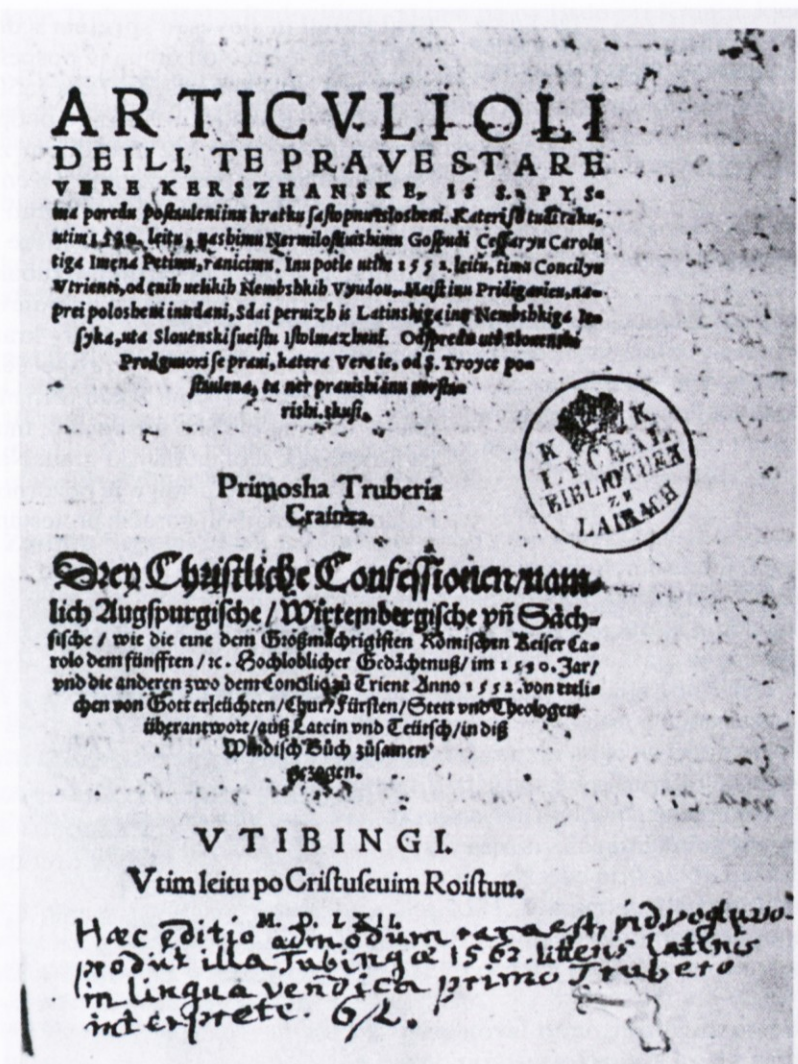
Izreden govornik s prijetnim glasom

V Trstu je Bonomo seznanil Trubarja z nekaterimi glasniki cerkvene reformacije in ga leta 1542 znova napotil v Ljubljano. Prek ljubljanskega škofa Frančiška Kacijanarja, doma z gradu Kamen pri Begunjah na Gorenjskem, mu je pomagal do kanonika in stolnega pridigarja. Ljudem je pridigal v duhu Erazma Roterdamskega, se ravnal po svetopisemski razlagi švicarskih cvinglijanskih reformatorjev Heinricha Bullingerja ter Conrada Pellicana ter naukih Martina Luthra. V ljubljanskih pridigah je Trubar dokončno oblikoval svoj jezik. Bil je izreden govornik in pevec s prijetnim zvočnim glasom ter mogočno postavo, visok skoraj dva metra. Bil je priljubljen med poslušalci, zlasti pri ženskem spolu. Njegovi zavezniki so bili slovenski meščani, meceni pa kranjsko-štajerska rodbina Khisl, izjemno pomembna za našo kulturno zgodovino in slovenske prvotiske.

Khisli, pisano tudi Khüsl, Khisel ali Kisel, so bili kranjsko-štajerska plemiška rodbina iz 16. in 17. stoletja. Po poreklu bavarski meščani so prišli k nam na začetku 16. stoletja in obogateli z velikimi trgovskimi posli od Salzburga do južne Italije.

Jezus Sirah, prva pri nas tiskana knjiga v slovenščini

Khisli so izjemno pomembni za našo kulturno zgodovino kot vodilni kranjski protestanti ter meceni znanosti in slovenske protestantske književnosti. Že Vid Khisl je bil med somišljeniki nove vere. Sin Janez in vnuk Jurij sta bila med vrhovi kranjskih protestantov. Od samega začetka so bili Khisli v tesnih stikih z vodilnimi slovenskimi reformatorji, zlasti s Primožem Trubarjem in z Jurijem Dalmatinom. Njim so posvečeni tudi prvi slovenski protestantski tiski. Posebej pomembna sta vloga in vpliv Janeza Khisla pri nastajanju slo-

Articuli oli deili te prave stare vere, v Tibingiu M.D.LXII. (faksimile, 1562).

venskega prevoda Biblije in pri ustanovitvi prve ljubljanske tiskarne. Že v začetku svojega tiskarskega delovanja je Janez Mandelc leta 1575 natisnil prvo Dalmatinsko delo v slovenščini, Jezus Sirah, ki je temelj slovenskega tiskarstva. Svojo prvo tiskano knjigo v slovenskem jeziku je Mandelc posvetil naročniku prevoda, Janezu Khislu. Tri leta pozneje je v tej tiskarni natisnil tudi prvi del slovenskega prevoda Svetega pisma, ki ga je Dalmatin končal leta 1578 v Ljubljani.

Trubarjevo prvo pregnanstvo

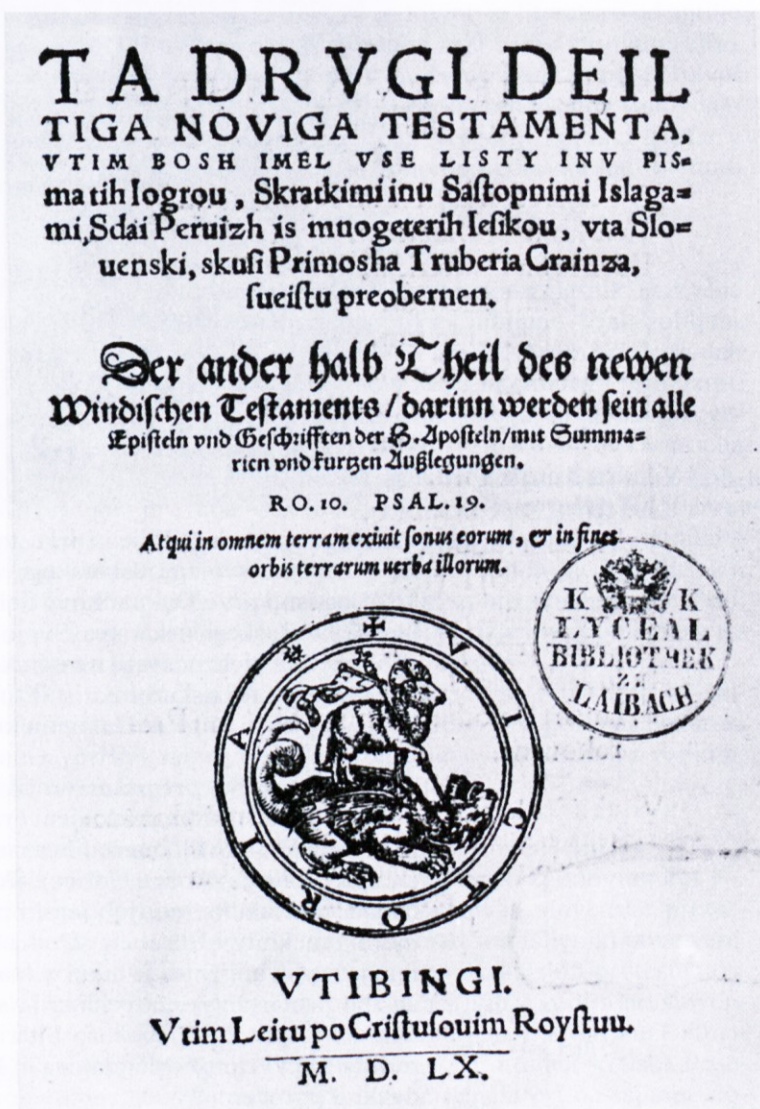
Ko je protestantom naklonjeni Frančišek Kacijanar leta 1543 umrl, je ljubljansko škofijo nasledil cesarjev dvorni kaplan Urban Tekstor (Kalčič, doma iz okolice Gorice). Škof Tekstor, zaupnik cesarja Ferdinanda, je sklenil streti ljubljanski protestantski krog in Trubar se je moral umakniti v Nürnberg. Doma so ga izobčili in mu zaplenili vse imetje; samo knjižnica je bila vredna 400 goldinarjev. Pozneje je dobil službo protestantskega pridigarja v Rothenburgu nad reko Tauber. Tam se je poročil z Barbaro Sitar iz Kranja. V zakonu so se jima rodili otroci Primož, Magdalena in Felicijan. Pozneje je bil Trubar še dvakrat poročen.

Prvi knjigi in slovesen sprejem v domovini

Prisilna ločitev od doma je pospešila Trubarjev sklep, da poskusi s slovensko tiskano besedo. Leta 1550 je pripravil za tisk prvi slovenski knjigi – Katekizem, ki ga je podpisal s psevdonimom Domoljub Ilirski, in Abecednik z navodilom za slovensko branje in pisanje. Naslednje leto je postal župnik v Kemptenu in ravnatelj južnoslovenskega biblijskega zavoda v Urachu. Zavod so financirali štajerski baron Ivan Ungnad in vodje nemške reformacije. Knjige so tiskali v latinici, glagolici in cirilici. Trubar je izbral sodelavce iz naših, hrvaških, srbskih in bosanskih krajev, ki so obvladali te jezike.

Leta 1561 je Trubar na poziv kranjskih deželnih stanov prišel v domovino. Dne 22. junija je prispel čez prelaz v Podkoren pri Kranjski Gori. Baronica Kristina Spaur, žena Herberta VIII. Turjaškega, ki je imel v najemu blejsko gospostvo, mu je poslala nasproti tri konje in ga povabila k sebi na blejski grad. Na kresni dan je pridigal v blejski cerkvi. Trubarjevo pridigo je pozorno poslušal blejski župnik Krištof Fašang, eden najbolj gorečih protestantov blejskega gospostva. Z Ble-

Ta drugi deil tiga noviga testamta,
v Tibingi M.D.LX. (faksimile, 1560).

da je Trubar odšel v Radovljico, od tam pa na Brdo pri Kranju, kjer je bil gost graščaka pl. Eckha. Zelo slovesen je bil sprejem Trubarja v Ljubljani. Njegova prijatelja Matej Klombner in Luka Cvenkelj sta ga pričakala z dvajsetimi jezdecami in veliko množico navdušenih Trubarjevih pristašev. Štirje trobentači so mu v pozdrav zatrobili *Te deum*. V Ljubljani je nastopil službo predstojnika protestantske cerkve, da bi jo združil in organiziral.

Načrt je opisal v delih *Artikuli* (protestantska veroizpoved) in *Cerkovna ordninga* (cerkveni red), s čimer je dregnil v pravice deželnega kneza. Sledila sta mu sodba in nov pregon.

V pregnanstvu je ostal nekaj časa v Tübingenu, dokler ga niso poklicali za pastora v Lauffen. Leta 1567 se je za stalno naselil v Derendingenu. V tem letu je svoje slovenske vernike obdaroval kar s štirimi knjigami: nemško-slovenskim katekizmom (*Ta celi katekismus*), s Svetega Pavla listovi, cerkveno pesmarico ter knjigo *Pesem in molitve zoper Turke*.

Zadnji, ilegalni obisk v domovini

V zvezi s Turki je Trubar opravil zanimivo diplomatsko nalogo. Kot svetovalec za balkanska vprašanja nadvojvode Krištofa na virtenberškem dvoru je 1567. leta spet odšel na Kranjsko. To je bil njegov zadnji ilegalni obisk v domovini. Vsa vrata v naše kraje so mu bila tesno zaprta. Verjetno je spet prek Podkorena 1. junija 1567. leta na skrivaj prišel v Ljubljano. Na Ljubljanskem gradu se je tajno sestal z zaprtim turškim svečenikom Uzrain begom, ki ga je na enem svojih pohodov proti Turkom zajel Herbert VIII. Auersperg Turjaški, kranjski deželni glavar, in poveljnik Vojne krajine. Na uvodoma omenjeni razstavi avtorice Barbare Pečnik *Od prvih zapisov do miniaturne knjige*, ki je bila na ogled na Trubarjevi domačiji na Rašici pri Velikih Laščah, je bilo razstavljeno poročilo iz leta 1571, v katerem Herbert VIII. opozarja na skorajšnji turški vpad in predlaga obrambne ukrepe. Herbert Turjaški je 22. septembra 1575 padel v bitki s premočno turško vojsko pri Budačkem na Hrvaškem.

Trubar se je z Uzrain begom posvetoval o možnostih za prevod Luthrove Biblije v turški jezik. Podobna posvetovanja je imel z nekaterimi turškimi ujetniki tudi v Ribnici, kjer je skušal dobiti kar največ podatkov o muslimanski religiji in Koranu. S prevodom Luthrove Biblije v turški jezik naj bi protestantsko vero približali Turkom in s tem odvrnili njihovo prodiranje v Evropo. Iz Ljubljane je Trubar spet moral pobegniti in njegovo delo ni obrodilo zelenega sadu.

Zadnja leta je Trubar živel na svoji domačiji ob vinogradu v Derendingenu, ki ga je sam zasadil. Vse do smrti je pisal in prevajal. Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani – NUK hrani štiriindvajset njegovih izvirnih del. Na smrtni postelji je dokončal prevod Luthrove Hišne postile, ki je izšla po njegovi smrti. Primož Trubar je »spokojnu inu tihu zaspal« 26. junija (drugi viri navajajo 29. junija!) 1586 in je pokopan v derendinški cerkvi sv. Gala. S svojim vnetim verskoreformatorskim življenjem in delom je postavil temelje slovenskemu knjižnemu jeziku in kulturi, kar nas je obdržalo kot narod in privedlo do samostojne države.

Trubarjev spomenik v Ljubljani, delo kiparja Franca Bernekerja, odkrit leta 1908, ob 400-letnici rojstva Primoža Trubarja.

Vse fotografije: Tine Kristan

POKOPALIŠČA KOT KULTURNA DEDIŠČINA

Uvod

»Neizbežna je bridka smrt«

1 Feinig Anton, Nagrobni napisi od Šentlenarta do Golšova, Mohorjeva založba, Celovec 1997

Tako pričenja prvo poglavje koroški Slovenec Anton Feinig v svoji knjigi Nagrobni napisi od Šentlenarta do Golšova¹, v kateri se zvrsti kopica zapisanih slovenskih besed na narodno mešanem območju južne avstrijske zvezne dežele Koroške. Nagrobniki so tam eno od prizorišč slovenske besede, celo tam, kjer so se morale iz življenja že zdavnaj umakniti. Avtor se zaveda pomena nagrobniških napisov in njihove kulturne razsežnosti.

2 Več v Etnološki leksikon Slovenije, Ljubljana 2004

V večini kultur so pokojnim izkazovali določeno čast, pogosto pa poskrbeli tudi za trajno označitev njihovega »zadnjega doma«. Egipčanom so – seveda le za faraone – pri tem uspele enkratne arhitekturne in gradbene mojstrovine, ki so do danes ostale eno od čudes Starega sveta, še vedno ne docela pojasnjene tako v svojem gradbenem, simbolnem in mističnem pomenu. Evropska moderna civilizacija sicer pozna različne izrazne oblike izkazovanja »zadnje časti«, ki so vezane pretežno na versko in oziroma ali ideološko prepričanje. Pokopališča so zato pogosto simbolna mesta, poseben del rabe vaškega in mestnega prostora in specifična materialna kultura. Pokopališčem je bilo tudi v slovenski etnologiji odmerjena določena pozornost. V različnih predelih so jih različno poimenovali.² Spretno opazovanje pokopališč in nagrobnikov pa utegne biti tudi izjemno pomemben vir informacij. Že prej omenjeno Feinigovo delo sijajno opozori tudi na ta vidik: svojci pokojne(ga) s slovensko besedo na nagrobniku jasno sporočajo, kateri jezikovni (narodni) skupnosti je pripadal pokojni in ji pripadajo tudi sami. Osebna potepanja po ameriškem zahodu (zvezna država Kolorado, pa tudi drugod) so dale ne le začetno inspiracijo in vrsto idej o raziskovanju očitno precejšnje slovenske naselbine, temveč tudi vrsto povsem raziskovalno primernih informacij.

3 S tem mislimo predvsem na različne najdbe iz železne dobe; prav grobišča (gomile) so vodile k odkrivanju vedno novih elementov preteklosti.

Prispevek želi spodbuditi razmišljanje o teh vsakodnevnih elementih naše materialne kulture in posebnih predelov oblikovanega vaškega in mestne pokrajine. Tudi na Dolenjskem razpolagamo z vrsto pokopališč, ki utegnejo biti prav tako zgovorne priče preteklosti, znanih dogodkov, odsev ljudi in njihove materialne ustvarjalnosti. Prepletanje zelo bogate arheološke dediščine³, pokopane dediščine kočevskih Nemcev, raznolikosti pokopališč v nekdanjih »uskoških« vashh Bele krajine, množična grobišča pobitih po drugi svetovni vojni in tudi številnih partizanskih obeležij. Dovolj je odpreti oči pred domačim pragom.

Barvitost "pokrajine mrtvih"

Naša klasični predstava o pokopališču se opira na najpogostejšo izkušnjo: omejen prostor okrog vaške cerkve, ki je na gosto posejan v nize urejenih grobov, razlikujočih se po velikosti, uporabljenih materialih, opremljenosti, cvetju in drugih okraskih. Mestna pokopališča so praviloma precej obsežnejša in tudi po izoblikovanosti grobov ter nagrobnikov pestrejša. Tu in tam naletimo tudi na nize zasajenih dreves (največkrat je to klek). V Ljubljani so »Plečnikove« Žale

prepoznavne tudi po arhitekturnih mojstrovinah ne le nekaterih nagrobnikov temveč tudi spremljajočih objektov. Spominska obeležja padlih v prvi svetovni vojni izstopajo po svojih ravnih linijah in enostavnih železnih in še pogosteje betonskih križih. Druga svetovna vojna je kljub zelo številčnim žrtvam pustila za seboj množico obeležij, razpršenih na mnogih krajih. Partizanska obeležja se nahajajo razpršena po gozdovih in na drugih krajih, množična (odkrita) grobišča pobitih domobrancev in tudi civilnih oseb pa na nekaj lokacijah (na primer v Kočevskem rogu). Na območjih slovenske avtohtone poselitve Slovencev v sosednjih državah naletimo na načeloma zelo sorodne oblike. Toda našo pozornost pritegnejo napisi in tudi imena na nagrobnikih, ki utegnejo biti zelo zanimiv vir podatkov in primerjav. Seveda imajo vrsto posebnosti (npr. pogostost priimkov in način njihovega zapisa), ki se krajevno precej razlikujejo. Tam naletimo na stare – arhaične oblike slovenskega jezika oziroma vrsto narečnih izrazov. Na območjih novih naselitev slovenskih izseljencev po evropskih državah in zlasti po Ameriki in Avstraliji so pokopališča različno urejena, skladno pač s krajevno tradicijo. V Ameriki so zelo prostorna in zato obširna. Ključni indikator so v teh primerih predvsem priimki, kajti napisov v slovenskem jeziku je odločno premalo.

»Pokrajina mrtvih« je poseben del kulturne pokrajine, ki zavzema razmeroma skromen prostorski obseg, zato pa je izredno barvit in raznovrsten, in če se malo potrudimo, tudi zelo zgovorna priča preteklosti in sedanosti.

Pet primerov

Za lažjo ponazoritev vloge in pomena pokopališč kot kulturne in zgodovinske dediščine navajamo pet primerov iz različnih okolij. Z izjemo enega so vsa vzeta iz povsem običajnih razmer in torej tam tipična. Toda prav zaradi svoje vsakdanjosti so to odlični primeri opazovanja in proučevanja. To so: Stari Log na Kočevskem, jama – grobišče pod Krenom v Kočevskem rogu, Djekše / Diex na avstrijskem Koroškem, Gornji Senik / Felsőszolnok v Porabju na Madžarskem in Pueblo v ameriški zvezni državi Kolorado.

Pokopališče v Starem Logu predstavlja le skromen ostanek nekdanj precej večjega kompleksa. Vas na severnem robu Kočevskega roga je bila pred drugo svetovno vojno naseljena večidel z nemškimi prebivalstvom (Kočevarji). Zaradi svoje velikosti je sodila med pomembna vaška središča. V kraju je tedaj živelo 380 ljudi, v najboljših časih (konec 19. stoletja) pa nad 500. Kasneje so se podobno kot iz slovenskih krajev v okolici množično selili v Ameriko. Kraj je bil tudi središče občine in župnije⁴. Robni položaj na stiku kočevskega jezikovnega otoka in povsem slovenske Suhe krajine je prispeval k narodni pomešanosti, kar je mogoče sklepati tudi po preostalih nagrobnih napisih (priimki). Stari Log je podobno kot druge vasi na Kočevskem doživel usodo najprej italijanskega pregona prebivalcev in uničenja vasi⁵, nato pa se je po vojni delno obnovila. Pokopališče je le deloma ohranjeno. Nemški napisi (slovenskih je malo) in priimki pričajo o nekdanjih prebivalcih. Pogled v telefonski imenik nas prepriča o skoraj popolni zamenjavi prebivalstva. A tod so se ohranili vsaj skromni fragmenti materialne kulturne dediščine o staroselcih tega območja; mnoge vasi so pokopane in jih je znova prerasel gozd.⁶

Drugi testni primer leži nedaleč stran. Jama pod Krenom je eno izmed množičnih grobišč, ki so nastala v mesecih takoj po koncu

4 Več o tem v Leksikonu Dravske banovine, 1937, 224

5 Razumljivo, da vojni dogodki krajem niso prizanašali. Vendar na tem mestu ne pričenjamo širše razprave o samem poteku, temveč zgolj opozarjamo na posledice in ostanke.

6 Erich Petschauer je v svoji monografiji *Das Jahrhundertbuch der Gotscheer*; Dunaj 1980 (Stoletna knjiga Kočevarjev), takole zaključil: »Am Anfang war der Wald. Am Ende ist wieder der Wald« / Na začetku je bil gozd. Na koncu je spet gozd.

7 Te lokacije so omenjene v več delih (glej na primer delo *Temna stran* meseca, Nova revija, 1998, Ljubljana). Ne glede na njihovo strokovno-znanstveno verodostojnost je tematika množičnih pobojev in državljanske vojne zaznamovala notranjo politiko Slovenije vse od devetdesetih let prejšnjega stoletja dalje in še sedaj predstavlja nerešeno poglavje nacionalne zgodovine.

8 Srečevališča lahko postanejo tudi neke vrste memorialni parki, muzeji in sorodne oblike, ki imajo tudi pomembno gospodarsko vrednost. Prav za to območje obstajajo zelo pomembni potenciali (glej v: Zupančič, Na presečišču spominov in simbolov, Rast, št. 98, april 2005)

9 Poleg Gornjega Senika obsega še vasi: Sakalovci, Dolnji Senik, Verice, Ritkarovci, Andovci, Števanovci in Otkovci; Slovensko ves so v osemdesetih letih 20. stoletja formalno vključili v Monošter (madž. Szentgothard). Slednji ostaja upravno središče porabskih Slovencev, toda v Gornjem Seniku še vedno poteka večji del manjšinskega kulturnega življenja

10 Leta 2005 je bil odprt nov meddržavni prehod Čepinci.

11 Jezik porabskih Slovencev je tudi knjižni. Zaradi izolacije se je ohranilo vrsto posebnosti in arhaizmov.

12 S tem vprašanjem se je avtor pred leti precej ukvarjal. Ugotovljeno je bilo, da je odstotek slovenskih napisov na pokopališču presenetljivo blizu deležu slovensko govorečih ob uradnih popisih (gl. Zupančič J., Vpliv socialnogeografske preobrazbe na položaj slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem, 1992)

druge svetovne vojne. Do nje se pride najlažje iz Kočevja. V kraško brezno so partizanske enote takoj po koncu vojne zmetale zajete domobrance, vrnjene s Koroške. Število je doslej še neugotovljeno, gre pa verjetno za več tisoč ljudi.⁷ Na tem (mestu najbližjem) množičnem grobišču potekajo julija spravne maše. Samotno grobišče je torej postalo srečevališče.⁸ Ker so brezno takoj po pobojih minirali, so danes na površju le skromni ostanki. Množica križev in sveč je sled obiskovalcev, morda svojcev. Spominska skulptura in napis »Tudi mi smo umrli za domovino« odkrivata predvsem simbolično razsežnost tega v bistvenih potezah še vedno ne povsem pojasnjene grobišča.

Do Gornjega Senika, največje izmed vasi tako imenovanega. »slovenskega« Porabja⁹ na Madžarskem, se pride iz Slovenije le prek meddržavnega mejnega prehoda na Srebrnem bregu¹⁰. Pokopališče je na desni strani ceste sredi vasi; tam sta še šola in tudi gostilna. Pokopališče je postavljeno v breg nad cesto, tako da je mogoč dober pregled. Kljub temu, da je vas še sedaj pretežno slovenska, na pokopališču prevladuje madžarska beseda. Precej priimkov ima slovenski koren, a so zapisani po madžarsko. Tu in tam odkrijemo kak slovenski napis, vendar v narečni porabski obliki.¹¹ Zaradi kulturnih in jezikovnih vplivov ter gospodarskih povezav in vzorov se porabska pokopališča razlikujejo od tistih v Sloveniji: oblike okvirov, vrsta in način obdelave kamna, izbira črk, postavitev grobov in podobni detajli. Zdi se, da je bila Mura v preteklosti zelo jasna ločnica in da je bilo sodelovanje Slovencev različnih zgodovinskih pokrajin zelo skromno in le sporadično. Toda sem in tja bomo tudi na porabskih pokopališčih odkrili kak železen nagrobni križ, ki ga je v svojih najboljših letih gospodarskega vzpona izdelovala livarna na Dvoru, kasneje pa so romali v skoraj vse predele nekdanje habsburške monarhije. Slovenska materialna dediščina je raztresena povsod.

Četrti primer je prav tako vzet z etničnega roba, in sicer na avstrijskem Koroškem. Djekše (nem. Diex) v turističnih katalogih radi prikazujejo kot najbolj sončen kraj v deželi. Naselje, ki ga večinoma sestavljajo kmetije v celkih, razložene po prisojnim južnem pobočju Svinjske planine, ima svoje središče pri cerkvi, gostilni in ljudski šoli. Zaradi odlično ohranjenega taborskega obzidja in tudi gotskih ter baročnih gradbenih in umetnostnih elementov v notranjosti sodijo Djekše med pomembne kulturnozgodovinske in umetnostne spomenike na južnem Koroškem. Pokopališče, ki se nahaja znotraj taborskega obzidja okrog cerkve, bi ob obilici drugih elementov kulturne dediščine skoraj prezrli. A vendar je vredna naše pozornosti, še posebej če nas zanimajo razmere slovenske manjšine. Medtem ko nam v mnogih drugih krajih (pokopališčih) priimki in napisi na nagrobnikih dajejo razmeroma verodostojno sliko narodnih razmerij.¹² V Djekšah je drugače. Zdaleč največ – nad 60 odstotkov – je nagrobnikov, kjer so svojci dali napisati le ime in priimek ter rojstne datume z zvezdico za rojstvo in križcem za smrt, torej v očitni želji po prikrivanju domačih hišnih jezikovnih navad (in prek nje, posredno in simbolično tudi narodne pripadnosti). Za nekatere je še vedno mogoče najti stare nagrobnike s slovenskimi napisi – za iste pokojne. »Skrivanje« je bilo torej prilagoditev slovenskega prebivalstva na znaten pritisk, kar je posebej zaznavno v velikovškem okraju, vendar ne po vseh krajih (občinah) enako. Toda ob tem je treba opozoriti, da priimki, s katerimi skušamo slediti slovenskim koreninam na območjih naselitve Slovencev, tukaj ne gre povsem zaupati. Mnogi

13 Klemenčič Matjaž, 1999, Jurij Trunk med Koroško in Združenimi državami Amerike ter zgodovina slovenskih naselbin v Leadvillu, Kolorado, in v San Franciscu, Kalifornija

14 Nekaj o sami naselitvi Slovencev v Pueblu in o pomembnih dolenskih sledovih tamkaj je mogoče prebrati tudi v februarški številki revije Rast, 2006 (J. Zupančič)

15 Pot Pohorskega bataljona, njegov pomen in tragičen konec je orisana v obsežni monografiji Franceta Filipiča Pohorski bataljon, Ljubljana 1968.

16 Ustrelili so jih Italijani leta 1942.

17 Tukaj so mučili in pobijali predvsem domobranci oziroma pred njimi vaške straže (Enciklopedija Slovenije, 12, 398)

imajo namreč povsem nemško zveneče priimke, ki so jih oblikovali v preteklosti. A tudi slovenski koren ali priimek v celoti niti najmanj ne zagotavlja, da bi bil njihov nosilec tudi dejansko pripadnik slovenske skupnosti.

Zadnji, peti testni primer pokopališč je vzet z ameriškega zahoda, iz zvezne države Kolorado. Pueblo sodi vsekakor med pomembnejše in večje slovenske »naselbine« v ZDA; skupaj jih je bilo okrog 800.¹³ Ob avtorjevem prvem obisku tega mesta je bila ena od poti tudi na eno tamkajšnjih pokopališč, ki obiskovalca preseneti z obsežnim, skoraj povsem »slovenskim« delom.¹⁴ Zelo sorodno sliko dobimo tudi ob obisku še nekaterih krajev v Koloradu, kot na primer v najvišjem rudarskem kraju v ZDA – Leadvillu. Ameriška pokopališča se od evropskih razlikujejo poleg nekaterih arhitekturnih potez tudi po tem, da so najpogosteje osebe pokopane posamično in ne družinsko. Zaradi tega so tudi zelo obsežna. Na Roselawn Cemetery v Pueblu, kjer leži slovenski del pokopališča, razmeroma redko naletimo na slovenske nagrobne napise. Zato so tembolj zgovorni sami priimki, ki v povezavi še z drugimi lokalnimi viri (na primer telefonskimi imeniki), različnimi seznamami in podobno omogočajo proučevanje slovenskih naselbin. Predvsem so prvi jasni znanilci sicer dokaj zakrite slike slovenskega izseljenstva druge in naslednjih generacij.

Simbolni pomeni nagrobnikov

Pokopališča predstavljajo pomembne simbolne točke v prostoru. Ker so v svojem bistvu označitev končnosti našega življenja, obenem pa simbolizirajo tudi željo po presežnem (religioznost in vera v posmrtno življenje oziroma na drugi strani agnostičnost sta tukaj drugotnega pomena; velika večina svojcev postavi svojim pokojnim neko obeležje), so s tem lahko iskren pokazatelj vsakokratnih razmer. Čeprav zaradi različnih razlogov marsikaj ostane tudi zakrito (glej prej navedenih pet primerov), moremo z nekaj znanja in spretnosti odkriti marsikatero potezo časov in ljudi. Pokopališča so predmet spomina. Omenjeni ostanki pokopališč v nekdanjih kočevarskih vaseh postajajo predmet obiskov ne le zaradi zanimivosti, temveč tudi ker jih obiskujejo nekateri svojci. Še večji simbolični naboj premorejo grobišča iz druge svetovne vojne. Tako so nekateri »partizanski« spomeniki – grobišča postali srečevališča in prizorišča proslav in drugih prireditvev. Postalni so neke vrste spominski parki. Skoraj vsakdo pozna Osankarico na Pohorju, prizorišče zadnjega boja Pohorskega bataljona iz januarja 1943.¹⁵ Pri Šentvidu pri Stični je pomnik ustreljenim talcem.¹⁶ Na Urhu pri Ljubljani je obeležje v spomin mučenih in ubitih pripadnikov slovenskega odporiškega gibanja.¹⁷ Gramozna jama, Begunje na Gorenjskem, Strmec na Predelu, Frankolovo ... so prizorišča in nekatera tudi grobišča, znamenja okupatorjevega nasilja v obdobju 1941-1945. Znana so nekatera velika memorialna pokopališča iz prve svetovne vojne: največje tvorstvo je znamenita kostnica pri Kobaridu, kjer naj bi pokopali nad 8.000 padlih italijanskih vojakov. Objekt sodi zanesljivo med najimpozantnejše gradbene stvaritve zgornje Soške doline. Pod Vršičem stoji znana Ruska kapelica v spomin ruskim vojnim ujetnikom, ki jih je pozimi 1916 zasul snežni plaz. Ker gre v letu 2006 za stoletnico dogodka, utegne mali, največkrat prezrti objekt simbolizirati povezanost Slovenije in Rusije. Prej so bila že omenjena množična grobišča pobitih domobrancev, ustašev in drugih formacij, ki so bili maja 1945

Obnovljeno kočevarsko pokopališče v Starem Logu; foto: M. Markelj

18 Mnogo obširneje v delu Vladimir Klemenčič, Metodologija uradnih popisov prebivalstva pripadnikov slovenske manjšine v Avstriji, Italiji in na Madžarskem, Narodne manjšine, zbornik, 1990, Ljubljana, 31-45 ter v delu Jernej Zupančič, Slovenci v Avstriji, 1999, Ljubljana

KULTURA
Rast 3-4 / 2006

vrnjeni s Koroške v Jugoslavijo in potem večinoma brez sodnih procesov eksekutirani na različnih krajih, postajajo sedaj prav tako prizorišča bolečih spominov in srečevanj. Simbolični rez ideološke polarizacije še zdaleč ni zaceljen, kakor tudi ne pojasnjene vse okoliščine, postopki in ne nazadnje imena pobitih. Zaradi tega ostajajo še vedno tudi predmet delitev in podaljšanih ideoloških polarizacij.

Na rabo slovenske tradicionalne poselitve so prav pokopališča lahko zgovoren znak navzočnosti slovenske skupnosti nekdanj in danes, v čemer se prepletata informativnost in simbolnost teh objektov. Še bolj nazorno se to kaže v območjih slovenskega izseljenstva po svetu. V tujem okolju so slovenska beseda, priimek, ime in drugi morebitni elementi dragoceno pričevanje in opazen simbol. Naslednjim generacijam potomcev slovenskih izseljencev slovenščina ni več predstavljala sporazumevalnega medija, zadržali pa so ga na simbolični ravni – tudi na pokopališčih.

Pokopališča kot vir informacij

Vsakdanost pokopališč, ustaljeni, regionalno prepoznavni običaji in stili, trajnost in hkrati tudi spremenljivost teh objektov puščata tudi raziskovalcem vrsto koristnih informacij, če jih seveda hočejo in znajo odpreti. Če smo pri prejšnjem poglavju imeli pred očmi predvsem bolj »izjemna« pokopališča in spominska parke, ki pač odstopajo od ustaljenih drugih tovrstnih objektov, je treba sedaj poudariti raziskovalno uporabnost (pa tudi širše) povsem običajnih vaških in mestnih pokopališč. Za začetek je povsem dovolj otresti se nekaterih stereotipov in morda predsodkov. Omenjeni štirje testni primeri lepo kažejo na različne možnosti pridobitve nekaterih pomembnih informacij. Pokopališča so torej (pod določenimi pogoji, seveda) dragocen raziskovalni vir.

Na narodno mešanih območjih na robu tradicionalne slovenske poselitve obiskovalca najprej pritegnejo napisi v dveh jezikih. Na avstrijskem Koroškem, kjer je manjšina znana, uveljavljena in dobro organizirana, naletimo med posameznimi kraji na sorazmerno velike razlike – eno od zunanjih znamenj o napredovanosti asimilacijskih procesov. Predvsem pa je dragoceno temeljno spoznanje, da razmerje na pokopališču praviloma ne odseva zgolj slike preteklosti, temveč predvsem sedanjosti. Svojci so namreč tisti, ki se ob različnih prilikah pokažejo na grobovih, vsem na ogled. Slovenski zapis je tako jasno znamenje jezikovne in narodne pripadnosti! Zato se pokopališča spreminjajo in so časovno zamaknjen posnetek sedanjosti. V krajih z močnim nemškonacionalnim (avstrijskim!) pritiskom bomo našli večji delež tistih, ki na z nagrobnimi napisi ne želijo izpostavljati svoje jezikovne pripadnosti. Tako je že prej opisani primer pokopališča v Djekšah samo eden od mnogih. Podobno stanje je tudi še drugje v velikovškem okraju severno od Drave (južno je še precej »slovenska« Podjuna) in ponekod v Rožu (na primer Šmarjeta v Rožu, Galicija). Tam najdemo v starejših statistikah nadpovprečen delež tistih ki so se opredelili za Vindišarje, kljub dokazani nesmiselnosti te popisne kategorije.¹⁸ Spričo vse močnejšega nazadovanja rabe in znanja slovenščine se verjetno marsikdo izmed članov slovenske skupnosti znajde v osebni dilemi, kako napisati pokojnim svojcem na nagrobnik. Toda množičen pojav »skrivanja« lastnega jezika, kot smo lahko ugotovili na primer v Djekšah, je tudi znak različnih pritiskov. S tem odkrivamo asimilacijske procese in tudi različne vzroke ter vzvode

zanje. K napisom na nagrobnikih prispevajo nekaj tudi kamnoseške delavnice; znano je, da so nekatere kratkomalo odrekale naročnikom možnost pisanja sičnikov in šumnikov ali sploh pisanja v slovenskem jeziku! Upoštevati je treba, da v nekaterih območjih (na primer na območju naselitve štajerskih Slovencev, v Porabju na Madžarskem in v Beneški Sloveniji z Rezijo) nikoli ni bilo slovenskih šol in tudi ne drugih institucij, zato na pokopališčih najdemo slovenske napise bolj izjemoma.

Nič manj niso pomembna osebna imena, priimki in hišna imena. Na prvi pogled se zdi to celo eden najbolj zanesljivih indikatorjev slovenske navzočnosti. Vendar je treba svariti pred prevelikim navdušenjem in naglim sklepanjem. Precejkrat se je že izkazalo, da so osebna imena sicer načeloma dokaj uporaben, vendar v precej primerih tudi zavajajoč podatek. Osebno ime, ki se po pravilu prenaša iz generacije v generacijo, sama po sebi še ne pove tudi izrecne narodne pripadnosti. Posebej na avstrijskem Koroškem in Štajerskem imamo vrsto primerov s povsem nemško zvenečimi imeni, a so opremljena s slovenskimi napisi. Nasprotno pa je tudi veliko značilnih slovenskih priimkov, vendar so nekateri zapisani celo v gotici, da bi tako kar najbolj jasno izkazali pripadnost »nemški« skupnosti. V teh okoljih je torej tvegano zanašati se na priimke same po sebi. Na pokopališčih Beneške Slovenije, pa tudi marsikje po Tržaškem in Goriškem, je pri priimkih treba upoštevati fazo nasilne italijanizacije (spreminjanje slovenskih priimkov v »italijanska« po zakonu)¹⁹ in je zato nekoliko težavno razbirati v posameznih primerih. V Porabju je madžarizacija skozi desetletje pač storila svoje in je del priimkov zanesljivo madžariziran.²⁰ Sem in tja je mogoče odkriti na kakem starem nagrobniku še staro različico zapisa in potem nove. Pri kočevskih vaseh odkrijemo zanimivo mešanico: očitno je bilo v preteklosti precej mešanih porok. V Apačah pri Gornji Radgoni je nemških napisov na tamkajšnjem pokopališču še nekaj in tako postavlja na laž trditve o popolnem pregonu nemške skupnosti; nedvomno ta še vedno – resda v majhnem številu – še vedno eksistira. Zraven so tudi nagrobniki z rdečo peterokrako – očitno znamenje kolonialistov, večinoma uradnikov, policistov, carinikov in vojakov, ki so se iz različnih predelov Slovenije zaradi služb naselili na nekdanj pretežno etnično nemškem ozemlju. Posebnost med »nagrobniki« pa je gotovo plošča, ki so jo leta 2000 v Andovcih (Porabje na Madžarskem) postavili domačini – živečim. Napis se glasi: L. 2000 smo živeli v Andovcih – nato po madžarsko – in potem 55 imen.²¹

Pogostost pojavljanja določenih priimkov na pokopališču je lahko hvaležno gradivo za sklepanje o izhodiščih selitvenih tokov, ki jih drugje težko najdemo. Razen Krajevnege leksikona LR Slovenije (v štirih knjigah) ni nikjer navedb o pogostosti »domačih« priimkov. Za sodobno stanje lahko odpremo telefonski imenik, za iskanje starejših stanj (in s tem za selitvene premike) pa nam prvo sliko ustvarijo prav napisi na nagrobnikih pokopališč. Natančen posnetek, ki ima tudi uradni značaj, nudijo cerkveni arhivi po župnijah oziroma škofijah.

Proučevanje slovenskega izseljenstva v tujih deželah se torej lahko opre na te prve terenske indikatorje nekdanje (in morda tudi sedanje) navzočnosti Slovencev oziroma oseb s slovenskimi koreninami. Poti po slovenskih »naselbinah« po ZDA so namreč dajale prvi znak te navzočnosti predvsem na pokopališčih, kasneje pa tudi s kakšnim

19 Manj znano je, da ta fašistični zakon Republika Italija sploh še ni preklicala. Pač pa je bilo dovoljeno, da kdor je želel, je lahko spremenil priimek.

20 Večinoma gre za učinke dolgotrajnega kulturnega vpliva madžarskih šol. Prek tega se je oblikoval tudi način zapisovanja osebnih imen; gre za konstanten in večinoma spontan proces. Po drugi svetovni vojni je območje doživelo zelo močan politični pritisk in nasilje.

21 Slovenski etnološki leksikon, Ljubljana 2004, 446

22 S tem seveda ne zanikamo vrednosti ostalih virov, predvsem uradnih zapisov npr. z Elly s Islanda pred New Yorkom, pa krstnih, poročnih in pogrebnihi zapisov v župnijskih knjigah.

23 Te izkušnje so vodile do zaključkov o selitvenih tokovih proti eni največjih naselbin na zahodu ZDA, v Pueblu (glej zapis v: Zupančič Jernej: Dolenjski sledovi na robu ameriške prerije, Rast, februar 2006)

24 Ramovš Anton, Gliničan od Emone do danes, 1990, geološki zbornik, posebna izdaja

»Slovenskim domom«, morda lokali v rokah slovenskih Američanov, sem in tja kakšno ime ulice, cerkve z napisi, spominska znamenja in drugi objekti. Tako je v Clevelandu na St. Clairu, nekoč zelo pomembni in prometni ulici, le še ti objekti pričajo o lokaciji nekdanje naselbine; prebivalci so sedaj večinoma črnici revnejših slojev. Toliko zgovornejša so tamkajšnja mestna pokopališča, kjer se je pač treba nekoliko nahoditi, preden ob obilici najrazličnejših priimkov odkrijemo slovenske. V Leadvillu, Crescent Butte ali v Pueblu (samo za primer) je zaradi večjega slovenskega deleža »slovenski« del pokopališča bolj opazen. Takoj se se porodi vprašanje: iz katerih krajev so prišli?

Po odgovor moremo iti²² na nekatera domača slovenska pokopališča. Če vemo, da je bil beg s slovenskega podeželja v Ameriko pred prvo svetovno vojno najmočnejši iz perifernih območij Notranjske in Dolenjske z Belo krajino, se nam ta poskus kmalu obrestuje. Tako se mi je kot raziskovalcu narodnega vprašanja ustaljena navada, da ob obisku kraja skoraj vedno obiščem pokopališče, lepo obrestovala prav na poteh po ameriškem Zahodu. Priimki na ameriških pokopališčih so me vodili nazaj v Dobrepolje, Struge, Ambrus, Dvor, Semič, Trebnje, Ribnico, na Bloke in v druge kraje in razmeroma enostavno se je bilo prepričati, da glavnina priimkov dejansko izvira iz teh krajev. Kasnejša uporaba še drugih virov je potrdila prvotne domneve.²³ A tudi tam se pogosto znajdemo v dilemi, kam posamezni priimki sploh sodijo. Ob precej številčnih »Zupancih«-ih sicer ni bilo kaj dosti dvomiti, a že na primer »Kovac« ali »Novak« nista tako jasna, kot si dostikrat mislimo, da ne govorimo npr. o kakem »Kaplanu«, ki bi lahko pripadal skoraj kateri koli narodni skupnosti nekdanje habsburške monarhije.

Na pokopališčih lahko dobimo tudi določen vtis, če ne že informacije, tudi o socialnem poreklu svojcev pokojnih, saj praviloma postavljajo nagrobnike skladno s svojimi denarnimi možnostmi. Čeprav je ta indikator nezanesljiv in časovno omejen, vendarle daje prvi vtis, ki ga je mogoče (in ga je treba) kasneje še dodatno preveriti.

Pokopališča kot kulturna dediščina

Pokopališča kot prizorišča spominov, srečevališča ljudi, simbolne točke in vir informacij so obenem tudi priče preteklosti in sedanjosti ter s tem pomemben del materialne kulturne dediščine. Pogled na različne dele slovenskega naselitvenega prostora v Sloveniji, sosednjih državah in po svetu razkrije že v oblikovalskih potezah vso pestrost ustvarjanja. Pri tem gre predvsem za kamnoseštvo kot obrt, rabo kamnov, lesa, železa in drugih materialov. Zlasti nagrobniki in grobnice premožnejših so kot izdelki kamnoseške obrti v bistvu prava umetnost. Tudi Ramovš v svojem delu omenja več primerov umetelno klesanih kamnitih nagrobnikov, stebrov, strešic, podstavkov, vhodov na pokopališča, okvire, pokrove nagrobne plošče ipd.²⁴ Posamezni primeri oblikovanih nagrobnikov so umetniški izdelki, drugi, številčnejši, pa so odraz kulture oblikovanja pokopališč in s tem pomemben del kulturne dediščine. Tudi po dolenjskih vaških pokopališčih naletimo na veliko izrazno bogastvo nagrobnikov in drugih elementov, tudi če ne upoštevamo še napisov na njih in pomembnih informacij, ki jih je tam mogoče dobiti pozornejšemu obiskovalcu.

Današnji »gradbeni« materiali sodobnih grobov in nagrobnikov so kamni, uvoženi iz različnih predelov. Pri tem so le redki zares

LITERATURA

- Enciklopedija Slovenije, 2 zvezek, Ljubljana 1988
- Enciklopedija Slovenije, 12 zvezek, Ljubljana 1998
- Feinig Anton, Nagrobni napisi od Šentlenarta do Golšova, Mohorjeva založba, Celovec 1997
- Filipič France, Pohorski bataljon, Ljubljana 1968
- Klemenčič Matjaž, Jurij Trunk med Koroško in Združenimi državami Amerike ter zgodovina slovenskih naselbin v Leadvillu, Kolorado, in v San Franciscu, Kalifornija, Mohorjeva založba, Celovec 1999
- Klemenčič Vladimir, Metodologija uradnih popisov prebivalstva pripadnikov slovenske manjšine v Avstriji, Italiji in na Madžarskem, Narodne manjšine, zbornik, 1990, Ljubljana, 31-45
- Leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937
- Petschauer Erich, Das Jahrhundertbuch der Gotscheer, Dunaj 1980
- Ramovš Anton, Gliničan od Emone do danes, 1990, geološki zbornik, posebna izdaja
- Slovenski etnološki leksikon, Ljubljana 2004
- Temna stran meseca, Nova revija, 1998, Ljubljana
- Zupančič Jernej, Vpliv socialnogeografske preobrazbe na položaj slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem, 1993, magistrska naloga
- Jernej Zupančič, Slovenci v Avstriji, 1999, Ljubljana
- Zupančič Jernej: Dolenjski sledovi na robu ameriške prerije, Rast, februar 2006

marmorji, torej metamorfne kamnine, ki jih je mogoče lepo oblikovati in so za nameček zelo trajni. Pogosto uporabljajo tudi različne druge kamnine, ki so zaradi svojih temnih barv, zrnatosti in tudi obstojnosti tudi zelo primerni za te namene. A ob tem ne bi smeli pozabiti kamnin s slovenskega ozemlja, ki so jih v preteklosti zelo pogosto uporabljali za nagrobnike. Poleg znanega hotaveljskega marmorja (ki je geološko v glavnem apnenec z marmoriranimi žilicami) in izstopa v svojem okrasju prav z nekaterimi lepimi fosili, je zelo znan tudi »gliničan«, ki ga navaja Ramovš v prej omenjenem delu, ter »podpečan« z roba Ljubljanskega barja. Obe kamnini sodita med estetske in dovolj kompaktne apnenice, ki sta zaradi svojih uporabnih izdelkov precej zaslovela; slednji predvsem po zaslugi arhitekturnih stvaritev Jožefa Plečnika. O tradicionalnih gradbenih materialih dolenskih grobov vemo malo. Prav gotovo bi podrobnejše proučevanje tudi te plati zgodbe o grobovih razkrilo prenekatero podrobnosti o izvoru, oblikovanju in postavitvah teh elementov ljudskega in obrtnega ustvarjanja. Neodkrita in premalo poznana kulturna dediščina torej.

Mnogo redkeje srečamo na naših pokopališčih železne križe. Tem bi bilo treba nameniti vsaj s strani dolenske kulturne in tehnične dediščine več pozornosti. Železne nagrobne križe je med drugim izdelovala tudi Auerspergova livarna na Dvoru pri Žužemberku. Tako kot različni livarski predmeti so tudi križi romali v prenekateri del rajne habsburške monarhije in ni zato nič zelo nenavadnega, da jih srečamo še kje po perifernih delih Madžarske. Objekt je bil v 19. stoletju eden največjih industrijskih obratov na Slovenskem, specializiran predvsem na področje umetniškega livarstva. Ker so bili izdelki te vrste tedaj v Evropi zelo v modi, jih je mogoče najti marsikje. Ta drobn element bi bilo smiselno slediti in ugotoviti njegov obseg znotraj slovenskega prostora in tudi drugod po svetu.

Sklep

Pokopališča niso torej le končna postaja našega zemeljskega veka, temveč prizorišče človekove ustvarjalnosti, porojene iz želje po presežnosti. Nedvomno sodijo v kulturno dediščino, ki ji morda namenimo premalo pozornosti. V njih se zrcali odsev časa in družbe preteklosti, nad katero bedi vsakokratna generacija sodobnikov. Zato so tudi »živa«, torej odraz vsakokratne družbene stvarnosti, njenega duhovnega in ideološkega profila, pa tudi odsev jezikovnih in narodnih razmer in procesov. Kot odprta knjiga so, za katero se je zaradi včasih njene zagonetne pisave treba pač nekoliko potruditi. Čeprav jim tišina po svoji naravi zdaleč najbolj pristaja, se občasno spreminijo v prava mravljišča. Tedaj udari njihova simbolnost na dan.

Nesporno so pokopališča in njeni posamezni elementi, oblikovani kot nagrobniki, križi, spominske skulpture, zapisana beseda ali pa preprosta osebna in hišna imena dragocen vir podatkov in predvsem kulturna dediščina, katerih razsežnost, pomen in sodobno vlogo bo treba še podrobneje pojasniti.

Maksim Sedej, ml. : POSLEDNJA SODBA. Triptih narodne pomiritve XX, 2000; foto: Zvone Pelko

Milan Markelj “KAR KOLI VAM REČE, STORITE!”

Pogovor s prvim novomeškim škofom msgr. Andrejem Glavanom

Andrej Glavan

V nizu slik proštov novomeškega kolegiatnega kapitlja, ki v hodniku stavbe nekdanje proštije na Kapitlju v Novem mestu nemo pričajo o minevanju desetletij in stoletij v mestu na okljuku reke Krke, ne bo nobenega novega portreta več. Z Jožefom Lapom kot zadnjim novomeškim proštom se več kot petstoletna zgodovina kolegiatnega kapitlja v Novem mestu zaključuje. Začenja se namreč novo obdobje – čas novomeške škofije, stolnega kapitlja in s tem obdobje stolnih proštov. Dolenjska prestolnica je 7. aprila letos, na 641. obletnico ustanovitve mesta, postala sedež nove slovenske škofije. Sanje in upanja iz preteklih časov ter prizadevanja iz novejših časov so se uresničila z odločitvijo papeža Bendikta XVI. o ustanovitvi novomeške škofije. Novo mesto, že poprej imenovano dolenska metropola, je postalo škofijsko mesto, mogočna cerkev sv. Nikolaja stolna cerkev, stavba proštije na Kapiteljskem griču pa škofijska stavba. In če bo tudi škofijsko obdobje našlo svoj odmev v galeriji slik, bo v prihodnjih časih na častnem prvem mestu v nizu novomeških škofov visela slika škofa msgr. Andreja Glavana. To je mož, ki ga je doletela velika čast in zahtevna naloga postaviti na noge novo škofijo, mož, ki se kot prvi novomeški škof trajno vpisuje v zgodovino Novega mesta, Dolenjske in Cerkve na Slovenskem.

Msgr. Andrej Glavan, uglajen in prijeten sogovornik, si je brez pomišljanja vzel čas za pogovor za revijo Rast, čeprav je bil v tistih dneh že ves zaposlen s pripravami na prevzem vodenja novo-ustanovljene novomeške škofije.

- Ko bo ta intervju objavljen v reviji Rast, boste že slavnostno umeščeni kot prvi novomeški škof. Kakšni so vaši občutki ob tem dogodku, velikem za vas osebno in za slovensko Cerkev?

Težko je govoriti o bodočih občutkih, a na splošno lahko rečem, da so dobri, kljub temu da sem v medijih zasledil pisanje o neke vrste razočaranju določenega dela Novomeščanov, ki da so pričakovali drugačno odločitev. Iz pisem in čestitk iz Novega mesta, škofije in vse Slovenije, ki sem jih prejel, pa se vendarle vidi, da se ljudje veselijo ustanovitve nove škofije in da jo podpirajo. Zame to pomeni selitev, vemo pa, da je vsaka selitev neprijetna. Z leti se človek vse težje prilagaja novim okoljem in se nerad seli, a za nas duhovnike velja, da smo apostoli, da imamo na tem svetu samo šotor, ki ga postaviš, podreš in greš, kamor je treba. Duhovniki naj ne bi bili vezani na nek sedež, na neko župnijo. Eno tudi vem, če ne bi bil že šest let škof, ki je od blizu spoznaval utrip neke škofije, potem sedem mesecev

Milan Markelj
"KAR KOLI VAM REČE,
STORITE!"
Pogovor s škofom
msgr. Andrejem Glavanom

Škof med pogovorom za revijo Rast,
foto: M. Markelj.

Škof ob maketi kapiteljske, zdaj stolne
cerkve sv. Nikolaja v Novem mestu,
foto: M. Markelj.

upravitelj ljubljanske nadškofije ter leto in pol generalni vikar razmeroma velike škofije, si sploh ne bi znal predstavljati, kako naj bi začel normalno delo. Tako pa delo na škofiji vsaj malo poznam. Šest let sem kot škof sodeloval tudi v Slovenskem pastoralnem svetu, bil sem dve leti tudi njegov tajnik oziroma voditelj, pet let sem že predsednik slovenske komisije za župnijske pastoralne svete in voditelj medškofijskega odbora za pastoralo družine. Vse to so izkušnje, ki mi bodo prav prišle. Brez njih bi mi bilo gotovo veliko težje. Tako pa sem optimist.

- Vas je imenovanje za prvega novomeškega škofa presenetilo?

Najprej moram povedati, da za novomeškega škofa nisem kandidiral. Tisti, ki o tem tako pišejo, stvari ne razumejo in ne poznajo. Za škofa se ne kandidira niti se ne prijavlja. Postopek teče mimo kandidatov. Torej, nisem se sam potegoval, sem pa potem papeževo željo razumel tako, kot naj bi jo vsak duhovnik ali škof, kot božjo voljo. Zato sem kljub težavam, ki me čakajo, miren. Vem, da gre za izpolnitev božje volje.

Ali me je imenovanje presenetilo? Da in ne. Da, ker sem do konca nekako upal, da mi ne bo treba sprejeti te službe. Mediji so pisali, kdo bo škof in kdo ne, a jaz se za to nisem menil. Nekateri znanci so se čudili, kako mirno opremljam svoje kapiteljsko stanovanje v Ljubljani, češ, Andrej pa nič ne računa na možnost, da bi moral iz Ljubljane. Imenovanje me ni presenetilo v toliko, ker je bilo moč predvideti, da bo po imenovanju novega pomožnega škofa v Ljubljani eden od dveh moral v Novo mesto. Sklepam, da so mene določili za škofa v Novem mestu prav zaradi izkušenj, ki jih imam in o katerih sem že govoril.

- Voditi novo škofijo je gotovo zahtevna naloga, saj je marsikaj treba šele postaviti na noge. Katerih nalog se boste najprej lotili?

Postaviti na noge novo škofijo je vsekakor zahtevna naloga, mnogo bolj kot prevzeti že utečeno škofijo. To sem sam okusil, ko sem začasno vodil ljubljansko nadškofijo. Čeprav je ne postavljaš sam, ampak s sodelavci, vseeno zahteva veliko dela. Treba je pripraviti in organizirati vse za normalno delo, ob skromnih personalnih možnostih

Milan Markelj
 "KAR KOLI VAM REČE,
 STORITE!"
 Pogovor s škofom
 msgr. Andrejem Glavanom

Grb novomeške škofije.

Slavnostni sprevod v cerkev ob slovesnosti razglasitve nove škofije in umestitve prvega škofa (škof Andrej Glavan je prvi z leve); foto: M. Markelj.

pa je to še toliko težje. Najprej bo treba narediti vse, da bo zaživela škofijska pisarna, vzpostaviti normalne stike z vsemi župnijami. Za normalno poslovanje so potrebne vsaj nekatere pisarne, denimo tajništvo, ekonomat, prostor za generalnega vikarja, za kanclerja. Hvala Bogu, da so nekateri prostori že pripravljeni, za kar gre zasluga gospodu proštu Jožefu Lapu. Na pastoralnem področju bo treba čim prej ustanoviti škofijski pastoralni svet, kar mora biti opravljeno vsaj do konca septembra. V okviru tega sveta se ustanovijo različne komisije in odbori. Treba bo povezati tudi vse dekanijske in župnijske Karitas v škofijsko, ki bo pripravila vse potrebne programe. Za Karitas na Dolenjskem ugotavljajo, da je precej podhranjena. V nekaterih župnijah zelo dobro deluje, v nekaterih pa je sploh nimajo. Kolikor mi je znano, zelo dobro dela Karitas v kapiteljski župniji. Škof mora tudi najpozneje v enem letu ustanoviti duhovniški svet, to je nekakšen škofijski parlament, ki ga sestavljajo zastopniki vseh dekanij. Iz vrst sveta škof imenuje zbor svetovalcev. Med težavnimi nalogami duhovniškega sveta bo gotovo reševanje enega največjih problemov novomeške škofije, to je veliko pomanjkanje duhovniških poklicev.

- Kako resen je ta problem? Ima morda korenine v dolenjski polpreteklosti? Znano je, da je bilo tu zaradi dogodkov med drugo svetovno vojno in po nji precej nestrpno ozračje do Cerkve. Ali gre morda za posledice usihanja kmečkega prebivalstva?

Problem je zelo resen. Vsa novomeška škofija, to je šest dekanij, ima trenutno le enega bogoslovca. To je najbolj zaskrbljujoče. Če ne bo zdaj zmanjšana ljubljanska nadškofija solidarna v tem pogledu, se bomo znašli pred nepremostljivimi težavami. Glede posledic preteklosti, menim, da gre za novejši pojav. Pred tridesetimi leti je bilo iz tega dela Slovenije po več deset bogoslovcev. V mojem času nas je bilo okrog trideset. Mislim, da to tudi ni povezano z usihanjem kmečkega prebivalstva. Dandanes na bogoslovju niso več v večini sinovi iz kmečkih družin.

Milan Markelj
 "KAR KOLI VAM REČE,
 STORITE!"
 Pogovor s škofom
 msgr. Andrejem Glavanom

Med slovesnostjo v novomeški stolni cerkvi sv. Nikolaja. Na sliki so z leve: predsednik slovenske škofovske konference nadškof dr. Franc Kramberger, ljubljanski nadškof Alojz Uran in novomeški škof Andrej Glavan; foto: M. Markelj.

- *Bližina škofa vernikom je ena od pastoralnih prednosti manjših škofij.*

Ne gre za to, da bi ljudje lažje prišli do škofa, saj mnogi verniki nimajo nobenega neposrednega stika s škofom, bolj gre za to, da škof v manjši škofiji lahko večkrat obiše vsako župnijo. Ideal bi bil, da bi škof vsako župnijo obiskal vsaj vsako leto. V Ljubljani smo bili trije škofje, vendar vsaj ene tretjine župnij nisem v vseh šestih letih nikoli obiskal. Pastir mora biti blizu čredi.

- *S sedežem škofije je Novo mesto dobilo pomemben dodaten poudarek kor regijsko središče. Kako vidite vlogo in pomen škofije za območje širše Dolenjske?*

Škofijski sedež je vedno imel velik povezovalni pomen, v zgodovini sicer večji, a tudi zdaj ni zanemarljiv. Upam, da bo nova škofija tesneje povezala območje, ki ga pokriva. Duhovni vpliv je sicer težko izraziti v konkretnih kategorijah, vendar ga je moč začutiti in zaznati. Mislim, da ima Novo mesto veliko možnosti, da s škofijo, kulturnimi ustanovami, močno industrijo in razvijajočim se visokim šolstvom postane močno regijsko središče.

- *Kako ocenjujete položaj Cerkve na Dolenjskem glede na temne stvari iz polpretekle zgodovine?*

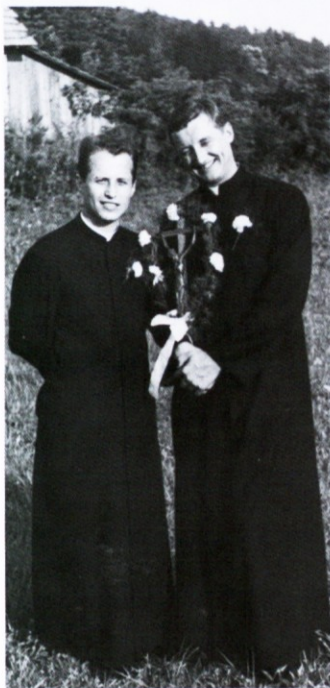
Lahko rečem, da je Dolenjska veliko trpela in doprinesla veliko žrtev, skupni simbol pa je škof Anton Vovk, ki je postal žrtev slepega protiverskega sovraštva in nasprotovanja Cerkvi. Večkrat sem se pogovarjal z zdravnikom, ki je takrat služboval v Novem mestu in je škofu nudil prvo pomoč. Pripovedoval je, da ni mogel razumeti tako slepega sovraštva, da niso tedaj pustili niti tega, da bi opečenemu škofu pomagal kot zdravnik. Človek se ob tem žalostnem dogodku iz preteklosti sprašuje, ali je Novo mesto sploh zaslužio, da dobi škofijo. Mislim, da je morda celo sam škof Vovk to izprosil. Vemo: svetniki posnemajo Kristusa, ki je dejal: "Oče, odpusti jim, saj ne vedo, kaj delajo." Tisti, ki otopijo v sovraštvu, so morda potrebni še večje pozornosti in še večje pomoči. Sam sem tiste dogodke posredno doživljal kot otrok. Tisto leto, ko so škofa zažgali, bi moral na birmo v novomeški dekaniji, a je seveda odpadla. Tako sem moral na birmo v Ljubljano. V spominu imam birmanje v škofijski kapeli in podobo

Škof Andrej Glavan med slovesnostjo v Novem mestu; foto: M. Markelj.

Milan Markelj
"KAR KOLI VAM REČE,
STORITE!"

Pogovor s škofom
msgr. Andrejem Glavanom

Spominska slika z nove maše Alojza Urana, sedanjega ljubljanskega nadškofa. (Iz osebnega arhiva)

Sprejem škofovske palice iz rok nadškofa Alojza Urana; foto: M. Markelj.

obvezanega škofa. Nasprotovanja ob birmah so bila v tistih časih tudi drugod, a to, kar se je zgodilo v Novem mestu, se ni nikjer drugje.

- *Po rodu ste Dolenjec, doma iz Soteske pri Dolenjskih Toplicah. Zdaj se vračate na Dolenjsko kot njen škof. Kaj se vam ob tem poraja v mislih in kaj v srcu?*

Večkrat mi rečejo: Dolenjec gre med Dolenjce. V meni še bije mehko dolenjsko srce, čeprav sem večino življenja preživel na Gorenjskem, šestnajst let pa v Ljubljani. Nalezal sem se nekaj gorenjske pokončnosti in delavnosti, tudi nekaj ljubljanske širine, a upam, da sem ohranil dolenjsko gostoljubnost in sproščenost. Če je res tako, bodo odslej Dolenjci sami preverjali.

- *Še kaj obiščete svoj dom?*

Vedno se rad vračam na svoj dom, in če le imam kakšno prosto uro, grem v Sotesko.

- *Dandanes, ko opažamo krhanje družinskega življenja, je zanimivo pogledati v osebno izkušnjo pomembnih ljudi, kako jih je osebnostno oblikovalo vzdušje v družini. Kako je bilo pri vas doma?*

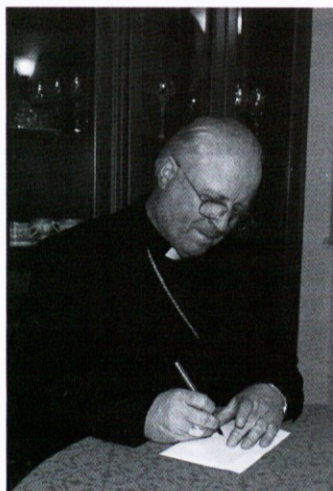
Na teološki fakulteti smo imeli profesorja, ki je stalno risal diagrame trikrat po sedem let. To naj bi bila odločilna obdobja v človekovem življenju. Prvih sedem let življenja je še kako odločilnih tudi za versko vzgojo. Mojo duhovno podobo je gotovo pogojevalo že dejstvo, da je bila družina blizu Cerkve, saj je bil oče organist in mežnar. Po domače se pri nas še danes reče Pri organistovih. Živelimo poleg župnišča, tam smo se igrali, pomagali pri opravih, po potrebi smo v župnišču tudi spali. Naša družina je bila velika, deset otrok nas je bilo (sem najmlajši od bratov), zato smo imeli težave že s tem, kje bomo spali. Poleti je še kar šlo, pozimi, ko ni bilo mogoče

Milan Markelj
"KAR KOLI VAM REČE,
STORITE!"
Pogovor s škofom
msgr. Andrejem Glavanom

Novomeški škof sprejema čestitke na slovesni umestitvi v stolni cerkvi sv. Nikolaja v Novem mestu; foto: M. Markelj.

Pri vsakdanjem delu; foto: M. Markelj

NAŠ GOST
Rast 3-4 / 2006

324

spati na senu, nas je nekaj spalo v župnišču. Ta povezanost s cerkvenim življenjem, bogoslužjem, petjem in cerkvenim letom se je nekako vgradila v naše gene. Del hiše je bila zudi nekdanja žunijska prosvetna dvorana, kjer je potekalo vse kulturno in zabavno življenje v kraju.

- Šola je bila v tistem času usmerjena izrazito ateistično in proticerkveno. Kako ste jo doživljali kot veren otrok in mladostnik?

Iz osnovne šole v Soteski nimam kakšnih posebnih spominov, zanimiv pa je morda tale drobec. Moj učitelj seveda ni smel hoditi k maši, ni pa očitno nasprotoval temu. Na skrivaj je bil v dobrih odnosih tudi z župnikom. Nekega je prišel v šolo šolski nadzornik. Eden od učiteljevih dveh otrok se je prostodušno pohvalil inšpektorju, da mama peče torte za gospoda župnika ... In kmalu smo za učiteljem lahko samo jokali, predstavili so ga drugam.

Nižjo gimnazijo sem začel obiskovati v Novem mestu, a sem bil tam samo mesec dni. Tedaj se je začela tržaška kriza, v mestu je bilo vse polno vojakov, vrstile so se povorke in demonstracije, kar je vse tako preplašilo gospodinjo, pri kateri sem stanoval, da se je odselila v Ljubljano. Spokal sem domov in potem hodil v nižjo gimnazijo v Dolenjskih Toplicah.

Višjo gimnazijo sem obiskoval in končal v Kranju. Z bratom sva dobila možnost, da sva lahko stanovala pri družini naših znancev, v zameno pa sva jim pomagala pri delu. Mnogi kranjski profesorji so

Glavanova družina leta 1968 ob 40-letnici poroke staršev.

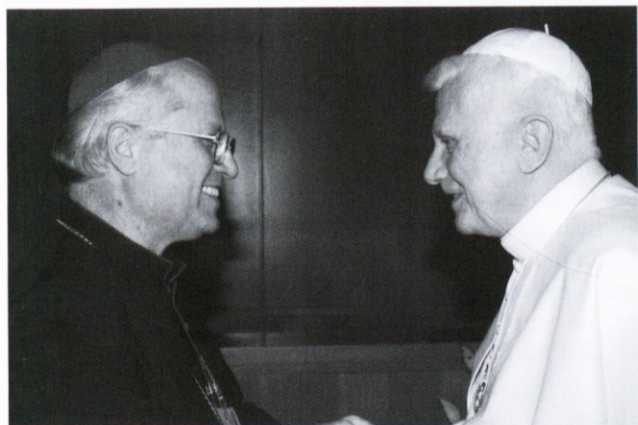
Pri birmi v Škofovi kapeli v Ljubljani leta 1952.

Pri vojakah leta 1966.

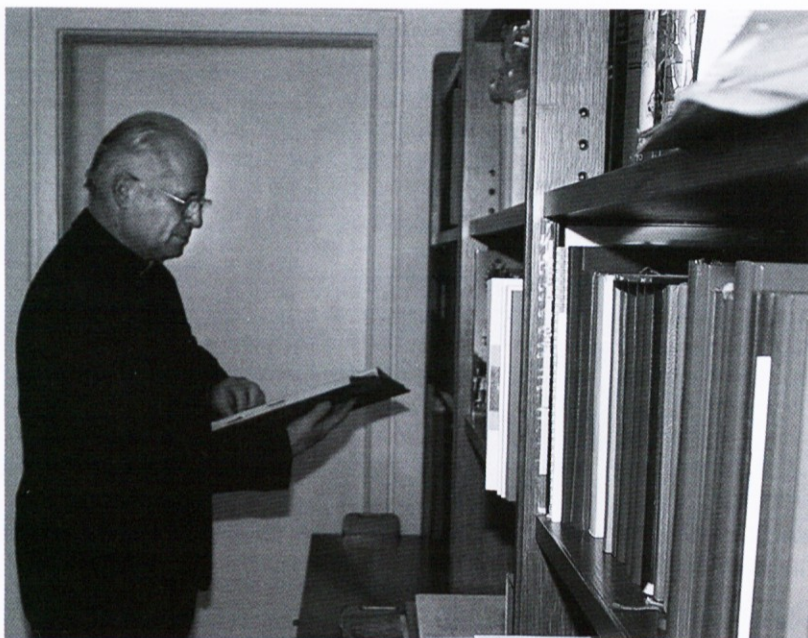
S sorodniki po škofovskem posvečenju leta 2000 na dvorišču nadškofjjskega dvorca v Ljubljani.

Levo: srečanje s papežem Benediktom XVI. med sinodo leta 2005. Desno: pozdrav s švedsko kraljico pred ljubljansko stolnico leta 2004. (Vse slike na strani so iz škofovega osebnega arhiva)

Milan Markelj
"KAR KOLI VAM REČE,
STORITE!"
Pogovor s škofom
msgr. Andrejem Glavanom

Pri vsakdnjem delu; foto: M. Markelj.

bili verni in so ob cerkvenih praznikih prišli v šolo lepše oblečeni. Spominjam pa se tudi takih, ki so nam vztrajno govorili, da bodo vse cerkve čez dvajset let prazne ali samo še muzeji. Danes vidimo, da je celo nekaj tistih cerkva, ki so jih tedaj spremenili v kaj drugega, dobilo nazaj svojo prvotno funkcijo.

- Kako je v vas zorela odločitev za duhovni poklic? Ali je bil odločilen kakšen dogodek, ki se je posebej globoko vpisal v vas, ali je odločitev zorela počasi?

Odločitev za duhovništvo je v meni zorela počasi. Starši so mi povedali, da sem, ko sem bil še majhen, na vprašanje župnika, svojega botra, kaj bom, ko bom velik, odločno odgovoril: "To, kar ste vi!" Ob strašilih o izginotju cerkve je v meni kot najstniku klic k duhovnemu poklicu morda nekoliko zakrnel, a ugasnil povsem ni nikoli. Po gimnaziji sem se se odločil za študij kemije. Ob koncu drugega letnika pa me je obšla močna misel na duhovni poklic, zlasti po velikonočni duhovni obnovi, ki jo je imel pri sv. Petru v Ljubljani p. Berden. Kanonik Šimenc, h katerem sem šel na razgovor in posvet, mi je svetoval, naj končam kemijo, da bom lahko šel učiti na malo semnišče v Vipavi, kjer so tedaj zelo potrebovali profesorje, saj je bilo v semnišču veliko dijakov iz vse Slovenije. Zanimivo naključje je, da sva se s kanonikom Šimencem pogovarjala v stanovanju, kamor sem se nastanil kasneje kot škof. Pri isti mizi, kjer sem kot škof delal v Ljubljani, sva se tistikrat pogovarjala o moji bodočnosti. Na njegov nasvet sem doštudiral kemijo, potem v Žužemberku nekaj mesecev delal v Iskri, bil sem namreč njihov štipendist, potem sem šel za eno leto k vojakom, nato pa v semenišče. Bilo mi je povsem jasno, kakšna naj bo moja pot, nobenih dvomov ni bilo. Postal sem duhovnik. Kemije nisem šel učiti nikoli, čeprav so me prosili in nagovarjali.

NAŠ GOST
Rast 3-4 / 2006

- Leta 1972 ste prejeli mašniško posvečenje in začeli delati v Gospodovem vinogradu. Razmeroma zelo hitro ste napredovali v cerkveni hierarhiji.

Milan Markelj
"KAR KOLI VAM REČE,
STORITE!"
Pogovor s škofom
msgr. Andrejem Glavanom

Trenutek oddiha; foto: M. Markelj.

To je relativno. V civilni družbi so ti vzponi še hitrejši. Moji študijski kolegi so v desetih letih postali direktorji podjetij in podobno. Začel sem kot župnik v novi škofjeloški župniji Suha, ki sem jo pomagal ustanoviti. Po petih letih župnikovanja sem bil izvoljen za dekana škofjeloške dekanije in to službo opravljal petnajst let. Na skrbi sem imel ob tem še zelo veliko župnijo. V župniji smo na novo pozidali cerkev, ki je bila požgana in minirana 1945. leta. Zlasti pa smo obnavljali Crngrob in župnijsko cerkev. Če naj bo župnik uspešen, pač mora biti dober gospodar, vendar materialni uspehi ne smejo biti nikoli v ospredju. Tako sem bil bolj kot zunanjih pridobitev vesel drugih stvari. Še danes se mi nekateri zahvaljujejo, da sem jim pomagal ohraniti ali učvrstiti vero. Vesel sem tudi, da sem mladim približal lepoto narave in gora.

- Hoja v hribe je eden od vaših konjičkov, radi pa tudi pojeje.

Ja, planinstvo in petje, oboje imam rad. Petje sem poslušal tako rekoč že v materinem telesu, ker so bile pevske vaje v našem stanovanju. Mama sicer ni nikoli ni pela, oče pa je bil dober pevec. Ko sem bil študent v Ljubljani, sem se odločal, kaj naj v prostem času počnem, ali naj pojem ali telovadim. Telovadbo sem imel tudi rad, a pristal sem pri Akademskem pevskem zboru. Potem sem pel še pri različnih cerkvenih zborih. Kot župnik sem z mladino sem pogosto obiskoval gore. Stik z naravo je za mladega človeka zelo pomemben in planinstvo ima veliko vzgojno vrednost.

- Kako je šla pot naprej?

Leta 1999 me je sveti oče Janez Pavel II. imenoval za prelata, 13. maja 2000 pa za ljubljanskega pomožnega škofa, naslovnega škofa Mustija v Numidiji. V škofa sem bil posvečen 12. junija 2000 v ljubljanski stolnici. Od novembra 2000 do januarja 2005 sem bil tudi tajnik Škofijskega pastoralnega sveta. Po odhodu ljubljanskega nadškofa in metropolita msgr. dr. Franca Rodeta v službo prefekta

Škofovsko posvečenje v ljubljanski stolnici 12. junija leta 2000. (Iz osebnega arhiva)

NAŠ GOST
Rast 3-4 / 2006

Milan Markelj
"KAR KOLI VAM REČE,
STORITE!"

Pogovor s škofom
msgr. Andrejem Glavanom

Grb novomeškega škofa Andreja Glavana.

S kardinalom dr. Francetom Rodetom v njegovem stanovanju v Rimu ob slovesnosti razglasitve novih kardinalov 25. marca letos. (Iz osebnega arhiva)

NAŠ GOST
Rast 3-4 / 2006

Kongregacije ustanov posvečenega življenja in družb apostolskega življenja sem aprila 2004 postal upravitelj ljubljanske nadškofije in to vlogo opravljal do lanskega decembra, ko je vodenje nadškofije prevzel sedanji ljubljanski nadškof in metropolit msgr. Alojz Uran. Z njegovim nastopom sem prevzel mesto generalnega vikarja ljubljanske nadškofije in to službo opravljal vse do danes.

- Za škofovsko geslo ste si izbrali Marijine besede iz Janezovega evangelija, ko pravi: »Kar koli vam reče, storite!«. Ali si geslo škof izbere sam ali mu ga ponudijo? Kako razlagate svoje geslo?

Vsak škof si sam izbere svoje geslo. Jaz sem si izbral Marijine zadnje besede, zapisane v Svetem pismu. Zakaj, ne morem natančno reči. A ko zdaj razmišljam o tem, se mi ponuja v razlago kar nekaj dejstev. Skupaj s škofom Stresom in Bizjakom smo bili imenovani 13. maja na dan Fatimske Marije. Posvečenje sem prejel 12. junija na binškošni ponedeljek, to je na dan Marije Matere Cerkve. Vse se torej vrti okoli Marije.

In kaj mi pomeni geslo? Marija nas s temi besedami usmerja na svojega sina Jezusa Kristusa in na izpolnitev Božje volje, izpolnitev Jezusovih naročil. Naše krščanstvo mora biti kristocentrično, Jezusove besede in njegov zgled služenja morajo biti vsakemu kristjanu, toliko bolj duhovniku in škofu, zgled za nesebično službo. Tudi pri zadnji odločitvi, ko je bilo treba sprejeti službo novomeškega škofa, mi je to geslo pomagalo. Marija je s temi besedami pokazala tudi skrb za mlado družino, ki je prišla v stisko že prvi dan zakona, ko je na svatbi v Kani Galilejski zmanjkalo vina. Prosila je za pomoč Jezusa, ki je potem naredil prvi čudež in vodo spremenil v vino. Tu ni šlo za reševanje duš, ampak za preprosto zadrego, v kateri se je znašel mlad zakonski par. Marija nas uči, da moramo biti dobri v majhnih, vsakdanjih stvareh. Mi, kristjani, se pogosto navdušujemo za velike stvari, velike dobrodelne akcije, odpovemo pa v majhnih, vsakdanjih pozornostih.

In še to: za škofa me je imenoval Božji služabnik papež Janez Pavel II., čigar geslo Ves tvoj je tudi vezano na Marijo.

Maksim Sedej ml., POLJANSKA MATI BOŽJA, 1996; foto: Zvone Pelko

**Tatjana
Pregl Kobe**

TUDI SAM SEBI SEM SKRIVNOST*

* vsi verzi so iz še ne objavljene pesniške zbirke *Vesolje v skrinji* Maksima Sedeja ml.

Maksim Sedej ml. "Slikar, grafik, esejist, pisatelj, rojen 6. novembra 1935 v Ljubljani, doživljenjski svetovalec za umetnost in humanizem generalnega direktorja IBC Cambridge v Angliji", je zapisano na spletni strani Maksima Sedeja ml., na kateri je v celoti objavljeno tudi njegovo najnovejše esejistično besedilo *Umetnost, znanost, komunikacija in vprašanje transcendence*. K sodelovanju je bil povabljen na osnovi svoje knjige *Štirje obrazi duše: razmišljanje ob ciklusu slik*, ki je izšla tako v slovenskem kot v angleškem jeziku leta 2000. Eseg je bil napisan za The World Congress of Arts, Sciences and Communications, ki bo letos poleti na oksfordski univerzi v Angliji, kamor je bil kot avtor tudi povabljen. V Sloveniji bo esej objavljen v njegovi pesniški zbirki *Vesolje v skrinji*, ki je pripravljena za tisk. Letos bo izšel tudi njegov roman *Zaprta hiša*.

Temeljno likovno izobrazbo si je pridobil pri očetu Maksimu Sedeju. Študijsko je potoval v Italijo, Avstrijo, Nemčijo, Španijo in Francijo, sicer pa nenehno črpa iz zahtevne svetovne literature na vseh področjih: filozofija, eseji, proza, poezija in seveda likovnost vseh časov. Širina teh misli, udejanjenih v slikah, je ovrednotena v pomembnih bibliofilskih zapisih. Leta 1979 je bil o njem posnet 25-minutni film za TV Slovenijo. Leta 1992 je bil predstavljen v angleški publikaciji *Who's who of Intelktuals (IBC Cambridge)*. Bil je sekretar Društva slovenskih likovnih umetnikov v letih od 1968 do 1970 ter predsednik Društva likovnih umetnikov Ljubljana od leta 1987 do 1989. Bil je tudi ustanovitelj in prvi urednik strokovnega likovnega glasila *Likovne besede*. Član ZDSLJU je od leta 1964, do upokojitve je bil svobodni umetnik. Živi in ustvarja v Ljubljani.

Od prve samostojne razstave leta 1958 v dolenjskem kraju Trebnje do zadnje leta 2005 v Ljubljani se je nabralo veliko število samostojnih predstavitev v galerijah, posebnost pa so njegove celostne postavitve slik v cerkvah: leta 1998 je bil v cerkvi sv. Vida v Lazah postavljen *Slovenski križev pot* in *Slovenska Pieta*, leta 2000 v cerkvi sv. Antona v Kovači vasi slika *Slutnja narodne pomiritve XX* in leta 2003 v pominski kapeli sprave v Starem trgu ob Kolpi osem slik.

*Življenje je skrivnost
človek je skrivnost
tudi sam sebi sem skrivnost¹*

I začetek pesmi *Avtoportret št. 1* –
Ogledalo

NAŠ GOST
Rast 3-4 / 2006

Prve slike, s katerimi je Maksim Sedej ml. med letoma 1953 in 1957 pričel svojo bogato pot likovnega ustvarjalca, spadajo v cikel *Nadrealizem*. V letih od 1955 do 1964, v času, ko je bila težnja umetnosti ontološka odprtost in družbeno problemska angažiranost, je pa že ustvarjal drugačen, vsebinsko izrazito dinamičen cikel slik s skupnim naslovom – *Abstraktno slikarstvo*. V tem filozofsko spodbujenem sklopu ohranja oblikovne izkušnje ekspresionizma: zasnova je sintetično asociativna, iluzionistična, refleksivna, odvisna od izrazito značilnega odnosa do sveta, s spoznanji o kaosu in vzpostavitvi reda v vesolju. Skratka, ta v šestdesetih letih ustvarjeni cikel slik ni bliskovit, nepremišljen, le trenutno aktualen ali

eksperimentalno ekshibicijski dogodek, kot so ga v času nastanka hoteli označiti nekateri likovni kritiki, temveč na formalnih osnovah analitične raziskave barvnih odnosov udejanjena slikarjeva osnovna misel: kaos in red v vesolju. Razmišljanju o umetnosti, razpeti med tragičnost bivanja in niča ter odrešujoči zakon umetnosti, je še danes zavezan.

V začetnih slikarskih eksperimentih z anilinsko barvo, ki jo je stisnil med dve papirnati poli in potem razmaknil, so nastale povsem naključne stvaritve, na osnovah katerih je Sedej ml. kasneje po strogem lastnem izboru v naslednjih štirih letih ustvaril povsem nadzorovan slikarski cikel *Kompozicij*. Celotna zgradba slik je individualna, čeprav so bili nekateri slikarski elementi v sodobnem slikarstvu že upodobljeni. Predvsem je prevrednotena kompozicijska dinamika barvnih mas v odnosu svetlobe/teme v prostoru slik. Slikovno polje ni strogo začrtano. Slike se dogajajo preko svojih okvirjev, ko plasti sferičnih podob prostora v intenzivnem ritmu neukročeno silijo preko robov in tako hkrati z virom svetlobe in intenzivnostjo ozadja dajejo slikam osnovni naboj. Vibrirajoči, navidezno nedokončani barvni nanosi ustvarjajo napetost, ki izraža umetnikovo doživeto filozofsko razmerje do bivanja v vesolju. Oblikovno sistemsko stopnjevana notranjost razmerij ni zgolj nostalgичno razgaljanje nemirne in prestrašene dobe, temveč tudi vizija urejenosti: v sedanjosti je združena tako preteklost kot prihodnost, tako kaos kot red, s tem da je red mogoč le nekje v prihodnosti. Vsebina slik v okviru odnosa človeka do sveta/vesolja spodbuja opazovalca v aktiven odnos do branja celotnega cikla in je hkrati osnovna podlaga razumevanja vseh Sedejevih prihodnjih umetniških izhodišč.

Skozi kasnejša obdobja se je spreminjala zgolj forma v nadaljevanju cikla *Kompozicij*, vznemirljivo dinamična in ekspresivna, ne pa izhodiščna vsebina, kar v celoti kaže na njegovo že v zgodnjem obdobju pravilno usmeritev. Dejstvo je, da je slikar že od samih začetkov kritično opazoval svet, v katerem živi in v katerem je poiskal svojo individualnost. Na začetku svoje ustvarjalne poti se je torej lotil temeljnih spoznanj, ki jih je v skoraj štiridesetih letih poglobljal na stilno različen, vsebinsko pa premočrten način: tako njegovo slikarstvo nenehoma sili h kritičnemu dialogu, kajti svojo misel Sedej ml. nenehno zastavlja tako, da nas prevzema njena humanistično poglobljena vsebina, vendar sam odgovora ne vsiljuje: vsiljuje razmišljanje. Sporočilo njegovih slik beremo kot iracionalno komunikacijo, zato se k tem njegovim slikam lahko vedno znova vračamo – aktualne so v kateremkoli trenutku, prav tako v času nastanka pred tolikimi desetletji kot sedaj. Izkazalo se je, da je celovita izrazno likovna dejavnost njegovega slikarstva iz začetka šestdesetih let v resnici nepogrešljiv člen slovenskega abstraktnega slikarstva.

Čeprav so tako ali drugače slikarjeve kozmične vizije vselej in v celoti značilno povezane s strukturo apokaliptičnih slik, ki so občasno, a vendarle kontinuirano, nastajale skozi nekaj desetletij, in katerih osnova je prav cikel *Kompozicij* kot asociativno nadrealističnih krajin, ga nikdar niso vklenile v nadprostor, temveč v nadčasovno vero v urejenost sveta. To je razvidno tudi v kasnejših ciklih o naravi in cvetličnih ljudeh, kjer umetnik dopušča izhod, v slikah iz cikla *Slutnja narodove pomiritve* (1967–2000) pa rešitev: kajti, le skozi kaos lahko nekoč zavlada red.

*vse, kar sem doživel, preživel, storil ali opustil,
vidim v distanci, ko stopim pred ogledalo,
v ogledalu vidim odsev nečesa, kar mislim, da sem jaz,
podoba, ki sem jo ustvaril o sebi, je prav taka kakor odsev v ogledalu?*

Nejasne predstave, ki obstajajo le kot sestavine jasnih, morajo v neki točki doseči raven misli, ki je pravzaprav sinonim za te čiste in jasne predstave, drugače v zavesti sploh ne bi bilo in sploh ne bi obstajale. Iz izjemnosti takega položaja bi lahko sklepali, da bi slikarja lahko bilo strah pred ničnostjo, na katero je obsojeno stvarstvo, da pa hkrati njegov razum izničenje odklanja. "Vse, kar vidimo in spoznavamo v veselju, je preteklost, so ustvarjalne in rušilne sile veselja – vendar materialne. Duhovne so samo v nas. Razvoj življenja je prišel na tem izgubljenem kamenčku v svoji evoluciji najdlje. V nekem trenutku se je v evoluciji veselja začel življenjski krog, v nekem drugem pa duhovni krog razvitega življenja", je slikar prepričan o obstoju določenega števila civilizacij, katerih naloga je oziroma bo, vzpostavitev ravnotežja med duhovnim in materialnim, med stihijo in redom v vesoljskih razmerah. Vendar mi živimo sedaj, in s svojimi slikami Maksim Sedej ml. *sedaj* opozarja na stanje tega sveta: na odnose med ljudmi in na dogajanje v naravi. Nastajati so začele figuralne podobe na ciklih slik *Generalni* (1965 – 1967), *Puščava raste, dobro in zlo* (1965 – 1970), *Plastične slike* (1969 – 1972) in *Cvetlični ljudje, akti* (1967) ter abstraktno asociativna cikla *Tu je bil tigr* (1969 – 1987), kjer se podoba tigra v strukturi slike likovno spaja z rastlinskimi elementi narave in skozi kot privid izginja, in *O naravi nič novega*, ki ga je pričel ustvarjati leta 1968.

Skozi optiko samotnega iskalca v naravnem okolju sredi kočevske, primorske in dolenske krajine v devetdesetih letih znova nastajajo slike, v katerih jasno in razpoznavno lebdijo drevesa z emblemom raztezajočih golih vej in razmršenih korenin, ki krčevito prehajajo v starikavo, a ponosno pokončno deblo. Toda od kod rastejo, kam stezajo veje, ki se tančijo v višine, in kam pronica goščava kapilarno tankih koreninic? Kje resnično so in s kakšnim sporočilom se kažejo slikarju? Nam? Podoba drevesa, ki biva v prostoru ciklusa slik *Drevesa* (1953 – 1985), je tu, a je fiktivna. Vsaka slika nastaja od tistega trenutka dalje, ko slikar s svojo intervencijo v definirano polje, ki se mu v določenem trenutku kaže kot polje, že strukturirano z vednostjo, začne nekaj predstavljati. Kar predstavlja, je z značilno potezo prikazan subjekt, ki ga moramo razlikovati od prikazanega objekta, ki je s tem pravzaprav žrtvovan. Drevo simbolizira združbo neba, zemlje in vode in tako manifestira dinamično življenje nasproti statični kamenini: ukoreninjeno je v globini zemlje, torej v središču sveta in v dotiku z vodami ter z vejami sega do neba, do večnosti. V tem primeru je drevo tisti objekt, v katerega pojmu je poenotena različnost vseh teh simbolov. Tisto, s čimer se slikar tu identificira, je njegov močni Jaz, torej tisti obraz, ki je antipod Nadjaza: le tak – po značaju in mišljenju nasproten – je lahko sinonim obstoja in ne propada.

Že v eksperimentalni abstraktni fazi pred desetletji je bila v njegovih slikah grožnja smrti in katastrof, mučenje in bega, razpadanja in trohnjenja, vendar je imel postopek slikarskega opisovanja humanistični nagovor. V tedanjem Sedejevem analitičnem slikarskem procesu smrt kot izničenje ne pomeni očitne in neizogibne končnosti. Skozi primarno slutnjo izgubljenosti v arhaičnih prostorih je že tedaj

iskal trajno možnost sinteze v kozmični viziji kot verjetje v urejenost sveta in vsega vesolja.

V skrinji imam Vesolje

v kleti

v resnici to ni Vesolje v skrinji niti ni v kleti

*temveč je to travnik*³

3 začetek pesmi Vesolje v skrinji

Slikar že v prvih ciklih slik *O naravi nič novega* sublimno odkriva neodkrite prostore bivanja z nekakšno statično in ravnodušno svetlobo sanj neresničnega sveta, ki pripada sferi odtujenosti in nelagodja. To ni svetloba, ki bi se jo dalo ujeti, temveč svetloba duhovnega pomena, zamišljena kot estetsko sredstvo soočanja s samim seboj. S poetičnim iluzionizmom razvije sliko do te mere, da se dogaja znotraj, v sebi sami. Pastelne barve so mehke, v zanj značilno prelivajočih se odenkih prejšnjih ciklov slik iz narave, a mistične. Migotavost in trepetavost mikrocelic ohranja mit o življenju v naravi, ki smo se z njim pripravljene identificirati. V nasprotju z obsceno in kruto podobo Nadjaza v apokaliptičnih ciklih slik, v katerih nervoza časa nima drugega izhoda, kot nekakšno terapijo slikar ponuja jaz/obraz narave. Skrivnost odrešenja je torej v imaginarni toplini in v nepopuščanju pod udarcem še močnejše odtujenosti. Hkrati postane spiritualni žar v ciklu slik *Apokalipsa* (1985) tvorni simbol sveta, osamosvojene barve pa bistven sestavni izraz likovnosti. Sčasoma se je niz elementov v sočasno nastajajočih ciklih spremenil, vendar je pri obeh ostala stalna resničnost prizora, dana v iluzionistični projekciji prostora: prizora, ki nosi v sebi nagovor nekega možnega ali imaginarnega, v apokaliptičnem ciklu dramatičnega, v ciklih slik o naravi pa meditativnega.

S takimi svobodnejšimi posegi, hkrati s spoštovanjem določenih formalnih zahtev pri gradnji slikarskega prostora, tudi v nastajajočih ciklih *Sedej* ohranja oblast nad isto temo. Na površini platna je ohranjeno bistvo predstave, ki ga je v zasnovi prevzela. Gledalcu se ponuja prizor, ki ni preprosto zapisovanje vsebine videnega v resničnosti, niti golo prepisovanje iz umetnikove domišljije. Narava, ljudje in živali so tu le prividi, ki v resnici obstajajo nekje drugje, in se šele z njegovo rešitvijo postavitve prizora udeležijo v slikarskem prostoru. Tipološko naivno značilne ženske figure, ki jih v celotnem ciklu predstavlja v centralnem kadru slike, so kot neulovljiva iluzija in slepilo razpoznavne prividne podobe iz sanj, vendar je njihov nastanek, njihova lastna materialnost v naših očeh odvisna samo od slikarjeve predstave.

Slike, ki so v nizu ciklov o apokalipsi nastale v devetdesetih letih dvajsetega stoletja, so neke vrste fabulativno slikarstvo, ki teži z vnašanjem geometričnih likov k tridimenzionalni predstavitvi predmetov in prostora kot nazorno nakazovanje atmosfere, stanja v vesolju. So ožarjen izmislek, ki se iz mračnih prostorov podzavesti v barvi žarečega zatona kaže kot otipljiva sanjarija smisla.

Epski cikli slik velikih razsežnosti naravnost nagovarjajo k literarnemu in esejističnemu gledanju. Z opuščanjem površinskega gledanja slikar odgrinja zaveso z odra, na katerem se dogaja prizor, drama. V središču slik je golo človeško telo, na enih golo kot rojstvo, na drugih, zgnetenih v neločljiv skupek, pa v procesu fizičnega uničenja in umiranja. Posamezne figure, zavedajoč se samega sebe,

4 nadaljevanje pesmi Avtoportret št. 1
– Oglledalo

5 Sestavljeno je iz kvadraste ladje in polkrožno zaključenega oltarnega dela. Cerkvica je prekrita z opeko, prezbitერიj s pločevino. Urejena je bila leta 1904. Posebnost je zvonik, ki je vmesni tip strešnega zvonika in zvončnice. Njegova zahodna stran je odprta, vzhodni del je tesan in zaprt z deskami. V linah visita zvonova; eden je bil ulit pri M. Samassi leta 1913, drugi je iz Lapinj. Strop ladje je dvojen. Zadaj, nad lesenim korom, je starejši, lesen in razdeljen v vzdolžna polja. Nad ladjo je mlajši, spuščeni in gladek ter belo prebarvan. Ob zidovih ladje je lesen opaž, nad njim na vsaki strani dvoje oken. Prezbitერიj z banjastim obokom je bil poslikan. Ohranjeni so črno-rjavi robovi, skriti pod ometi. Oltar je delo poznega 19. stoletja. V srednji niši je kip sv. Vida v kotlu. Ob robu stojita še dva močno preslikana svetliška kipa. Starejši baročni oltar iz 18. stoletja s poznogotiskim reliefom iz 1520. leta je že pred sto leti izginil. Vir: Gojko Zupan, Mitja Ferenc, dr. France M. Dolinar - Cerkve na Kočevskem nekoč in danes, 1993

6 Leta 2003 je bila 22. novembra blagoslovljena nova kapelica v parku med župniščem in farno cerkvijo. V kapelici so tri plošče z imeni in posvetilom 76 žrtvam boljševidne revolucije. Vse druge površine so zastrite z osmimi slikami umetnika Maksima Sedeja ml. Kapelica je lep primer, kako bi kazalo označiti in urediti tudi številna grobišča po Sloveniji. Slike si je najlažje ogledati zvečer, ker se podnevi blešči od steklenih vrat. Vir: župnik Jože Pavlakovič, spletna stran Spravna kapelica.

NAŠ GOST
Rast 3–4 / 2006

334

oklevajo v strahu pred neznanim, s tokovi linij so zaustavljene v miselnem naponu, v meditaciji o tragičnih procesih časa. Tudi v leta 1994 začetem in še nedokončanem ciklu *Štirje obrazi duše*, kamor se je naselila poezija prijateljev, Maksim Sedej ml. skozi različne metafore nagovarja k razmisleku o trajnosti in urejenosti.

*vseeno pa stvari niso in ne morejo biti tako enostavne,
ko se zasanjan v lepoto jesenskega gozda sprehajaš po stezah in ti pogled
zdrzne na majhno pohojeno bilko, se ti v spominu obudi dejanje, ki si ga
potisnil globoko v podzavest
nešteto majhnih asociacij te spominja in opominja, spreminja in ohranja⁴*

Slikar Maksim Sedej ml. ves čas ustvarja na osnovi svetovnih umetniških izkušenj in spoznanj, brez nenehnega strahu pred akademizmom in trenutno veljavnimi smermi v umetnosti. Nenehno spremlja sočasno dogajanje na likovnem področju, vendar njegova umetnost nikdar ni bila posnemovalna ali moderna zaradi modernosti same. Zanj značilna izvirna nadarjenost in intelektualistični pogled na umetniško izpoved se izraža predvsem skozi samosvoj ikonografski nagovor. V dobi, ko se v svetovnem likovnem dogajanju prelivajo najbolj absurde mešanice časovno in prostorsko oddaljenih stilov in elementov, si nenehno prizadeva za izrazitost lastnih vizij usode človeštva, ki je - in je v vseh njegovih dosedanjih ustvarjalnih obdobjih bila - v središču njegovega zanimanja. Tako so pričela nastajati tudi njegove nove umetnine.

Ideja o ureditvi cerkvice sega v leto 1996, ko je pokojni Milan Lampe srečal Maksima Sedeja ml. z ženo dr. Anko Sedej, ki sta na obisku po Kočevskem v strmem bregu nad reko Kolpo opazila zanimivo, a skromno in zapuščeno cerkvico sv. Vida v Lazah⁵. V pogovorih pri njem so prišli do ideje o njeni ureditvi. Pokojni umetnostni zgodovinar dr. Ivan Sedej, slikarjev brat, je kmalu pripravil navodila za obnovo. Še isto leto sta pričeli nastajati sliki *Poljanska Marija* in *Slovenska Pieta*, leta 1998 slika *Slovenski križev pot*, leta 1999 za Zagozdac slika *Marijino kronanje*, leta 2000 za Kovačo vas slika *Slutnja narodne pomiritve XX*, leta 2001 portreta blaženega Antona Martina Slomška in prvega ljubljanskega nadškofa Antona Vovka, leta 2003 slike za spominsko kapelo sprave v Starem trgu, leta 2005 še portret medvojnega župnika v Starem trgu Alfonza Jarca, pred kratkim pa je bila končana še poslikava krilnega oltarja za kapelo sv. Ane v Kovači vasi.

V župnijo Stari trg ob Kolpi spada poleg farne cerkve sv. Jožefa tudi Spravna kapelica, med sedmimi podružnicami pa so sv. Anton - Kovača vas, sv. Vid - Laze in Marijino vnebovzetje - Zagozdac. V Spravni kapelici je osem slik: V sredi zgoraj od leve proti desni: *Ognjeno rdeč zmaj in žena, II. tabla deset zapovedi* - znaki v piramidi; *Božje oko* - oko v trikotni piramidi; *I. tabla deset zapovedi* - znaki v piramidi; *Novi Jeruzalem* - podoba Ljubljane z gradom, nebotičnikom in cerkvijo; *Revolucija, Narodna sprava* in *Poslednja sodba*. Na velikem krilnem oltarju za kapelo sv. Ane, ki je zahteval okoli pet kvadratnih metrov poslikav, je osem prizorov iz nove zaveze, ki se dopolnjujejo, ko pa je zaprt, je na sprednji strani slika stvarjenja sveta in vesolja. Krilni oltar bo župnik Jože Pavlakovič posvetil ob koncu letošnjega julija. Sliki *Slovenski križev pot* in *Slovenska Pieta* sta bili najprej postavljeni v skromno svetišče⁶, cerkvico sv. Vida v Lazah,

Tatjana Pregl Kobe
TUDI SAM SEBI
SEM SKRIVNOST

zdaj pa imata obe svoje mesto v cerkvi sv Antona – Kovača vas pri starem trgu ob Kolpi – poleg *Slutnje narodne pomiritve XX, Poljanske Marije* ter *portretov škofa Antona Martina Slomška, nadškofa Antona Vovka* in *župnika Alfonza Jarca*. Vse te slike je Maksim Sedej ml. ustvaril za starotrško župnijo. Nekdanji nadškof in metropolit Franc Rode je 14. novembra 2003 slikarja odlikoval s posebnim nadškofijskim priznanjem za njegov prispevek k narodni spravi in za številna umetniška dela, podarjena župniji Stari trg ob Kolpi.

Maksim Sedej ml. pri slikanju krilnega oltarja sv. Ane za cerkev sv. Antona v Kovači vasi nad Kolpo v Poljanski dolini; foto: Zvone Pelko

Marjan Simič**RAZVOJ GOSPODARSTVA V
OBČINI NOVO MESTO**

Kadar se oziramo v zgodovino, se nam v ospredju pojavljajo posamezni dogodki ali osebe, ki so v dolgem nizu let izstopali iz svoje enoličnosti. Če primerjamo razvoj nekega kraja ali območja, pogosto težko postavimo natančne časovne ločnice, saj so spremembe nastajale postopno, v življenju ene generacije skoraj neopazno. To je veljalo dolga obdobja, potem pa so se tako rekoč čez noč začele dogajati spremembe. Nekateri so jih začeli poimenovati revolucije, najprej industrijska, nato socialna, politična, kulturna, znanstvena itd. Na območju občine te spremembe zaznavamo predvsem po letu 1960.

Meje občin so se v preteklosti pogosto spreminjale. Zaradi statističnih in drugih podatkov, na katere se lahko opremo, je za potrebe tega sestavka upoštevano območje občine, ki je nastalo po ukinitvi novomeškega okraja ob koncu leta 1962. Od tedaj je občina Novo mesto delovala nekaj desetletij v nespremenjenem obsegu, vse do novejše delitve na nove občine Dolenjske Toplice, Mirna Peč, Šentjernej, Škocjan, Žužemberk in na Mestno občino Novo mesto.

Ozemlje tako opredeljene občine je bilo že zelo zgodaj poseljeno, o čemer nam pričajo bogata arheološka najdišča. Največ sledi poseljenosti je na splošno tam, kjer je bilo obilo rdeče ali rjavkasto rdeče prsti in kjer so našli ostanke zgodnjega železovega rudarstva, topilnic, fužin ter kovaštva. Sicer pa iz proizvodno razvojnega vidika na tem območju v tisočletni zgodovini ne beležimo napredka, ki bi v svoji pojavnosti bistveno odstopal od splošnih dogajanj v tem delu Evrope.

Zahtevnejši razvoj rudarstva in topilništva ter predelave se je pričel na našem ozemlju šele v drugi polovici 18. stoletja, v času, ko so prenehali turški vpadi. Tudi ta razvoj pa je bil omejen le na nekaj polindustrijskih obratov.

Leta 1769 je začela delovati železarna na Dvoru, kjer je bilo ob njenem vrhuncu delovanja, vključno s kopanjem in prevozom rude, kuhanjem oglja v okolici, zaposlenih več sto ljudi. Okoli leta 1880 so potrebovali okrog 35.000 m³ oglja letno, za kar je bilo potrebno posekati do 60 ha gozda.¹ Dvorska železarna je obratovala sto let, zadušila pa jo je odmaknjenost od modernih prometnih sredstev – železnice, izčrpana najdišča rude, predvsem pa tehnična revolucija, ki ji fužinarstvo ni bilo več kos. Manjša fužina je bila tudi v Žužemberku, kjer je nekaj časa delovala tudi papirnica.

Leta 1837 je Janez Rueckel odprl v Šentjanževi dolini pod Dolžem ob potoku Padež prvo steklarno na Dolenjskem, ki je delovala do leta 1854.²

Leta 1894 so v Rogu, pod njegovim vrhom, že na kočevski strani, začeli graditi lesnoindustrijski žagarski obrat na parni pogon, ki je skupaj z raznimi delavnicami zaposloval 400 ljudi, tudi z novomeške

strani. Ta žaga je bila v tistem času največja in najmodernejša v Sloveniji, že pred tem pa sta delovala žagarska obrata na Dvoru in v Soteski. Žago na Rogu so leta 1942 požgali italijanski vojaki.

Zaostajanje Dolenjske je nastopilo z razvojem modernejši industrijske proizvodnje. K zaostajanju je pripomogel tudi pojav železnic, saj so prve proge potekale zunaj njenega območja. Glavni vzrok zaostajanja pa je bil njen obrobni ekonomsko-geografski položaj v tedanji Avstro-Ogrski in dejstvo, da je mejila na južni strani z območjem, ki je bilo tudi sicer gospodarsko manj aktivno. Takšen položaj se je obdržal vse do prve svetovne vojne in nastanka Jugoslavije. Kljub nekaterim možnostim za razvoj kemične, lesne in tekstilne industrije so jo zaradi lokalnih nasprotovanj locirali drugje. Čeprav je v tem času zrastle nekaj manjših, po takratnih kriterijih industrijskih obratov, pa je bil gospodarski potencial, izražen s številom zaposlenih, za 30 do 40 odstotkov manjši, kot je bil v začetku kapitalizma pri nas oziroma sredi 19. stoletja.

Po podatkih zadnjega predvojnega popisa prebivalstva v letu 1931 je živelo na obravnavanem območju 45.105 prebivalcev. Pretežen del, to je 39.241 oseb ali 87 odstotkov, se je štel tedaj h kmečkemu prebivalstvu. Malo pred drugo svetovno vojno, leta 1940, je bilo na tem območju nekaj nad 3.100 zaposlenih v vseh nekmetijskih dejavnostih skupaj. Največ ljudi sta zaposlovali dve tekstilni tovarni, vsaka s približno 150 zaposlenimi. Tej, takratni industrijski proizvodnji je sledilo obrtništvo, kjer je 680 imetnikov dovoljenj zaposlovalo še 350 oseb, pri pošti je bilo 50 zaposlenih in pri cestnovzdrževalni službi 25 oseb (okrajne ceste). V trgovini je 168 imetnikov dovoljenj zaposlovalo 95 oseb, v gostinstvu pa 168 imetnikov dovoljenj nudilo zaposlitev še 82 oseb. V šolstvu je delovalo 220 oseb, v zdravstvu pa skupaj z zasebnimi zdravniki 145 oseb. Močneje je bila zastopana državna uprava in druge podobne službe s skupaj 300 zaposlenimi.³

Konec vojne je Novo mesto s svojimi 4.000 prebivalci dočakalo hudo prizadeto. V mestu je bilo 18 odstotkov vseh stavb porušeni, povsem požganih in razdejanih je bilo še 14 drugih naselij, pretežno ali delno požganih pa še 38 naselij. Uničenih je bilo veliko prometnic, gospodarskih zmogljivosti in ustanov.⁴ Ob koncu leta 1946 je v industrijskih podjetjih delalo 81 ljudi, v gozdarstvu 291, v prometu 208, v obrtništvu 897, v trgovini 263, sicer pa so bile vse aktivnosti usmerjene v obnovo uničenih zmogljivosti.

Po popisu prebivalstva leta 1948 je na tem območju živelo 43.618 prebivalcev, od tega 63 odstotkov kmečkega. Kljub precejšnjemu odseljevanju se je prebivalstvo postopoma povečevalo. V letu 1961 je bilo ob popisu naštetih 45.457 prebivalcev, kar je približno toliko kot trideset let prej. Pri tem se je znatno znižal delež kmečkega prebivalstva, in sicer na 47,8 odstotka. Leta 1971 je občina štela že 50.068 oseb, delež kmečkega prebivalstva pa se je zmanjšal na 28 odstotkov.

V prvih povojnih letih v novomeškem okrožju ni bilo načrtov za intenzivno gradnjo. Občine so bile zadolžene za preskrbo s kmetijskimi pridelki in za precej obsežen posek lesa, nato je sledila elektrifikacija podeželja, hitrejši razvoj se je začel šele pol letu 1950 oziroma 1960. Pri tem je potrebno poudariti, da se je gospodarstvo v občini začelo razvijati izključno iz lastnih osnov, z lastnim denarjem in s skromnimi sredstvi lokalne banke. Za gospodarstvo Novega mesta je bila v tem času pomembna tekstilna industrija, ki se je razvila iz predvojnih obratov (Povh, Medic, Penca). Leta 1954 je Novoteks

zaposloval že 380 ljudi, večinoma žensk, enako Labod, ki je nudil delo 180 osebam. Tovarna igrač Novo mesto z 260 zaposlenimi se je v istem letu združila z LIP Novo mesto v eno podjetje – Novoles. V tem letu je imelo podjetje Kremen 260 zaposlenih, Industrija obutve 150, Keramika 36, tri gradbena podjetja pa 150. Farmacevtski laboratorij, iz katerega se je razvila Tovarna zdravil Krka, je štel 40 zaposlenih, Agroservis, iz katerega je zrastel poznejši IMV, pa je imel tedaj le 14 zaposlenih.

Na območju občine so bile vse ceste makadamske, sicer pa so večino naselij povezovala le kolovozne poti. Leta 1951 so pričeli pretežno z udarniškim delom tlakovati novomeški Glavni trg. To je bil prvi tlak v občini. Nato so nadaljevali s tlakovanjem Ceste komandanta Staneta (danes Rozmanova cesta), po načrtih prof. Mušiča preuredili ožino na Vratih, do leta 1953 pa so položili granitne kocke in uredili pločnik do železniške postaje v Bršljinu. Šele z izgradnjo ceste Bratstva in enotnosti Ljubljana–Zagreb v letu 1958 je Novo mesto in z njim širše zaledje dobilo za tiste čase sodobno cestno povezavo s svetom. Postopoma so pokrili z asfaltom še magistralno proti Beli krajini in z zasilno protiprašno obdelavo še cesto po dolini reke Krke. Še leta 1965 je bila v mestu poleg omenjenih tlakovanih cest in Glavnega trga le Vrhovčeva ulica, ki je bila asfaltirana, na vseh drugih mestnih ulicah in trgih pa sta kraljevala prah ali blato.

V naslednjem obdobju je nagel razvoj gospodarstva v občini temeljil na hitri rasti industrijske proizvodnje. Glede na razpoložljivo delovno silo in pomanjkanje finančnih sredstev je bila hitra rast posledica večanja števila zaposlenih. V porastu sta bila tudi tehnična opremljenost dela in produktivnost, vendar stopnja rasti v tem pogledu ni presegala poprečij v republiki. Vlaganja so bila namenjena predvsem odpiranju novih delovnih mest, s tem pa se je začela spreminjati tudi neugodna socialna struktura prebivalstva. Še leta 1961 je bil narodni dohodek na prebivalca občine 30 odstotkov pod slovenskim povprečjem, v letu 1970 pa je bil že presežen.

Dolenjska nima rudnih bogastev, ki bi se jih dalo s pridom izkoriščati. Naravne vire predstavljajo le les in nekovine, predvsem zaloge kremenčevih peskov, pa tudi pri izkoriščanju te surovine ni bilo posebne sreče. Leta 1954 je Okrajni ljudski odbor sprejel odlok o gradnji tovarne vodnega stekla (lepila za lesno industrijo in Roto Krško), ki pa iz neznanih razlogov ni bil uresničen. Podjetje Kremen je nato pripravilo načrte za gradnjo tovarne siporeksa, ki pa je bil finančno prezahteven projekt, da bi ga lahko izvedli. Pozneje so od republiških organov dobili nalog, da pripravijo načrte za tovarno ravnega stekla. Tovarna stekla INIS je bila zgrajena, vendar na slabi tehnološki podlagi. Ker občina ni mogla prevzeti vseh bremen, povzročenih z gradnjo, nerentabilnim poslovanjem in potrebnimi dodatnimi vlaganji, je šla tovarna po nekaj letih obratovanja v stečaj. To je bil tedaj eden prvih stečajev v takratni državi. Delavce je skupaj z odobrenimi sanacijskimi krediti prevzel IMV, za občino pa je stečaj predstavljal določeno rešitev, saj se je nato lahko usmerila v krepitev tistih dejavnosti, ki so ji v naslednjih letih omogočili hiter razvoj. Mednje sodi tudi tovarna steklenih izolacijskih vlaken, ki jo je nato Krka, tovarna zdravil, umestila v prostore opuščene steklarne.

Nekateri povezujejo hiter razvoj novomeške občine po letu 1960 z izgradnjo ceste Ljubljana–Zagreb. Brez te prometnice doseženega razvoja zagotovo ne bi bilo, vendar pa moramo pri presoji pogojev

razvoja upoštevati tudi tedanje razmere, ki so omogočale hitro rast :

- Spoznanje, da je možno boljše življenjske pogoje ustvariti le z lastnim delom ter da pomoči od drugod ni pričakovati. Ta zavest se je marsikje v krajevnih skupnostih ohranila vse do danes.

- Ugodne prodajne možnosti na zaprtem jugoslovanskem tržišču. Posebno v prvih letih oziroma desetletjih je povpraševanje po dobrinah močno presehalo ponudbo.

- Dokaj srečne okolnosti pri postavljanju kadrov na vodilna mesta v podjetjih, predvsem tistih v nastajanju pa tudi v lokalni banki, občinskih in drugih organih in ustanovah. Pri tem ne moremo spregledati intuitivne sposobnosti posameznikov kakor tudi smelosti pri poslovnih odločitvah, kar se je še posebej odražalo pri ljudeh, ki so se navzeli hrabrosti še v času njihovega partizanstva.

- Izredna delovna oziroma ustvarjalna atmosfera, ki je predvsem pri mladih izhajala iz zavesti, da ni preprek, ki jih ne bi mogli premagati. Nastala je tako imenovana udarniška generacija. Lep primer so bile številne delovne akcije, na primer čiščenje ruševin, pogozdovanje, gradnja športnih objektov ali pa obnova popolnoma porušene železniške proge od Otovca pri Semiču do meje na Kolpi, ki so jo v vročih poletnih mesecih leta 1946 opravile tri mladinske brigade, sestavljene večinoma iz srednješolcev, ali pa izgradnja avtoceste Ljubljana–Višnja Gora–Zagreb leta 1958, posebno če jo primerjamo z današnjo stopnjo mehanizacije in dolgotrajno gradnjo drugega pasu. Poleg delovne vne-me je bila za to obdobje značilna tudi tekmovalnost, ki se je med vodilnimi ljudmi v podjetjih ohranila še dolgo vrsto let.

- Združevanje finančnih sredstev v raznih skladih (družbenoin-vesticijskih, rezervnih, cestnih, stanovanjskih in drugih) kakor tudi v bankah ter selektivno usmerjanje zbranih sredstev. Ob povečani industrijski proizvodnji so postali pomemben vir finančnih sredstev tudi krediti za pripravo izvoza in za izvoz.

- Sprejeti zakonski in drugi predpisi ter upravni postopki. Z današnjega vidika lahko ugotovimo, da so bili marsikdaj krivični do posameznih lastnikov nepremičnin, po drugi strani pa verjetno brez njih najbrž ne bi zmogli izvesti določenih obsežnejših posegov v prostor za potrebe industrijske ali stanovanjske gradnje. Brez pravočasnega urbanističnega načrtovanja, pridobivanja zemljišč in komunalnega opremljanja bi bila gradnja močno ovirana in še bolj stihijska.

- Skrb za vzgojo potrebnih kadrov. Poznano je, da je imela Krka, tovarna zdravil, v začetku nekaj časa več štipendistov kot zaposlenih. Manj znano pa je, da je občina Novo mesto kot prva v Sloveniji uvedla dodatno združevanje sredstev iz dohodka delovnih organizacij v občinskem skladu za štipendije, kar je omogočilo znatno povečanje števila študentov pa tudi dijakov v srednjih šolah.

Hitro večanje obsega proizvodnje je zahtevalo odpiranje novih tržišč, predvsem na tujem trgu. Proizvodnja nekaterih izdelkov je tako narasla, da so bili v vse večjem delu namenjeni izvozu. Tako je na primer skupna vrednost izvoza v letu 1975 dosegla 55 milijonov ameriških dolarjev, v letu 1980 pa se je vrednost izvoza povzpela že na 180 milijonov. Delež narodnega dohodka, ustvarjenega v industriji na območju občine, je leta 1952 znašal komaj 0,9 odstotka, v letu 1981 pa že 5,6 odstotka narodnega dohodka, doseženega v industriji Slovenije.⁵

Vse večja usmerjenost v izvoz je po eni strani zahtevala spremembe v notranjem ustroju podjetij, potrebne so bile spremembe proizvodnih

procesov, dvig kvalitete, povečale so se potrebe po izobraženih kadrih itd., kar vse je imelo ugodne posledice, po drugi strani pa je zaradi zaostrene mednarodne konkurence, dviga domačih cen dela in vhodnih materialov pa tudi zaradi spreminjajočih se pogojev poslovanja kot posledici pogostega menjanja predpisov s strani zveznih organov začela slabiti reproduktivna sposobnost gospodarstva, kar je posebno v nekaterih podjetjih povzročalo velike težave. Hitremu razvoju industrije ni sledil skladen razvoj drugih dejavnosti. Najbolj značilno je bilo zaostajanje storitvenih dejavnosti, posebej trgovine. Vzrok temu ni bilo le pomanjkanje finančnih sredstev, temveč razdrobljenost trgovskih podjetij, njihova majhnost in medsebojna sprtnost ter pomanjkanje razvojnih vizij. Poskusi za integracijo teh podjetij ali vsaj za medsebojno tesnejše sodelovanje so bili neuspešni. Ta zaostanek je bil odpravljen šele v novejšem času, s prihodom velikih trgovskih hiš od drugod.

Zaradi pogostih menjav metod statističnega opazovanja je spremljanje razvojnih dosežkov za daljše časovno obdobje problematično, za območje občine še posebej, ker podatki niso v vseh primerih obdelani po teritorialnih enotah. Pri spremljanju podatkov o višini družbenega proizvoda, narodnega dohodka in drugih vrednostnih kazalcev pa dodatne težave povzročajo še gibanje cen. Kot dokaj relevanten podatek, ki nam pokaže sliko o dogajanju v gospodarstvu, pa so vsekakor številke o odpiranju novih delovnih mest.

Za razvoj občine Novo mesto je bil, kot že omenjeno, značilen posebno hiter razvoj industrije. Ne glede na nekatere slabosti, ki jih je prinesla industrializacija, je imele veliko pozitivnih učinkov. Novinarji so to obdobje, predvsem v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja poimenovali kar kot »novomeški gospodarski čudež«. Dejstvo je, da je Novo mesto in z njim Dolenjska v svojem nekaj desetletnem razvoju doživela temeljito družbeno ekonomsko preobrazbo, ki ji skoraj ni primera. Omogočena je bila polna zaposlenost prebivalstva, ob urejenem zdravstvenem in socialnem varstvu pa je bila odpravljena revščina, nekoč tako značilna za dolenjsko podeželje.

Število zaposlenih v gospodarskih organizacijah je v letu 1966 prvič preseгло število 10.000, od tega v industriji nekaj nad 5.600, vseh zaposlenih v občini pa se je povzpelo na 12.200. Pet let pozneje se je število zaposlenih povečalo še za 5.000, tak tempo zaposlovanja pa se je nadaljeval vse do leta 1980, saj je bilo v tem obdobju odprtih vsako leto okoli tisoč novih delovnih mest. S tem pa so bili skoraj v celoti izčrpani domači viri delovnih moči, pojavljati se je začelo priseljevanje od drugod. Po letu 1980 se je zaposlovanje nekoliko umirilo, tako da je doseglo v letu 1986 svoj vrhunec pri številki 27.570. Taka zaposlenost se je obdržala do leta 1990. Po osamosvojitvi se je število zaposlenih drastično zmanjšalo, predvsem zaradi posledic razpada prejšnje države in izgube jugoslovanskih tržišč. (Glej tabelo 1 na naslednji strani.)

Velikemu investicijskemu zagonu v industriji so postopno sledile tudi naložbe v druge dejavnosti, mnoge od njih tudi s pomočjo samoprispevkov, kot na primer pri gradnji šol, otroških vrtcev, zdravstvenih objektov, komunalnih naprav itd. V tem času je potekala tudi intenzivna gradnja stanovanj, ki po svoji dinamiki ni zaostajala za splošnim razvojem. Vse do leta 1985 so gradbena podjetja predala v uporabo letno od 300 do 400 stanovanj, s povprečno površino med 75 do 80 m². Če upoštevamo še zasebno gradnjo, ki jo vključuje tabela

Tabela 1: Nova delovna mesta in dokončana stanovanja (s strani gradbenih podjetij)

ČAS	Nova delovna mesta		Nova stanovanja		Stan. površina m ²	
	skupaj	letno	Skupaj	letno	skupaj	Pov. vel. stanovanja
1972-75	4.151	1.037	1.550	388	116.335	75
1976-80	4.684	937	1.951	390	142.298	73
1981-85	1.467	294	1.622	324	117.061	72
1986-90	206	41	996	199	74.622	75
1990-92	-3.139	-1.569	360	180	29.079	80

2 Stanovanja po letu gradnje, lahko ugotovimo, da je bilo na primer v obdobju 1971-1980 zgrajenih po 500 stanovanj na leto. Iz podatkov v omenjeni tabeli je tudi razvidno, da je bilo po stanju ob koncu leta 2000 kar 57 odstotkov vseh stanovanj v občini, ki so bila zgrajena v času od leta 1961 do 1990. K tako uspešni gradnji je v mnogočem prispevalo tudi podjetje Dominvest Novo mesto s pripravo urbanistične dokumentacije ter s pridobivanjem in komunalnim opremljanjem zemljišč. Oba podatka, nagla rast zaposlenosti in gradnja stanovanj, predstavljata nekakšen skupni imenovalac vseh dogajanj, ki izpričuje uspešen razvoj gospodarstva in s tem občine kot celote v času od leta 1960 do 1980 ter v nekoliko manjši intenzivnosti še do leta 1990.

Tabela 2: Stanovanja po letu izgradnje (stanje december 2000)

obdobje	Občina						skupaj	%
	D. Toplice	M. Peč	N. mesto	Šentjernej	Škocjan	Žužemberk		
Do 1918	224	101	1.640	384	272	387	3.008	14,4
1919-45	77	56	658	148	82	102	1.123	5,3
1946-60	116	94	1.539	221	114	253	2.337	11,2
1961-70	138	115	2.373	238	81	175	3.120	14,9
1971-80	233	152	3.727	439	179	255	4.985	23,9
1981-90	173	211	2.577	375	194	270	3.800	18,2
1991-95	105	97	999	171	100	145	1.617	7,7
1996-00	42	36	473	90	38	65	745	3,6
Neznano	19	98	92	11	14	27	181	0,8
skupaj	1.128	880	14.078	2.077	1.074	1.679	20.916	100

Novomeško gospodarstvo zavoljo izgube jugoslovanskega trga po letu 1991 ni utrpelo tako hudih posledic kot marsikje drugod po Sloveniji. Pa vendar je zaradi tega, verjetno pa še zaradi drugih vzrokov, v novejšem času tudi zaradi pojavov globalizacije, izginilo kar nekaj nekoč uglednih podjetij. Gradbeni gigant Pionir je propadel, ni več Novoteksa, ki se je ponašal z odličnimi tkaninami, ni več prevozniškega podjetja Gorjanci, prenehale so delovati tri tovarne Iskre in Industrija obutve. Novoles se je izkopal iz največjih težav, toda namesto nekdanjih 3.200 in več delavcev jih je ostala le tretjina. Ostanek tovarne Labod se močno skrčen bori za preživetje. Po večletnih hudih težavah nekdanje Industrije motornih vozil, ki je nekoč skupaj z zunanjimi obrati zaposlovala preko 5.000 delavcev, so se posamezne njene tovarne in obrati preoblikovali, večina njih deluje sedaj zelo uspešno. Tudi na zapuščini nekaterih drugih podjetij se je razvilo nekaj manjših podjetij, ki uspevajo s spremenjenimi programi. Vsekakor pa predstavljajo Revoz, Adria mobil, TPV, predvsem pa seveda Krka, tovarna

zdravil, z vsemi svojimi dejavnostmi hrbtenico gospodarstva občine, obenem pa uvrščajo novomeško območje med najboljše slovenske izvoznike z najugodnejšo izvozno-uvozno bilanco.

Delež zaposlenih v posameznih dejavnostih se je v zadnjem času precej spremenil. Visoka udeležba zaposlenih v industriji se je zmanjšala, povečalo pa se je število zaposlenih v storitvenih dejavnostih. Ob koncu leta 2005 je bilo na obravnavanem območju v nekmetijskih dejavnostih zaposleno le še 22.690 delavcev, od tega dobra polovica, to je 11.687, v storitvenih dejavnostih. K temu je potrebno dodati še 1.206 samostojnih podjetnikov, ki so zaposlovali 2.172 delavcev. Na čakalni listi pa je bilo pri Zavodu za zaposlovanje Novo mesto evidentiranih 4.311 oseb, od tega je bilo z območja nekdanje občine na seznamu 2025.⁶

Tabela 3: Število prebivalstva

Leto popisa	Skupaj	V mestu	Delež kmečkega prebivalstva v %
1931	39.241	Ni podatka	86,9
1948	43.618	5.732	63,0
1961	45.457	8.640	47,8
1971	50.068	12.076	28,0
1981	55.584	19.741	13,2
1991	58.970	23.178	7,1
2002 skupaj	61.122	22.415	Ni podatka
Od tega v občini:			
Dolenjske Toplice	3.298		
Mirna Peč	2.702		
Novo mesto	40.925		
Šentjernej	6.583		
Škocjan	3.035		
Žužemberk	4.579		

V minulih letih sta se močno spremenila tudi število in sestava prebivalstva. Zaradi ugodnih možnosti zaposlovanja pa tudi bivalnih pogojev se je v preteklosti doselilo precej ljudi od drugod. Število prebivalcev v mestu se je povečalo za štirikrat, največ z ljudmi iz bližnjega podeželja, kar vse je zapustilo tudi določene posledice. Sočasno se je zelo zmanjševal delež kmečkega prebivalstva v skupnem številu. S popisom prebivalstva v letu 1991 je bilo ugotovljeno, da se je na obravnavanem območju samo še 861 prebivalcev preživljalo izključno od kmetijstva. V mešanih gospodinjstvih, takih, kjer so bili poleg dohodkov iz kmetije odvisni še od dohodkov iz zaposlitve enega ali več družinskih članov, pa je živelo 3.313 prebivalcev. Zanimivo je, da se je po osamosvojitvi zmanjšalo število mestnega prebivalstva, največ zaradi odhoda ljudi, ki so izgubili delo po propadu nekaterih podjetij.

Tabela 4: Število učencev, dijakov in študentov (po kraju stalnega bivališča)

Leto	Osnovna šola	Srednja šola	Višja, visoka šola
1971	7.409	1.617	383
1981	7.067	3.648	688
1991	7.275	4.132	1.040
2004/05	6.232	3.677	3.753

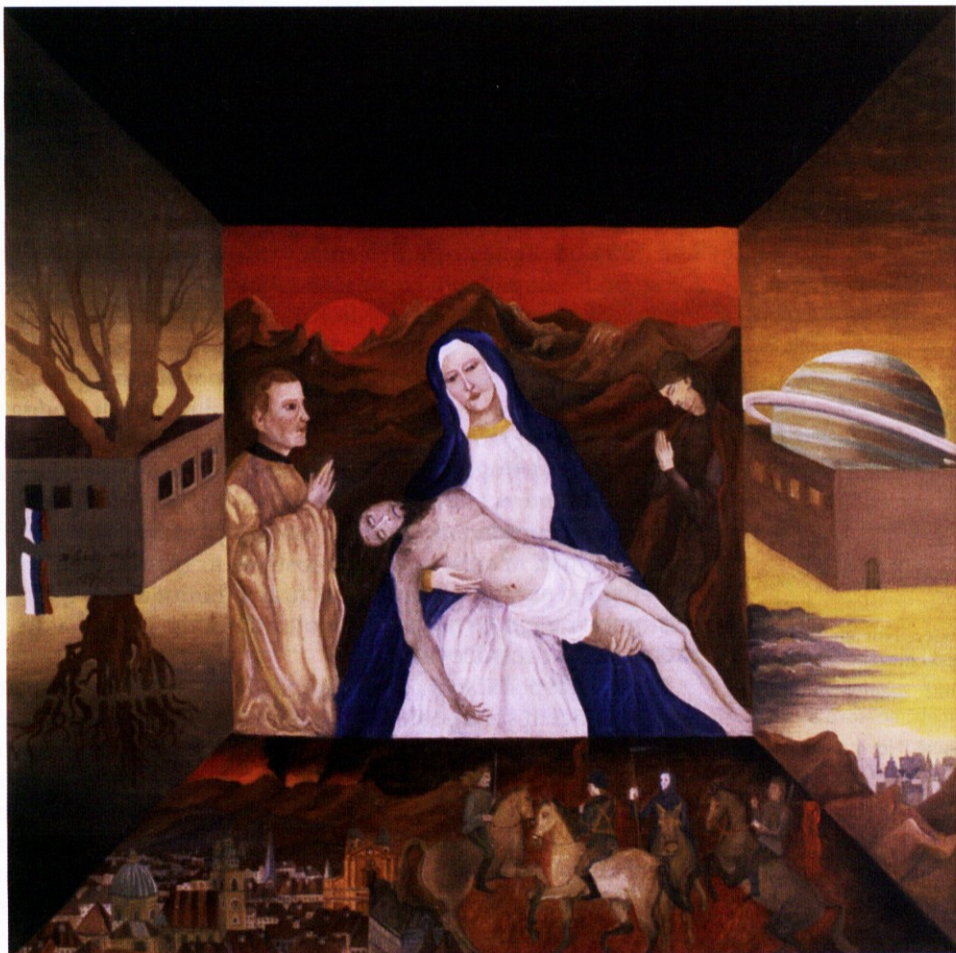
Od tega v občini			
Dolenjske Toplice	347	172	173
Mirna Peč	306	169	169
Novo mesto	3.959	2.460	2.707
Šentjernej	764	400	346
Škocjan	314	201	159
Žužemberk	542	275	189

Popis prebivalcev v letu 2002 je prinesel zanimive podatke o izobrazbeni strukturi meščanov. V mestu je tedaj živelo 10.079 ljudi s srednjo, 1.858 z višjo in 2.726 z dokončano visoko šolo, 325 pa jih je imelo celo podiplomsko izobrazbo, kar ni slabo. Za bodoči razvoj obravnavanih občin pa je odločilnega pomena izobraževanje mlade generacije. Če se ozremo na podatke, navedene v tabeli 4, najprej opazimo veliko znižanje števila otrok v osnovnih šolah v šolskem letu 2004/05. To je posledica zniževanja rojstev otrok v minulih letih. Če se bo trend padanja rojstev nadaljeval tudi v bodoče, bo to lahko imelo težko obvladljive posledice. Bolj razveseljiv je podatek o šolajočih se v srednjih, posebno pa še na višjih in visokih šolah. Samo v zadnjih treh letih se je število študentov povečalo za 900. Pri tem pa se lahko vprašamo, koliko je takih, ki so si pridobili študentski status zaradi slabih možnosti dobiti primerno redno delo, oziroma koliko študentov bo v doglednem roku dokončalo svoj študij. V današnjem globaliziranem svetu nobena od sedanjih občin nima nekih izrazitih primerjalnih prednosti, zato bo nadaljnji razvoj odvisen predvsem od znanja ljudi in njihove sposobnosti, da to znanje s pridom uporabijo v življenju, naloga občin pa bo tudi v bodoče, da v okviru svojih pristojnosti zagotovijo take pogoje, da bodo ljudje svoje znanje in načrte lahko uresničevali.

Razvoj gospodarstva pa tudi drugih dejavnosti v minulih desetletjih, je v mnogočem spremenil pogoje in način življenja ljudi. Opisovanje vseh sprememb in dosežkov v tem delu Dolenjske bi bilo, tudi zaradi pomanjkanja podatkov, zahtevno delo, kar pa ni bil moj namen. Tudi na ravni podjetij, posebno tistih, ki so se organizacijsko preoblikovala, se na žalost srečujejo z dejstvom, da jim izginja spomin o lastni razvojni poti, da so se jim njihovi podatki enostavno izgubili. Namen tega sestavka je torej skromen poskus obujanja zavesti o lastni preteklosti pa tudi sedanosti, o njih dobrih in slabih iskušnjah, kar vse naj bi pripomoglo pri iskanju poti za naprej.

VIRI:

1. Janko Jarc, Parizanski Rog, Založba Obzorja, 1977
2. Miloš Jakopec, Novomeško steklarsvo, Dolenjski muzej, 1988
3. Marjan Simič, gradivo za urbaništični program občine Novo mesto
4. Ludvik Tončič, Novo mesto skozi čas, Dolenjski muzej, 1990
5. Gradivo za družbeni plan občine Novo mesto 1981-85
6. Podatki Zavoda za zaposlovanje Novo mesto
7. Statistični letopisi in drugi podatki Statističnega urada Republike Slovenije.

Maksim Sedej ml.: SLOVENSKA ŽALOSTNA MATI BOŽJA, 1996; foto: Zvone Pelko

Jadranka
Matić Zupančič

60 LET KNJIŽNICE MIRANA JARCA NOVO MESTO IN 29 LET DOLENJSKEGA KNJIŽNEGA SEJMA

Na Dolenjskem knjižnem sejmu; foto: Tomaž Golob.

Pred kratkim se je zaključil 29. dolenski knjižni sejem. Kraj dogajanja je venomer isti – Galerija Krka na Šmarješki cesti 6 v Novem mestu. Tudi organizatorji smo že devetindvajseti isti – KUD Krka, Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto in Knjigarna Mladinske knjige, Novo mesto. Razstavljena knjižna produkcija slovenskih založb zajema novo knjižno in neknjižno gradivo, ki je izšlo v obdobju enega leta, od maja 2005 do maja 2006.

In kaj je poleg knjig še novega? Lahko bi rekli kar nekaj. Ves sejem je bil v znaku slavnostne obeležitve 60-letnice Knjižnice Mirana Jarca.

Prvi, otvoritveni večer 8. maja je bil posvečen letošnjemu Prešernovemu nagrajencu Milanu Deklevo. Po uvodni besedi **Mitje Pelka**, predsednika KUD Krka, smo lahko prisluhnili osrednjemu nagovoru ob 60-letnici Knjižnice Mirana Jarca, ki ga je namesto direktorice, univ. dipl. soc. Andreje Pleničar, odsotne zaradi zdravstvenih razlogov, imela vodja Oddelka za mladino, višja knjižničarska referentka **Slavka Kristan**. V svojem nagovoru je prehodila zgodovinsko pot naše knjižnice, od začetka delovanja javnega knjižničarstva, ki sodi v davno leto 1865, ko je bila ustanovljena Narodna čitalnica v Novem mestu, preko delovanja Sokolske knjižnice, Študijske knjižnice in ustanovitve posameznih oddelkov do njenega preimenovanja v Knjižnico Mirana Jarca Novo mesto. Prisotni so se seznanili tudi s prostorskimi ter vsebinskimi spremembami pri delovanju današnje knjižnice, odstrt je bil tudi pogled naprej, ko je potrebno

nenehno skrbeti za nove oblike neknjižnega gradiva, obenem pa razvijati digitalno knjižnico, čim več gradiva digitalizirati ter ga narediti vidnega preko svetovnega spleta.

Po tem nagovoru smo prisluhnili živahnemu pogovoru igralca **Branka Grubarja** z osrednjim gostom večera, pesnikom, pisateljem, esejistom, novinarjem, urednikom **Milanom Deklevo**. Izvedeli smo veliko iskrivih dogodivščin o njunem dolgoletnem prijateljstvu, o Deklevovih otroških in študentskih letih, zlasti v času študentskih nemirov, o njegovem novinarskem delu pri Ljubljanskem dnevniku, Mladini, do sedanjega urednikovanja na Televiziji Slovenija. Spoznali smo Deklevov literarni opus, saj je napisal zelo veliko najrazličnejših del (njegova literarna produkcija šteje 34 del) tako za mlade kot tudi za odrasle bralce, preizkusil se je tako rekoč v vseh žanrih, od poezije, proze, esejistike do dramatike in muziklov. Številna njegova dela so bila tudi uprizorjena in so doživela odličen odmev pri občinstvu in kritiki. Kot pesnika ga krasi posebna občutljivost do dragocenih življenjskih drobcev, njegov pesniški jezik pa se nenehno razvija, spreminja, nadgrajuje in bogati. V pogovoru so bili omenjeni tudi drugi darovi Milana Dekleve, saj je bil odličen glasbenik in dober športnik (za seboj ima odigranih sto ragbijskih tekem).

Novo v letošnjem spremljevalnem programu je bilo, da Knjižnica Mirana Jarca ni postavila klasičnih knjižnih razstav, ampak, jih je pripravila v multimedijški obliki.

Tako je v ozadju pogovora pote-

kala multimedijška predstavitev Milana Dekleve z naslovom Kaj bi s koncem, zasvojen z globino sveta?, naslovljena po verzu iz njegove pesmi Širjave, ožine. Avtorici, višja bibliotekarka **Jadranka Matič Zupančič** in bibliotekarka **Karin Servatzy**, sta slikovno predstavili skenirane naslovnice vseh njegovih del, njegovo delo v številnih prevodih, ravno tako izbor njegovih intervjujev ter izbor kritik o njegovem literarnem delu. Predstavitev smo popestrili tudi s fotografijami iz avtorjevega osebnega albuma, ki nam jih je Milan Dekleva prijateljsko posodil.

Prvi večer sejma je z neverjetnim igranjem in doživetim petjem popestril pri nas živeči ukrajinski glasbenik **Vitalij Osmacko**, ki je uglasbil tudi nekaj Deklevovih pesmi.

Sredin večer, 10. maja, je bil v celoti posvečen 60. obletnici Knjižnice Mirana Jarca. Pogovor o knjigi, branju in knjižnici je vodila **prof. Irena Potočar Papež**. Njeni gostje so bili dr. Silva Novljan, svetovalka za splošne knjižnice iz NUK, univ. dipl. inž. arh. Marko Mušič in prof. Darja Peperko Golob, vodja Posebnih zbirk Boga Komelja, ki je nadomeščala iz zdravstvenih razlogov odsotno direktorico Knjižnice Mirana Jarca.

Dr. Silva Novljan je na hudomušno zastavljeno vprašanje voditeljice o prvi asociaciji, ki se ji porodi ob besedi knjižnica, znala prav tako hudomušno odgovoriti, da je to prostor za tri, za knjižničarja, knjižnično gradivo ter za uporabnika. Knjižnice se morajo prizadevati za spodbujanje pismenosti, osebne rasti, domišljjskega sveta predvsem zato, ker le dobro informirani bralec, ki premore veliko znanja, najrazličnejših informacij in informacijskih spretnosti, je tisti, ki je lahko tudi kritičen razumnik, ki zna ocenjevati družbo, svoje pravice in odgovornosti ter svoj položaj v njej. Zlasti je to pomembno danes v globalnem svetu, svetu brez meja, v poplavi obilice najrazličnejših informacij in znanj. Istočasno pa se prevečkrat pozablja, da je knjižnica ravno tako prostor za najrazličnejša srečavanja in najrazličnejše dialoge in izmenjavo mnenj, stališč, novic, prostor, ki je res najbolj demokratično odprt za vse generacije. Moderne knjižnice naj bi

bile, naše so to že, tudi vizualno privlačne, opremljene z različnimi kotički za kramljanje. Dr. Novljanova je omenila je tudi, da je v eni od italijanskih novo odprtih knjižnic izvedela, da imajo 60 vrst najrazličnejših stolov in da bi končno v knjižnici za uporabnike lahko imeli masažni stol, ki bi jim nudil ugodje in možnost sproščanja.

Izvedeli smo tudi veliko o tem, kako bi knjižnice morale oživiti stara mestna jedra, v njej naj bi srečali razigrane otroke, učeče se šolarje, upokojenca ob računalniku, slepega uporabnika, braleca s slušalkami, tiskano gradivo ob neknjižnem gradivu, veliko najrazličnejših gradiv lokalne skupnosti, v knjižnico naj bi zavil turist, slučajni mimoidoči in seveda tudi tisti, ki si želi določenih knjig in najrazličnejših informacij.

Bibliotekarka **Darja Peperko Golob** je na kratko osvetlila mejnike v zgodovini Knjižnice Mirana Jarca, ki so vsebinsko sooblikovali tudi njeno današnjo podobo. Zаметki knjižničarstva v Novem mestu segajo v že omenjeno, davno leto 1865, ko je bila ustanovljena Narodna čitalnica, njena naslednica je bila Sokolska knjižnica, katere skromni ostanki so skupaj z ostalino Javne jubilejne železničarske knjižnice tvorili prvi fond Ljudske knjižnice v Novem mestu. Nekdanja Študijska knjižnica je bila ustanovljena 1. marca 1946 kot okrožna knjižnica, bila je ena od desetih pokrajinskih znanstvenih knjižnic na Slovenskem, ki so bile ustanovljene takoj po drugi svetovni vojni z nalogo, da zbirajo, obdelujejo, hranijo in posredujejo najrazličnejše strokovno in leposlovno gradivo in informacije. Dolgoletno prejetje obveznega izvoda je trajno obogatilo ponudbo najrazličnejšega strokovnega in leposlovnega gradiva v knjižnici in njenim uporabnikom zagotovilo dotok najnovjših knjig in najrazličnejših gradiv. Novomeška knjižnica je bila zelo cenjena in obiskovana zaradi izredno bogatih zbirk neknjižnega gradiva, bila je in je še vedno pravi raj za najrazličnejše znanstvenike, raziskovalce, strastne zbiralce in iskalce dragocenih tiskov. Ves čas svojega dolgoletnega delovanja pa je bila Študijska knjižnica osrednja kulturno-izobraževalna ustanova novomeške občine in širše doljenjske regije.

Razvijala je svoje oddelke, takratno Pionirsko in Ljudsko knjižnico, z organiziranjem prve Potujoče knjižnice na Dolenjskem pa je leta 1978 pripeljala knjižno gradivo v tovarne in najodročnejše vasi svojega območja.

Vsak od ravnateljev knjižnice je vtisnil neizbrisen pečat današnji vlogi in podobi Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto. Tridesetletno ravnateljstvo Boga Komelja je bilo trajno zaznamovano s sistematičnim, bibliofilskim pridobivanjem najrazličnejšega knjižnega in neknjižnega gradiva, takrat so tudi nastale izjemno dragocene Posebne zbirke Boga Komelja, za Dolenjsko in Slovenijo izredno bogata zbirka in redkih tiskov, rokopisov, slikovnega gradiva, muzikalij, zemljevidov, tiska NOB, ki v današnjem času doživlja pravo revitalizacijo, saj s pomočjo digitalizirane oblike postaja dostopna najširšemu krogu uporabnikov.

V času ravnateljstva prof. Nataše Petrov v osemdesetih letih je knjižnica razvila odlične temelje za dolenjsko domoznansko dejavnost, začela je izdelovanjem dolenjske bibliografije, postala je tudi odlični informacijski center za Dolenjsko in Belo krajino.

Za časa ravnateljstva prof. Janeza Mežana je knjižnica odprla svoje duri in zbirke širši javnosti. V devetdesetih letih je začela aktivno vključevati svoje zbirke v skupni računalniški katalog slovenskih knjižnic – COBISS.

V času direktorovanja sedanje direktorice, dipl. soc. Andreje Pleničar, se je računalniška obdelava gradiva izjemno intenzivirala, začela se je tudi računalniška izposoja ter digitalizacija najrazličnejših zbirk. Knjižnica je začela izvajati najrazličnejše programe, projekte in dejavnosti, leta 2001 je sedanji direktorici uspelo veliko dejanje – selitev v novi prizidek, v novo sodobno knjižnico. Svojim uporabnikom smo postavili v prosti pristop večino naših zbirk strokovnega, leposlovnega in del neknjižnega gradiva. Postalni smo tudi osrednja območna knjižnica za Dolenjsko, Belo krajino in Posavje.

Letos se je začela prenova starih stavb (domovanja nekdanje Študijske knjižnice), ki bodo v povezavi z novim prizidkom tvorile enovit knjižnični kompleks Knjižnice Mira-

na Jarca. Načrtujemo, da se bo v prenovljeni stari del knjižnice najprej preselil Oddelek za mladino, ki še edini deluje v nemogočih pogojih na Rozmanovi 26. Svoje prostore in boljše pogoje dela bodo v starih adaptiranih stavbah našli še: Posebne zbirke Boga Komelja, Domoznanski oddelek, Matična služba, spominske sobe oziroma čitalnice, ponovno bo zaživela stara dobra študijska čitalnica, dobili bodo oddelek za periodiko, razširil se bo Študijski oddelek, ki mu v prostem pristopu že primanjkuje prostora, končno bomo imeli tudi prireditveni atrij in razstavni prostor, načrtujemo pa tudi artoteko, rastočo knjigo, internetno učilnico, prostor za slušno prizadete uporabnike z vso opremo in še kaj.

Istočasno z gradnjo in dopolnjevanjem obstoječih zbirk Knjižnica Mirana Jarca načrtu tudi »gradnjo« virtualne knjižnice, tako imenovano knjižnice brez zidov, ki bo omogočala široko in demokratično dostopnost svojih zbirk ne samo uporabnikom iz lokalnega okolja, ampak tudi kateremu koli uporabniku iz Slovenije ali širše. Še naprej bomo razvijali številne programe in dejavnosti za mlade, šolajoče se, odrasle in uporabnike s posebnimi potrebami. Sodelovali bomo v najrazličnejših slovenskih in mednarodnih projektih, našim bralcem pa bomo poskušali dati kvaliteten izbor leposlovnih, strokovnih in neknjižnih gradiv ter raznovrstne, izčrpne in tehtne informacije.

Ob okrogli mizi je ves čas potekala multivizijska predstavitev z naslovom Nova vloga in podoba knjižnice v starem mestu, ki sta jo pripravili bibliotekarki Darja Peperko Golob in Karin Servatzy.

V predstavitev so bile vključene fotografije nekdanje Študijske knjižnice ter novi prostori in številne dejavnosti sedanje Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto. Z besedo in sliko so bile predstavljene tudi vse knjižnice našega območja: Knjižnica Pavla Golie v Trebnjem, Valvasorjeva knjižnica Krško, Knjižnica Brežice, Ljudska knjižnica Metlika, Knjižnica Črnomelj, Knjižnica Kočevje, Knjižnica Miklova hiša Ribnica ter Knjižnica Sevnica.

V zadnjem, sklepnem delu pogovora je nastopil **univ. dipl. arh. Marko Mušič**, pomemben slovenski

arhitekt, uveljavljen tako doma kot v tujini. Je tisti, ki je "zakrivil" novi prizidek Knjižnice Mirana Jarca, pod njegovo taktirko poteka tudi adaptacija obeh starih, spomeniško zaščitenih stavb.

Na mednarodnem posvetovanju, ki ga je ob stoletnici priredila Univerzitetna knjižnica Maribor, je arhitekt Marko Mušič predstavil tri knjižnice, s katerimi je kot arhitekt že dlje časa sodeloval: prenovo Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, Knjižnico Mirana Jarca Novo mesto in univerzitetno knjižnico NUK II. Takrat je pri zasnovi nove nacionalne in univerzitetne knjižnice izpostavil oživljeni antični horizont, v predstavitvi novomeške knjižnice je izpostavil oživljeni srednjeveški horizont.

Knjižnica Mirana Jarca je, kot je poudaril Mušič, tudi po izjemnosti in dragocenosti njene stavbne dediščine nedvomno zelo pomembna. Zanj je značilno, da je bilo knjižnično jedro v dramatičnih okoliščinah izoblikovano v začetku petdesetih let prejšnjega stoletja, čeprav je stavbni fond, v katerem je bila urejena takratna Študijska knjižnica Mirana Jarca, mnogo starejši, po prostorskih značilnostih in substrukcijah sega vse do srednjeveške podobe Novega mesta in njegovega zahodnega, kopenskega vhoda. Predel Gorenjih ali Ljubljanskih vrat je uredil akademik prof. Marjan Mušič v začetku petdesetih let prejšnjega stoletja. Pri tem je pomembno reči, da je s pomembnimi posegi ustvaril eno od temeljnih del v zakladnici slovenske arhitekture, v največji stavbi predela, v nekdanji Stari kresiji, je uredil Študijsko knjižnico. Knjižnico je dolgoletna prostorska stiska silila v iskanje novih prostorov. K sreči je prevladalo prepričanje, da mora knjižnica ostati tam, kjer je, kjer so jo Novomeščani že sprejeli za svojo tako, da je bila gradnja prizidka prava rešitev. Novi prizidek, v katerega se je knjižnica preselila 1. marca 2001, ima dvojni pomen. V njem so pridobljene nove površine, ki so nujne za dobro delovanje zahtevnega in zapletenega organizma sodobne knjižnice, hkrati pa je nov stavbni del tudi vezni člen in vzlišče funkcijskega, komunikacijskega in programskega ustroja nove knjižnice in vseh treh vanjo

vklučenih stavb. Osrednja prostorska celota knjižničnega kompleksa obeh starih stavb in novega prizidka dejansko uresničuje že omenjeno rešitev srednjeveškega horizonta, ki predstavlja glavni nivo, nivo vstopov in povezav ali, povedano z arhitektovimi besedami: «Izhodiščni nivo prostorske inverzije, v kateri se stari hiši vzpenjata navzgor ter nova stavba spušča navzdol.»

Arhitekt nas je v svoji predstavitvi opozoril, da dobra arhitektura knjižnic ne sledi trendovskim premenom, temveč reflektirano živi svoj čas v kontinuumu zgodovinske zavesti, kjer jo prevečata duh in pomen lastnega obstoja. To je pomembno tako za zgradbe in arhitekturne rešitve knjižnic v preteklosti kot tudi za knjižnice sodobnosti (npr. novi del danske kraljeve knjižnice v Kopenhagnu, nacionalna knjižnica v Parizu ali nova Aleksandrijska knjižnica).

Izvedeli smo tudi precej novosti o značilnostih Mušičevih projektnih rešitev v obeh starih stavbah, nekdanjem domovanju Knjižnice Mirana Jarca, kjer trenutno poteka adaptacija. Skupni imenovalec že omenjenih arhitekturnih rešitev je, da bosta preurejeni stari stavbi komplementarni motiv arhitekturnega doživljanja in prostorske govornice novega dela. Prostori v obeh starih stavbah ne bodo nekakšno nujno zlo, ki ga je bilo pač treba nekako vključiti, izrabiti in osmisлити, ampak bodo prav tisto zlahtno jedro, ki bo knjižnici dodalo svojskost, identiteto in unikatnost.

Arhitekt Marko Mušič je svoje predavanje popestril tudi z multivizijsko predstavitvijo.

Večer je glasbeno obogatil nastop **Flavt brez meja**.

V petek, 12. maja, je potekala zadnja prireditev 29. dolenskega knjižnega sejma, medobčinsko srečanje mladih literatov s pisateljem **Igorjem Karlovškom**. Radoživ večer je vodila Slavka Kristan, vodja Oddelka za mladino v Knjižnici Mirana Jarca.

Kaj reči na koncu? Sejem je bil živ in zanimiv, pogrešali pa smo večji obisk na sredinem večeru in tudi večji obisk dolenskih šolarjev, saj je Dolenjski knjižni sejem edini enoletni prikaz slovenske knjižne produkcije zunaj Ljubljane.

Zadnjemu novomeškemu proštu, prelatu Jožefu Lapu, ob njegovem odhodu iz Novega mesta

Prelat Jožef Lap, novomeški prošt; foto: M. Markelj

DEO, SIBI, ET POSTERIBUS! Ta latinski napis nad glavnim vhodom v proštijo iz leta 1621, ki po naše pomeni »Bogu, sebi in zanamcem«, med Novomeščani dobesedno poseeblja skoraj 40-letno delovanje zadnjega novomeškega prošta, prelata Jožefa Lapa. V zgodovino se je vpisal kot neumorni prenovitelj kolegialnega kapitlja, ki je vihtel kramp in lopato enako uspešno kot kropilnik in kadilnico. Popolnoma je prenovil celotno proštijo, kripto, notranjščino in zunanost kapiteljske cerkve, kapelo na pokopališču v Ločni in nazadnje še kaščo. Zato je v kapiteljski kroniki zapisan kot *PRAEPOSITUS RESTAURANDAM*.

Joža iz Nasovč pri Komendi, kjer je rasel pod skrbnim duhovnim vodstvom župnika in dekana Viktorijana Demšarja, dolgoletnega najmenitnejšega naslednika Petra Pavla Glavarja, z odhodom v malo semenišče v Pazin pravzaprav ni nikogar presenetil. Najmlajšemu v številni družini Lap, po postavi pa največjemu in najmočnejšemu, ki je bil večš vseh kmečkih opravil, ki se je na paši nič kolikokrat oziral v planine, v Krvavec in potem še višje nad njim, k Bogu, je bila s tem začrtana njegova življenjska pot – pot duhovništva, pot služenja Bogu in ljudem.

Kasneje je v ljubljanskem bogoslovju doživljal burni *agornamento* 2. vatikanskega koncila, ko se je na poseben način posodabljala latinska Cerkev, uokvirjena že z davnim tridentinskim koncilom, in tako postajala bolj odprta in prijaznejša božjemu ljudstvu in vsem ljudem dobre volje. Tako je koncil našega prošta izoblikoval v navdušenega liturgista in uveljavljenega pridigarja.

Kapitelj bo te dni uknila nova škofija. Pogumnega vikarja Marka Miheliča, odličnega matematika in astronoma, že dolgo ni bilo več, tudi kanoniki Štefan Terškan, Janez Frančič in drugi so že bili pokojni, ko je leta 1968 v Novo mesto prišel up in nada novomeške mladine, novomašnik Jožef Lap. Na Kapitlju je živel samo stari in bolehnii prošt Alojzij Štrukelj s sestro Micko. Takrat je na

Kapitlju v hlevu še mukala krava, na dvorišču proštije pa so se pasle kure ...

Pokojnega prošta Štruklja sem rad obiskoval, čeprav nam je takratni »farovski mežnar«, sedaj uveljavljeni kirurg na Kliničnem centru v Ljubljani, dr. Franci Zupančič, po naročilu prošta vedno pobiral izgubljenе žoge in jih kot trofeje nosil proštu v zloglasno omaro v njegovi sobi, ki je bila pisarna in spalnica hkrati. Potrpežljivo in z radovednostjo sem poslušal njegove predkoncilске reminiscence, saj je le stežka sprejemal pridobitve koncila. Neutolažljivo je pogrešal univerzalnost latinščine, svetih posod (kelih, ciborij itd.) se laiki pri njem še nismo smeli dotikati. V primeru, da je komu iz nerodnosti padla hostija na tla, pa je sledil dolgotrajni obred čiščenja tal in slovesen prenos hostije v sakrarij pod prižnico. To so bili časi, ki jih ni več.

Novomeški prošt Jožef Lap je bil na Kapitlju znanilec novega koncilskega duha v takrat tako zatohlem življenju Cerkve. Ko je januarja leta 1973 prošt Alojzij Štrukelj umrl, je naš prošt Lap kmalu pokazal, iz kakšnega testa je.

Sam Bog namreč ve, koliko otrok je krstil v vseh teh letih, koliko jih je pripravil k svetemu obhajilu in birmi, koliko je imel porok in pogrebov, spovedi in svetih maš. Sam Bog ve, koliko najrazličnejših pastoralnih skupin, kot so zakonci, katehumeni, svetopisemska in molitvena skupina, člani župnijskega pastoralnega sveta in še in še, je vodil in duhovno usmerjal po poti Cerkve in zakramentov. Navsezadnje se je izkazal tudi kot vodja te ustanove in sprejemal pod okrilje proštijekega doma slehernega duhovnika, ki je potreboval pomoč kapitlja. Vsa ta nepregledna množica ljudi sedaj prosi Boga, da bi mu dal potrebnih moči za presega-nje tudi te, zadnje in najhujše preizkušnje v njegovem bogatem duhovniškem življenju, ko v duhu pokorščine, stoično, veliko pa tudi s trmo, prenaša prisilni odhod v ljubljansko nadškofijo.

Kapitelj ..., ki ga je po drugi svetovni vojni zasedla komunistična oblast, vojska (JLA) pa je v kletih imela skladišče hrane, ...

Prelat Jožef Lap nima doktorata iz teologije, bil pa je ves čas svojega pastoralnega delovanja na Dolenjskem »doktor« pristnih medčloveških odnosov. Nikoli se ni preveč poglabljal v filozofska vprašanja človeškega bivanja, nikoli se ni posebej zanimal za smisel svojega življenja, ali obstaja Bog in posmrtno življenje, nikoli ga ni skrbelo, od kod prihajamo in kam gremo ... vse to za njega sploh ni bil problem ali eksistencialno vprašanje. O vsem tem ni nikoli podvomil, ampak je neizmerno veroval in ljubil ... On ni poznal skepticizma, in *Credo in unum Deo* je tako rekoč sesal že iz materinih prsi.

Prav razživel pa se je vedno med ljudmi. Znal je prisluhniti slehernemu izmed nas in veselil se je z veselimi, znal pa je tudi sočustvovati s trpečimi. Bil je preprost, vendar pošten in vse je vedno povedal »na gliho«. Bil je tudi pravičen in načelen, nekoliko tudi trmast, hkrati pa neizmerno človeško topel. Zato je bil tako priljubljen med ljudmi in še posebno rad je imel Novomeščane. Prijateljaval je z vsemi, ne glede na njihovo politično, versko ali kakšno drugačno opredelitev.

Skoraj štirideset let je dolga doba. Premalo je prostora, da bi napisal vse tisto, kar je prošt v teh letih bivanja med nami tako ali drugače postoril. Njegov znoj in kri iz žuljev na rokah sta njegovi stigmi, znamenja časov, ko je bil neprestano za mešalcem betona in z lopato v rokah, hkrati pa je izza oltarja neumorno oznanjal Kristusovo blagovest. Prošt Jožef Lap se je tako z delavnostjo in priljubljenostjo za vse čase ukoreninil v naš dolenjski prostor. Zato smemo ob vseh priznanjih, odličjih in častnih nazivih, ki jih je prejel, upravičeno razglasiti, da je prelat Jožef Lap, zadnji, to je 33. novomeški prošt kolegialnega kapitlja, prošt prenovitelj – PRAEPOSITUS REFORMANDUM!

Prošt Jožef Lap je bil naš Mojzes, brat Frančišek in oče Vianej ...

Tolikokrat je bil v središču pozornosti, srečen, vesel, pa spet sam, žalosten in čisto na tleh. Z nami je doživljal vso polnost gorečega prizadevanja za rast božje hiše, hkrati pa smo ga tolikokrat razočarali in užalostili, ko nismo znali, mogli ali pa hoteli uresničiti njegovih želja in pričakovanj.

Prošt Jožef Lap je bil vedno najprej človek in potem šele duhovnik. S temi vrlinami se ni nikoli postavljaval in prav to ga je naredilo velikega, tako zelo velikega, da je naenkrat začel izstopati ... Zaradi vseh zaslug in opravljenega dela, ki ga je tako vestno izpolnil zaradi Boga in za potrebe Cerkve, nikoli pa nič za sebe, je za hierarhijo nenadoma postal moteč element. Zato je preprosto moral oditi. Kdor more, naj razume. In tudi v tem svojem dejanju odhajanja je spet opozoril na veličino svojega duha in duhovništva. Ne z ognjem in mečem, ne z revolucijo in uporom, ampak z ljubeznijo, pokorščino, ponižnostjo in spoštovanjem je sprejel nase ta križ. In to je tisto pravo evangeljsko, ki daje moč za novo začenjanje, za novo pot, za nove pastoralne izzive.

Sedaj smo tu, na razpotju naših poti. Odhajate in nikoli več ne bomo tako zelo skupaj, kot bratje in sestre, kot *omnes unum* (vsi eno) ... Ta naš skupni čas nepreklicno odhaja v večnost. Kljub vsemu pa sem trdno prepričan, da na poseben način ostajamo povezani še naprej. Po lomljenju kruha se Vas bomo spominjali, Vaša sočutna beseda bo odzvanjala v naših srcih in nas bo bodrila, Vaša klena beseda nas bo kalila.

Spoštovani gospod prošt, naš dragi prijatelj: za vse, kar ste nam v teh štiridesetih letih po božji previdnosti dali kot *kairos*, milostni dar, Vam izrekamo samo eno besedico: HVALA! Hvala Vam, da ste bili z nami! Bog Vas živi na »mnogaja leta«!

V Novem mestu, na praznik vnebohoda, 25. maja 2006.

Rastoča knjiga je prisposodba za naše prizadevanje, da bi zaščitili ustvarjalni duh Slovenije, vso odličnost slovenskega duha, da bi kultura, ki nas je tisočletno zaznamovala, ostala naša razpoznavnost, naša pot v svet. Knjiga ima v zgodovini našega naroda posebno mesto, zato ima v prizadevanjih, da bi vsak dan duhovno rasli, najbolj izpostavljeno mesto, nikakor pa ni edini plod ustvarjalnosti. Naša prizadevanja niso usmerjena le v sodelovanje z drugimi, pač pa iskrena želja, da pospešeno rastemo v primerjavi s preteklostjo, se bogatimo z drugimi narodi in širimo ugled slovenskega naroda, enakovrednega med enakovrednimi.

Stvaritve človeškega duha na območju občine Trebnje so pripomogle, da smo se bolj kot v preteklosti začeli zavedati osebnosti, ki so s svojim delom dale pečat širši skupnosti; mnogi so bili že v svojem času sestavni del Evrope. Tako se je iz teh potreb oblikovala stalna razstava, porojena ob Golievem spominskem dnevu 2003 in se ob letošnjem Golievem dnevu 7. aprila 2006 že četrtrič širila.

V razstavo so vključene osebe, rojene v občini Trebnje, z različnih področij ustvarjanja, ki so dale pečat v širšem slovenskem prostoru; najdemo jih v leksikonih, kot so Bačrjevo Gradivo za dolenski biografski leksikon, Slovenski biografski leksikon, leksikon Slovenska književnost, Bajtov Kdo je kdo, predvsem pa Enciklopedija Slovenije, ki je pri izboru odločujoča. Seveda pa vključujemo tudi imena, ki so dala pečat dogajanju samo v občini Trebnje.

Da bi zaščitili odličnost, postopno vključujemo v razstavo manj imen, hkrati pa smo ustanovili Svet Rastoče knjige, ki bo usklajeval vključevanje novih imen.

Četrta širitev stalne razstave Rastoča knjiga je dan za odličnost. Odličnost nam daje že samo Golievo ime; njegova mladinska dramatika je po tolikem obdobju nastanka še vedno v ospredju; Golia je bil prvi, ki je slovensko gledališče postavil na evropsko raven.

Odličnost pa izražajo tudi osebnosti, ki so od takrat vključene v stalno razstavo Rastoča knjiga. Če bi jim hoteli dati skupni imenovalec, bi rekli, da je to njihova razpoznavnost in iskreno prizadevanje, da so v neki smeri med prvimi, če ne prvi.

Vsaj bežno si oglejmo imena, ki so letos vključena v razstavo:

PAVLE KOGEJ, pesnik in psiholog iz Mokronoga, je sprva kazal, da bo najbolj razpoznaven kot pesnik. Bil je mojster soneta, ki je ob vzorih znal ohraniti izvirnost. Med najlepše stvaritve sodi Sonetni venec Tomšičevi Metki, hčerki priznanega jezikoslovca dr. Franceta Tomšiča; le-ta je kasneje postala njegova življenjska družica. Pesniška žetev je izšla šele proti koncu življenjske poti s pomenljivim naslovom Prepovedane besede. Sled v slovenskem prostoru pa je naredil kot človek, ki je med prvimi uvajal področje psihologije v gospodarstvo. Zavedal se je, da so proizvodna sredstva samo en element gospodarstva, bistven element pa je človek, ki ga je šele treba usposobiti, da bo lahko z novimi stroji uspešno delal. Psiholog Pavle Kogej je bil prav poklican, da s svojo vero v človeka utira pot stroki tudi na način, kakršnega v preteklosti skoraj niso poznali.

GORAZD SOTTLER, akademski kipar iz Šentrupert, je že kot otrok kazal izredno likovno nadarjenost; to je tudi potrdil kipar Boris Kalin, pri katerem je kasneje tudi diplomiral. Specialko pa je naredil pri slavnem hrvaškem kiparju Antunu Augustinčiču. Dalj časa je bil likovni pedagog, ki je s svojo pronicljivostjo in umirjenostjo odločilno vplival na učence; ostala je cela vrsta portretnih krokijev njegovih učencev. Sprva je želel ustvarjati velike plastike, a se je njegova kiparska ustvarjalnost obrnila v smer intimne plastike. Ohranili so se portreti njegovih najbližjih, predvsem portreti hčerke, danes vrhunske ilustratorke Alenke Sottler, ki je za razstavo podarila očetov kip matere – Primožičeve Mari iz Šentrupert. Gorazd Sottler je bil do svojega dela izredno

kritičen, zato je za njim malo ostalo; kar pa je, razkriva visoke standarde občutljivega esteta, ustvarjalca in misleca. Znana je tudi njegova velika keramična plastika za Onkološki inštitut v Ljubljani.

Dr. JANEZ RUGELJ, vrhunski znanstvenik, vodilni psihiater, dr. medicine, rojen v Brezovici pri Mirni, je vse življenje izstopal; tako je s svojo širino in nadpovprečno delavnostjo prekašal v času različnega šolanja vse vrstnike. Velik del njegovega ustvarjanja je bil povezan z življenjem v JLA, kamor se je vključil že tedaj, ko je kot partizan obiskoval šolo za partizanske bolničarje v partizanski bolnišnici v Žumberaku. V JLA se je izobrazil do specializacije iz nevropsihiatrije in doktoriral na Reki. Z vztrajnostjo se je osebnostno oblikoval za zelo zahtevno delo na področju alkoholologije, socialne psihiatrije in (pre)vzgoje, hkrati pa sam nenehno širil svoje znanje na različnih področjih – od učenja tujih jezikov, poglabljanja v poezijo in ostalo literaturo, znanje sociologije in filozofije. Pred 35 leti se je posvetil zdravljenju alkoholikov po metodi zagrebškega psihiatra dr. Vladimira Hudolina, ki pa jo je razširil in postopoma vnesel čez 500 modifikacij in tako oblikoval originalno sociološko-andragoško metodo. Njegov ustvarjalni opus je obsežen in neprecenljiv; ob množici znanstveno-strokovnih in poljudnih člankov je napisal več knjig, med njimi: Kaj je alkoholizem, Dolga pot, Uspešna pot, Zmagovita pot, Dramatična pot in med zadnjimi Pot samouresničevanja, ki obsega preko 1.200 strani! Svojo nadpovprečno delavnost je ohranil do današnjih dni v svoji psihiatrični ordinaciji Preobrazba, s svojim delom pa je bistveno zaznamoval slovensko psihiatrijo in zlasti (Makarenkov) sistem (pre)vzgoje.

Dr. ANTON KOTAR iz Dolenje vasi pri Čatežu je naš prvi doktor defektologije. Oral je ledino vzgoje in izobraževanja v šolah s prilagojenim programom – tudi na Dolenjskem – in za učence s posebnimi potrebami ustvaril nešteto praktičnih priročnikov. Vseskozi ga je gnala želja po izpopolnjevanju; ko je bila v Zagrebu ustanovljena Defektološka fakulteta, je ob delu dokončal drugo stopnjo študija. Ko je Pedagoška fakul-

teta, na kateri je prevzel mesto za specialno pedagogiko za duševno prizadete in bil dolga leta predstojnik, prešla na visokošolski študij, je doktoriral na Karlovi univerzi v Pragi. Kasneje pa je z raziskavo o otrocih z motnjami v duševnem razvoju v predšolskem obdobju, v katero so bili vključeni otroci iz vse Slovenije, ubranil drugi doktorat na univerzi v Beogradu. S svojo odprtostjo in z nadpovprečno pripravljenostjo pomagati drugim je zaznamoval življenje šol s prilagojenim programom v vsej Sloveniji. Ogromno pa je tudi društveno delal, saj se je zavedal, da lahko pomagamo otrokom s posebnimi potrebami samo tedaj, če smo tudi odrasli pripravljeni pomagati.

Dr. FRANCE NOVAK, jezikoslovec in leksikolog, doma z Gorenjega Vrha pri Dobrniču, je vse življenje ohranil bistvene lastnosti Dolenjcev: navezanost na domačo pokrajino, skromnost in delavnost. Končal je slavistični oddelek ljubljanske Filozofske fakultete, se izpopolnjeval v tujini in uspešno opravil doktorsko disertacijo Samostalniška večpomenskost v jeziku slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja; to je tudi njegovo temeljno delo. Vseskozi je bil zaposlen na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša, že zgodaj je postal strokovni svetnik. Bil je sourednik prvih dveh knjig Slovarja slovenskega knjižnega jezika. Osrednje delo pa je zlasti pri pripravi slovarja slovenskih protestantskih piscev: Rezultat njegovega dela in dela sodelavcev je 3.300.000 listkovnih izpisov, ki jih zdaj ureja; izšel je že poskusni snopič Slovarja jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja. Vseskozi pa se ukvarja s pedagoškim delom in še danes predava na Pedagoški fakulteti v Mariboru ter pri Politehniki v Novi Gorici, hkrati pa vedno najde čas, da vsaj nekaj ur tedensko preživi v svojem Gorenjem Vrhu.

Mag. FRANC HOČEVAR z Gorenjih Jesenic je na različnih področjih dejavnosti ustvaril vidno sled; k temu je pripomoglo tudi njegovo različno izpopolnjevanje; po srednji zobotehniški šoli je v rekordnem času končal Pedagoško akademijo v Ljubljani in nato nadaljeval študij na Visoki defektološki šoli v Zagrebu. Zelo odmevna je bila specializacija

iz menedžmenta na Ekonomski fakulteti, na kateri je naredil še magistririj. Danes je svetovalec direktorja Inštituta za rehabilitacijo, zavoda, ki ga je sam vodil 20 let in tu ustvaril življenjsko sled. Pod njegovim vodstvom so zgradili nove objekte, prestrukturirali programe, pridobili status univerzitetne ustanove, dosegli velik mednarodni ugled ter pripeljali v Slovenijo številne mednarodne strokovnjake. Značilnost za mag. Franca Hočevarja je razvejena ljubiteljska dejavnost; leta se je odražala že od mladih let na različnih področjih. Že dolga leta je predsednik Zveze prijateljev mladine

Slovenije; poskrbel je, da je tudi v kriznem obdobju dejavnost ohranila svojo odprtost do mladega rodu. Ponosen je, ker je predsednik fundacije Z glavo na zabavo; z njo poskušajo uveljaviti zabavo brez alkohola in opojnih sredstev. Tudi Franc Hočevar kaže izredno navezanost na Dolenjsko; tu je njegov vinograd, ponos vsakega Dolenjca, čebelnjak, pripadnost pa se kaže tudi po tem, da je član gasilskega društva na Velikem Cirkniku – vseskozi pa odprt do ljudi in se veseli tudi uspehov drugih – lastnost, ki ga uvršča med svetovljane.

Stane Peček

RASTOČA KNJIGA V TREBNJEM ZGREŠILA SMER

Z vsem spoštovanjem do vseh izbranih potnikov in tudi do čistega (dobesedno) mukotrpnega dela, ki je bilo opravljeno in ki se opravlja, postavljam trditev: Rastoča knjiga v Trebnjem, ta sijajno načrtovana ladja, je zgrešila smer, ker njen kompas v kapitanski kabini ni vgrajen na takem mestu, da bi bil varen pred vplivi čustvenih in drugih nekritičnih magnetnih polj, ki v prilagojenem (umetnem) ugodju klimatskih razmer sicer polnijo in razširjajo vest o zanesljivi plovbi, vendar samo verujočim (preprosto, ker je dvom v božje greh) in kvečjemu še tistim, ki jim je vseeno. Že splošno razgledan razum pa bo (je) brez posebnih znanj, veščin in naporov opazil odklone od napovedane smeri in cilja, kljub temu, da je krmilo glede na kompas celo prav obrnjeno. In bo (je) tudi ugotovil, da se odkloni seštevajo, kar pa neizogibno oddaljuje od načrtovanega in deklariranega, ter vodi v brezciljno vožnjo v krogu. Potem prej ali slej zmanjka tudi goriva, ostalo opravijo valovi.

Škoda!

Berem: »RASTOČA KNJIGA je kulturno dejanje na prehodu tisočletja – da bi predstavili razpoznavnost Slovenije kot naroda dela,

kulture in znanja; simbol RASTOČA KNJIGA ponazarja vso našo zgodovino in bivanje. Bolj kot drugi narodi smo se namreč Slovenci v svoji zgodovini uresničevali s svojo kulturno razpoznavnostjo, ki je temeljila na jeziku in se širila na vsa druga področja. RASTOČA KNJIGA je dokaz naših dosežkov, pričevanje o naši razvitosti in zrelosti. Hkrati pa želimo vse doseženo še nadgrajevati, da bo vseskozi RASTOČA KNJIGA.«

In si za trebanjsko območje predstavljam to »kulturno dejanje na prehodu tisočletja« kot nekakšno približano, dobrodošlo, naproti pripulo domačo enciklopedijo, z uredniškim odborom in glavnim urednikom na krovu ter strokovnimi sodelavci za posamezna področja na privezu. Skratka s posadko, ki dela po dobro premišljenih, tudi v širšem okolju preverjenih kriterijih, ki kolikor se le da izključujejo čustvene vzgibe, osebno naklonjenost, vpliv dnevnega vetra itn., če naj bo Rastoča knjiga res cvetober tistega, kar naj »ponazarja vso našo zgodovino in bivanje«.

Napačno si predstavljam!

Toda na koncu koncev, si rečem z uradniško maniro, ni moja stvar, da

me skrbi, kako projekt znotraj samega sebe funkcionira. Moja stvar se prične, ko kot domačin, turist, šolar, šolnik, izobraženec, gospodarstvenik, obrtnik, inovator, športnik, vojak, politik, umetnik, duhovnik, novinar, ljubitelj ali strokovnjak ali kdorkoli Rastočo knjigo namenoma ali naključno odpre.

Berem: »V razstavo so vključena imena, rojena v občini Trebnje, z različnega področja ustvarjanja, ki so dala pečat v širšem slovenskem prostoru; najdemo jih v leksikonih, kot so Bačerjevo Gradivo za dolenski biografski leksikon, Slovenski biografski leksikon, Bajtov leksikon Kdo je kdo, leksikon Slovenska književnost in predvsem Enciklopedija Slovenije, ki je pri izboru odločujoča. Seveda pa vključujemo tudi imena, ki so dala pečat dogajanju v sami občini Trebnje. V zadnjem času vedno več vključujemo živeče osebnosti, ki so že z dosedanjim delom ustvarile vidno življenjsko sled.«

Okvirni prostor za nabor je torej postavljen. Kako je z »imeni, ki so dala pečat dogajanju v sami občini Trebnje«, in kako je visok prag za »živeče osebnosti, ki so že z dosedanjim delom ustvarile vidno življenjsko sled«, ne izvem. Pa sem prepričan, da bi ravno to moral vedeti, saj sta »pečat« in »vidna življenjska sled« tako relativni in na osebno pojmovanje vezani merili, da jih lahko jemljem zgolj kot uvodni stavek v seznam kriterijev. Seznama kriterijev žal ni!

Začnem listati po Rastoči knjigi in sem vedno bolj, kaj vem kaj. Zmeden, presenečen, vesel, žalosten, jezen, osupel. Vse hkrati.

Vzamem Enciklopedijo Slovenije (Dragi Janez, ne zameri, če te bom vpletel kot dokaz! Vzemi to kot iskreno čestitko za tvojih sedemkratdeset bogatih pomladi.) in iz 7. zvezka, leto 2003, prepisem:

»MEJAČ, Janez (Mokronog, 30. 5. 1936), baletni plesalec in koreograf. Srednjo baletno šolo je končal 1956 v Ljubljani; pozneje se večkrat izpopolnjeval v Centru za klasični balet v Cannesu. L. 1954 je postal član Opere in baleta SNG v Ljubljani, kjer je deloval do 1987, le v sezoni 1965/66 je bil baletni solist v Göteborgu. V letih 1981 – 85 je vodil baletni ansambel. Uveljavil se je predvsem kot plesalec nosilnih vlog

v klasičnih baletih (*Princ v Trnuljčici* in *Labodjem jezeru* P. I. Čajkoveškega, *Albrecht v Giselle* A. Adama, *Carjevič Ivan* v *Ognjeni ptici* I. F. Stravinskega, *Romeo v Romeu* in *Juliji* S. S. Prokofjeva in P. I. Čajkoveškega, *Colen* v *Navihanki* Anonimusa). Uspešen je bil tudi v karakternih vlogah (*Othello* v *Beneškem zamorcu* B. Blacherja in *Hamlet* v istoimenem baletu istega avtorja, naslovna vloga v *Čudežnem mandarinu* B. Bartóka). Ukvarja se s koreografijo dramskih predstav, tudi televizijskih, ter s pedagoškim delom (Trst, Ljubljana)«.

Janez Mejač ni dobil vrstice v Rastoči knjigi!!!

Kljub kriteriju, da so »v razstavo vključena imena, rojena v občini Trebnje« in »da je Enciklopedija Slovenije pri izboru odločujoča«.

In ponavljam: z vsem spoštovanjem do vseh izbranih potnikov in v prepričanju, da mi tudi prijatelj Slavko ne bi zameril, prepisujem sedaj iz Rastoče knjige:

»SLAVKO ŽNIDARŠIČ (Lens v Franciji, 1925 – Mokronog, 2000), mojster harmonike.

Rodil se je v Franciji kot otrok slovenskih staršev, ki so šli s trebuchom za kruhom. V Franciji je končal osnovno šolo in šolo za računovodje ter se zaposlil. Že zelo zgodaj pa se je pričel ukvarjati z glasbo – s harmoniko. Po drugi svetovni vojni se je družina vrnila v domovino staršev in se kasneje naselila v Mokronogu.

Kot računovodja je služboval v različnih trgovskih podjetjih, vendar pa je bilo njegovo osrednje življenje izpolnjeno z glasbo - z ustvarjanjem glasbe. Ljubezen do glasbe je podedoval po očetu, ki je bil prav tako dejaven v kulturnem življenju. Že v rani mladosti je bil svojevrsten virtuoz, pozneje pa šansonier in mojster harmonike. Na Radiu Slovenija so posneli kar 198 skladb v njegovi izvedbi, snemal je že 1947, ko je igral naravnost v eter. Svoja znanja je prenašal na mlajše rodove in vzgajal nešteto nadaljevalcev. Tudi številne prireditve, ki jih je organiziralo francosko veleposlaništvo v Ljubljani, niso minile brez njegovega sodelovanja.

Na Radiu Ljubljana še vedno predvajajo njegove posnetke, le malo pred smrtjo pa je posnel kaseto Pariška harmonika.«

Sklepam: ker Slavka Žnidaršiča ni v Enciklopediji Slovenije, je dobil list v Rastoči knjigi zaradi »pečata« oziroma »vidne življenjske sledi«. V uvodnem dispozitivu je uvrstitev pojasnjena in opravičena z »mojster harmonike«. Pričakoval sem utemeljitev, strokovno, saj je, po mojem prepričanju, nujna. »Že v rani mladosti je bil svojevrsten virtuoz...« pove ravno toliko kot »mojster harmonike«, oboje pa ostane v zraku, ker ni prizemljeno z dokazom. Če bi se avtor teksta potrudil, bi lahko postregel vsaj s tem, da je S. Ž. v tej »rani mladosti« v Franciji osvojil na tekmovanju harmonikarjev prvo mesto. Nagrada je bila prav zanj izdelana harmonika, z vgrajenim njegovim priimkom na ohišju. Take nagrade tovarna gotovo ne izdelava za povprečneža. V prid »mojstru harmonike« je pravzaprav samo to, da so »na Radiu Slovenija posneli 198 skladb v njegovi izvedbi«, kjer pa manjka pomemben podatek, koliko je od teh avtorskih.

Me je pa presenetilo, da je bil S. Ž. tudi »šansonier«, seveda, če je šanson še vedno popevka z vsebinsko zahtevnejšim besedilom, po izvoru iz Francije. Naj vendarle povem, da sem v šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih letih s Slavkom veliko igral na raznih prireditvah, od koncertov, proslav, do najbolj veseličnih veselic, da sem ga velikokrat povabil s harmoniko k pevskemu zboru, in tudi, da sem slišal večino njegovih skladb, še preden so se pretočile na magnetne trakove, in da poznam tudi tiste na ploščah,

ki jih Rastoča knjiga ne omenja. Napisal sem vsaj štiri članke o njegovem igranju, opozoril na njegovo kaseto – o tem, da je bil »šansonier«, pa mi je prva in edina sporočila Rastoča knjiga. Hvala. Verjamem ne!

In spet berem: »Svoja znanja je prenašal na mlajše rodove in **vzgojil nešteto nadaljevalcev.**« S. Ž. je vrsto let poučeval na glasbeni šoli harmoniko. Ali je vzgojil kakšnega nadaljevalca, pa je popolnoma drugo vprašanje, odvisno od tega, kaj za koga predstavlja pojem »nadaljevalec«. Mislim, da moj prijatelj Slavko, v smislu mojega pojmovanja te besede, ni vzgojil nobenega nadaljevalca, je pa veliko otrok naučil igrati na harmoniko.

Torej, da se ne bi napačno razumeli: **ne sprašujem, zakaj je Slavko Žnidaršič uvrščen, temveč zakaj te časti ni deležen Janez Mejač!**

Na odgovor, da še ni prišel na vrsto, seveda ne morem pristati! Mislim, da ob napisanem ni potrebno še enkrat razlagati zakaj. Vseeno naj zadevo podkrepim še z vprašanjem, zakaj v Rastoči knjigo ni na primer uvrščena dr. Maja Topole, ki je Mirnski dolini poklonila kapitalno znanstveno delo? Ali morda zato, ker ni rojena v tej dolini? Ampak takih, ki niso rojeni v tej občini, je na panojih trebanjske Rastoče knjige kar nekaj.

In tako dalje in tako naprej.

In še enkrat: škoda in greh! Obenem tudi zahtevno in odgovorno vprašanje, kako to popraviti in zapluti v pravi smeri!??!

Alenka Černelič Krošelj

SIMONA DULAR: ESPRIT

Slikarska razstava, Dvorana v parku, Krško

Simona Dušič-Dular, rojena leta 1953 v Brežicah, je po končani gimnaziji na Filozofski fakulteti v Ljubljani študirala angleščino in italijanščino. Po končanem študiju je delala v turizmu in kot prevajalka. Leta 1988 se je z možem preselila na Dunaj, kjer je začela slikati. Zna-

nje, ki ga drugi pridobijo na likovnih akademijah, je nabirala na različnih izobraževanjih in pod mentorstvom različnih slikarjev, v zadnjem času predvsem Cvetke Miloš in Rajka Čubra. Je dolgoletna članica in v zadnjih letih tudi predsednica Društva likovnikov Krško OKO in

Simona Dular: AVTOPORTRET, akril na lesenitu

članica Društva likovnikov Brežice. Samostojno se je predstavila na šestih razstavah, skupinsko pa je razstavljala že več kot šestdesetkrat. V Krškem, v mestu, kjer prebiva nekaj več kot desetletje, se je samostojno tokrat predstavila prvič.

Od leta 2003, ko je začel likovne razstave v Dvorani v parku pripravljati Valvasorjev raziskovalni center, je postavljen tudi okvirni koncept vsakoletnih razstav v organizaciji omenjene inštitucije. Razstavno sezono začnejo razstave in predstavitve umetnikov in ustvarjalcev iz občine Krško – predvsem tistih, ki z likovno osebnostjo in likovnim izrazom samosvoje vidno (so)oblikujejo ta (imaginarni) likovni prostor.

Simona Dular, ženska različnih identitet, je postavila slikanje za eno izmed najpomembnejših osebnih znamenj istovetnosti in načina življenja. Od začetnih korakov – slikati je začela na Dunaju leta 1988, ki že takrat niso bili sinhronizirani s povprečnimi ljubiteljskimi koraki, je prehodila pot, katere najnovejši del je na ogled – 18 slik različnih velikosti, ki so večinoma nastale v zadnjih dveh letih in jih lahko stilno povežemo v enovito celoto.

Umetnostni zgodovinarji večkrat ostanemo brez besed oziroma ustreznih poimenovanj, kadar govorimo o formalno ljubiteljskih likovnih ustvarjalcih, a neformalno o samosvojih likovnikih, ki hodijo svojo ustvarjalno pot na način, ki je lasten akademsko izobraženim umetnikom. Ker vmesne kategorije oziroma razumljive in opredeljive oznake za tovrstne likovne ustvarjalce nimamo, si pomagamo z vrednotenjem obvladovanja likovnih prvin, materiala in tehnik, s katerimi obravnavan posameznik ali posameznica ustvarja. Simona Dular je ena izmed tistih »brez« formalne likovne izobrazbe, ki se že od prvega stika s čopičem, platnom in barvo neformalno neprestano izobražujejo in nadgrajujejo široko obzorje, ki so ga pridobili tudi s študijem na drugih fakultetah. Slikarstvo in umetnost nasploh ni samo v obvladovanju obrtniških veščin, ampak je predvsem v širokem (v) pogledu v svet in dosežke drugih ter kritičnemu pretresu svojega.

Motivno lahko Simono Dular uvrstimo med »klasike« in figuralične – upodablja mesta, vedute, šopke, celo

živali – riba, ki je nastala ob reki Krki na Borštu, je sicer prava izjema z zanimivo ekološko zgodbo. Zadnje ustvarjalne dni pa jo »vleče« in privlači tudi človeška figura. Ženske, le enkrat tudi par, postavlja v različna medsebojna razmerja v smislu tako razstavljenih lutk kot množice, ki sodeluje v nekem dogodku pred njimi ali pa je množica del neke razstave, predstave.

Zaradi obvladovanja upodabljanja sicer realnih in prepoznavnih, a močno posebljenih mest, največ svobode in sproščene poteze kažejo ravno vedute. Od slike, ki jo je zaradi svojih popotovanj poimenovala *City* – kot sopomenko h kateremukoli velemestu, ki ga gledalec najde v tem skupku hiš, do upodobitve Kostanjevice na Krki, mesta, ki ga je upodobila v strastno ognjeni oranžni s črnimi cezurami, sledimo njenim iskanjem izraza, ki pelje od realizma do abstrahiranja. Abstrahiranje – ponotranjeno neupoštevanje in odmišljanje realnosti – poteka predvsem na polju barve in bazičnega nakazovanja najbolj osnovnih, za prepoznavnost ključnih posameznosti oziroma podrobnosti, ki jih omogoča tudi tehnika – akril v kombinaciji s kolažem iz različnih materialov, zakritim v barve in odkritim z ustvarjenimi strukturami, ki podpirajo drzne barvne kombinacije lastne slikarkinemu ustvarjanju v zadnjih letih. (primer *Pišce, Vas, Stara Ljubljana, Šopek I, II, III, IV*)

Motiv, ki ga le malokrat upodablja, je lastna podoba, *Avtoportret* je zanimiva dvojna podoba, ki spominja na elegantne upodobitve Egipčank izpred davnih let – Simona Dular je dvojčica in kot tako se tudi vidi – nemiren umetniški duh je tako svetel kot temen, odkrit in zakrit, dnevi so čudoviti in megleni, slika je uspela ali pa čaka na preslikavo in novo podobo ...

Slikarka malih (manjših) dimenzij, dimenzij, ki se lepo »umestijo« na stene naših hiš, se je za prezbiterij Dvorane v parku pogumno spopadla z večjim – bolj galerijskim formatom 100 x 70 cm. *Soline* so sicer v Sečovljah, a so tudi prisposodba življenja, ki včasih potrebuje več, včasih pa manj soli.

V Krškem je od 7. aprila do 6. maja razstavljala oblikovana slikarka Simona Dular. Že ob njeni prvi raz-

stavi (Mokrice 1998) je umetnostni zgodovinar Jožef Matijevič zapisal, da je že s svojimi zgodnejšimi deli oziroma »zdavnaj prerasla okvire ljubiteljskega likovnega ustvarjanja« in sodi med tiste, ki so si »po častni ustvarjalni poti znali poiskati sebi lasten izpovedni slog.«

Skozi ustvarjalni nemir Simona Dular najnovejše slike peljejo (vodijo) v svoboden (svobodnejši) izraz, ki ji ne dopušča zadovoljstva in ji omogoča stalen in opazen napredek ter jo nese v skladu z naslovom razstave – s pomočjo »duha« – ESPRIT.

Nataša Polajnar Freljih

ILUMINACIJE MATEJA METLIKOVIČA

Slikarska razstava v Slovenskem verskem muzeju v Stični

1 Matej Metlikovič, rojen leta 1956 v Kranju, je slikarstvo študiral na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani in diplomiral leta 1978. Prav tam je do leta 1981 absolviral na podiplomskem študiju na slikarski specialki pri profesorjih Kiaru Mešku in Janezu Berniku. Je član Zveze društev slovenskih likovnih umetnikov (ZDSLJU). Leta 1992 se je povezal z Mednarodnim društvom krščanskih umetnikov (SIAC), leta 2001 pa s KUD Logos. Od leta 1992 deluje kot samostojni ustvarjalec s statusom umetnika. Živi in ustvarja v Ljubljani.

2 Ivan Štuhec, Kozmična liturgija slikarstva, januar 2002. Objavljeno v elektronski reviji LOGOS: www.kud-logos.si/LOGOS-1-2002/kazalo-1-2-2002.htm.)

3 Razstavo spremlja tudi razstavnih katalog: Matej Metlikovič, Nataša Polajnar Freljih: *Matej Metlikovič, Iluminacije / Illuminations*. Slovenski verski muzej, Stična, 31. marec-31. julij 2006, r.k., Stična 2006.

4 Karel Wojtila, *Pesem o neizčrpanem soncu*, Celje, Gorica 1992.

5 Stanko Janežič, *Klicanje: Sveto pismo v pesmih*, Maribor 2004.

V Slovenskem verskem muzeju je od 31. marca do 31. julija 2006 na ogled pregledna razstava najnovejših slikarskih del akademskega slikarja Mateja Metlikoviča.¹ Umetnika, ki že skoraj trideset let ustvarja na področju likovne umetnosti, smo k sodelovanju povabili z namenom, da javnosti pokažemo predvsem tista njegova dela, ki so nastala za sakralne prostore doma in v tujini in s tem obiskovalce Slovenskega verskega muzeja opozorimo tudi na sodobna dogajanja na področju sakralne likovne umetnosti. S svojimi raznovrstnimi deli, izdelanimi v različnih materialih, oblikah in tehnikah, Metlikovič ostaja zvest interpret svetopisemske tematike, pri čemer navdih te knjige knjig obogati z lastnim razmišljanjem, čutenjem in doživljanjem. Kot je zapisal Ivan Štuhec, »gre za osebnost, ki je med redkimi slovenskimi umetniki tvegala svojo umetniško pot v neizčrpana prostranstva religioznega.«²

Razstavo, na kateri je na ogled 58 likovnih del, smo vsebinsko razdelili v štiri tematske sklope.³ V sklopu z naslovom »Obrazi, angeli in ptice« so na ogled akrili na platnu in papirju ter risbe s tušem na papirju. V veliki meri so ta dela povezana tudi z glasbenimi vizijami Oliviera Messiaena (1908-1992) in s skladbami Astorja Piazzolle (1921-1992).

V drugem sklopu so predstavljeni Metlikovičevi osnutki za liturgična oblačila in antependije. Na primeru najnovejše serije osnutkov za mašni

plašč, vključno z njegovo končno predlogo, želimo pokazati ustvarjalni proces, ki na začetku sili umetnika k iskanju idej, k meditaciji in razmišljanju, kar privede do prvih skic in nato do močne inspirativne faze, pri kateri je poudarek na zanosu iskanja-ustvarjanja ter do končne faze, v kateri gre za prenos vehementnega slikarskega medija v druge tehnologije oblikovanja (blago, steklo).

Metlikovičevo delovanje sega tudi na področje ilustracije in likovne opreme. S svojimi ilustracijami je opremil že vrsto knjižnih del, leta 1992 tudi slovenski prevod poezije papeža Janeza Pavla II.⁴ Njegovo najnovejše večje delo s tega področja je cikel sedemnajstih ilustracij za knjigo Stanka Janežiča *Klicanje – Sveto pismo v pesmih*.⁵ Nekaj ilustracij, pa tudi študij in še neobjavljenih variant za to knjigo, je predstavljenih v tretjem sklopu naše razstave.

V četrtem sklopu predstavljamo študije in predloge za barvna okna (vitraži) ter nekatera manjša dela, izvedena v steklu, ki jih po Metlikovičevih predlogah ustvarja steklar Stojan Višnar iz Radovljice. Steklo, ki dopušča barvitost in prosojnost, elegantna črna linija s čopičem ter posebni formati v obliki polkrožnih izsekov oziroma peruti povzdigujejo tako barvna okna in slike v steklu kot tudi unikatne dekorativne posode v dovršene umetnine.

Matej Metlikovič s svojimi deli dokazuje, da je zanimiv in prodoren

Nataša Polajnar Frelih
ILUMINACIJE MATEJA
METLIKOVIČA

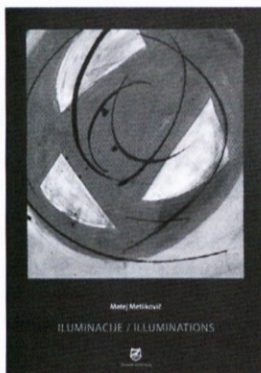
6 Milček Komelj, Bivanje v soju svetlobe, *Delo*, 7. novembra 1994, str.

Levo: Naslovnica razstavnega kataloga.

Desno: Matej Metlikovič na razstavi.

umetnik, ki nenehno išče nove poti, moč in navdih pa prejema iz neskončnega sveta umetnosti in svoje globoke meditativne notranjosti. »Tako kot nekoč Kregar in še kdo je Metlikovič osebnost, ki se ji v rokah in pogledu vse naravno tako rekoč samoumevno spreminja v nadnaravno, smrt v življenje in zemlja v mistično porodnico neba; s tem pa se njegova umetnost zelo vidno uvršča med pre-

novljene oblike našega kvalitetnega religiozno obarvanega in v bistvu ekspresionističnega, v posebnih nalogah tudi cerkvenega slikarstva, ne da bi kakorkoli izstopala iz umetnostnih teženj časa, ki naglaša nujnost čim izrazitejših osebnih poetik, in zato zagotavlja kvaliteto tudi na tem tradicionalnem, nekoč osrednjem, a dolgo in pogosto še danes estetsko zanemarjenem področju.«⁶

Ivan Kastelic

MUZEJSKA DELAVNICA – KULTURNO IZROČILO – IDENTITETA

Morda pa spominki, kot drobtinica v turističnem, torej gospodarskem razvoju kraja

Posavski muzej Brežice je imel v drugi polovici marca uspešno delavnico vezenja, kvačkanja in izdelovanja rož iz krep papirja. Gre za nekatera izmed tako imenovanih ženskih ročnih del (ob pletenju, klekljanju, izdelavi goblinov, šivanju), ki so bila nekoč uvrščena v redni učni program meščanske šole. Delavnico je organiziral muzejski kustos pedagog Ivan Kastelic, mentorstvo muzejske delavnice pa so prevzele članice Kulturnega društva Libna iz Dolenje vasi pri Krškem. Skoraj devetdeset četrtošolcev iz Brežic, Dobove in Leskovca pri Krškem je tukaj prvič vzelo v roke šivanko in košček platna z zarisanim vzorcem. Izvezli so tako imenovane vizitke, drobcene

voščilnice za materinski dan. Skoraj vsi udeleženci so ob koncu poprosili prijazne mentorice: »Ali lahko dobim še eno risbico za domov?« Seveda so jo dobili. Končni cilj delavnice je bil prav to, da se mladi navdušijo nad omenjenimi ročnimi deli in jih obvladajo.

Predsednica KD Libna Mimica Molan pravi, da je cilj članic, okrasiti si bivalne prostore s svojimi kvačkani in vezeni izdelki pa še zagotoviti, da bo čez nekaj let na njihovem mestu veselo delala skupina mladih. Mimogrede povejmo, da (po izkušnjah) traja kakih šest let, predno gospodinja izdela vso opremo za svoj dom, kot so si jo nekoč znale in morale pripraviti neveste za

balo. S tem mislijo na prte, prtičke, posteljno perilo, zavese, obrobe na policah, velikonočne prte (za na jerbasa), okrasje na perilu in oblačilih pa še kaj. Kakšna stvaritev gre tudi za darilo. Vendar samo takim, ki preverjeno znajo ceniti trud, vložen v prejeti izdelek. Se je že zgodilo, da je obdarovanec pokril kup poljskih pridelkov s podarjenim prtom richellier (posebna zahtevna vrsta vezenja in kvačkanja). Delavnice so se udeležile tudi članice Društva kmetič iz Brežic ter članice Aktiva kmečkih žena Klasje s Senovega.

V resnici se je zgodilo več kot le udeležba v delavnici. Brežiški muzealci so galerijo, kjer je potekala delavnica, »okrasili« z razstavo kvačkanih in vezenih izdelkov. Prispevale so jih mentorice iz KD Libna izmed svojih stvaritev. V ta prostor so prišle različne gospe in s seboj prinesle (skoraj dobesedno) kup najrazličnejših vezenin in kvačkanih izdelkov: svojih stvaritev, tistih, ki so jih našle pri sorodstvu, znancih, sosedih ... Za dva tedna je priročno razstavišče-delavnica postala izmenjevalnica tovrstnega blaga. Udeleženke so si ogledovale izdelke, jih komentirale, štele zanke in vbode, ugotavljale starost in preverjale, če že imajo tak motiv.

Članice KD Libna delujejo že vrsto let. V začetku so bile pri tem dokaj osamljene. Šele srečanje z etnologinjo Posavskega muzeja Brežice, dr. Ivanko Počkar, jim je dalo pravo spodbudo. Ta jim je povedala, da je najbolje, če se držijo domačih vzorcev in če se – ob ročnem delu – posvetijo tudi raziskovanju ter zbiranju domačega izročila. Tako se je začela odvijati ta nit sodelovanja, vzajemne pomoči in raziskovanja lokalnega izročila. Navdušenke iz petih vasi krajevne skupnosti Dolenja vas tudi fotografirajo, prerisujejo vzorce, zapisujejo pričevanja o najdenih izdelkih. To pomeni, da aktivno pomagajo ohranjati narodovo izročilo, dediščino. V njihovih zbirkah je namreč prostora le za vzorce in izdelke, ki so »doma« v Posavju. Gledano z očmi družboslovca: Kulturno društvo Libna na (očitno) prijazen način spodbuja svoje članice, da počnejo vse zgoraj naštete reči. To pomeni, da se večina izmed njih ukvarja po ves dan s svojimi rednimi opravki, zvečer pa se (vsaj enkrat tedensko)

odpravijo na sestanek svojega društva, v hišico nekdanje železniške postaje Libna. Ali pa kar doma poprimajo vsaka za svoje igle, nit in platno ter se lotijo ročnega dela. Po pripovedovanju so nekoč kmečke žene in dekleta zapolnile čas ob dolgih zimskih večerih ali med slabim vremenom ravno s kvačkanjem, vezenjem, pletenjem ... Človek se pri tem umiri, druženje z enako mislečimi prinaša razgovor, nove informacije, čut za skupnost in občutek, da je ustvarjalen, koristen, pa še to, da dela nekaj za svoje veselje. Hkrati zadovoljuje nepisano pravilo, ki se je ukoreninilo med kmečkim življenjem skozi veke (Greh je, če sedi kar tako, v prazno, brez koristi! Ko bi vsaj ružil fižol ali koruzo!). Počiva, se pogovarja in ustvarja: prt, prtič, zavese, karkoli že.

S tem ko so se članice KD Libna iz Dolenje vasi lotile raziskovanja lokalne kulturne dediščine, so sprejele tudi vrednostni vzorec: Na domače izdelke sodijo domači vzorci naših babic! Pogosto ljudje take izdelke ocenijo kot kič ali vsaj kot nekaj, kar v sebi ne nosi dovolj ustvarjalnega naboja. Pa ni tako. Vzorci (elementi), iz katerih so sestavljeni izdelki (celota), se res ponavljajo in so prilagojeni predvsem priložnosti, kvečjemu letnemu času, v katerem bodo uporabili določeno reč. A sestavljanje teh celot iz posameznih elementov ponuja veliko možnosti za razmah domišljije, ustvarjalnosti, inovativnosti.

Zarišimo si možno projekcijo: rekli smo, da bodo najprej deležni tega okrasja domovi članic in njihova bližnja okolica. To drži, tako kot drži, da smo se čisto po krivici navadili gledati na tovrstna ročna dela kot na ženska dela. Tudi to je stvar osebne odločitve. Prepričali smo se, da so lahko moški pri tem povsem enakovredno dobri in uspešni. Nekateri možje (diskretno) doma pomagajo pri tem delu! Med Solarji v muzejski delavnici so bili tudi fantje in niso čisto nič zaostajali za deklicami v spretnosti in navdušenju! To omenjam zgolj mimogrede. Slej ali prej bodo namreč domovi polni vezenih, kvačkanih in klekljanih izdelkov in tudi njihova soseščina bo prejela svoj delež. Tako delo in druženje lahko postaneta vrednota in način življenja. K sreči je ta vrednota pogosto veliko

bolj pozitivna kot posedanje ob kozarcu ali bolščanje v televizor. Če se bo ohranila, se bo v nekem trenutku pojavil »presežek« teh izdelkov. V regiji Posavje, »kjer so jutra bližje soncu«, kjer je tudi kultura del turistične ponudbe, to ne bi smel biti problem. Ob tolikšnem številu brezposelnih se bo pa že našel kdo, ki bo organiziral zadrugo ali kaj podobnega in omogočil njihovo prodajo, torej zaslužek! Turizem je resna gospodarska panoga. Če se je lotimo, bomo garali, a neke se mora tudi poznati. Snovanje vsaj dela ponudbe na kakovostnem predstavljanju kulturne dediščine kraja prinaša potrošniku (gostu) samo dodaten občutek pristnosti in ugodja. Del identitete pa temelji na dediščini in izročilu. Lahko jo opredmetijo tudi spominki, ki nosijo v sebi (ali zapisano ob sebi)

zgodbo naših prababic in pradedov. Vsakič, ko nanese beseda na te reči, se spomnim nekega izleta na Bavarsko. Vodička nam je hitela razlagati, da je za to pokrajino pač značilen kič, v vseh oblikah in povsod. Rezljani in pozlačeni angelči, svetniki ali drugo okrasje, polkrožno odgrnjene zavese na oknih itd. Turisti se hodijo »past« po tem in kupujejo tovrstne spominke. Razprava o okusih je pri poslu pogosto popustljiva. Zakaj ne bi mogle postati del podobe v naših krajih (na primer) kvačkane zavese na oknih hiš?! Tovrstne podrobnosti radi označimo kot »dotik ženske roke«. Povrhu to okrasje izhaja iz izročila in tudi približno ni kič.

Vem, da je to trenutno le moj domislek. In vendar: je ena od možnih smeri pri razvoju, utemeljenem na dediščini, in še pri čem!

**Alenka
Černelič Krošelj**

VLOGA IN POMEN »KRŠKIH« PROTESTANTOV

Misli in poročilo o kolokviju, Krško, 9. marec 2006

Krško je mesto z zanimivo in bogato zgodovino, kar seveda ni nekaj posebnega in izjemnega, a vendar je po ulicah mesta (mestne pravice je Krško dobilo 5. marca 1477) v preteklih stoletjih hodilo nekaj pomembnih ljudi, ki so z različnimi dosežki zaznamovali življenje mesta, v večji meri pa ima njihovo življenje in delo velik pomen za vso Slovenijo. Dva taka izmed številnih sta zagotovo znana in znamenita prebivalca mesta v sredini 16. stoletja, in sicer Adam Bohorič, rojen okoli leta 1520 v okolici Brestanice, ki je v Krškem med letoma 1551 in 1563 vodil privatno latinsko šolo za dečke, in Jurij Dalmatin, rojen okoli leta 1547 v Krškem, ki je bil eden izmed učencev na tej šoli. Iz Krškega ga je s Trubarjevo pomočjo na šolanje v Nemčijo – najprej v Bebenhausen, potem pa na Univerzo v Tübingenu – popeljal učitelj Bohorič. Zagotovo sta Bohorič in Dalmatin tista Slovenca, ki ju povprečnemu državljanu ni treba po-

sebej predstavljati, vendar pa je njuno življenje v primerjavi s Primožem Trubarjem še vedno manj znano in raziskano, še posebej z vidika njunega življenja in dela v Krškem. Bohorič, ki se je po šolanju v Nemčiji vrnil v »domače« kraje, je ravno v Krškem postavil temelje slovenskega protestantskega šolanja, ki ga je razvil po letu 1565 v Ljubljani kot rektor stanovske šole. Dalmatin je svojih prvih 18 let prav tako preživel v Krškem, na podlagi njegovih pisem¹ pa vemo, da je ohranjal stike s svojimi starši v Krškem in jih leta 1571 tudi obiskal.

V Krškem se sicer zavedajo bogate in pomembne dediščine 16. stoletja in protestantizma, saj sta dve osnovni šoli »ustrezno« poimenovali – krška po Juriju Dalmatinu in brestaniška po Adamu Bohoriču – v okviru Regionalne razvojne agencije Posavje deluje Študentska shema Adama Bohoriča, dve pomembni mestni ulici pa sta poimeno-

¹ Pisma slovenskih protestantov, kjer najdemo zanimive podatke tako o nastajanju prevoda Biblije kot tudi o življenju Bohoriča in Dalmatina, je za objavo pripravil Rajhman, Jože. 1997. Pisma slovenskih protestantov, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede.

vani Dalmatinova in Bohoričeva. Vendar pa to ni dovolj. Dejstvo, da sta Bohorič in Dalmatin tako s svojim življenjem kot delom obogatila življenje mesta v 16. stoletju ter v preteklosti in sedanjosti pripomгла k prepoznavnosti Krškega in Slovenije, je bila osnova za razmišljanje o postavitvi doprsij obeh v mestni park.

Eden izmed načinov odkrivanja (razkrivanja) pomembnih zgodb preteklosti so tudi raznovrstna srečanja strokovnjakov, ki z rezultati svojega raziskovalnega dela osmislijo nekatera vprašanja, ki si jih postavljamo ob tovrstnih razmišljanjih o opredmetenju zgodb iz preteklosti ter predvsem ob postavljanju trajnejših pomnikov (spomenikov).

Kot ena izmed poti oziroma kot temelj uresničitve in utemeljitve cilja – postavitev podob Adama Bohoriča in Jurija Dalmatina – je »nastala« tudi ideja o kolokviju – pogovoru o pomembni temi, ki bi ga oblikovali različni strokovnjaki in Krčani.

9. marca 2006 je tako v Krškem potekal kolokvij z naslovom *Vloga in pomen »krških« protestantov*. Idejna pobudnika sta bila Krajevna skupnost mesta Krško in predsednik sveta KS mesta Krško Jože Habinc, kolokvij pa so pripravili člani organizacijskega odbora Alenka Černelič Krošelj, Valvasorjev raziskovalni center Krško; Ljudmila Šribar, Valvasorjeva knjižnica Krško; in Jože Habinc, KS mesta Krško.

Omenjena KS je namreč v svoj letni načrt dela uvrstila tudi raznovrstna srečanja z namenom opozarjanja, raziskovanja in osvetljevanja različnih »zgodb« iz preteklosti, ki so zaznamovale življenje mesta v različnih obdobjih na različne načine.

Prvo tovrstno srečanje je bil omenjeni kolokvij, posvečen že z naslovom nakazani temi – življenju mesta Krško in okolice v 16. stoletju. Kadar pomislimo, tako v Krškem kot v Sloveniji, na Krško v 16. stoletju, pomislimo predvsem na prisotnost Adama Bohoriča in izvor Jurija Dalmatina, vendar pa so mestu in protestantski dobi oziroma reformaciji dali pečat še mnogi drugi, znani in neznani prebivalci mesta in okolice.

Tako smo se organizatorji v naslovu kolokvija zavestno izognili imenu Adam Bohorič in Jurij

Dalmatin in napisali »krških« v navednicah, saj so tisti, ki so oblikovali mesto, bili tako Krčani kot »prišleki«.

Vabilo za sodelovanje s prispevkom na kolokviju so prejeli različni strokovnjaki iz Slovenije, ki so se ukvarjali z različnimi vidiki in dosežki protestantizma na Slovenskem.

Kolokvij je bil razdeljen v dva vsebinska in časovna sklopa: *Življenje in delo Adama Bohoriča in Jurija Dalmatina skozi različne oči*, (povezovala ga je Alenka Černelič Krošelj, Valvasorjev raziskovalni center Krško) ter *Sledi Adama Bohoriča in Jurija Dalmatina v Krškem* (moderator Vili Planinc, Valvasorjeva knjižnica Krško).

Prvi je nastopil akademik **prof. dr. Jože Toporišič**. Čeprav je bil njegov prispevek naslovljen *O Adamu Bohoriču*, je v svoje razmišljanje vključil tudi (v) pogled v širše razumevanje slovenstva s poudarkom na uporabi pridevnika slovenski pogojno oziroma z veliko skepso, kajti v 16. stoletju še ni bilo slovenske zavesti v današnjem pomenu in razumevanju. Predstavil je tudi nekaj pomembnih izdaj, med drugim je osvetlil tudi okoliščine nastajanja svojega prevoda Bohoričeve slovnice².

Zanimivemu uvodnemu predavanju o različnih vidikih preučevanja dela Adama Bohoriča in drugih oziroma »ozračju« 16. stoletja v povezavi s slovnico in jezikom je sledil prispevek **dr. Melite Zemljak Jontes** z naslovom *Posavsko narečje in Jurij Dalmatin. Nekatero samoglasniško stičnost*. Zemljak Jontesova se je že med študijem ukvarjala z raziskovanjem narečij, tudi in predvsem v okolici rodne Sevnice. Kot docentka za slovenski jezik na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru nadaljuje z raziskovanjem slovenskih narečij, še posebej sevniško-krškega govora posavskega narečja, vključno z novjšimi metodološkimi pristopi, to je z instrumentalno-slušno narečnega gradiva. Ob obsežni razlagi Dalmatinove uporabe samoglasnikov je predlagala, da se v prihodnosti opravi natančnejša analiza in primerjava s posavskim narečjem.

Tretji dopoldanski prispevek je bil posvečen cerkvi v Leskovcu pri Krškem. Umetnostna zgodovinarica,

2 Bohorič, Adam, Toporišič, Jože (prevajalec in avtor spremnega besedila). 1987. *Arcticae horulae succivae – Zimske urice proste*, Maribor, Obzorja.

podiplomska študentka **Daša Pahor** se ukvarja s protestantsko arhitekturo na Slovenskem. *Leskovška župnijska cerkev in njena gradnja v času protestantizma* je naslov njenega prispevka, ki je osvetlil okoliščine in okvire gradnje cerkva v 16. stoletju. Glede na izjemnost leskovške cerkev je Pahorjeva predlagala promocijo cerkve kot izjemnega dosežka 16. stoletja v evropskem merilu.

V razpravi, ki je sledila, je eden izmed poslušalcev izpostavil vprašanje uporabe »starega« jezika oziroma »Dalmatinovega jezika« v turistične namene v obliki na primer igranih prizorov, ki bi bili del prezentacije protestantske dediščine v okviru Valvasorjevega kompleksa v Krškem. Dr. Zemljak Jontesova je povedala, da v tujini že obstajajo razne računalniške igrice, v katerih se igralci prestavijo v različna zgodovinska obdobja, ki jih zaznamuje tudi za obdobje značilni jezik.

Ljudmila Šribar, »skrbnica« domoznanstva v Valvasorjevi knjižnici Krško, je predstavila del prispevka, ki ga je želel predstaviti **Slavko Šribar**, a ga zaradi zadržanosti ni uspel. Pod naslovom *Znano in neznano – 16. stoletje v Krškem* sta tako bila združena vpogled v Krško v 16. stoletju in vprašanja, ki so se pojavila ob zbiranju virov za to obdobje v povezavi s Krškim in okolico. Tako je Šribarjeva izpostavila nekaj nedoslednosti in smeri, ki bi jih bilo vredno in smiselno podrobneje raziskati v prihodnosti.

Učiteljica zgodovine na Osnovni šoli Jurija Dalmatina Krško **Zorica Kerin** je predstavila, kako in koliko v šoli govorijo o protestantizmu in o dveh slavnihih prebivalcih Krškega pri pouku slovenskega jezika in zgodovine (*Jurij Dalmatin in Adam Bohorič v učbenikih osnovne šole (zgodovina in slovenski jezik)*). Zanimiv vpogled v učne načrte in učbenike je popestrila s pogledi in mislimi učencev, ki so izraženi ob obisku starega dela mesta Krško in Valvasorjevega kompleksa, ki na žalost še vedno ni urejen. Poudarila je pomembnost vizualizacije, ki je pomemben del zaznavanja mladostnikov in temelj boljšega pomnjenja. Tako je podprla idejo KS mesta Krško, da čim prej postavi doprsja Bohoriča in Dalmatina v mestni park.

Kot zadnja referentka je nastopila

Alenka Černelič Krošelj, ki je pod naslovom *O podobi in sledih* predstavila projekte, ki jih izvaja Valvasorjev raziskovalni center Krško v sodelovanju z različnimi strokovnjaki in institucijami ter imajo poglavitni cilj zagotoviti ustrezno in kakovostno predstavitev zgodbe preteklosti v Valvasorjevem kompleksu, katerega del je tako imenovana Jarnovičeva hiša, ki je zaradi starosti arhitekturnih osnov domnevna Bohoričeva šola, ki je v Krškem delovala med letoma 1551 in 1563 in v katero je hodil tudi Krčan Jurij Dalmatin.

V razpravi se je najprej oglasil predsednik Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar **mag. Viktor Žakelj**, ki je predstavil delovanje in prizadevanja društva. Društvo želi s podružnicami spodbuditi in omogočati boljšo skrb za ohranjanje protestantske dediščine na Slovenskem ter želi eno izmed podružnic ustanoviti tudi v Krškem v povezavi z Brestanico.

Kolokvija se je želel udeležiti tudi **Anton Seher** iz Velenja, ki je raziskoval sledi družine Bohorič v različnih arhivskih dokumentih in virih. Njegovo delo je na kratko predstavila Alenka Černelič Krošelj, ki je odgovorila tudi na vprašanje, ali obstaja možnost, da najdemo originalno Bohoričevo in Dalmatinovo podobo. Ker zaenkrat originalnih podob še nihče ni našel in je verjetnost, da obstajajo, zelo majhna, je opozorila na dejstvo, da smo tudi različne druge podobe sprejeli brez razmišljanja o avtentičnosti – na primer svetniki, Marija, Jezus Kristus – tako da je pomembno predvsem, da so podobe dobro izdelane z vidika likovnega izraza in unikatnosti oziroma da je smiselno postaviti izvorna umetniška dela, kjer je sama upodobitev prepuščena umetniškemu izrazu in razmišljanju izbranega umetnika.

Ali je kolokvij opravil svoje poslanstvo?

Odmevnost v različnih medijih in zanimanje strokovnjakov ter prebivalcev občine Krško je neke vrste potrdilo, da so tovrstne osvetlitve in predstavitve preteklosti lahko dober način za (pred)prilago izvedbe začrtanih ciljev različnih organizacij. Tako bo nadaljevanje sodelovanja s strokovnjaki iz različnih institucij Slovenije in »domačimi« strokovnjaki (lahko) pomemben del živ-

ljenja mesta v letu 2006 in upamo tudi v prihodnosti. Tem in vprašanj pa seveda tudi v relativno majhnem mestu in okolici nikoli ne zmanjka.

Prvi korak je bil storjen (opravljen), pot do podob Bohoriča in Dalmatina v Krškem pa bo, upamo, končana kmalu.

**Alenka
Černelič Krošelj**

KAKO MISLITI DEDIŠČINO?

Zbornika *Dediščina v očeh znanosti* in *Dediščina v rokah stroke*.
Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska
fakulteta, Univerza v Ljubljani, Županičeva knjižnica 12 in 14,
Ljubljana 2005. Uredila: Jože Hudales in Nataša Visočnik

Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je decembra 2003 organiziral znanstveno srečanje z naslovom *Kako misliti dediščino? O »naših« in »drugih« dediščinah na Slovenskem*. Na srečanju so v dveh dneh različne poglede na razmišljanje o dediščini predstavili strokovnjaki, ki se z dediščino ukvarjajo na različnih znanstvenih in strokovnih področjih. Tako je ob naboru pisnih prispevkov organizacijski in uredniški odbor razdelil besedila v dva zbornika, ki že z naslovom nakažeta vsebinske poudarke oziroma vrsto razmišljanja. Dvaintrideset avtorjev je svoje »misli« usmerilo v različne »probleme«, s katerimi se ukvarjajo v okviru raznovrstnih znanstvenih in strokovnih inštitucij in projektov.

V zborniku *Dediščina v očeh znanosti* so zbrani prispevki avtorjev, ki so izpostavili različna nova analitična ali sintetična spoznanja. Eden izmed ciljev tako znanstvenega srečanja kot zbornika je v drugačnem umevanju in razmisleku tudi o pojmu kulturna dediščina, ki ga uporabljamo tako v znanstvenem in strokovnem diskurzu kot oziroma še bolj v vsakdanjem ter javnem (lahko bi rekli tudi političnem) diskurzu.

Skozi uvod predstojnika oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo, ki je založnik zbornikov, dr. Rajka Muršiča, se bralec seznani z glavnimi cilji, ki so vodili k rezultatu in k oblikovanju izziva vsem tistim, ki so ta izziv najprej v obliki znanstvenega srečanja, potem pa še pri pisanju besedila sprejeli. Ob tem

izpostavlja in ugotavlja: »Morda bi lahko pomislili na to, da dokaj pozno zaznavamo potrebo po kritičnem pretresu pojma dediščine, ki ga brez pomisleka uporabljamo ne le v vsakdanjem govoru, temveč celo v strokovnem in (kvazi?) znanstvenem delu. A ni tako. Zadeva je zrela šele sedaj, ko je ideološka formacija pojma takorekoč sklenjena. Kritika je pomembna prav sedaj, ko ta pojem dobiva vse večji pomen v dejanskem življenju – in preživetju – različnih skupnosti in ga rutinsko uporabljajo tako različne nevladne organizacije ... kot tudi organi lokalnih oblasti in nacionalnih držav.« (Muršič 2005: 8)

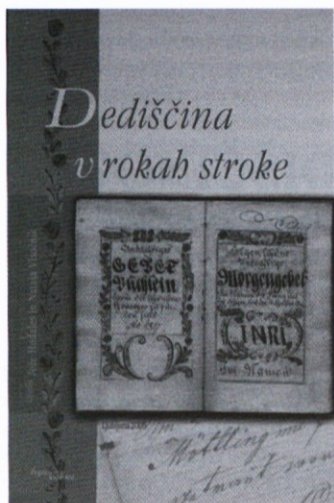
Če temu pritrdimo, je vprašanje *Kako misliti dediščino?* bilo (in še vedno je) zagotovo »privlačno«, »na mestu« in predvsem aktualno za vrsto znanstvenikov in strokovnjakov, ki o tem razmišljajo in »morajo« razmišljati takorekoč neprestano in vsak dan.

S kratkim sprehodom po kazalu zbornikov prepoznamo avtorje, od katerih lahko pričakujemo tehtne in zanimive poglede na dediščino.

Interdisciplinarna naravnost diskurza je nakazana s prispevki avtorjev, ki jih po strokah lahko razvrstimo v različna področja.

Socialni antropolog Bojan Baškar, ki je pod naslovom *Astroogrška zapuščina. Ali je možna nacionalna dediščina multinacionalnega imperija?* opredelil (izpostavil) nekaj terminoloških dilem – na primer termina *patrimonializacija* v pomenu »spreminjanja v dediščino«, »dediščenja« (42). Z naslednjim citatom pa želim nakazati pomen

Alenka Černelič Krošelj
KAKO MISLITI DEDIŠČINO?

njegovega razmišljanja za različne procese, ki smo jim priča tako rekoč vsak dan: »Današnja zavzetost za dediščino se vsaj v Evropi v večini ne napaja iz projektov izgradnje novih nacij: kolikor je patrimonializacija instrumentalizirana v nacionalistični funkciji, je to predvsem funkcija reprodukcije že obstoječih nacionalnih identitet. Vendar pa se patrimonializacijski trend v Evropi v večji meri realizira v regionalističnih procesih, v katerih se invencija novih dediščin povezuje z redefinicijo regionalnih in lokalnih identitet (poudarila AČK). Meja med (etno)regionalizmi in (etno)nacionalizmi je pogosto nejasna in etnoregionalizmi so včasih samo še neuspeli (ali nikoli uspeli) etnonacionalizmi. Pogosto pa je razlika med regionalizmi in nacionalizmi jasna, čeprav so mehanizmi upravljanja z identitetami pri enih in drugih lahko identični.« (Baskar 2005: 45)

Večina prispevkov pa je delo in razmišljanje etnologov in kulturnih antropologov.

Zbornik *Dediščina v očeh znanosti* so sooblikovali še Božidar Jezernik, že omenjeni Rajko Muršič, Boštjan Kravanja, Jaka Repič, Katarina Juvančič, Mateja Habinec, Miha Kozorog, Zmago Šmitek, Mirjam Mencej, Peter Simonič, Jasna Fakin in Kristina Toplak.

Če ob predstavitvi zbornika *Dediščina v rokah stroke* izhajam iz prispevkov avtorjev, ki so povezani z regijami (termin regija uporabljam kot splošno oziroma neformalno poimenovanje) Bela krajina, Dolenjska in Posavje, lahko že na začetku postavim trditev, da smo predstavili veliko in raznoliko. Že v »znanstvenem« zborniku je Mateja Habinec skozi ukvarjanje s predmeti, ki jih ljudje shranjujemo »za spomin«, predstavila tudi dediščino Brežic, kjer je izvedla empirično-terenski del raziskave.

Od 21 avtorjev tega zbornika smo štirje iz omenjenih regij, kar ni malo, zagotovo pa tudi ne veliko oziroma dovolj. Kratek prikaz bo sledil uvrstitvi v strani zbornika.

Helena Rožman, Galerija Božidarja Jakca Kostanjevica na Krki, je na primerih iz območja Kozjanskega regijskega parka, kjer je med letoma 1999 in 2002 bil izveden mednarodni projekt Evidentiranje in dokumen-

tiranje podeželske stavbne dediščine, in Kostanjevica na Krki kot terena njenega strokovnega in raziskovalnega dela v zadnjih letih razmišljala o razvojnih vidikih varstva dediščine (naslov prispevka *Razvojno varstvo dediščine*) (23—28).

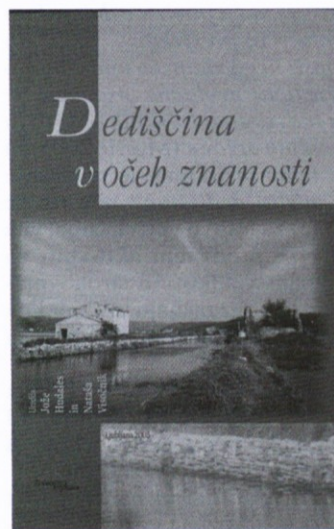
Dušan Štepec Dobernik, ZVKDS OE Novo mesto, je skupaj s kolegico, konservatorjo ZVKDS OE Kranj Mojca Tercelj Otorepec v prispevku *Problem spomeniškovarstvenega prepoznavanja, vrednotenja in razvrščanja nepremične kulturne dediščine z aplikacijo na romski dediščini* ponudil vpogled v stanovanjsko kulturo Romov na dveh slovenskih regijskih območjih, na Gorenjskem in Dolenjskem. Cilj je imel izvesti poskus vrednotenja in varovanja poselitve in stavbne dediščine Romov. Ob tem sta osvetlila nekaj zanimivih poglavij tako iz zgodovine Romov kot zgodovine in načina preučevanja bivalne kulture Romov na Slovenskem (83—104).

Alenka Černelič Krošelj, Valvasorjev raziskovalni center Krško, je predstavila prizadevanja Občine Krško za obnovo Valvasorjevega kompleksa v Krškem (naslov prispevka *Valvasorjev kompleks v Krškem*). Za tri hiše, ki že dolgo čakajo na tako gradbeno kot vsebinsko obnovo, je bilo pripravljenih že kar nekaj projektov. Mogoče bo zadnji, ki je predstavljen v prispevku, tudi tisti, ki bo izveden (181—192).

Anita Matkovič, Belokranjski muzej Metlika, je predstavila podoben problem in projekt, kot je že omenjeni krški kompleks, in sicer *Maleričeva hiša - hiša domačih in umetnostnih obrti*. Hiša je že obnovljena in projekt je leta 2002 prejel tudi nagrado družbe Ford za ohranjanje naravne in kulturne dediščine, vendar pa si avtorica želi, da bi se uresničili tudi drugi načrti, pri katerih je kot etnologinja aktivno sodelovala tudi Matkovičeva (193-204).

Znanost in stroka

Ob koncu tega prikaza je smotno izpostaviti tisto, kar je (mogoče) bralcem ves čas bilo v mislih. Ali so avtorji in snovalci razmišljali o razmerju med znanostjo in stroko oziroma o nalogah znanosti in nalogah stroke? O tem razmerju oziroma o razmerju med obema pristopoma je razmišljal predvsem pisec uvoda Rajko Muršič, ki poleg razlage raz-

I Eden izmed razlogov za temeljitejšo branje zbornikov in pisanje tega prispevka je bila tudi predstavitev zbornikov 15. februarja 2006 v Dvorani v parku v Krškem. Ob zbornikih je bila predstavljena tudi strokovno-znanstvena revija *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* (Glasnik SED), ki ga izdaja Slovensko etnološko društvo, zaradi »krške« glavne urednice Alenke Černelič Krošelj pa ga urejajo in tiskajo v Krškem. Zadnjo številko Glasnika SED, letnik 45 (2005), je uredništvo pripravilo z Oddelkom za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, ki je, če povem še enkrat, založil tudi oba predstavljena zbornika.

like med znanostjo in stroko, ki je včasih rahlo zamegljena, utemeljuje (opozarja) tudi na nujnost (sobivanje, tudi soodvisnost) obeh. In če »znanost odstira nova spoznanja«, »jih stroka prenaša v prakso« (10). Muršič torej poudari in izpostavi preplet in soodvisnost znanosti in stroke, kjer pa so (in morajo biti) »jasne« naloge in dometi prve in druge.

Zbornika sta opremljena z znanstvenim aparatom, referencami ob vsakem besedilu, skupnim imenskim in pojmovnim kazalom ter slikovnim gradivom ob posameznih besedilih, ki pa je predvsem ilustrativnega in sekundarnega pomena ter kakovostno ustreza namenu.

Zagotovo ni odveč na tem mestu pohvaliti oblikovni videz zbirke *Zupaničeva knjižnica*, ki je hkrati preprosto in dovršeno, edina pomanjkljivost je delno nedosledna postavitve opomb na isto stran kot v tekstu.

Pričujoče besedilo, ki bi ga lahko sicer tipologizirali kot recenzija, je predvsem prikaz knjige oziroma zbornikov¹. Za bolj kritičen oziroma

poznavalski pretres vsebine bi potrebovala več znanja in strokovne »kilometrine«. Ob številnih tehtnejših prispevkih pa sem predstavila tudi svoje delo in dediščino, ki je (seveda samo simbolno) v »mojih rokah«, kar seveda vzbuja dvom o nepristranskosti, ki mora biti lastna »pravemu« recenzentu.

V zbornikih zbrani raznovrstni tako znanstveni pogledi kot strokovni (v) pogledi v široko področje kulturne dediščine omogočajo razširitev obzorja tistim, ki se z dediščino ukvarjamo, tistim, ki o dediščini piše(m)jo, tistim, ki se želijo z dediščino ukvarjati, in tudi tistim, ki »nosijo« dediščino v vsakdanjem besedišču in imajo (nosijo) pomembno vlogo v ravnanju z njo. Zbornika lahko tako dobro »služita« študentom, znanstvenikom, strokovnjakom in drugim – v vsakem primeru pa se naj zbornika obrabita od branja in uporabe, čim manj pa od »lovljenja prahu« na policah.

Torej iz oči v roke ... in iz rok v oči ...

Jože Zupan

ZA OSVEŠČANJE BRANJA

Meta Grosman: Razsežnosti branja. Za boljše bralno pismenost. Spremnna beseda: Tilka Jamnik. Vinjete: Lucijan Rešič. Izdala Založba Karantanija v sodelovanju z Društvom Bralna značka Slovenije – ZPMS. Ljubljana 2006.

Dr. Meta Grosman, redna profesorica za angleško in ameriško književnost na Oddelku za anglistiko in romanistiko, predstojnica oddelka, se vse ustvarjalno življenje pogloblja v branje. Pričujoči zbornik predstavlja povzetek njenega znanstvenega dela na področju branja; podnaslovila ga je **Za boljše bralno pismenost** – z iskrenim upanjem, da bi s svojim delom osvestila številne bralce o pomenu branja.

Delo je razdeljeno na tri poglavja; prvo poglavje **O branju in pismenosti** obsega razmišljanja, ki so se oblikovala v zadnjih letih – tudi kot spremljevalca zbornikov Bralnega društva Slovenije; vendar nobeno delo ni samo ponatis. Znanstve-

nica se vseskozi pogloblja v problematiko branja in nenehno bogati z izkušnjami drugih ter primerja z našimi dognanji, zato je v bistvu vsak njen predelani članek izviren.

V delu **Bralna zmožnost je potrebna vsakomur** razmišlja, da je bralna zmožnost nujno potrebna za človekovo smiselno preživetje, hkrati pa tudi glavna pot do znanja. Pri nas pa sta bralna zmožnost in širša bralna pismenost potrebni tudi za ohranjanje literarne tvornosti v slovenščini in za ohranjanje jezikovne identitete v vse pogostejših stikih z drugimi jeziki in kulturami. Študija **Branje kot dejavna jezikovna raba** ugotavlja, da vsako branje zahteva določen napor – že zato, ker je

besedilo zapisana ubeseditiv misli nekoga z morda drugačnim načinom videnja, razmišljanja in upovedovanja. Za učenca je pomembno, da se zaveda, kako vsako branje terja zbrano sledenje jeziku; tako bodo pripravljene vložiti več napora v osvajanje branja. Dobro poznavanje branja je podpora prizadevanjem, da bi vse življenje postali uspešni bralci. **Oblike branja in značilnosti leposlovnega branja** zahtevajo bralčevo jezikovno ozaveščenost o vlogi branja v človekovem življenju. Pri preučevanju oblik branja moramo upoštevati besedilo in bralca. Bralec se sam odloča, kako bo izbrano besedilo bral, hkrati pa bralci z razvito bralno zmožnostjo v krajšem času preberejo in pravilneje povzamejo besedilo. Da bi učenci to usvojili, pa mora tudi učitelj veliko več vedeti o branju in različnih vrstah branja. Branje pa se močno spreminja tudi z učenčevo vednostjo o književnosti. Odnos do književnosti pa najbolj vpliva na učenčevo šolsko in poznejše branje; to je tudi način, kako učenci postanejo vseživljenjski bralci.

Znanja za uspešen pouk branja in pismenosti so za učitelja pomembna, ker razkrivajo pomen učenčevega sodelovanja pri branju in njegovo lastno odgovornost za oblikovanje besedilnega pomena. Pomen branja pa učencem lahko odstira le učitelj, ki sam dobro pozna dejavno vlogo bralca in pomen branja. Zato mora biti učitelj zgled, hkrati pa učenčev razumevajoči sogovornik. Sklepna študija prvega dela, **Višjo pismenost omogočajo sistematično prizadevanje in dobro usposobljeni učitelji**, izžareva avtoričino prepričanje, da je tudi pri nas vedno več učiteljev, ki so z nenehnim izpopolnjevanjem zmožni, da pomagajo razviti poglobljeno branje leposlovja pri pouku, ki je osredinjen na učenca.

Osrednje poglavje **Bralna značka – vir branja po lastnem izboru** je bilo z ljubeznijo napisano prav za to izdajo. Dr. Meta Grosman je prepričana, da je samo branje po lastnem izboru pot do zanimanja za branje. Ob tem imajo pomembno vlogo tudi

mentorji (mentorice), ki znajo ustvariti dejaven dialog med bralci in njimi. Zato vidi v bralni znački izhodišče za zanimanje za branje za vse življenje.

Sklepno poglavje **Književnost in branje v medkulturnem položaju** postaja vedno bolj pomembno, saj sta tako Evropska zveza kot tudi OZN proglasili ohranjanje kulturne raznolikosti za splošno sprejeto vrednoto. Ohranjanje kulturne raznolikosti pa terja tudi poglobljeno poznavanje lastne kulture in jezika ter primerjalno razumevanje obeh. Tako na novo spoznavamo globino sprejetega načela o temeljni pravici vsake skupnosti do svoje posebne kulture in jezika. Avtorice tudi ni strah, da bi bila slovenščina ogrožena – saj je tudi sama najprej Slovenka in šele nato profesorica angleščine.

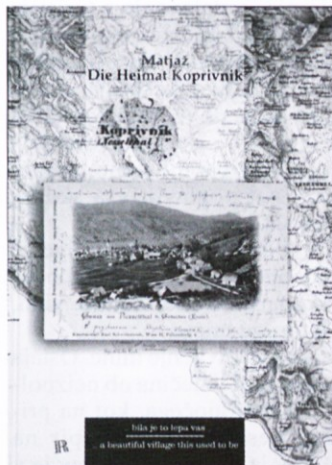
Poglavje je sklenjeno z razmišljanjem **Kakšno besedilo beremo, ko beremo književni prevod?** Ob delu Marka Twaina Prigode Huckleberryja Finna je razgrnila vso problematiko prevajanja, hkrati pa dokazala, da delo ni le besedilo za mladostnike med enajstim in trinajstim letom, kot je pri nas razvrščeno, marveč v medkulturnem položaju ohranja ustvarjalne izzive za bralce vseh starosti. Skozi vse obdobje je namreč besedilo ohranilo neusahljivo umetniško moč in prepričljivost, nova branja in interpretacije, s tem pa tudi nenehno osvajanje novih bralcev.

Spremno besedo **Popotnica branju** je napisala mag. Tilka Jamnik, ki tudi kot podpredsednica Društva Bralna značka Slovenije skozi predavanja širi zanimanje za branje. Urednik zbornika in tudi njegov pobudnik je bil Jože Zupan, oblikovalec arhitekt Rupert Gole je tokrat tudi z vinjetami iz zapuščine Lucijana Reščiča poskrbel za privlačno in sodobno oblikovano delo. Pohvaliti velja založnika Davida Tasiča, ki je delo izdal v večji nakladi, kot je navada v zadnjih letih, Društvo Bralna značka Slovenije pa je poskrbelo, da je vsaka popolna osnovna šola dobila brezplačen izvod – kot zahvala številnim mentorjem, ki skozi bralno značko širijo zanimanje za branje.

**Marinka
Dražumerič**

BILA JE TO LEPA VAS

Matjaž Matko: Die Heimat Koprivnik ... bila je to lepa vas/... a beautiful village this used to be, razglednice in zemljevidi iz zbirke Matjaža Matka, samozaložba, Koprivnik 2006

Kočevska in njena dediščina doživljata zadnja leta pravi preporod. Temu se pridružuje tudi knjiga Matjaža Matka, v kateri je predstavljenih kar 94 razglednic vasi Koprivnik. Njihov nastanek sega od leta 1897, ko je bila natisnjena prva razglednica tega kraja (odposlana leta 1898), do okoli leta 1950, ko je izšla zadnja, v knjigi objavljena razglednica.

Knjiga izstopa od večine drugih publikacij, ki predstavljajo podobno gradivo, da so vse objavljene razglednice iz osebne zbirke zbiratelja. To govori po eni strani o tem, da je Matko zagnan in uspešen zbiralec tovrstnega gradiva, priča pa tudi, da je bil danes skoraj pozabljeni Koprivnik nekaj eden od gospodarsko močnih krajev, njegovim prebivalcem pa izdajanje (in pošiljanje) razglednic ni bilo tuje. Matko pa se ni zadovoljil le z objavo in s tem pričevalnostjo razglednic samih po sebi. Z vztrajnostjo in raziskovalno vneto mu je uspelo razvozlati zgodbe posameznih razglednic, kar je težko celo za kraje, kjer kontinuitete poselitve ni bila tako grobo prekinjena kot pri kočevarskem Koprivniku. Pri posameznih razglednicah ne izvemo samo to, katere stavbe so pred nami, ampak tudi, kdo ljudje na slikah, kako jim je bilo ime, kaj so počeli,

kakšna so bila njihova domača imena ... Tako ne zaživijo pred nami le arhitektura in usoda posameznih stavb, ampak tudi življenje kraja in njegovih ljudi, ki je bila v marsičem zelo drugačna kot je današnja.

Matku je uspelo izluščiti tudi imena posameznih fotografov ter njihove poklicne in življenjske usode. Tako stopajo iz pozabe fotografi Josef Dornig st. in njegov sin Josef Dornig ml. ter Rudolf Verderber iz Kočevja, ob koncu tridesetih let prejšnjega stoletja pa tudi kostanjeviški fotograf Franc Rabuse, družinsko povezan s Koprivnikom.

Predstavitve razglednic je dopolnjena s krajšimi zapisi zgodovinarja in poznanega zbiratelja razglednic Milana Škrabca, v katerih predstavi Koprivnik in njegovo zgodovino ter ovrednoti Matkovo zbirko razglednic, ter arhitekta Jova Grobovska, ki opozori na posebnosti koprivniških hiš. V knjigo je vključena tudi izredno dragocena razlaga geografskih imen in kočevarskih poimenovanj posameznih delov vasi, pa tudi ledinska imena v njeni neposredni bližini, ki tonejo v pozabo.

Knjiga o razglednicah Koprivnika je dvojezična, prevode slovenskih besedil v angleški jezik pa je oskrbel Jon Derganc.

Ivanka Počkar

ETNOGRAFSKA ZBIRKA TREH GENERACIJ

Marija Sušnik: Etnografska zbirka treh generacij: spominsko gradivo. Založil: Zavod za turizem Občine Brežice, 2005.

Marija Sušnik ima rada svojo rojstno vas. Še več. Prepričana je v čarobno privlačnost svojega rodnega kraja. Tudi zato, ker je pri njih enako lepa pomlad, poletje, jesen in zima. »Kdor pride k nam, se rad vrne« (s. 78), na kratko pove. Trdno se zaveda, da je potrebno vedenje o starih pred-

metih in etnografski zbirki kot celoti razširjati. Zato smo v preteklih letih o njej in zbirki ničkolikokrat prebrali, poslušali, jo videli na TV ekranih. In tako je prav, saj je njeno gostoljubje na rojstni domačiji več kot vredno spoznati. Zdaj je tukaj s svojo prvo natisnjeno knjigo.

Čeprav je knjiga narejena mešana, deloma kot predstavitev domače družine in kraja zbirke, s primesmi zgodovinskih, geografskih in še katerih drobcev, deloma kot razširjeni katalog predmetov iz zbirke, in deloma kot zbirka zgodb iz vsakdanjega življenja, iz nje frčijo iskricice najbolj občutenih zapažanj.

Osebni avtoričin pogled na pretekla dogajanja, povode in vzvode za propad in napredek pestrí optimizem, npr. takole: »Svet se je začel spreminjati, zidovi in meje izginjajo, nastopila je nova generacija brez meja.« (s. 12). Nanaša se sicer na vinogradništvo in kletarjenje, a ko bi le bilo tudi širše res tako.

Ker se svet spreminja že od početka, zidovi in meje pa prav tako, bi bila misel iz stavka lahko teza ali vsaj povod za nova etnološka dela o tem, kako so ljudje doživljali spremembe nekoč in danes, kako je s temi zidovi in mejami, ki še kar so, čeprav si brezmejno želimo, da jih ne bi bilo.

Marija Sušnik se je rodila kot prvorojenka v skromni hiši – nekdanji viničariji leta 1930. Skozi pričujoco knjigo je o sebi povedala več, kot si utegne misliti. Je tenkočutna ljubiteljica in varuhinja dediščine svojih prednikov, z dragocenim občutkom za sožitje ljudi, žive in nežive narave. Je neposredna, ne olepšuje in ne slepomiši. Poleg tega je v marsikaterem opisu duhovita. Zgodbe so sicer zaključene enote, vendar nekatere pušča nedokončane, da se berejo kot napeta mini proza. Bralca pripelje na rob, ko bi rad pogledal še na drugo stran zgodbe ali vsaj dobil namig, kaj se je potem zgodilo.

Kot veliko starejših ljudi je spoznala, da ni dovolj poslušala zgodb svojih prednikov. Vendar je v prednosti pred mnogimi, ker so njeni zgodbe pripovedovali neumorno in po večkrat. Zapisale so se vanjo in planile na plan v njenih starejših letih. Hvala, ker je upoštevala nasvete in jih zdaj zapisala.

Bizeljsko kot pokrajino in kraj prepoznavamo na različne načine. Avtorici se je sicer napačno zapisalo kot »kozjanska pokrajina« (s. 12), morda zato, ker se je Kozjanski park z napisi razbohotil tja do sredine bizeljske pokrajine. Vendarle ostaja in, upam, bo vedno ostala to pokrajina in kraj Bizeljsko (nekoč Zg.

in Sp. Sušica).

Že dolga leta k prepoznavanju Bizeljskega prispeva tudi etnografska zbirka Marije Sušnik v Vitni vasi. Zato je na mestu pohvala za trud za zbirko, torej zbiranje, ohranjanje, zaščito, odprtost za javnost, publiciranje, sodelovanje s turističnim društvom, krajevno skupnostjo, z etnologi in krajanji, za objavljanje v medijih javnega obveščanja, ne nazadnje pa še za publiciranje gradiva – ne le o zbirki, o načinu življenja!

Knjiga, ki šteje 99 strani, je razdeljena v pet poglavij, vsa skupaj imajo kar 212 podnaslovov.

Ob prebiranju strani te knjige se misli najpogosteje vrtijo okoli občutij ali razmerij do trte, zemlje, vina, kruha in druge hrane.

Trta ostane, življenje mine. Ostaja pa do smrti tudi bolečina ob neizpolnjeni želji umirajočega, kot na primer tisti neskuhani »krompir na dolgi župi« iz te knjige. Čeprav je v ospredju vseskozi trta – sadili so jo povsod, če je bil le za silo primeren košček zemlje, s trtnim kolom ali kakšno drugo oporo: Bog daj grozdju rasti, na vrbi in na hrasti« (s. 11). Tudi izgnanstvo, ki je močno zaznamovalo način življenja posavskih prebivalcev, je bilo še bolj trpeče, ker so jih odtegnili od domačih vinogradov in vina: »Najhujša bolečina pa je bila odločitev okupatorja, da nas preseli v kraje, kjer ni nikoli rasla vinska trta«. In če so jih potem preselili v vinorodne kraje, je bila njihova ugotovitev: »Naselili so nas v lepe, bogate in tople vinogradniške kraje v najlepšem delu Evrope. Imeli smo vse, kar smo potrebovali.«

Iz knjige je zaznati izredno povezanost med človekom in naravo, posebno sporočilo pa prinaša vinogradniški del knjige. Ne da bi poznali osnovne sorte trt, smo Slovenci nekako polpismeni. Takšnega Bizeljanca pa sploh ni. Poučimo se: laški in renski rizling, muškatac, traminec, zeleni silvanec, burgundec, štajerska belina, rumeni plavec, kraljevina, modra frankinja, šentlovrenka, žametna črnina ...

Sledi tudi precej temeljit pouk o delih v vinogradu in kletarjenju s številnimi drobnimi zanimivostmi. Med temi tudi omemba trte šentlovrenke ali lovrečanke (po patronu bizeljske farne cerkve sv. Lovrenca), ki bi ji potemtakem lahko (ali morali)

najti večji poudarek v promociji Bizeljskega.

O vedno poudarjenem ponosu do vinograda je v knjigi zelo poveden zapis: »Naj bo domačin ali priseljencec na Bizeljskem, če moški nima vinograda in svojega vinskega hrama, v očeh domačinov ne pomeni nič.« (s. 24). Prijazno je razložen tudi odnos do poimenovanja (vinskega) hrama: hram je tempelj, svetišče, sveto mesto, posvečen kraj (s. 24).

Družine so bile patriarhalne, poudarjena je bila vloga moškega kot gospodarja, glave družine, nepremičnin in seveda vinograda. Zato se je govorilo večinoma v moški obliki, npr. »Pravi gospodar je, kdor druge lahko povabi v svoj hram« (s. 24), ali: »Ključ je tisti, ki dela gospodarja.« Marsikateri opis se dotakne tudi odnosa moški–ženska, gospodar–gospodinja, samohvala–delo. Tako tudi v domala literarnem zapisu On, ona, vdova (s. 39) ali v tistem z naslovom Obisk pred kosilom (s. 40).

Vse polno je opisov, od jedi ob trgatvi do furmanov z vinom, tovarnikov, in pušňankov, vmes pa zabavne in žalostne zgodbe iz življenja Bizeljancev, ki nakazujejo, kako se je spremenil način življenja.

Omenjena je etnokulinarika, no, verjetno misli na narodne, pravzaprav prilagojene ljudske jedi, ki jih danes strežejo. Tu se mi zdi, je podobno, kot pri spominkih: radi bi imeli vsak svojega, izvirnega, uporabnega, lepega in prilagojenega današnjemu času in okusu. Dejansko pa gre (tako kot pri spominkih): ali za ponavljanje zgodovinskega vzorca (repliko) ali pa za prilagoditev starega današnjemu času, okusu in modi.

Vrsta zgodb v knjigi je prav duhovitih, že med katalogom predmetov iz zbirke kot od strani 77 dalje, ki nosijo naslov Zanimive zgodbe iz vsakdanjega življenja.

Dragocene so drobtinice iz življenja vinogradniškega človeka, npr. o čričku, klopotcu, dajanju trti piti, do tistih o kopunu in pelinu. Vsaka kratka zgodba v knjigi je sestavni del iz preteklega načina življenja. O prekrbni za vodo govori kratek zapis (s. 77), ki je, kot večina od njih, zapisan v prvi osebi. Avtorica je tako kot večina otrok njenega časa hodila po vodo. Čeprav so družine največkrat štele po 6 do 10 oseb, je celo njej, ki je nosila vodo za 5-člansko družino,

ostalo nošenje vode v trpkem spominu, ko pravi: »Naših pet družinskih članov je bilo stalno žejnih. Ne spominjam se, da sem kdaj v življenju srečala bolj žejne ljudi«.

Z osebno prizadetostjo in veliko mero empatije so zapisane zgodbe v zadnjem delu knjige. Izpovedujejo breme moralnih norm in posledice njihovih kršitev (npr. Maščevanje narave, s. 79), občutljiv odnos do žive in nežive narave (pitne in zdravilne vode, magnolije, žutih rož, starih jablan, skupaj z njenimi sožitelji žuželkami in pticami, ker so tudi »drevesa narodno bogastvo« (s. 82).

»Samo enkrat v letu cvete maj« (s. 47) je napis na eni od opisanih vezenin v knjigi. Včasih je samo enkrat priložnost, da imamo na enem mestu zbrano bogastvo predmetov premične kulturne dediščine neke pokrajine in da izide zraven še publikacija, ljubiteljska publikacija, ki, kot ime pove, z ljubeznijo do dediščine in da se ne bi pozabilo, pripoveduje zgodbe iz načina življenja prebivalcev in tudi življenjske zgodbe predmetov. Ta maj je zacvetel na Bizeljskem v Vitni vasi pod zdaj samo še petimi sadnimi drevesi iz nekoč mnogo številčnejšega nasada pri domači hiši.

Na skoraj 100 straneh je zbirateljica, varuhinja in skrbnica, v muzeju bi rekli kustosinja zbirke, priklicala v življenje predmete, odnos do njih, delovne, rojstne, poročne, mrliške in letne šege, močno povezanost prebivalcev z živo in neživo naravo, in še mnogo drugega. Knjiga govori o predmetih, rastlinah, prostorih, ljudeh in pojavih, ki so skoraj že vsi (pre)minili: ogonček, peč se je podrla in goske pase, duhec, osovjek, žgajec, pelistra, taflek, krompir na dugi župi, prinele, Pokrle, Fašing in Vuzem, kopuni in 500 let star hrast, ki bije življenjski boj s prav tako spomeniško zaščitenimi hrastovimi kozlički.

Minulost veje z vsake strani knjige: »Ata, ki /.../ je bil naveličan krompirja v vseh mogočih oblikah, je imel fižol za nekaj izredno dobrega. Tudi to je minilo.« (s. 50).

Pretrsljiv je opis pomanjkanja: »/.../ jedli so suh kruh, kajti svežega ni nihče ponudil, ker se ga je preveč pojedlo« (s. 50). Ali: »Družina je imela v nedeljo svež kruh, a ga isti dan niso nikoli jedli, ker bi ga pre-

Ivanka Počkar
"NIKJER DRUGJE NISO
SHOJENE POTI BOLJ MEHKE IN
PRIJETNE KOT MED NJIVAMI IN
TRAVNIKI"

hitro zmanjkalo.« (s. 53). Si danes to lahko zamišljamo?

In tudi takih ni več. Od rojstva do smrti so bili povezani z zemljo. O njih, njihovem življenju, delu in prostem času govorijo predmeti v etnografski zbirki Marije Sušnik, o vsem ostalem, pa nič manj pomembnem, pa opisi v njeni knjigi. Od njihovih hrepenenj, sreče in žalosti, navezanosti na zemljo, naravo in živali.

»Po najnežnejšem premiku vejca so znali določiti«, piše avtorica, »kateri veter piha ali naznanja lepo ali deževno vreme« (s. 83), in: »Nikjer drugje niso shojene poti bolj mehke in prijetne kot med njivami in travniki« (s. 83).

Tam so doma črni murni – domorodci, tudi del narodove dediščine, ki ga tako slabo poznamo. Mogoče se še to nedeljo tudi sama odpravim in ga poiščem na kakšnem brežiškem travniku, ali pa zahtevam preveč, in so tudi polja in travniki že minili?

O skrbi za ohranitev kulturne dediščine in zavedanju, kako pomembno je hitro ukrepanje, je avtorica neposredna: »Ne, takoj jih grem iskat, kajti za take predmete je navadno že včeraj prepozno!« (s. 52).

Zbirka in knjiga o zbirki sta kamenček v mozaiku svetovne naravne in kulturne dediščine. Danes se sploh preveč poudarja le nekatere velike zaklade svetovne dediščine nasproti tako imenovani lokalni dediščini. V čem je obnovljeni Filov préloz (s. 61) manj pomemben od kateregakoli drugega préloza v Sloveniji, Evropi ali na Zemlji?! Zagovarjam misel, da je ta ali kakšen drugi predmet kulturne dediščine prav tako in nič manj pomemben. Prevečkrat govorimo samo kot o predmetu lokalnega pomena, ko pa ima vendar vsaj vrednost narodno pomembnega.

Avtorica knjige se še kako dobro zaveda hitre minljivosti predmetov naše kulturne dediščine in tudi pravilno nagovarja bralce k njihovemu ohranjanju, da ne bomo siromašili (tudi naše) svetovne dediščine.

Avtorici želim, da bi še dolgo bdela nad predmeti iz svoje zbirke, vendar se preveč ne obremenila s številnimi novimi pridobitvami, kajti takšnemu zbiranju ni nikoli konca – in se namesto tega še bolj in vedno znova posvetila zapisovanju o naši snovni in nesnovni kulturni dediščini. Izgovorjene besede odletijo, zapisane ostanejo.

Rasto Božič

OPTIČNI ODTIS ZAPUŠČINE

Boštjan Pucelj, Babi, Zbirka Varia, Založba /*cf, Ljubljana 2005. Spremná beseda Meta Krese, prevod v angleški jezik Nikolai Jeffs.

Kaj ostane za ljubljeno osebo, ki je nekdaj pomenila eno izmed osišč tvojega življenja? Zapis v možganih, ki z vsako sprostivjo skozi telo požene prijeten občutek toplote. Skrbno negovan spomin. Misel, ki te vsako toliko iznenada prestreli, da se zaveš lastnega minevanja? Je občutek otožnosti, ki te navda ob misli na davno pokojno osebo. Nasmeh, povzročen s starim spominom.

Dokler živi spomin, je živ tudi človek, so menili stari Grki. Neznano kje umrlim in izgubljenim sorodnikom so zidali prazne grobnice, kenotafe, da njihova nepokopana duša ni blodila po tujem svetu, ampak je na domačih tleh našla pokoj.

Boštjan Pucelj ni zidal prazne grobnice. Umrla mu je babica. Poslavljaj se je od pokojnice in obiskoval njeno prazno stanovanje. Skozi objektiv je lovil delčke predmetov, ki so se z leti babičinega življenja nakopičili v stanovanju. Prek nepomembnih predmetov, stekleničk, posode, pohištva, šivalnega stroja, pozabljenih kartonskih škatel, kupa stare šare in drobnih delecev, je sledil njenemu duhu, spominu. Našel ga je v neštetih podrobnostih in svetlobnih odsevih prostora. Sestavljal je mozaik fotografskih podob, ki tudi popolnemu neznanцу predstavijo njegovo drago Babi. Izumil je lastnemu bistvu

ustrezen jezik in ga s pomočjo svetlobe posnel skozi objektiv fotoaparata, ki mu pomaga tolmačiti okolje in komunicirati z ljudmi. Njegovi posnetki intimnega sveta nas seznanijo z optičnim odtisom babičine zapuščine. S pomočjo Puceljeve fotografije kot arheologi sestavljamo kosce stanovanja, nekega življenja. Delci se ujamejo v celoto, pred nami iz navidez mrtvih predmetov vstaja topla oseba. Spoznamo njen vsakdan, pred očmi se odvije njeno življenje. Brez besed, govorijo le svetloba, senca in barva. Toda tudi fotografija je podvržena času. Spomin se oddaljuje, prostor postaja globlji, film beleži tudi to.

Če fotografu uspe pri opazovalcu vzbuditi podobne občutke in obuditi mrtvo babico, ne gre za navadno osebo. Gre za umetnika, fotoaparat je njegov čopič. Kot impresionist slika podobo. Ne išče njene strukture, kompozicija ga ne ovira, vodi ga le preprost občutek, skoraj nagon.

Sedemindvajsetletni Novomeščan Boštjan Pucelj je predlani diplomiral iz geodezije. S fotografijo se je spoznal dokaj kasno, šele kot študent. V času šolanja na gimnaziji je postal navdušen plezalec v prostem slogu. Navezanost na naravo, navdušenje nad pokrajino, razmišljanje ob naporu v steni, vse je želel ohraniti. Srečal se je s fotografijo. Spoznal je prave

ljudi. Najprej Tomaža Grdina, nato Boruta Peterlina, na koncu tudi Meto Krese, urednico revije Fotografija in sodelavko ljubljanske založbe /*cf. Prav na njeno pobudo je v letošnjem marcu prišlo do izdaje knjige Babi. Kresetova je za knjigo napisala tudi spremno besedo. Ob predstavitvi izdaje so v galeriji Fotografija na Mesnem trgu v Ljubljani odprli razstavo Puceljevih fotografij.

Boštjan Pucelj je samouk. Fotografije ni študiral, se je pa sam zakopal v obilje fotografske literature novomeške študijske knjižnice. Obiskoval je foto delavnice, dobesedno zrasel je ob novomeškem LokalPatriotu, čigar sodelavec je. Spoznal je tehniko, za katero pravi, da je zgolj orodje, bistvena pa vsebina. Prijateljuje s številnimi fotografi, ceni njihovo delo. Čeprav se večkrat odpravi po svetu, navdih išče doma. Novo mesto mu veliko pomeni. Tudi njegov prvenec posredno pripoveduje o rojstnem mestu.

Na videz drobna knjižica prinaša 53 barvnih fotografij, ki sprehajalca po njenih straneh ne pustijo ravnodušnega. Puceljev fotografski zapis je dragocen in presunljiv dokument. Tako zapis globoko ljubezni, kot fotografskega znanja in predanosti umetniškemu komuniciranju. Knjižica je izšla v nakladi petsto izvodov, oblikovala jo je Metka Dariš.

Barica Smole

GAZVODOVE OBRNJENE SLIKE

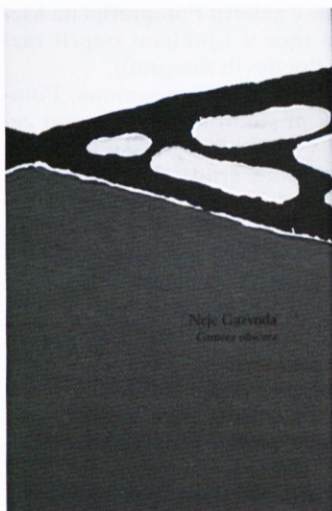
**Nejca Gazvoda, Camera obscura, literarna zbirka GOGA,
založba Goga, Novo mesto 2006**

Ime enaindvajsetletnega Nejca Gazvode se zadnje čase pogosto pojavlja v medijih, saj je dobitnik številnih literarnih priznanj (lani je bil za zbirko kratke proze Vevericam nič ne uide nominiran za prvenec leta, pa mu je nagrada "ušla", ker mu je pred tem bila izdana brošurica; letos je za to delo prejel Dnevnikovo nagrado fabula, pa še zlato ptico Liberalne akademije za literaturo). Prav v času razglasitve nagrad na festivalu Fabula je izšel njegov prvi

roman, ki ga je tako kot Veverice izdala založba Goga.

Romaneski prvenec Nejca Gazvode Camera obscura ima deset poglavij, označenih s ciframi. Deset je število, ki ga pisatelj uporablja namerno ali nenamerno, vsekakor pa ima značaj magičnosti, kakor ima značaj magičnosti preprosta naprava, ki je dala romanu ime.

Pomen obrnjene slike, kakršno na steno v temni sobi preslikava camera obscura, je metaforičen, je seštevek

in hkrati zmnožek. Seštevek usod iz zgodb in zmnožek, ki kulminira v katastrofo. Roman beremo premočrtno, od poglavja do poglavja in v njem se nam razkrivajo dejanja junakov; prvoosebnega pripovedovalca, Berta, Maše, Veronike ... Gazvoda nam v to linearnost sicer včasih vstavi zanko, kot to stori v Bertovem primeru, ko se moramo vrniti h kakemu predhodnemu poglavju, vendar se zdi, da to stori bodisi zato, da bi na filmski način povečal dramatičnost, izhajajočo iz neverjetnega dogodka (Bert se vrne med žive), bodisi zato, da bi povedal, kako množica, drhal, potrebuje vodje, ki se neprestano vračajo, ki nikoli ne izginejo. Camera nam nastavlja mnogo pomenskih ogledal in skoraj vsako razkriva travmatično sedanjost, v kateri živi skupnost dvajsetletnikov. Poglavja, temelječa na akciji, so skoraj vedno napisana dialogsko v razmerju s svetom. V mnogih je zaznati avtorjev upor: *Nikoli se nisem strinjał tistim, kar je počela večina. Ta pasivnost, to sledenje. Njegovi junaki vedo, da je treba živeti po pravilih; Ne gre za to, da bi se upiral sistemu, kajti sistem je itak popoln – če se potruđiš, so ti omogočene vse dobrote tega sveta. Greš na srednjo šolo, se učiš in žuraš, greš na faks, se učiš in žuraš, nato pa si tako poln vsega, da se poročiš, zaplodiš nekaj otrok in vlečeš plačo, ki jo zapravljaš, za kar koli te že zanima. Gre torej za konformizem, ki omogoča dolgočasno premočrtnost, ali kakor pravi avtor: kolektiven šmorn. Temu se junaki na različne načine upirajo: z umetnostjo, ki v sebi skriva nevarnost trendovstva, s samomori, drogami, samodestrukcijo, z nečim, kar je drugačno. Upor izvira iz strahu, zlasti pred ukalupljenostjo, samoto, osamljenostjo, nesvobodo ... Vsakdo si želi biti nekaj posebnega, vsakdo si želi spoštovanja in priznanja. To je tista 'resnica zase', s katero se po Kirkegaardovem mnenju posameznik (ali posamezno) postavlja proti sistemu.*

Pripovedovalec in drugi nočejo sprejeti navidezne urejenosti in sreče, ker se življenje kaže tako samo navzven; njegovo ponarejenost prikaže pisatelj proti koncu romana, ko v nekaj stavkih razkrije determiniranost junakov z razmerami v otroštvu. Posebno ostra je v romanu kri-

tika množičnosti; tega, da je množica amorfna, lahko vodljiva masa, ki potrebuje vodjo. Pisatelj opise dogodkov bogati z različnimi asociacijami, razmišljanji in detajli iz vsakodnevnega življenja mladih, priliči pa jim tudi jezik. Bogate so tudi simbolne primesi z metaforičnimi komponentami, iz katerih razbiramo veliko vprašanje človekove želje po svobodi. Zdi se, da je to osrednje filozofsko vprašanje romana. Vsak od junakov je del mladostne (sub)kulture, določajo jih njihovi medsebojni odnosi, njihova preteklost pa tudi objektivna resničnost, kakršna se metaforično kaže v podobi številnih televizijskih prizorov, ki tvorijo kakofonijo, v kateri ne more biti miru; niti zunanjega niti notranjega, v katerem bi junaki resnično lahko našli sebe, svojo (p)osebnost, svoje trdno jedro, ki omogoča dejavno tvornost tako glede svoje usode kot glede družbenih pojavov. Kajti če je vsega preveč, če je, kot pravi Bert, to generacija, ki hoče vse videti in vse dojeti, ki hoče imeti vse v pesti, se lahko zgodi, da nekega dne ne loči več resničnosti od šova, kakršnega nam kažejo mediji kot resničnost. Množica aluzij na sodobne in polpretekle dogodke (porušenje Stolpa, tragedija v diskoteki ...) nekega dne ni več šov, ampak resničnost. Pri tem je treba poudariti, da se tudi pri Gazvodi pokaže, da umetnost včasih prehiteva resničnost, saj je njegova tragedija v diskoteki bila napisana pred resnično, ki smo ji bili priča (čeprav je bila nekoliko drugačna) nedavno.

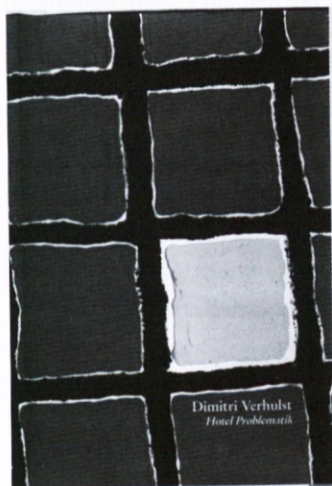
Ob koncu romana se bralcu morda zastavi vprašanje, ali je v svetu pretresov in množice podob pot do notranjega miru, enotnosti in svobode mogoča. Za to je potrebno pogledati resnici v oči, po pisateljevo pa *ljudje ne potrebujejo resnice, da bi spoznali sebe. Potrebujejo zgodbe. Potrebujejo tolažbo.*

V Camera so nam take zgodbe podarjene. Neje Gazvoda nam svetuje, da na tak način svoje sanje zgradimo na novo. V času, v katerem so zgodbe največkrat napisane z velikimi črkami, ilustrirane s fotografijami tragedij ali skandalov ali posnete kot spot, bo to nekoliko težko. Ostaja pa nam tolažba: *Ko nebo prekrijejo oblaki, narobe obrnjena slika na steni izgine.*

PODOBI SODOBNEGA SVETA

Dimitri Verhulst, *Hotel Problematik*, prevedla Tanja Mlaker, Založba Goga, Novo mesto 2005.

Lenart Zajc & Maja Martina Merljak, *Mustang*, Založba Goga, Novo mesto 2006.

Dvaintrideseta in triintrideseta knjižna izdaja Literarne zbirke Goga prinašata zgolj na videz nenavadni zgodbi iz različnih delov sveta, pisani v različnih tehnikah. Združuje ju poreklo, obe sta zrasli iz življenjskih izkušenj sodobnega sveta. Sta odraz evropskega okolja in hkrati različna obraza starega sveta. Zapisa nedoumljivosti človeških usod in prikaza vpliva družbe na posameznika.

Dimitri Verhulst je leta 1972 rojen flamski pesnik in pisatelj. Prevod Tanje Mlaker je njegovo prvo delo v slovenskem jeziku. Leta 1999 je doma debitiral z zbirko kratkih zgodb *Sosednja soba*. Njegov pesniški prvenec *Ljubezen, razen če je označeno drugače* je bil nominiran za Buddinghovo nagrado. Roman *Hotel Problematik* je v izvirniku izšel leta 2003.

Knjiga je nastala na osnovi piščeve izkušnje življenja med begunci. Roman je pisan v prvi osebi. To je zgodba Bipula Maslija, nekdanjega fotoreporterja, ki ga je usoda spremenila v begunca. Fotoaparata več ne uporablja, se pa svetlobni odsevi življenja beležijo v njegovi zavesti. Preživlja usodo nekdanjih lastnih fotografskih objektov, sam je postal objekt. Pot ga zanese v belgijsko pristaniško mesto, znajde se v azilantskem domu med kopico beguncev in sorodnih usod. Na obrežju Rokavskega preliva čakajo na priseljsko dovoljenje ali možnost bega v Anglijo. V begunski zavesti se Anglija pojavlja kot končna postaja trnove poti in zavetje, ki bo iskalcem ugodnejše usode spremenila življenje. V peklu tretjega sveta in svetovnih kriznih žarišč se je beg v zahodno Evropo zdel kot odrešitev. Sedaj, ko so tukaj, spoznavajo, da se agonija zgolj nadaljuje. Slepijo se z zadnjim možnim izhodom, ta je lahko tudi smrt. Pot do Anglije je ilegalna, zaradi nečloveških pogojev potovanja slepih potnikov večkrat smrtna. Pravzaprav pot postaja cilj, vse drugo izgublja smisel in se omejuje na ždenje ob atlantski obali.

Mednarodna združba azilantskega doma; zahodni Afričani, Čečeni, Sudanci, Ukrajinci, Albanci, Afganistanci itd., je kljub neštetim civilizacijskim razlikam in značilnostim prisiljena na sobivanje. Edino, kar jih združuje, sta negotova usoda in oddaljenost njihovih domov. S preteklostjo in kulturo obremenjene usode se tik pred ciljem znajdejo pred novo preizkušnjo. Težave in nerazumevanje kljub prizadevanju beguncev in poskusom asimilacije počasi preraščajo v novo krizno žarišče. Usode se prepletajo, v nemogočih razmerah vznikne celo ljubezen. Medtem visoko civilizirana zahodna Evropa brani lastne privilegije in se otepa neprijetnih gostov. Večino beguncev vrne v domovino, nekateri se sami podajo v negotovo prihodnost, redko kateremu uspe pridobiti trajni azil. Človeške usode istočasno govorijo o različnih narodih, čakajočih pred in trkajočih na vrata mogočne Evrope. Tudi nam samim se je ne dolgo tega zdela obljubljeni dežela, sedaj pa vse bolj spoznavamo, da je bila le izgovor in priložnost za bogatenje posameznikov. Evropo smo imeli že pred tem, le tolmačili smo jo vsak po svoje. Nekateri jo navkljub vsemu denarju ne bodo nikoli našli.

Hotel Problematik Dimitrija Verhulsta ponuja pretresljivo zapisano zgodbo, pričevanje sodobnega sveta, zraslega na hrbtih nešteti ljudstev nekdanjih kolonialnih dežel. Sedaj, ko tretji svet terja plačilo ali vsaj zatočišče, se Evropa spreneveda. Verhulst nastavlja ogledalo evropski hinnanščini, kaže življenje, o katerem televizijske reklame molčijo. Govori o bedi, ki še ni povsem izgubila človeškega dostojanstva, čeprav se mejniku nevarno bliža.

Mustang **Lenarta Zajca** in **Maje Martine Merljak** prinaša življenjske zgodbe drugega dela Evrope. Lenart Zajc je uveljavljen slovenski pisatelj srednje generacije. Leta 1998 je izšla njegova knjiga *5 do 12*, sledile so *Zguba*, *Zgodbe iz teme*,

ODMEVI IN ODZIVI

Rast 3-4 / 2006

Hevimetal in *Mustang*. Njegova dela pogosto govorijo o obrobni likih urbanega življenja, dotikajo se subkulture. Maja Martina Merljak je mlada igralka, študentka dramske igre in umetniške besede na AGRFT v Ljubljani. Ob Lenartu Zajcu se prvič pojavlja kot avtorica.

Njun roman je pisan v izvorni tehniki. Prinaša nanizane zgodbe mladostnih prijateljev, svojevrsten spomin na mladost in odraščanje, obračun z usodo na pragu srednjih let. Lenart Zajc nastopa kot avtor zapisa dveh moških oseb, bratov, Maja Martina Merljak kot avtorica zapisa elektronskega dopisovanja med prijateljicama, kjer zgodba poteka v prvi osebi. Tudi Zajčeva pripoved teče v prvi osebi, pri enem obeh likov, v obliki izvirnega monologa brez sogovornika in njegovih odgovorov. Roman je delno zapisan v slengu, kar otežuje branje. Po drugi strani dokaj prepričljivo pokaže sodoben slovenski pogovorni jezik kot legitimacijo urbane sredine ali vsaj sredine, ki si domišlja, da s tovrstno govorico postaja urbana. Dotika se težav sodobne družbe, tranzicije, subkulture, odtujenosti, kriminala, spolnosti, seksizma, iskanja identitete ... Na

izkušnjah generacije, ki je odraščala v osemdesetih letih 20. stoletja pokaže podobo srednjeevropskega postsocialističnega sveta ter njegovo razčlovečenje. Po vseh življenjskih kolobocijah se junaki Mustanga še vedno ukvarjajo z enakimi vprašanji, odgovore najdejo v lastni notranjosti ter v ljubezni.

V primerjavi s *Hotelom Problematik* prihaja Mustangova zgodba iz drugačnega civilizacijskega okolja. Pravzaprav med obema knjigama ni neposredne zveze. Povezava se pojavi zgolj kot slutnja po branju. Ostane trpek občutek, da ta svet, če ga pogledamo skozi določeno prizmo, deluje kot potegavščina. Postavljeni smo na planet, ne da bi poznali naš namen. Usoda se z nami igra in prepleta življenjske niti, naključja razporedijo in določijo naše zgodbe. Med vsem tem tavanjem naletimo na sorodne duše in mogoče najdemo odrešitev v ljubezni.

Sta lahko ravno ljubezen in medčloveško čustvo, ki veje iz obeh knjig, odgovora na vprašanje bivanja in iskanja? Da je sodoben svet z vsemi protislovji in nesmisli del našega življenja ter podstat tega, pa ni potrebno posebej poudarjati.

Maksim Sedej ml.: SLOVENSKI KRIŽEV POT, 1997, v., VI. in VII. postaja; foto: Zvone Pelko

Oton Skola

Prevod: France Baraga

**POROČILO O MISIJONSKEM
DELU V SEVERNI AMERIKI (1)****Predgovor prevajalca**

P. Oton Skola, osem let mlajši od Baraga, je prišel za misijonarja v Severno Ameriko na Baragovo povabilo enajst let za njim. Rojen v Novem mestu 4. novembra 1805 je dobil pri krstu istega dne ime Karel Nikolaj. Njegov priimek je zapisan kot Schkola (Škola).¹ Bil je deseti od enajstih otrok v družini. Po končani gimnaziji pri frančiškanih v Novem mestu je 13. novembra 1827 stopil v frančiškanski red in dobil ime Oton. V Ameriki se je podpisoval kot Otto Skolla. Pri nas se je uveljavilo ime Oton Skola. V Ameriko je prišel za božič 1841, a se je šele 3. oktobra 1845 pridružil Baragu in poslej deloval izključno med Indijanci. Leta 1857 se je zaradi zdravja umaknil na novo frančiškansko postojanko v Alleganyju blizu Buffala. Tu hranijo dva njegova rokopisa, slovar angleške izgovorjave in molitvenik v jeziku Manominee. V času Skolovega misijonskega dela je bilo objavljenih tudi šest njegovih misijonskih pisem v nemščini. Izšli so v poročilih Leopoldinine ustanove za ameriške misijone.² Leta 1858 se je vrnil v Evropo, najprej za slovanskega spovednika v Assisiju, kjer je leta 1862 zaključil svoje Poročilo, in potem v domačo redovno provinco sv. Križa. Umril je leta 1874 na Trsatu. Poročilo o njegovem misijonskem delu, ki je bilo objavljeno leta 1891.³ Leta 1936 je izšel angleški prevod.⁴

Nekaj pripomb k slovenskemu prevodu: Kadar je zaradi lažjega branja dodana kaka besedica, je označena s pisavo v kurzivi. Krajevna imena so večinoma modernizirana, izvorna oblika je podana v opombah. Podobno velja tudi za razna druga imena. Razni dodatki, ki jih je Skola postavil v oklepaje, so v prevodu večinoma zunaj oklepajev. Izvirnik tudi ne pozna narekovajev, ki so delo prevajalca. Izvirno besedilo je bolj skromno razčlenjeno na odstavke. Večinoma so delo prevajalca. Dodatek prevajalca so tudi podnaslovi. Oboje je namenjeno lažji berljivosti slovenskega prevoda.

Izvirni naslov poročila je: "Poročilo za patra Marcellina da Civezza o novejših misijonih našega reda v Severni Ameriki" z opombo: "Škoda, da je hotel iti avtor molče mimo svojega imena. Prosimo patra provinciala Kranjske, da bi nam ga naznanil." Provincial kranjske province je bil takrat p. Placid Fabiani.

P. Modest Golia⁵ Skolo na kratko označuje kot pisatelja in slikarja. Omenja njegovo Poročilo, za katerega pravi, da razodeva "osebno skromnost in stvarno natančnost", ter dodaja, da je zlagal "tudi pesmi v raznih jezikih". Franc Jaklič⁶ pravi zanj, da je bil "spreten risar in je slike vseh misijonov okrog treh severnoameriških jezer postal ljubljanskim frančiškanom; škoda, da so se izgubile. Za svoje vernike je napravil več slik o škodljivosti alkohola. Plemenita, pristno slovenska duša je bil; ljubil je petje in glasbo in harmonika ga je

1 P. Hugo Bren meni, da je Schkola zgolj nemški zapis priimka Skala. Prim. Filip Žakelj (urednik), Bren o Baragi I, Buenos Aires 1962, str. 188. Ponatis razprave Baraga in frančiškani, ki je izšla v ameriški reviji: Ave Maria 23 (1931), št. 2, str. 45-48. Istega mnenja je tudi p. Bruno Korosak.

2 Prvo pismo, 4. julija 1846, v: Berichte der Leopoldinen-Stiftung 20 (1846), str. 64-71. Drugo pismo, 1. septembra 1846, Berichte 20 (1846), str. 71-77. Tretje pismo, 12. novembra 1850, Berichte 23 (1851), str. 101-108. Četrto pismo, 22. septembra 1853, Berichte 26 (1854), str. 42-50. Peto pismo, 18. maja 1854, Berichte 27 (1855), str. 43-48. Šesto, zadnje pismo, 22. avgusta 1856, Berichte 28 (1856), str. 15-26.

3 Objavila ga je frančiškanska revija La Palestina e le rimanenti missioni francescane. Cronaca mensile in varie lingue diretta dai padri Marcellino da Civezza e Teofilo Domenichelli, Firenze 1891 (Anno II, Vol. unico), str. 72-83, 155-164, 234-244, 267-275, 328-339.

4 Izšel je v reviji Katoliškega zgodovinskega društva v St. Paulu: Acta et Dicta. A Colleccion of Historical Data regarding the Origin and Growth of the Catholic Church in the Province of St. Paul, St. Paul (MN), 1936 (Vol. 7, No. 2), str. 221-268 (s kratkima uvodoma, ki sta ju napisala arhivar Grace Lee Nute, str. 217-220, in prevajalec Thomas J. Shahanan, str. 220-221).

5 Slovenski biografski leksikon III, Ljubljana 1960-1971, Skol(l)a Oton, str. 333-334.

6 Misijonski škof Irenej Friderik Baraga, Celje 1931, str. 150-151.

7 John Zaplotnik, Father Otto Sko-
lla O. F. M., v: *Franciscan Herald and
Forum*, Chicago: 19 (1940/avg.-dec.),
str. 552-557, 588-590, 619-622, 652-
655, 679-681; 20 (1941/jan-marec),
str. 25-29, 56-58, 88-92.

8 Mr 16,15; Mt 28, 19.

9 V izvorniku: "oboedientiale".

10 Prim. Berichte 15 (1842), priloga:
"Ausweis" za leto 1841. V prilogi
navedeno ime je Otto Skalla (!).

*vedno spremljala, da je ob njej pel – Marijine pesmi. Najobširnejši
Skolov življenjepis je napisal msgr. Zaplotnik v Chicagu 1940/41.*⁷

Uvod

To svoje skromno pisanje polagam pred prečastitega patra Mar-
cellina da Civezza kot nekakšno predhodnico, da bi izpolnil nalogo,
ki mi jo je naložil prečastiti, nadvse spoštovani in skrbni pater
Bernardin de Montefranco, generalni minister vsega našega seraf-
skega reda, in o kateri me je 6. junija tega leta obvestil generalni
definitor prečastiti pater Salezij Volčič. V njem želim v večjo Božjo
slavo in da bi izpolnil sveto redovno pokorščino nekoliko predstaviti
svoje, dasi prav malo zaslužne misijonske napore v Združenih
državah Severne Amerike.

Želja po misijonih in priprava nanje

Že od mladosti me je navdajala velika želja, da bi šel v misijone
in delal za zveličanje duš. Ta želja se je v meni tem bolj razplam-
tevala, čim iskreneje sem si stavil pred oči svete besede našega Zve-
ličarja, ki jih je izrekel svojim učencem: "Pojdite po vsem svetu in
oznanite evangelij vsemu stvarstvu in krščujte jih ..." "8 Te blago-
slovljene besede so vnele moje srce z željo, da bi brez pridržka ubo-
gal glas Dobrega pastirja. Sveto navdušenje se je v meni še poveče-
valo, kadar koli sem slišal kako poročilo iz misijonov pri različnih
narodih, še posebej iz krajev Novega sveta. Zato sem se namenil,
da bom napisal nekaj vrstic prečastitemu gospodu Baragu, ki je bil
takrat misijonar pri Gornjem jezeru v Severni Ameriki na območju
Wisconsija. Poslal sem mu prošnjo, ali me ne bi hotel s soglasjem
svojega škofa sprejeti v svoj misijon, da bi skupaj z njim delal za
spreobrnjenje poganov k *sveti* veri. Meseca avgusta 1840 sem prejel
pismo, v katerem me je s škofovo privolitvijo obvestil, da lahko
pridem v zaželeni misijon.

Brez odlašanja sem torej zaprosil provinciala p. Felicijana Ranta,
naj s svojo oblastjo potrdi in podpre dovoljenje, ki mi ga je dal pre-
častiti gospod Baraga, da se mu pridružim kot pomočnik v misijonu.
Nekoliko se je obotavljal in me na različne načine preizkušal glede
mojih sposobnosti za nadaljnji poklic, končno pa mi je le dal pisno
dovoljenje s spričevalom za na pot.⁹ Na bodoče misijone sem se
začel pripravljati na Trsatu blizu mesta Reke ob Jadranskem morju,
v samostanu kranjske province. Prav na tem kraju se je prvokrat
ustavila hišica blažene Device Marije, ki je bila po angelskih rokah
prinesena iz Azije. Tri leta je tu počivala, potem pa so jo angeli
odnesli v Loreto.

Moja priprava je bila predvsem v tem, da sem molil in prosil
Boga za milost, da bi mi pomagal sprejeti to tako pomembno službo
in da bi razsvetlil moj razum, da storim vse dobro in prav v njegovo
čast.

Poleg tega sem prebiral knjige in si beležil različne stvari, ki jih
je treba vedeti in ki lahko koristijo misijonarjem pri njihovem
misijonskem delu. Pisal sem častiti zvezi oziroma družbi z imenom
Ustanova sv. Leopolda na Dunaj v Avstriji, da bi mi dala kako blago-
gotno podporo za načrtovano pot v misijone. Iz sklada te pobožne
Ustanove sem po ljubljanskem škofu dobil podporo 400 goldinarjev,
to je 200 ameriških dolarjev.¹⁰ Znesek je zadostoval za plačilo ladje,
s katero sem kasneje potoval preko morja. Pisal sem tudi efeškemu

nadžkofu, apostolskemu nunciju na Dunaju. Njegovi pobožni in ljubeči skrbi ter posredovanju sem izročil svoje pismo, naslovljeno na Sveto kongregacijo za širjenje vere v Rimu. Omenjeno kongregacijo sem ponižno prosil za dispenzo, kakor jo ta sveta kongregacija navadno daje manjšim bratom, ki gredo v daljne misijone med pogane, glede vseh točk svetega serafskega pravila.

Dolgotrajno in nevarno potovanje čez ocean

Ko sem čez nekaj dni dobil iz Rima vsa zaprosena dovoljenja in dispenzo, sem se poslovil od svojih sobratov na Kranjskem in odšel v Trst. 24. septembra leta 1841 sem se po nekaj dneh postanka z veliko tolažbo v srcu vkrcal na trgovsko ladjo, imenovano Fall-mouth.¹¹ Toda ta tolažba je bila kratkega diha. Morje so razburkali siloviti viharji in ponavljajoče se nevihte, ki so dan spremenile v noč, bliskali so se grozni udarci strel in v ušesih je bobnelo strašno grmenje. Mornarji so tekali sem ter tja in kričali, nategovali in popuščali vrvi in s črpalko črpali vodo iz podpalubja, ki so ga zalivali morski valovi. Majhno ladjo, ki se je nagibala sem in tja, so premetavali morski valovi in zdelo se je, da se bo njena paluba vsak čas prepolovila, saj je ograja, ki obdaja gornji del ladje, skoraj že odpadla.

11 V izvorniku napačno "Falmouth".

Tri mesece sem se vozil po morskih valovih in več kakor dvajsetkrat sem prestal podoben vihar. Ob sebi nisem imel nobenega tovariša, ne tujca ne domačina, razen nekega mladega Poljaka, ki so ga ujeli ob nekem upor in ga poslali na ladjo kot izgnanca. Ta me je večkrat vabil v potrpežljivosti, kapitan pa ga je nekoč zaradi neke žalitve skoraj ubil. Vsak dan smo jedli posušeno goveje meso, morske ribe, krompir in ovčji sir. Hrana je bila zelo slana in je povzročala žejo. Proti koncu poti je že kazalo, da bo zmanjkalo hrane, v vodi za pitje pa je kar mrgolelo črvov.

Zaradi stalnega nasprotnega vetra, ki naši ladji ni dal pluti naprej, in zaradi skrajnega pomanjkanja hrane, ki nas je pestilo, se je kapitan zelo bal, da ne bomo na poti vsi omagali. Toda z Božjo pomočjo smo imeli drugi dan, pa tudi naslednje dni tako ugoden veter, da smo kar leteli, tako da so se vsi čudili. Z velikim veseljem smo opazili, kako se nam približuje četrti kontinent. Nihče ni bil srečnejši od kapitana. "Ravno na koncu," je rekel, "nas je dohitela sreča."

Jaz sem bil ves čas usodnega potovanja odličnega zdravja. Nikoli me ni obiskala morska bolezen in ves čas nisem opazil najmanjše slabosti ali kake druge posledice škodljivih kužnih valov, ki so nas premetavali. Sam pri sebi sem se čudil, kako da je večina mornarjev kar naprej ležala v svojih posteljah (še posebno omenjeni Poljak kar dan za dnem) pa so pili čisto vino, medtem ko sem pil jaz le bistro vodo. Vsi so bili tudi navajeni na morske viharje, jaz pa se, preden sem se vkrcal na to ladjo, še nikoli nisem vozil po morju. Zadnji mesec v letu se je že bližal koncu, ko sem uzrl obronke Severne Amerike. Že od daleč sem zagledal Mehiko, Kalifornijo, Kana do in druge dežele, dokler nisem 23. decembra omenjenega leta 1841 pristal v pristanišču velikega in nadvse lepega mesta New York.

Postanek v New Yorku in pot v Detroit

Takoj sem se pozanimal, kje stanuje škof. Ko so mi pokazali njegovo palačo, sem ga obiskal in mu izročil svoje dokumente. Ogle dal si jih je in jih prebral, potem pa me je po nekem človeku peljal v

12 V izvorniku Levitz. Tudi on je hotel še pred Skolo za Baragom v misijone, a "ni dosegel svojega vzora, ker mu je bilo zaradi starosti in bolehnosti odsvetovano. Obvisel je med belimi Francozi, Nemci, Italijani." Bren o Baragi I, Buenos Aires 1962, str. 188.

13 To je za novo leto 1842.

župnišče, kjer se je takrat mudil p. Ivo Levec,¹² eden mojih sobratov, frančiškan iz iste province in dežele kakor jaz. Tako sem ostal pri njem v mestni cerkvi sv. Nikolaja, ki leži ob cesti, imenovani "Second-Street". Že na praznik Gospodovega obrezovanja¹³ sem v veliko tolažbo svojega srca imel prvo pridigo v omenjeni cerkvi. Pri omenjenem sobratu sem stanoval do pomladi. Skupaj sva delala za zveličanje duš, oskrbovala številno občestvo nemških vernikov, pridigala in delila svete zakramente – vsak po svojih močeh z Božjo ljubeznijo in Kristusovo potrpežljivostjo.

Na začetku meseca maja sem zaprosil za dovoljenje newyorškega škofa in se podal na novo pot proti Michiganu. Vkrcal sem se na ladjo, ki so jo na vrveh z obale, zložno in počasi vlekli konji. Potovali smo po vodi, ki se imenuje Canal in je zelo ozka, počasi tekoča in zaprta z vseh strani. Ta prav moreča vožnja je trajala petnajst dni, a s parnikom bi jo napravili v dveh nočeh. Takrat so vlekli ladjo po kanalu pod tramovi gosto ponavljajočih se nizkih mostov, tako da je marsikdo, ki je bil premalo pazljiv, zadel z glavo ob prečni drog in se potolkel. Nekateri so bili pri tem težko ranjeni ali so umrli nenadne smrti, med njimi ni manjkalo tudi takih, ki jim je štrleči drog odsekal glavo. Jaz sam sem takrat videl več takšnih strašnih žalostnih nesreč. Kapitan je zato kar naprej svaril ljudi, naj se ne vzpenjajo na gornji del ladje, da ne bi, kakor je rekel, izgubili glave. Ampak danes Američani nič več ne uporabljajo takšnih ladij, temveč parnike.

Postanek v Detroitu

Ko sem končal to nevarno vožnjo po jezerih Huron in Erie, sem sredi maja 1842 priplul v Detroit, glavno mesto države Michigan.

Stopil sem v palačo škofa Petra Pavla Lefcvra, ki me je blagohotno sprejel in me povprašal o moji poti, moji domovini in različnih podrobnostih misijona, v katerega sem bil namenjen. Zaželel mi je blagoslov za srečen prihod, jaz pa sem mu pokazal svoja dovoljenja, ki mi jih je naklonil in milostno potrdil sveti Apostolski sedež, ter ostale listine. Ko jih je prebral, sem ga ponižno prosil za dovoljenje, da bi šel h Gornjemu jezeru v misijon prečastitega gospoda Friderika Baraga, ki mi je z oblastjo in soglasjem svojega prejšnjega škofa Friderika Réséja dovolil priti k njemu. Vendar je škof mojo prošnjo odklonil. Rekel mi je, da ima v detroitski škofiji premalo nemških duhovnikov, zato mi tega dovoljenja v tekočem letu ne more dati, ampak mi ga bo dal prihodnje leto.

Zadovoljen z njegovim nasvetom in odločitvijo sem veselo služil nemški skupnosti – v celoti je bilo njihovo število okrog šest tisoč duš – in ta čas ostal v škofijski palači. Pridigal sem v stolnici, krščeval in delil vernikom druge zveličavne zakramente. Ob nedeljah in praznikih sem imel zjutraj ob osmi uri slovesno péto mašo za občestvo. Po evangeliju sem šel na prižnico oznanjat Božjo besedo. Ko sem končal pridigo in mašo,¹⁴ sem odslovil ljudstvo.

V detroitski škofiji sta poleg nemške še dve drugi katoliški skupnosti, irska in kanadska. Prvo sestavljajo Irci, ki govorijo angleško in imajo svojo lastno cerkev, drugo sestavljajo Francozi, ki so prišli iz kanadskih dežel. Ti prisostvujejo Božji službi vsako nedeljo in praznik zjutraj ob desetih v stolnici, ki jo zato imenujejo francoska cerkev. Njim je povečini pridigal v francoščini generalni vikar Franc Vincenc Badin.

14 Maša je bila latinska in šele na koncu maše je bil prebran evangelij v domačem jeziku.

Vsako nedeljo v običajnem popoldanskem času so bile pete večernice. Peli smo jih izmenično s korom ob igranju orgel, ki so spremljale petje psalmov. Večernice je imel navadno škof, duhovniki na obeh straneh *oltarja* pa so prepevali. Jaz sem povečini intoniral antifone. Takoj po večernicah je bil blagoslov z Najsvetejšim.

Detroitško škofijo je ustanovil njen prvi škof Friderik Résé, ki je sprejel škofovsko posvečenje 6. oktobra 1833. Njegov naslednik je bil škof Lefevre, ki sem ga omenil zgoraj. Škof je postal 21. novembra 1841 in je izpolnjeval nalogo čuječega pastirja, tako da je skrbno pazil na svojo čredo in svojo duhovščino.

Nihče izmed duhovnikov ni smel stopiti na prag hišnih vrat, da bi vdihnil *svež* zrak, razen s škofovim dovoljenjem. Imeli so namreč strogo klavzuro. Vsak večer so se morali vsi člani njegove hiše skupaj z duhovniki zbrati v škofovi sobi in z njim izmoliti večerno molitev. Duhovniki so se s škofom udeleževali skupnega obeda, začinjena z vsakodnevnim duhovnim branjem. Vsako leto so imeli tudi desetdnevne duhovne vaje, ki jih je vodil neki jezuit iz mesta Cincinnati, in to je zelo *ugodno* vplivalo na dvig morale med detroitskim ljudstvom.

Vodilni možje nemškega občestva so imeli vsak mesec v sobi župnijske šole sejo ali zbor, ki mu pravijo "meeting". Tu so razpravljali o izvolitvi predstojnikov, gospodarskih upravljavcev in zbiralcev miloščine za podporo in vzdrževanje cerkve. Posvetovali so se tudi o posameznikih, ki so bili morda v nadlogo nemške skupnosti, se nespodobno vedli, vzbujali pohujšanje ali pili, da bi jih z bratskimi nasveti in opomini odvrnili od slabega življenja. Imeli so tudi seje, na katerih so sklepali še o drugih za skupnost koristnih zadevah. Neredko se je sej udeleževal tudi škof, da je odločal po njihovih nasvetih in bil med njimi za posrednika miru in medsebojnega soglasja.

Jaz sem ob določenih dneh obiskoval škofijsko šolo in poučeval nemško mladino v krščanskem nauku, preverjal sem njihov napredek pri branju in pisanju in skušal v njihova nežna srca kaniti kako zveličavno besedo.

Čprav sem usmerjal svoje moči v zveličanje nemške skupnosti, sem vendarle obiskoval tudi druge zunanje misijone med Kanadčani in Nemci v bližnjih pokrajinah detroitskega mesta: Cottrellville,¹⁵ Pleasant Lake¹⁶ in Pontiac. S parnikom sem se peljal čez Lake St. Calir in prišel v Cottrellville, kjer so stanovali nekateri Kanadčani. Tam sem našel majhno leseno cerkev, v kateri ni bilo ničesar, razen oltarne slike, a sem sam prinesel s seboj vse potrebno za mašno daritev. Pobožni ljudje so se zbrali v cerkvi in takoj ko so bili vsi skupaj in ko so se po svojih duhovnih potrebah očistil z zakramentom pokore, sem postavil kelih na oltarno mizo in imel mašo ter obhajal vse vernike, ki so se namenili k obhajilu. Ob koncu maše sem jim prebral nedeljski evangelij in imel kratek nagovor v francoščini, primeren njihovim sposobnostim, značaju in duhovnim potrebam. Na koncu sem krstil otroke, ki so mi jih prinesli za sprejem krsta.

To je bil moj prvi misijon med Kanadčani. Enako sem počel v obeh drugih misijonih nemške skupnosti, v Pleasant Laku in Pontiacu, oddaljenima med seboj približno 200¹⁷ milj. Dal sem sklicati vernike po možeh, ki so jim naznanili moj prihod. Kakor hitro so slišali sle, so vsi, ki niso bili res zadržani, prišli v hišo, kjer sem stanoval. Takoj so se na kolenih pripravili na spoved in drug za

15 V izvorniku Cottrellville.

16 V izvorniku Lake Plaisant. Kraj blizu mesta Jackson, MI.

17 Dejansko sta med seboj oddaljena le slabih 100 milj.

drugim vse do zadnjega, stari in mladi obojega spola stopili predme ter se v duhu ponižnosti spovedali svojih grehov. Ker omenjena misijona nimata svoje cerkve, sem daroval sveto mašo v hiši, kjer sem prebival. Ljudje so jo skrbno očistili, prekrili mizo z lanenimi prti in na stene pričrtili slike, ki so jih imeli na razpolago in ki sem jih prinesel s seboj, pred oltar pa so postavili križ. Ko je bila miza očiščena in okrašena in ko sem pripravil vse potrebno za sveto daritev, sem opravil mašo in vernikom podelil sveto obhajilo. Potem sem jim oznanil Božjo besedo. Skrbno in z veliko srčno tolažbo sem jim postregel tudi z vsem drugim, kar bi moglo koristiti njihovem zveličanju.

Njihova gorečnost se je še posebej izkazala nekega večera, ko so me pontiaški možje zadržali do polnoči in čez, se z menoj pogovarjali in razpravljali o nebeških rečeh. Ko bi jih ne bil opomnil, da je polnoč že mimo, bi ne nehali poslušati Božje besede. Šele čas je pretrgal njihovo pobožno pazljivost, tako da so se sami temu čudili. Težko si je predstavljati, s kakšnim žarom in gorečnostjo hlepijo katoličani v oddaljenih krajih po Božji besedi, kako jih žeja po Božjem kraljestvu in njegovi pravičnosti in kako sijajne sadove pokore poraja v njih Božja milost z besedo zveličanja.

Na otok Mackinac

Meseca junija 1843 mi je dal škof Lefevre pisno dovoljenje, da sem smel oditi v Mackinac in ostati tam kot dušni pastir med Kanadčani. V Detroitu sem se v spremstvu častitega gospoda Pirca¹⁸ vkrcal na parnik, ki je plul proti jezeru Michigan. Ko smo napravili 400 milj odondod, smo pripluli do zaželenega otoka Mackinac. Tam smo se ustavili za nekaj ur, potem pa v indijanskem čolniku iz brezovega lubja v spremstvu nekaj Indijancev odpluli dalje navzgor po reki, ki se zliva v jezero, v misijon gospoda Pirca z imenom Arbre Croche.¹⁹ Indijanci tistega kraja so bili zelo veseli, da so naenkrat lahko videli v svoji sredi kar dva duhovnika. Popadali so na kolena in naju s sklenjenimi rokami prosili za blagoslov, katerega sva jim z veseljem podelila. Gospod Pirc je kmalu potem odšel na drugi misijon, imenovan La Croix,²⁰ oskrbovat kristjane, ki jih je imel tam v gozdu, one v Arbre Crochu pa je v svoji odsotnosti izročil moji oskrbi. Naslednjo nedeljo sem zanje napravil duhovni pogovor v francoščini, tolmač pa jim ga je zvesto razlagal v njihovem indijanskem jeziku. Tako sem začel s tolmačem govoriti vernikom domačinom onih gozdov. Vsi Indijanci v Arbre Crochu so otavskega rodu. Nekateri med njimi še prebivajo raztreseni v sosednjih gozdovih in jasah na bregovih Michiganskega jezera. Večidel so jih gospod Pirc in drugi misijonarji že spreobrnil k sveti veri.

Konec julija omenjenega leta sem zapustil Arbre Croche in z nekaj Indijanci, ki so veslali, spet preplul reko ter prispel na obalo otoka Mackinac, to je v svoj misijon, ki mi ga je dodelil škof.

Tam sem našel cerkev, majhno sicer, vendar v dobrem stanju, skupaj z dovolj prostornim župniščem. Skupnost Kanadčanov me je veselo sprejela. To dobro občestvo je že na obrazu izkazovalo radost in veselje, ki so ju verniki čutili v svojih srcih.

Veselega srca sem se torej lotil naloge, ki mi jo je dodelil Bog, in se na vse pretege trudil za zveličanje duš, ki so mi bile izročene v oskrbo. Ob nedeljah in zapovedanih praznikih – v Severni Ameriki jih je osem na leto – sem zjutraj ob desetih pel slovesno mašo. Da

18 Pirc, 20 let starejši od Skola, je že leta 1835 odšel za Baragom.

19 Danes Harbor Springs, Baragova prva misijonska postojanka.

20 Danes Cross Village.

bi bila maša še bolj slovesna, ji je osem pevcev, ki so odlično obvladali koralno glasbo, dodalo svojo sladko melodijo. Po petem evangeliju v *latinščini* sem mašo prekinil in imel pridigo v *francoščini*, še prej pa sem v francoščini prebral evangelij in berilo tistega prazničnega dne. Na koncu maše so se ljudje vrnili domov. Ob omenjenih praznikih so bile tudi večernice ob dveh popoldan. Peli smo običajnih pet psalmov, in ko so bili končani, sem jim podelil blagoslov z Najsvetejšim. Potem sem imel krščanski nauk in bil ljudem na razpolago, če je bilo treba še krstiti kakega otroka ali praznovati poroko.

Opis otoka Mackinac

Mackinac ali Michilli-Mackinaw²¹ je sicer majhno mesto po obsegu, a zelo prijetno na pogled. Leži na prelepem otoku ob Michiganskem jezeru. Otok ima v premeru komaj dve miljii, v obsegu pa šest. Njegova nekoliko dvignjena površina, ki je poraščena z zelenimi cedrami in drugim drevesjem, se dviga v zelo prijazen grič. Na višjem kraju je vojaška utrdba za strelivo, ki nudi zelo lep pogled na bližnje obale Michiganskega jezera. Prebivalci otoka, ki jih je kakih dva tisoč po številu, so prišleki iz Kanade in Polkanadčani, to je mestici, potomci mešanih porok med Kanadčani in Indijanci. Preživljajo se z ribolovom in s prodajo osoljenih rib. Trgovcem prodajajo tudi kože koz, medvedov, lisic, jelenov in drugih gozdnih živali, pa še predmete, ki jih izdelujejo iz brezovega lubja: koše, košarice, mošnje, vrče in podobno. Indijanske žene jih zelo umetelno krasijo z vtkanimi rožami in raznimi figurami iz ježevih bodic, pobarvanih z različnimi barvami. Prodajajo tudi indijanski sladkor rumene barve, ki ga Indijanci vsako leto pridobivajo iz soka nekega drevesa.

Vojaška posadka v utrdbi

Končno mi preostane, da se z nekaj besedami spomnim še vojakov na že omenjenem gradu s strelivom. Zaupno so se pogovarjali z mano o vseh poštenih in častnih stvareh. Radi so prihajali v mojo hišo na obisk in pogovor. Tako sem njihova srca lažje pridobil za to, da so prav pogosto obiskovali cerkev. Pravzaprav so jih vsako nedeljo njihovi stotniki trumoma poslali v cerkev, in to ne le katoličane, marveč tudi *protestantske* Američane. Takoj po francoski pridigi sem ob nedeljah prebral svoji dragi vojaški četi berilo in evangelij v angleškem jeziku in imel v istem jeziku kratek duhovni nagovor, da bi jih navdušil za zahtevno pot zveličanja in miru.

V naslednjem letu 1845 so Američani razglasili vojno proti Mehičanom.

Preden so zapustili Mackinac, so ti dobri vojaki drug za drugim prišli k meni, da bi me pozdravili, medtem ko je velika črna bojna ladja že stala na jezerski gladini, da se vkrcajo nanjo. V omenjeni trdnjavi s strelivom je bila tudi bolnišnica, kjer sem pogosto obiskoval bolnike in jim z *maziljenjem* delil običajno zveličavno zdravilo po obredu svete rimske Cerkve. Po svojih močeh sem se trudil tudi za svojo krščansko mladino. Vsak teden sem v misijonski šoli poučeval otroke, jim razlagal krščanski nauk in skušal v njihovih nežnih srcih vzbuditi ljubezen do kreposti.

St. Ignace

Poleg tega sem imel še en misijon, namreč La Pointe de St.

21 Dejansko Michilimackinaw, izvorno ime najprej francoske, potem angleške in ameriške utrdbe na otoku Macinac. Ime v očipvejskem jeziku pomeni otok želvinega hrbta.

22 Dobesedno "Rt sv. Ignacija", danes St. Ignace, tako imenovana vrata v Gornji Michigan.

Ignace,²² šest milj oddaljen od Mackinaca. Tam je bila cerkev z nanjo prislonjenim župniščem. Prevoz čez vode Michiganskega jezera pa je bil včasih prav nevaren. Lesen ribiški čoln, s katerim sem se vedno vozil, je že ob majhnem razburkanju vode nihal sem ter tja, če pa je bil veter močnejši, se je močno nagibal in skoraj pogrezal v valove. V gredlju se je nabralo veliko vode, ki so jo morali veslači neprestano črpati, da so sebe in druge rešili pred potopom. A tudi pozimi, ko voda zmrzne, ni bila nevarnost prav nič manjša. Ves zimski čas tja do meseca aprila so vsa jezera v gornjih pokrajinah Severne Amerike prekrita s tako čvrstim ledom, da lahko sredi zime (januarja in februarja) tovorni vozovi vozijo in prevažajo po ledu čez jezero brez kakršne koli nevarnosti zelo težka bremena. Nekoč ko sem bil na misijonu v Pointe de St. Ignaceu, pa se je zgodilo, da je prišel neki človek, ki so ga poslali meščani Mackinaca s konjem in sanmi, in me klical, naj se vrnem v Mackinac. Popustil sem in z nekoliko slabim občutkom sedel na sani. Ko smo napravili komaj pol poti čez Michigansko jezero, so se beli vojaški konji nenadoma do vratu potopili v vodo, samo glave so molili ven, in v takem stanju ostali kakih pet minut, se tresli in s penečimi se gobci hlastali po zraku. Takoj sem skočil s sani, ki so ostale same na nalomljenem ledu. Na srečo je glas mojega voznika od daleč priklical nekega soseda, Kanadčana. Hitro je pritekel in pomagal mojemu nesrečnemu vozniku, da sta skupaj rešila potapljavajoče se konje. Pogumno sem nadaljeval še preostale pol poti in se z Božjo pomočjo zdrav in cel vrnil v Mackinac.

Omenjeno cerkev v La Pointe de St. Ignaceu sem obiskoval vsak mesec, če nisem imel razloga za odsotnost, in tam, ubog kakor sem, opravil svojo od Boga dano nalogo, kakor sem to počel v Mackinacu: pridno sem spovedoval vernike, pel ob nedeljah mašo in pridigal zjutraj in zvečer, popoldan pa imel večernice s petimi pevci. Prebivalci otoka so bili mestici; govorili so francosko in indijanski ottavski jezik. V okoliških pokrajinah sem s pomočjo tolmača spreobrnil nekaj poganov in jih poučil v sveti veri. Zaradi pogodbe med Indijanci in Američani je takrat prihajalo v Mackinac kakih tri tisoč Indijancev, povečini poganov. Tako sem imel ugodno priložnost, da sem nekatere izmed njih po tolmaču pridobil za prejem svetega krsta. In čeprav je to ljudstvo po naravi zelo vraževerno in privrženo češčenju svojih umrlih prednikov, se je v času dveh let mojega bivanja v Mackinacu po navdihu Božje milosti več kot štirideset poganov pridružilo Božji Cerkvi, potem ko sem jih dovolj poučil v krščanskem nauku in utrdil v krščansko-katoliški veri. To je bil začetek mojega spreobračanja divjakov k sveti veri.

Končno dobi dovoljenje za odhod v indijanski misijon

V začetku jeseni 1845 je prišel detroitski škof Peter Pavel Lefevre v Mackinac obiskat vernike svoje škofije. Številnim otrokom in odraslim je podelil sveto birmo. Dva dni se je zadržal v Mackinacu in mi dal pisno dovoljenje, da grem v misijon v La Point²³ ob Gornjem jezeru k častitemu gospodu Frideriku Baragu.

Prilavil sem vse potrebno za pot in čez nekaj dni, meseca septembra 1845, zapustil Mackinac. Tja sem se peljal s parnikom, kakor da bi letel čez Michigansko jezero. Ko sem srečno napravil 300 milj, sem prišel v mesto Sault Ste. Marie,²⁴ ki je štelo takrat komaj dvajset hiš. Tam sem prenočil in naslednje jutro so se ljudje zbrali v

23 V izvorniku Lapointe, pravzaprav "La Pointe St. Joseph", Rt sv. Jožefa.

24 V izvorniku Saut de S. Marie, Slap sv. Marije. Mesto na meji s Kanado, prvotni sedež Baragove marquetteške škofije.

25 V izvirmiku Anse.

26 V izvirmiku "Otchipwe". Danes najpogostejši izrazi so Ojibwa, Ojibwe in Ojibway (slov. Očipve).

cerkvi, kjer sem maševal. Po maši sem imel francosko pridigo, ki jo je pobožno ljudstvo pazljivo poslušalo in jo sprejemalo voljnega srca.

Ostanek poti k svojemu cilju sem nadaljeval na trgovski ladji, s katero sem prekorščil Gornje jezero, in po skoraj dvanajstih dnevih prispel v misijon gospoda Baraga, imenovan L'Anse.²⁵ On sam ga je ustanovil leta 1844 in je zdaj živel v njem s svojimi Očipve-Indijanci,²⁶ ki jih je sam spreobrnil k *sveti* veri. Gospod Baraga je posvetil svoje delo severnoameriškim misijonom med Indijanci enajst let pred mano, in to deloma med rodnom Otava deloma Očipve. V svojem misijonu je dal zgraditi prostorno vas, v kateri je takrat prebivalo trideset indijanskih družin, ki so se vse spreobrnille iz poganstva h katoliški veri in služile Bogu s čisto vestjo in veselim srcem.

Opis potovanja z Baragom in Indijanci

Tri dni sem preživel v misijonu gospoda Baraga in zelo me je prevzela pobožnost njegovih duhovnih gozdnih prebivalcev, nato pa sem se spet napotil po svoji poti čez velik zaliv ob izviru Gornjega jezera.

Potovali smo skupaj, jaz, Baraga in šest indijanskih veslačev na dveh indijanskih ladjicah iz lubja. Nema lokrat nam je grozila očitna smrtna nevarnost. Naravnost nemogoče si je predstavljati, kako neustrašene narave so Indijanci in kako spretni so v veslanju in krmarjenju. Ladjica se je začela že potapljati, le preprosta drevesna skorja je še ločevala njeno dno od vrtninčastih voda in bila je skoraj do vrha polna vode. Vendar se niso bali ničesar, pogumno in vztrajno so zajemali vodo iz ladjice, skakali, se smejali, peli in naskakovali jezero ter se z golimi vesli borili z valovi in jih gnali v globine. Človeku se je zdelo, kakor da se hočejo bojevati z oživljenimi vodnimi valovi. Vsakogar, pa najsi je bil še tako boječ, so morale te junaške indijanske šale osvoboditi strahu. Čez dan smo pluli, zvečer po sončnem zahodu pa, ko je luč že pojenjala, smo si utrujeni in mokri do kože privoščili nekaj počitka ter se okrepcali. Krenili smo k obali in se, kakor imajo Indijanci navado, utaborili v težko dostopnih, nekoliko vzvišenih krajih sredi drevja in goščavja. Indijanci so prižgali ogenj in posušili od valov in dežja premočeno obleko. Ko smo zakurili, so začeli pripravljati večerjo za zmagovite tovariše. Pripravljeno so že imeli moko in drug živež, ki so ga dobili v L'Ansu. Kuhali so pa takole: Ko se je ogenj dovolj razgorel, so okrog njega v zemljo zabili štiri dolge kole in jih zgoraj povezali z vrvmi iz cedrovine. Z enako vezjo so pričvrstili tudi kotlič, v katerem so nad plameni zavreli vodo. Potem je indijanski kuhar vzel vrečo moke, zлил vanjo nekoliko vode in jo pomešano z vodo z rokami zgnetel v testo, iz katerega je potem izoblikoval podolgovate svaljke. Ko je svinjsko meso že vrelo, je vrgel v lonec lepo olupljen krompir in nato še svaljke, da se je potem vse skupaj kuhalo naprej. Iz testa, ki je ostalo v vreči, je naš kuhar napravil hlebčke in jih spekel na žarečem oglju. Ko je bila tako večerja pripravljena, so Indijanci razprostrli po tleh šotorsko krilo in postavili nanj vilice in žlice, ki so jih imeli samo dva para, in sicer za mene in za gospoda Baraga. Posadili so naju na tla in postavili hrano v kositrno posodo, ki so jo sicer uporabljali za črpanje vode iz ladjice. Postregli so nama tudi z gozdnim čajem v pločevinastem lončku skupaj z indijanskim sladkorjem in pravkar

27 Dobesedno: tekoče zdravilo.

pečenimi podpepelniki. Čaj ali, kakor mu pravijo Indijanci, "mochkiki-wabo"²⁷ uporabljajo v Severni Ameriki kakor kavo. V gozdnih pokrajinah poznajo več kakor sto vrst čaja iz različnih koreninic in rastlinskih listov in vsak ima svoje posebno indijansko ime. Zelo so okusni za pitje in koristni za zdravje; nikoli pa ga ne popijejo toliko, da bi škodil zdravju.

Ko sva končala z večerjo, so si tudi veslači privoščili svoje okrepčilo. Kot pravi kristjani, ki se ponašajo samo z Božjim imenom, so pred jedjo napravili znamenje križa. Vsak od njih je stoje ali sede pod vejami dreves z zobmi trgal svojo skorjico kruha, slanino ali druge jestvine, ki jih je držal v roki, ter se v svojem srcu zahvaljeval Bogu. Ko se je približala noč, so Indijanci postavili šotore za nočni počitek tam, kjer smo se mudili. Šotore pa so postavili takole: štiri drogove, ki so stali poševno, so pričvrstili v zemljo in jih na vrhu zvezali z vrvmi, tako da je srednji drog podpiral ostale. Na vrh so položili šotorsko krilo, ki so ga na vseh straneh napeli navzdol in pričvrstili z lesenimi količki. Prtljaga nam je služila za blazine, obleka za pokrivalo. Drugi dan zjutraj smo nadaljevali pot in s čolnoma, ki smo ju nosili s seboj, prekoračili več rek. Ko smo se prepeljali na drugo stran neke reke, smo zagledali obrežje in morali naprej več milj prehoditi peš. Bile pa so do La Pointa štiri takšne tovrne milje, ki jim po francosko pravijo "les portages". V takšnih okoliščinah je nekaj Indijancev na plečih nosilo oba čolna, ki sta poprej nosila nas preko valov. Drugi so nosili prtljago, ki smo jo imeli s seboj za vsakdanjo rabo.

Franciška revija La Palestina e le rimanenti missioni francescane s kazalom, kjer je označeno Skolovo poročilo.

LA PALESTINA	
E LE RIMANENTI MISSIONI FRANCESCANE	
CRONACA MENSILE IN VARIE LINGUE	
DIRETTA DAL PAPA	
MARCELINO DA CIEVEZA e TRIFILIO DOMENICHELLI	
ANNO II — VOL. UNICO	
	
FIRENZE TIPOGRAFIA DI ENRICO ANTONI Via Tornabuoni, 65-66 1891	

<p> Missioni Fidei, sancti qui morantur in Missionibus profectis sunt Pag. 243 Nova ediclio anno operum S. D. D. Innocentii X. (1891) 269 De P. Georgio Bello, (P. N. S. 1890) 306 Vita sancti Hieronymi 311 De Palestina (1890) 365 Nam. Religio. de Oba. in Portugalia. (1890) 374 </p>	<p style="text-align: center;">America Meridionalis.</p> <p> De Praetibus sanctis et de S. Virginis in Rep. Argentinae. (1890) 30 De Collegio Ob. Guadalucae in Rep. Peru. (1890) 83 Epistola ex Rep. Arg. (1890) 89 Epistola a sanctis in Bolivia et Argentina. (1890-1892) 146 De Missionibus sanctis Patris Hispan. in America. (1891) 175 Epistola Collegii Francisc. ordinis Praed. in Bolivia. (1890) 189 Epistola et notitia Ordinis ex Rep. Argentina. (1891) 204 De Rep. Argentina. (1891) 209 De Virginia del Valle. (1891) 215 Ex Rep. Argentina. (1891) 253 Bibliog. Francisc. Chilena. (1890) 277 </p>
	<p style="text-align: center;">America Septentrionalis.</p> <p> De Sanctis Mission. sancti Jo. Baptistae. (1890) 71-113-239-267-273 De Collegio Ob. Guadalucae in Mexico. (1890) 89 Epistola ex Mexico. (1891) 262 Notitia Mission. in Per. (1713) 301-304 De Ob. Ch. (1890) 309 </p>
	<p style="text-align: center;">Africa.</p> <p> Missionariae Franciscanae in Aegypto. (1890) 91 Ob. S. P. Ang. et S. Agathe Praed. in Tripoli. (1891) 93 Epistola ex Cyren. (1890) 99 Praed. B. V. M. Carissimi in Cyren. (1890) 272 </p>
	<p style="text-align: center;">Imperio Sinesis.</p> <p> Epist. ex Sina. P. P. Vincenti Ap. (1890) 40 Epist. ex Sina. P. Michaelis Navarra. (1890) 41 Epist. ex Sina. (1891) 49 Ex Sinesis Imperio. (1891) 247 </p>

28 V svojem prvem pismu, 4. julija 1846, Berichte 20 (1846), str. 65, navaja kot datum prihoda 4. oktober 1845, se pravi godovni dan sv. Frančiška Asiškega. Kateri datum je pravi? Glede na praznik sv. Frančiška ni mogoče, da bi njegov duhovni sin kasneje na pravi datum pozabil. 3. oktober zvečer je pač točnejša datacija tistega, kar je sicer praznoval naslednji dan, na Frančiškov god, ki se mu je zdel pač bolj pomemben, zato ga navaja v pismu in ga šele kasneje precizira kot 3. oktober.

SKRITI ZAKLADI
KULTURNE DEDIŠČINE
Rast 3-4 / 2006

V La Pointu

Kasno zvečer 3. oktobra 1845 sem v družbi častitega gospoda Baraga poln veselja in tolažbe priplul²⁸ v zaželeni misijon La Pointe ob Gornjem jezeru. Da sem prispel v ta misijon, mi je, kakor ponižno upam, naklonila Božja previdnost, zato da bi s pomočjo njegove milosti jaz kot suha trstika pripeljal v naročje Božje Cerkve pogane, ki mi jih je njegova Božja dobrota po naklonjenosti svoje milosti blagohotno poklonila v spreobrnjenje, in da bi hkrati po obilju nje-

gove dobrote tiste, ki so že prej sprejeli vero, opogumil in jih okreplil v dobrih delih, da ne omagajo na poti zveličanja.

Ko me je utrujenega od poti nekoliko okrepljal nočni počitek, so prišli zjutraj, takoj ko se je zdanilo, številni prebivalci La Pointa k meni in se zbrali okrog moje sobe, mi po indijanskem običaju v znamenje veselja in dobrohotnosti segali v roko ter me veselo pozdravljali s svojim običajnim prazničnim izrazom "bon jour", to je, dober dan. Potem so me kleče prosili, da jih blagoslovim. Ko sem jim srčno rad podelil blagoslov, sem se jim, poln hvaležnosti in veselja, zahvalil. "Čim zvesteje se boste držali mojih besed," sem jim rekel, "toliko bolj se bom trudil za vas in za blagor vaših duš." Takoj ko so mi izginili izpred oči, so jih obkolili njihovi sovaščani in gozdni prebivalci, katerim so naznanili moj in Baragov prihod. Kakor oni so tudi ti polni veselja vstopili v mojo hišo, me pozdravili in prosili za blagoslov. Tako sem vse dopoldne tistega dne prebil v pogovoru s svojimi novimi verniki in v poslušanju njihovih odgovorov. Potem sem jih zadovoljne odpustil na njihove domove. Takoj zatem sem stopil v cerkev in pozdravil Najsvetejše ter svojo novo čredo priporočil Bogu in njegovi milosti, ki me je v svoji previdnosti blagovolila privedi k njim.

O Baragu in njegovi cerkvi v La Pointu

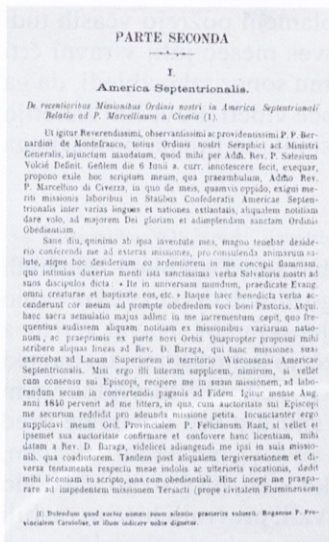
Preden povem kaj o cerkvi v La Pointu, bi rad omenil slavno misijonsko delo častitega gospoda Baraga, ki je že leta 1830²⁹ priplul na obalo Severne Amerike in odtlej neutrudno deluje med različnimi indijanskimi rodovi. Njegov prvi misijon je bil med Kanadčani v *kraju* Grande Riviere.³⁰ Potem ko je tam štiri leta uspešno deloval, ga je njegov škof poslal v Arbre Croche, kjer je ostal do leta 1835. Nato je ta misijon prepustil častitemu gospodu Pircu, da bi nadaljeval in pospeševal njegovo delo, Baraga pa se je odpravil v La Pointe. Prebivalci tistega kraja so ga z veseljem sprejeli in v kratkem času je tu mnoge spreobrnil od poganstva k veri. Ondotni prebivalci so mu kmalu zgradili cerkev. Ker pa je bila, zgrajena iz palic in cedrove skorje, premajhna in preozka, jo je dal gospod Baraga podreti in na prijetnem, nekoliko dvignjenem kraju zgraditi drugo, veliko večjo. Čeprav je bila lesena, je bila njena ometana notranjost podobna zgradbi iz kamna in cementa. Cerkev v La Pointu je dolga 50 in široka 30 čevljev. Ima lep in precej velik oltar s krasno sliko sv. Jožefa, ki jo je leta 1834 naslikal večč ljubljanski slikar *Matej* Langus. V cerkvi je štirideset klopi, na katerih verniki med Božjo službo klečijo in molijo. Klop blizu oltarja je namenjena šestim pevcem. Cerkev ima tudi kapelo za maševanje v zimskem času in poleg nje sobo za duhovnikovo stanovanje. To cerkev je postavil gospod Baraga leta 1841. Ko je končal z njeno gradnjo, je še dve leti ostal pri svoji čredici v La Pointu. Leta 1843 pa je obiskal L'Anse ter *tudi* tam spreobrnil nekaj nevernikov. Potem je zapustil La Pointe ter ostal v svojem novem misijonu L'Anse, ki ga je sam ustanovil. Vendar je *še vedno* vsako leto obiskal svojo čredo v La Pointu in jo oskrbel z zveličavnimi zakramenti. Meseca oktobra 1845 pa je gospod Baraga misijon v La Pointu izročil v mojo duhovno oskrbo, sam pa se je čez nekaj dni ponovno vrnil v svoj misijon v L'Ansu.³¹

Napel sem torej vse svoje duševne moči, da bi zvesto služil novi skupnosti svojih vernikov. Trudil sem se, da bi bil na najboljši možni način v korist njihovim dušam.

29 V objavi izvornika 1850.

30 Danes Grand Rapids. Baragova prva postojanka je bila dejansko Arbre Croche (1831-1833) in šele nato Grand River Valley, se pravi Grand Rapids (1833-1835). Celotno Baragovo misijonsko delovanje do prihoda v La Pointe je trajalo štiri leta.

31 Kakor poroča Skola v svojem prvem pismu, 4. julija 1846, *Berichte* 20 (1846), str. 65, je Baraga sprva nameraval, da bi oba živela v L'Ansu.

Stran iz objavljenega Skolovega poročila.

Opis La Pointa

La Pointe je kraj na prelepem otoku Gornjega jezera, dolgem 30 in širokem 8 milj. Imenuje se Otok apostolov, ker je v njegovi neposredni bližini še enajst manjših otokov, dolgih od dveh do šest milj. Pestrost lepe narave že na prvi pogled kakor neka neobičajna novost razveseli oči vseh in jih napolni z občudovanjem. Otok krasijo ljubki griči, na njem so gozdovi in divjine ter visoka drevesa, marsikatero izmed njih tudi po petdeset čevljev visoko. Med njimi se posebej odlikujejo smreka in brest, cedra pa prekaša vse drugo drevje. Ne sicer po velikosti, pač pa po vonjavi in obstojnosti *lesa* ter po lepoti listja. Na vsem otoku je komaj videti kakšno drugo drevo kakor cedro in zdi se, da rastejo in se razmnožujejo kakor drugod po svetu navadno grmovje in trnje.

Zemlja tega otoka ni preveč rodovitna, ker je peščena, vendar njena tla rodijo zelje, repo, čebulo in drugo sočivje in zelenjavo.

Gornje jezero je polno vseh vrst rib. Med posebno čislanimi vrstami so somi, ki jim pravijo tudi jesetri. Ti so povečini tri čevlje dolgi in zelo mastni. Ko jim izvlečejo drob, se pokaže njihova maščoba rdeče barve, ki vleče k rumeni. Ta vrsta je najslastnejša od vseh vrst rib v tem jezeru. So pa tudi zelenike in postrvi in še nešteto drugih vrst velikih rib, množica rakov in školjk, od katerih vsaka ima svoje ime v indijanskem jeziku, nam pa so živali v teh krajih tako po videzu kakor po imenu povečini neznane. Gornje jezero je najpečlje in najboljširnejše vseh jezer Severne Amerike, tako da se obala na nasprotni strani kar skrije pogledu opazovalca z druge strani. Jezerska voda je zelo zdrava in tako čista in bistra, da je mogoče od zgoraj štiri čevlje v globino jasno videti iglo, ki jo je kdo vrgel vanj.

Klima te dežele je na splošno zelo mrzla. Njen zrak je svež in zdrav. Zimski mraz se začne navadno z mesecem novembrom in se potegne globoko v mesec april. Pade šest čevljev snega in mraz je tako oster in močan, da posebej ob severnem vetru prodre do kosti in obisti. Preden gre človek na pot in prestopi hišni prag, mora, če se hoče izogniti pogubnim posledicam mraza, zaviti svoj obraz v ruto ali šal. Brez tega ga bodo kmalu strašno zbolela ušesa in to je razlog, da tam ljudje pogosto izgubijo sluh.

Gornje jezero je zamrznjeno do konca aprila, a že sredi meseca se nihče več ne upa hoditi po ledeni površini zaradi strahu, da se ne bi udrla. Od začetka maja ni več snega in tisto leto se več ne primeri, da bi ponovno zapadel kakor v različnih drugih deželah. Temperatura zraka v Severni Ameriki je dokaj stanovitna in ne podlega pogostim menjavam.

Vročina in številni požari

Kakor je oster zimski mraz, so hude tudi poletne vročine. Zgodi se, da gre človek od doma in napravi komaj deset korakov, ko ga že po vsem telesu oblije znoj, in to tako obilen, kakor da bi ga kdo polil s toplo vodo. Poletna vročina na tem otoku je včasih tako huda, da se zaradi nje vžgejo gozdovi in pride v divjini večkrat do velikih požarov. Meseca julija 1846 je zaradi vročega sonca nastal tolikšen gozdni požar, da se je ogenj, ki je sicer divjal skoraj miljo daleč od cerkve sv. Jožefa v La Pointu, zaradi vetra polagoma približal cerkvi, tako da je manjkalo samo še sto korakov, da je ne bi požrli plameni. Čeprav so tamkajšnji prebivalci že večji del dneva sekali drevje in ga ruvali z rokami ter v vrčih prinašali vodo, vendar niso mogli kaj

prida doseči, dokler niso prišli na pomoč krajevni trgovci s služinčadjo in polnimi čebri vode. Srečno so pogasili požar, čeprav se je pod pepelom še vedno kadilo. Možje so še dve noči čuli in pazili, da se ne bi ogenj ponovno razplamtel.

Skoraj vsako leto se v divjih gozdnih krajih na nasprotni strani obale, ki jo obliva Gornje jezero, zaradi sončne vročine vnamejo veliki požari, tako obširni, da njihovi plameni požrejo včasih tudi številne kočje poganov in se širi ogenj ves mesec julij v ravni črti vse do otoka La Pointe. V njegovem dimu sonce tako zbledi, da ga je, zagrnjenega od teme, komaj še mogoče videti. Povečini zanetijo ogenj suhi štori podrtih smrek, polnih smole in prahu, posušenega od sončne vročine.

Strašni vetrovi

Marca in aprila ter oktobra in novembra so v La Pointu zelo hudi vetrovi. Njihov silni piš včasih izruje v gozdovih drevesa s korenino vred ter meče na tla strehe s hiš in indijanskih koč. Naval vetrov z nič manjšo močjo ne stresa hiš, kakor mečejo ladje sem ter tja morski valovi. V La Pointu so tudi "podzemski" vetrovi,³² ki v globokem miru nenadoma privihrajo z zemlje in skušajo vse predmete pred sabo porušiti in zvrtničiti v zrak. Severni vetrovi, pomešani z dežjem, točo, bliski in strašnim grmenjem, so tako hudi, da grozijo, da bodo s svojo močjo pometali ob tla ljudi in živali, prevrnili hiše in razbili okenska stekla. Severni veter sploh pogosto razburka Gornje jezero z divjimi viharji.

Tudi jaz sem bil včasih na svojih potovanjih čez jezero izpostavljen očitni življenjski nevarnosti. Velikokrat se namreč zgodi, da razburkani jezerski valovi nevarno premetavajo kakih dvajset čevljev dolge in štiri čevlje široke čolne, v kakršnih sem se vozil čez divje valove, in grozijo, da jih bodo treščile ob obalne čeri. Prav tako se zgodi, da narasli jezerski valovi dvignejo čoln v višino in ga potem, kakor da bi padel s strehe, spet pogrezejo v vodo. Vendar me je teh in veliko drugih nevarnosti obvarovala Božja dobrot, ki ji edini dolgujemo večno čast in hvalo.

Otoški prebivalci³³

Prebivalci otoka so Kanadčani, Polindijanci in Indijanci domorodci. Vendar takrat v svojem misijonu nisem imel nobenega pravega Kanadčana, ampak samo može, ki so bili po rodu sicer iz Kanade, a so se poročili z Indijankami in se zato njihovi otroci imenujejo Polindijanci (*mestici*). Na koncu omenjeni prebivalci tega otoka so Indijanci, po rodu svojih prednikov pravi domačini, prvotni gozdni prebivalci Novega sveta ali Zahodne Indije. Vseh otoških prebivalcev je okrog štiristo. Delajo kot najemniki pri uglednejših krajevnih trgovcih, ki vsakdanji trud svojih delavcev plačujejo večinoma z dnevno plačo in s tem, da jih oskrbujejo z življenjskimi potrebščinami. Naloga delavcev je, da spravljajo z ladij v skladišče trgovske pošiljke in prtljago, ki so jo pripeljali iz drugih krajev, da sekajo drva v gozdu in ga dovažajo na vleki, občasno tudi prodajajo manjše, vsakdanje stvari, da gradijo hiše in opravljajo podobna druga dela. Drugi prebivalci se bavijo z ribolovom in s tem, da ribe, nasoljene v sodih, prodajajo trgovcem. Ker so bili dninarji pred leti le redko plačani pravično in po zaslugi, ampak so jih trgovci oskrbovali le s hrano, so mnogi od njih odšli v Ontonagon in v kraje z druge strani

32 Izraz "podzemski" vetrovi priča o Skolovi klasični izobrazbi, ki si jo je pridobil v novomeški gimnaziji. O podzemskih vetrovih, ki povzročajo potrese, piše Seneca v šesti knjigi dela *Quaestiones naturales*. Hamilton Nelson Ross, avtor knjige *La Pointe - Village Outpost*, Ann Arbor 1960, na str. 110 našega misijonarja v šali imenuje "Skolla of underground wind fame".

33 Na splošno je imel Skola o prebivalcih La Pointa bolj slabo mnenje. Spreobrnjenja so redka, pravi. "Celo gospod Baraga, katerega nadnaravni darovi strahu Božjega, umnosti in vednosti so splošno znani, je odkritosrčno priznal, da je težko delo pripeljati na pot spreobrnjenja te divje barbare, ki vztrajajo, kot se zdi, v svoji zakrnjenosti." Pirc je imel o njih precej boljše mnenje, za Skolo pa se njihovo življenje "prav nič ne razlikuje od življenja brezumnih živali, saj se ravna samo po instinktu. Užitki, ples, požrtije, kričanje in ukanje, to je njihovo stalno početje." Tako Skola v drugem pismu, 1. septembra 1846, *Berichte* 20 (1846), str. 75-76.

otoka, da bi se tam udinjali drugim gospodarjem. To preseljevanje je povzročilo, da se je krajevno prebivalstvo zelo zmanjšalo, tako da so ostale številne hiše brez stanovalcev in so čisto opustele.

Opis bogoslužnega reda

Ko sem se naselil v La Pointu, sem se najprej osredotočil na red, ki se ga bom držal, da bom čim bolj učinkovito stregel duhovnim potrebam svojih vernikov. Napravil sem si naslednji dnevni red: vsako jutro ob zori sem najprej opravil svoje običajne molitve in potem z zvonjenjem sklical ljudi v cerkev. Ko so bili vsi zbrani, sem vpričo njih zmolil jutranjo molitev in litanije presvetega Imena Jezusovega iz knjižice pobožnih napevov, ki jo je napisal prečastiti gospod Baraga v indijanskem jeziku, imenovanem Otchipwe (izgovori Očipve).³⁴ Takoj nato so začeli moji mladi mestici, ki so vsak dan prišli k meni v sobo, da bi jih vadil v petju, iz svojih indijanskih knjižic pobožno peti Božje hvalnice, in to s tako zvonkim, blagim, gibkim, naravnim in v vsakem pogledu pravilnim glasom, kakršnega bi komaj lahko pričakoval od tega divjega ljudstva. Verniki so z veliko vnemo obiskovali cerkev, saj so besede in glas pevcev navdajale njihova srca in čutila z duhovno tolažbo.

Pesmi, ki jih je bilo okrog sedemdeset, so govorile o Gospodovem rojstvu, o češčenju najsvetejše Evharistije, o Gospodovem trpljenju, o slavi preblazene Device Marije in sv. Jožefa, o kreposti zmernosti, o strahu pred glavnimi grehi in tako dalje. Bila je to zelo učinkovita snov, ki je srca vernih oblikovala v pobožnosti. Takoj po petju sem imel mašo. Pri maši sem imel vsak dan dva dečka, ki sta mi ministrirala, in še štiri druge, ki so se pri ministriranju izmenjavali. Izmed ljudi jih je prišlo vsak dan v cerkev dvajset ali več obojega spola. Med mašo so z zvonkim glasom z veliko pobožnostjo in z duhom, dvignjenim k Bogu, molili skrivnosti svetega rožnega venca v čast blažene Device Marije. Med mašo v nedeljah dopoldne ob desetih so peli tudi Kanadčani, ki odlično obvladajo koral. Po običajnem kropljenju z blagoslovljeno vodo,³⁵ potem ko sem zapel "Pokropi me ...", so zapeli slovesni "Kyrie eleison ...". Po pridigi v francoščini, ko se je maša končala in so Kanadčani odšli na svoje domove, sem začel tudi ostalemu ljudstvu, Indijancem in mesticem, razlagati Božjo besedo v francoščini, stavek za stavkom. Vse, kar sem povedal, je moj dobri tolmač Anton Gaudin, ki mi je stal nasproti, razložil pobožnemu ljudstvu v njihovem, indijanskem jeziku. V popoldanskem času ob nedeljah se je krščansko ljudstvo ob določeni uri³⁶ spet zbralo v cerkvi in peli smo večernice v indijanskem jeziku. Bila sta dva zbora. Prvega so sestavljali Kanadčani, ki so peli koral, drugega pa mestici, ki so vsako jutro pred mašo peli z menoj v cerkvi. Veselo smo se izmenjavali pri petju v Božjo slavo in z resnim, razločnim in blagim glasom melodično peli. Sladka melodija duhovnega petja in mila pestrost glasov je srca poslušalcev naravnost trgala od čutil in jih polne srčne tolažbe pritegovala k slavi njihovega Stvarnika. Tudi med večernicami so štirje dečki, oblečeni v belo in rdeče, kot strežniki stali z obeh strani duhovnika in mu stregli s kadihom. Takoj po večernicah sem izpostavil Najsvetejše. Zapel sem "V zakramentu vse svetosti . . ." in dal blagoslov. Potem sem imel pridigo za Kanadčane. V obliki krščanskega nauka sem jim govoril o veri, grehah, krepostih in tako naprej. Ko sem govor končal, sem skušal po svojih možnostih z Božjo pomočjo in s sodelovanjem tolmača

34 V izvorniku: "Otchipine" namesto "Otchipwe" (izg. "Otsipue").

35 Pred liturgično obnovo drugega vatikanskega koncila je bil običaj, da je duhovnik pred glavno nedeljsko mašo v spomin na sveti krst z blagoslovljeno vodo pokropil ljudstvo.

36 V izvorniku: "hora fioca". Mogoče bi bilo prevesti "ob uri prvega mraka", vendar so bile večernice zgodaj popoldne.

37 Dejansko se je začel truditi šele zdaj. V prvem pismu, 4. julija 1846, *Berichte* 20 (1846), str. 69, pravi: "Indijansko še ne znam, ker sem prejšnje leto že povsem izgubil upanje na indijanske misijone, tu pa že začenjam nekoliko govoriti indijansko, ker mi je zagotovljeno, da ostanem v indijanskih misijonih."

dati pouk v krščanskem nauku tudi indijanskemu ljudstvu. Ob zapovedanih praznikih je veljal enak bogoslužni red, le brez kropljenja z blagoslovljeno vodo.

Uči se jezika

Nadvse sem se trudil,³⁷ da bi se naučil težkega indijanskega jezika Očipve. Moj tolmač mi je bil pri učenju v veliko pomoč. Trikrat na teden je prišel k meni, mi razlagal duha jezika in me s posameznimi besedami in kratkimi stavki polagoma pripravil do tega, da sem ga vedno jasneje umeval. V stalnem pogovoru s krščanskimi Indijanci, ki sem jim želel dati zveličavno pomoč, in z lastno pridnostjo in marljivostjo sem postal toliko večš jezika, da sem jim že po nekaj letih lahko pridigal sam in jim brez pomoči kakega tolmača delil druga zveličavna zdravila.

Krištof Zupet: PORTRET P. OTONA
SKOLE

Andreja Milavec na razstavi v Špeličevi hiši v Črnomlju.

LJUBLJANA, 1. marca – V Daktariju je potekal literarni večer, na katerem sta se predstavila pesnik Josip Osti iz Ljubljane in pesnica Stanka Hrastelj iz Leskoveca pri Krškem, dobitnica nagrade za knjižni prvenec leta 2005.

BREŽICE, 2. marca – V Knjižnici je bil pogovor o knjigi Nicholasa Evansa Šepetati konjem.

NOVO MESTO, 2. marca – Peti koncert glasbenega abonmaja je v Kulturnem centru Janeza Trdine oblikoval zanimiv ansambel Kvartet kitar Aleph, v katerem igra tudi novomeška glasbenica Klara Tomljanovič.

ČRNOMELJ, 3. marca – Življenje je lepo je naslov prve samostojne razstave slik na steklu domače ljubiteljske slikarke Andreje Milavec, ki so jo odprli v Špeličevi hiši. Dogodek je s petjem obogatila Marija Jerele.

GRADAC, 3. marca – Gledališče Prečna je v Kulturnem domu uprizorilo komedijo Francija Pluta Dober dan. Ponovili so jo tudi v Kulturnem domu Bučka, v Domu kulture Novo mesto, v Kulturnem domu Soteska, Kulturnem domu Metlika in Kulturnem domu Jožeta Mihelčiča Semič.

HROVAČA, 3. marca – Na Škrabčevi domačiji so predstavili knjigo Darje Korez Korenčan Družinske vezi slovenskih glasbenikov, sledilo je srečanje z glasbeno družino Grafenauer.

NOVO MESTO, 3. marca – Petkov večer pod kavarno Tratnik je oblikoval kantavtor Tomaž Domicelj.

SEMIČ, 3. marca – V Taborski hiši sta nastopila mlada glasbenika, violinist Matija Krečič in pianist Gašper Banovec, ter predstavila svoj glasbeni prvenec Venčki, izvirne priredbe ljudskih pesmi z vseh koncev Slovenije.

KRŠKO, 4. marca – Ob dnevu žena je bil koncert Posavskega okteta, zbora Prepelic in gosti v Dvorani v parku. – V Čebelna'ku Mladinskega centra je bil tematski večer Najboljši kitaristi sveta.

MULJAVA, 4. marca – Tradicionalnega 13. pohoda po Jurčičevi poti od Višnje Gore do Muljave se je udeležilo več kot tri tisoč pohodnikov. Slavnostni govornik zaključne prireditve je bil pisatelj in pedagog Dušan Merc. Nastopil je Janez Škof s skupino Čompe ter ansambel Krjavelj.

NOVO MESTO, 4. marca – V klubu LokalPatriot je bil koncert skupine Puppetz z gostujočo skupino One Match For My Existence.

PODTURN, 4. marca – Gledališka skupina KD Otočec je v Kulturnem domu gostovala s komedijo Poročil se bom s svojo ženo. Predstavo so ponovili tudi v Kulturnem centru Janeza Trdine, v Kulturnem domu Soteska, v Kulturni dvorani Sevnica in v Kulturnem domu Šmarjeta.

SEMIČ, 4. marca – KD Jalen iz Notranjih Goric se je v Kulturnem domu predstavilo z alko-komedijo Klinika kozarcky.

SEVNICA, 4. marca – Po novem leti je naslov predstave, s katero so v Kulturni dvorani nastopili igralci Gledališke skupine Ceglis iz Krmelja.

STUDENEC, 4. marca – Gledališka skupina KD Studenec je v Kulturnem domu zaigrala komedijo Vinka Möderndorferja Na kmetih.

ŠENTRUPERT, 4. marca – V Kulturnem domu se je predstavila domača gledališka skupina z igró Trebanjke Ane Rokvič Greva lahko na morje? Rokvičeva je prevzela tudi režijo. Igró so ponovili še naslednji teden.

KRŠKO, 6. marca – Za dan žena je v Čebelna'ku Mladinskega centra nastopil Big band Krško pod vodstvom Aleša Suše. Nastopili sta vokalistki Tadeja Molan in Teja Pribac.

METLIKA, 7. marca – V Kulturnem domu so pripravili prireditev Pesem in glasba za dan žena z Gorjanskima rožama, tamburaško skupino Klasje iz Novega mesta in Tonijem Gašperičem.

NOVO MESTO, 7. marca – V okviru Klape, ciklusa filmov po izboru Marka D., si je bilo v klubu LokalPatriot mogoče ogledati film Vročica.

PREČNA, 7. marca – V počastitev dneva žena je KD Prečna, likovna

skupina Lukna povabila na slikarsko razstavo v Pristavo Lukna. Z deli so se predstavili Cvetka Kočijaš, Marjana Dobovšek, Boris Udovič, Marija Kočijaš in Ivanka Kristan. Večer so polepšali ljudski pevci Vaški zvon s Prečne.

BREŽICE, 8. marca – Pod režiserskim vodstvom Edite Krošel je dramska sekcija Vaška scena KUD Slavček Velika dolina v Prosvetnem domu zaigrala komedijo Moža je zatajila. S predstavo so se predstavili tudi v Mladinskem centru Brežice, v Pišecah in v Artičah.

NOVO MESTO, 8. marca – V klubu LokalPatriot je bilo mogoče prislunhiti predavanju Polone Tratnik in Maje Murnik o festivalu sodobne umetnosti, ki je lani potekal v nekdanji črevarni v Ljubljani.

BREŽICE, 9. marca – V Posavskem muzeju so predstavili knjigo dr. Dušana Nečaka in dr. Boža Repeta Prelom 1914–1918. Svet in Slovenci v prvi svetovni vojni.

CERKLJE OB KRKI, 9. marca – V oddelku Knjižnice Brežice je bila na ogled predstava Poučna zabava z Geronimom Stiltonom.

ČRNOMELJ, 9. marca – v Galeriji Mladinskega centra Bit so odprli fotografsko razstavo Astrofotografija Matjaža Puglja iz Novega mesta.

KOČEVJE, 9. marca – V Likovnem salonu Kočevje so odprli razstavo Boji za severno mejo 1918–1919, ki jo je predstavil njen avtor Albin Mikulič.

KOSTANJEVICA, 9. marca – V izposojevališču Valvasorjeve knjižnice je bila na ogled monodrama Lovro Toman, ko je prvič razvil slovensko zastavo. Po besedilu Matjaža Kmecla jo je uprizoril igralec Anatol Štern.

KRŠKO, 9. marca – Krajevna skupnost Krško, Valvasorjeva knjižnica Krško in Valvasorjev raziskovalni center Krško so v Dvorani v parku pripravili kolokvij Vloga in pomen "krških" protestantov.

NOVO MESTO, 9. marca – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bila na ogled komedija Roba Beckerja Jamski človek, ki jo je zaigral Uroš Focurst.

TREBNJE, 9. marca – V Kulturnem domu je s predstavo za otroke V deželi Tamzaram gostovala Andreja Zupančič.

ČRNC, 10. marca – KUD Odskočna deska iz Črnca je v ateljeju Vladke Sumrek pripravila literarno klepetalnico s pesnico in slikarko Bredo Videnič Kuplenik. Udeležence dogodka Še sem v besedi in barvi... je navdušil tudi glasbeni nastop Alenke Iljaš in Mateje Avšič.

KRMELJ, 10. marca – V Domu svobode je potekalo območno srečanje otroških lutkovnih skupin občine Sevnica.

KRŠKO, 10. marca – Hmeljska princesa je naslov operete Radovana Gobca, ki je bila na ogled v Kulturnem domu.

NOVO MESTO, 10. marca – Dolenjski muzej in Rimsko-nemški centralni muzej iz Mainza sta s podpisom listine o sodelovanju potrdila dolgoletno uspešno sodelovanje pri ohranjanju dragocene prazgodovinske dediščine. Novo mesto je občinski svet dan prej proglašil za mesto situl. – Petkov večer pod kavarno Tratnik je gostil Tonija Gašperiča in duo Janeza Doltarja.

SENOVO, 10. marca – Z glasbeno-plesnim dogodkom Modra ptica in razstavo likovnih izdelkov učencev je OŠ 14. divizije Senovo zbirala denar za sodobnejšo šolo.

SEVNICA, 10. marca – KUD Franja Stiplovška iz Gimnazije Brežice je v Kulturni dvorani gostovalo z gledališko predstavo Eugena Ionesca Plešasta pevka.

TREBNJE, 10. marca – Glasbena šola je povabila na glasbeni recital pozavnista Matevža Sile in pianista Zoltana Petra v avlo Centra za izobraževanje in kulturo Trebnje. – V Mercator centru je bila na ogled lutkovna predstava skladateljice, pravljicarke in pesnice Mire Voglar Deklica s culico.

BUČKA, 11. marca – Ob dnevu žena in materinskem dnevu so v Kulturnem domu na prireditvi nastopili učenci podružnične šole Bučka, otroci iz vrtca Čebelice ter vokalno-instrumentalna skupina Roženkrav.

ČRNOMELJ, 11. marca – V KUD Laterna so odprli slikarsko-kiparsko razstavo članic in gostij KUD Laterna z naslovom Jo vidiš, ženo... – V Kulturnem domu je bil jubilejni koncert moškega pevskega zbora Belt Šopek Belokranjicam. Zbor, ki ga vodi Majda Veselič, je slavil četrto stoletje prepevanja. V goste so povabili mešani pevski zbor Pediatrične klinike iz Ljubljane dr. Bogdan Derkič, nastopil pa je tudi violinist Peter Jud ob klavirski spremljavi Andreja Kuniča.

Kolokvija v Krškem so se kot gostje udeležili tudi krški župan Franc Bogovič, Viktor Žakelj in akademik Jože Toporišič.

NOVO MESTO, 11. marca – V klubu LokalPatriot je bil na ogled interaktivni film Peeceripetije čarovnice Hudibabe v izvedbi Burekteatra.

SEMIČ, 11. marca – V Taborski hiši so odprli fotografsko razstavo Anite Jamšek. – V Kulturnem domu Jožeta Mihelčiča je z dramo Marijino oznanjenje gostovalo KD dr. Janeza Evangelista Kreka iz Sele.

VELIKI CIRNIK, 11. marca – Ob dnevu žena so mladi gasilci v gasilski dvorani pripravili kulturni program.

MIRNA PEČ, 12. marca – KD Mirna Peč je v Kulturnem domu premierno zaigralo veseloigro Dve vedri vode, ki jo je režirala Staša Vovk. S predstavo so gostovali še v Kulturnem domu na Dvoru in v Metliki, še enkrat pa tudi na domačem odru.

BREŽICE, 14. marca – Agencija za ločitve je naslov ljubezenske komedije Andreja Jelačina, ki sta jo v Prosvetnem domu zaigrala Nataša Tič Ralijan in Gašper Tič.

NOVO MESTO, 14. marca – Glasbeni trio v sestavi Maja Bevc (vokal), Črt Remic (saksofon) in Tomaž Štular (kontrabas) je popestril otvoritev razstave grafik akademskega slikarja Poldeta Oblaka v Galeriji Krka. Umetnika je predstavila umetnostna zgodovinarica in likovna kritičarka Tatjana Pregl Kobe. – Župan Mestne občine Novo mesto Boštjan Kovačič je v Kulturnem centru Janeza Trdine odprl razstavo National Geographic Slovenija – 100 izbranih fotografij. Novomeško razstavo spremljajo tudi fotografije zmagovalcev regijskega Nikonovega natečaja za osnovne in srednje šole Fotografsko odkrivanje sveta. Dobitnik prve nagrade je Jure Kastelic iz OŠ Bršljin, druge in tretje pa Klara Avsenik iz OŠ Vavta vas in Črtomir Lipej iz OŠ Brežice. – Dolenjski muzej je povabil na srečanje s pesnikom Tonetom Pavčkom, ki je predstavil pesniško zbirko Starožitja. Z gostom se je pogovarjala Ivana Tanko. – V klubu LokalPatriot so vrteli film tv serije Mimami Vice v sklopu Klape: ciklusa filma po izbiri Marka D.

BREŽICE, 16. marca – Glasbena šola Brežice je pripravila koncert svetovnega samospeva, na katerem sta nastopila sopranistka Urška Arlič in tenorist Danilo Kostevšek ob klavirski spremljavi Margarete Gregorinčič. – Družinsko gledališče Kolenc je v Mladinskem centru zaigralo otroško predstavo Posebni ježek.

NOVO MESTO, 16. marca – Klub LokalPatriot je pripravil literarni večer in pogovor Vesne Milek z avtorjema knjige Mustang Lenartom Zajcem in Majjo Martino Merljak. – V Knjigarni Mladinska knjiga je potekala knjižna čajanka Da bi lepe pesmi pel s predstavitevijo knjig pesmi za otroke in jubilejne izdaje Gregorčičevih pesmi. – Kulturni center Janeza Trdine je povabil na lutkovno predstavo Bine Štampe Žmavc O kuri, ki je izmaknila pesem v izvedbi Lutkovnega gledališča Maribor.

KOČEVJE, 16. marca – V Šeškovem domu je Rotary klub organiziral dobrodelni koncert, nastopila sta hrvaška klapa Fortunal in tamburaška skupina Prifarski muzikanti.

LJUBLJANA, 16. marca – V Tobačnem muzeju se je z izborom svojih slik pod naslovom Izseki predstavila mlada akademska slikarka Damjana Stopar iz Sevnice.

SEVNICA, 16. marca – V Lekos Galeriji Ana je bil literarni večer Kaplje besed članov literarne skupine Sev Društva Trg Sevnica.

TREBNJE, 16. marca – V Kulturnem domu je potekalo območno srečanje otroških gledaliških skupin, ki ga je strokovno spremljala Nana Milčinski.

BREŽICE, 17. marca – V Mladinskem centru so odprli fotografsko razstavo Mladojke Youneed.

KOČEVJE, 17. marca – V Šeškovem domu je potekalo območno srečanje otroških in mladinskih pevskih zborov pod naslovom Pozdrav pomladi.

KRŠKO, 17. marca – V Čebel'n'aku Mladinskega centra je potekal multimedijski performans Noli me tangere.

NOVO MESTO, 17. marca – Gost Petkovega večera pod kavarno je bil igravec Andrej Rozman Roza.

SENOVO, 17. marca – Plesni mozaik 2006 je bil naslov srečanja plesnih skupin občine Krško, ki je potekalo v Domu 14. divizije. Nastop devetnajstih skupin je strokovno spremljala Gordana Stefanovič Erjavec.

ŠENTJERNEJ, 17. marca – Ob dnevu žena in materinskem dnevu so v

OŠ pripravili prireditev Ta roža je zate.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 17. marca – V Zdravilišču je bilo mogoče prisluhniti skupnemu koncertu mešanih pevskih zborov Stanko Premrl iz Podnanosa in Revoz iz Novega mesta.

BUČKA, 18. marca – Dekliška pevska skupina Mesečina je povabila na koncert v Kulturni dom. Nastopile so še pevke skupine Plamen iz Škocjana ter otroci iz vrtea in podružnične šole Bučka.

ČRNOMELJ, 18. marca – V Mladinskem kulturnem klubu so pripravili večer tematske glasbe: bas in boben.

NOVO MESTO, 18. marca – V klubu Društva upokojencev Novo mesto so se srečali literati literarne sekcije novomeškega upokojenskega društva in literati iz Kulturnega društva Žarek iz Brežic. – V klubu LokalPatriot je bil koncert skupine Father z Reke.

SENOVO, 18. marca – Folklorna skupina DKD Svoboda je povabila na premierno letni koncert v Dom 14. divizije, kot gostje pa so nastopili člani KUD Mihovil Krušlin iz Šenkovca.

CERKLJE OB KRKI, 19. marca – Domače gasilsko društvo je pripravilo jubilejno 10. prireditev Korajža velja.

DOLENJA VAS, 19. marca – Dramska sekcija Veseli oder KD Žarek Dolenja vas je povabila na premierno uprizoritev komedije A. Tomažina Center raj v gasilski dom. Predstavo so ponovili še konec meseca.

GRADEC, 21. marca – Na festivalu avstrijskega filma Diagonale 2006 so v festivalskem programu prikazali tudi film Aven čhavora – Pridite, otroci novomeškega filmskega avtorja Filipa Robarja Dorina.

NOVO MESTO, 21. marca – V klubu LokalPatriot si je bilo mogoče v okviru Klape: cikla filmov po izboru Marka D. ogledati film Serijski morilec.

SEVNICA, 21. marca – V Kulturni dvorani je potekalo območno srečanje otroških gledaliških skupin občine Sevnica 2006.

ČRNOMELJ, 23., marca – V Kulturnem domu je potekalo srečanje lutkovnih skupin Bele krajine.

NOVO MESTO, 23. marca – Dolenjski muzej je povabil na odprtje razstave vzporednisvet.nk keramika Nataše Kokol. Avtorico in razstavo je predstavila Rene Rusja. – Pevka Marija Jerele je popestrila srečanje z upokojenim novinarjem in pisateljem Slavkom Doklom. V Knjigarni Mladinske knjige se je z njim pogovarjala Katjuša Badovinac. – V klubu LokalPatriot je bil koncert DMA v okviru abonmaja Jazzinty.

RIBNICA, 23. marca – V galeriji Miklove hiše so na ogled postavili likovna dela Milana Butine.

SENOVO, 23. marca – Na območnem srečanju otroških gledaliških skupin sta v Domu 14. divizije na Senovem nastopili gledališki skupini OŠ Raka in Senovo.

TELČE, 23. marca – Domače Kulturno-športno društvo je pripravilo v gasilskem domu kulturno-družabno prireditev.

TREBNJE, 23. marca – Kulturni dom Trebnje je bil gostitelj 5. območnega srečanja lutkovnih skupin občine Trebnje, ki ga je strokovno spremljala Renata Kalembo iz Ljubljane. – V Kulturnem domu je bila na ogled monokomedija Jamski človek v izvedbi Uroša Fürsta.

BLANCA, 24. marca – Pozdrav pomladi in materinskemu dnevu z besedo, glasbo in plesom so prireditev v Kulturni dvorani naslovili domači osnovnošolci.

BOŠTANJ, 24. marca – V TVD Partizan je gledališka skupina KD s Studenca gostovala z igro Vinka Moederndorferja Na kmetih.

ČRNOMELJ, 24. marca – V Mladinskem literarnem klubu je potekal literarni večer.

KRŠKO, 24. marca – Na prvo samostojno pregledno razstavo ilustracij je v Galerijo Krško povabila Tina Brinovar, po rodu Senovčanka, ki pa živi in ustvarja v Mariboru. Razstavo in avtorico je predstavila Katja Ceglar, v kulturnem programu so nastopili učenci krške glasbene šole. – V Kulturnem domu si je bilo mogoče ogledati komično opero Don Pasquale v izvedbi SNG Opera in balet Ljubljana.

METLIKA, 24. marca – V Kulturnem domu je potekalo srečanje otroških gledaliških skupin Bele krajine, ki ga je strokovno spremljala Nana Milčinski.

Nataša Kokol na svoji razstavi v Dolenjskem muzeju v Novem mestu.

Marija Sušnik, avtorica knjige Etnografska zbirka treh generacij na Bizeljskem.

NOVO MESTO, 24. marca – Moški pevski zbor Šmihel, ki ga vodi Tone Fink, je povabil na koncert ob 30-letnici delovanja v Kulturni center Janeza Trdine. Kot gost je nastopil ansambel Kontrabant. – Pod kavarno Tratnik je Petkov večer potekal s Francijem Kekom.

OTOČEC, 24. marca – V OŠ je bil koncert Starograjskih fantov iz Gričevja z gostujočim ženskim tercetom Domina in kvartetom Drašički voščači. – Otroci Petrovega vrtca so v župnijski dvorani v Šempetru za materinski dan povabili na prireditev.

SEMIČ, 24. marca – Na krilih življenja je naslov pesniške zbirke Janje Vovko, ki so jo predstavili v Taborski hiši.

TRŽIŠČE, 24. marca – Na kulturni prireditvi za materinski dan so v prostorih OŠ predstavili projekt Iz malega zraste veliko.

ČRMOŠNJICE, 25. marca – V Gasilskem domu so pripravili prireditev ob praznovanju materinskega dne.

ČRNOMELJ, 25. marca – V KUD Laterna so odprli razstavo Jožice in Stojana Zafreda. – V Mladinskem centru je bil jazz rock koncert.

DRAGATUŠ, 25. marca – V Gasilskem domu so pripravili praznovanje materinskega dne.

KOČEVJE, 25. marca – V Šeškovem domu je potekalo 8. območno srečanje otroških gledaliških in lutkovnih skupin, ki ga je strokovno spremljala Simona Zorc Ramovš.

LESKOVEC PRI KRŠKEM, 25. marca – V Jožefovi dvorani so odprli razstavo kvačkanih izdelkov Ivana Halca.

METLIKA, 25. marca – V Kulturnem domu je bila prireditev ob materinskem dnevu s Kulturnim društvom Tomaševi.

NOVO MESTO, 25. marca – Ples ali išče se Lily Marlen je naslov plesne predstave, ki so jo v Novem mestu premierno uprizorili plesalci Rosana Hribar (koreografinja in kostumografinja), Sebastjan Starič, Siniša Bukinac, Gregor Luštek in Katarina Avbar.

PRELESJE, 25. marca – Na turizmu Na vasi Kapš je obletnico praznovalo KUD Forma viva.

SEMIČ, 25. marca – V Kulturnem domu Jožeta Mihelčiča so praznovali materinski dan.

ŠKOCJAN, 25. marca – OŠ Frana Metelka je ob materinskem dnevu pripravila prireditev Dan staršev.

TREBNJE, 25. marca – V Kulturni dom so povabili na prireditev ob materinskem dnevu z glasbeno-gledališko skupino OŠ Ferda Vesela iz Šentvida in Andrejem Šifrerjem.

MIRNA PEČ, 26. marca – Moški pevski zbor Rožmarin je povabil na 2. samostojni koncert v Kulturni dom. Nastopili so še ženski pevski zbor Čebelice in Društvo harmonikarjev Mirna Peč ter domači osnovnošolci.

PIŠECE, 26. marca – Dramska skupina Smeh ni greh KD Orlica je v večnamenski dvorani zaigrala komedijo Bog nan varji mestne snahe.

RAZBOR, 26. marca – KD Prežihov Voranc iz Jurkloštra je v Domu krajanov zaigralo komedijo Zadrega nad zadrego.

NOVO MESTO, 27. marca – V Kulturnem centru Janeza Trdine si je bilo mogoče ogledati Molierovo komedijo Scapinove zvijače v izvedbi SNG Drama iz Ljubljane. Ponovili so jo še naslednji dan.

BREŽICE, 28. marca – Glasbena šola je pripravila koncert študentov petja Akademije za glasbo Zagreb v dvorani šole.

NOVO MESTO, 28. marca – V klubu LokalPatriot je bil na ogled film Ali režiserja M. Manna v okviru Klape: ciklusa filmov po izboru Marka D.

SEVNICA, 28. marca – V Kulturni dvorani je potekalo območno srečanje folklornih skupin občine Sevnica.

CERKLJE OB KRKI, 29. marca – V telovadnici OŠ je potekala območna revija otroških pevskih zborov pod naslovom Sijaj, sijaj sončece. Strokovno jo je spremljala Sonja Kasesnik.

NOVO MESTO, 29. marca – Koncert v okviru glasbenega abonmaja je v Kulturnem centru Janeza Trdine oblikoval Juan Vasle in argentinski vokalni kvartet Opus Quatro.

BREŽICE, 30. marca – V Knjižnici so predstavili monografijo avtorice Marije Sušnik Etnografska zbirka treh generacij na Bizeljskem. Z avtorico

se je pogovarjala Alenka Černelič Krošelj.

METLIKA, 30. marca – Nana Milčinski je strokovno spremljala srečanje otroških gledaliških skupin Bele krajine v Kulturnem domu.

NOVO MESTO, 30. marca – Ženski pevski zbor Jasmin, ki ga vodi Marjana Dobovšek, je ob petletnici delovanja povabil na jubilejni koncert v avlo Kulturnega centra Janeza Trdine. Kot gost je nastopil Dolenjski oktet.

RAKA, 30. marca – Pesem mladih src 2006 je bil naslov območne revije otroških pevskih zborov, ki je potekala v OŠ Raka. Strokovno jo je spremljala Sonja Kasesnik.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 30. marca – Družinski trio Novina je povabil na dobrodelni koncert v Zdravilišče.

KOSTANJEVICA, 31. marca – OŠ Jožeta Gorjupa je povabila na dobrodelni koncert in izkupiček namenila posodobitvi šolske opreme.

METLIKA, 31. marca – V športni dvorani OŠ je bil dobrodelni koncert Stopimo skupaj.

NOVO MESTO, 31. marca – V Kulturnem centru Janeza Trdine je potekala območna revija otroških pevskih zborov. – Pod kavarno Tratnik je Petkov večer oblikovala folklorna in tamburaška skupina društva Kres.

RAZBOR, 31. marca – V župnijski cerkvi sv. Janeza Krstnika si je bilo mogoče ogledati pasijonske igre.

SENOVO, 31. marca – Branka Moškon je strokovno spremljala srečanje folklornih skupin Posavja, ki je potekalo v Domu 14. divizije na Senovem.

SEVNICA, 31. marca – S coronkami od Posavja do Primorske čez Dolenjsko je bil naslov koncerta vokalne skupine Coronke v Kulturni dvorani. Nastopili so glasbeni gostje iz treh slovenskih pokrajin.

STIČNA, 31. marca – V Slovenskem verskem muzeju so odprli slikarsko razstavo Huminacije Mateja Metlikoviča.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 31. marca – V galeriji Zdravilišča so odprli fotografsko razstavo Kapljica vode 2005, 1. fotografski ekstempore Zdravilišča Šmarješke Toplice. Za glasbeni utrinek je poskrbela pianistka Katja Nosan.

CERKLJE OB KRKI, marca – Letalska baza in KS Cerklje ob Krki sta svoje krajanke za dan žena razveselila s komedijo Ljubice prihajajo, ki je uprizorila gledališka skupina iz Brestanice.

ČRNOMELJ, marca – V avli Kulturnega doma se je s prvo samostojno razstavo predstavil slikar samouk Jože Kastelic z Blatnika pri Črnomlju.

KOČEVJE, marca – V Likovnem salonu so odprli razstavo Društva ljubiteljev likovnega ustvarjanja Kočevje z naslovom O sebi. Otvoritev so popestrile članice Kluba literatov Kočevje Lavra Porenta, Ljubica Klun in Živka Komac.

LJUBLJANA, marca – Ljubljanska založba Edina je v bibliofilski zbirki Svit izdala pesniško zbirko Saše Vegri Onkraj sveta, ki jo je z grafikami opremila šentjernejska slikarka in grafičarka Jožica Medle. – Pri Založbi Modrijan je izšla knjiga Kočevska, pusta in prazna avtorja dr. Mitje Ferenca, ki na osnovi svoje doktorske disertacije piše o usodi nemškega jezikovnega otoka na Kočevskem – Na mednarodni likovni razstavi Prekinjene zgodovine v Moderni galeriji se je med znanimi slovenskimi in tujimi umetniki predstavil tudi fotograf Borut Peterlin iz Novega mesta.

NOVO MESTO, marca – Pri ljubljanski založbi *cf so v knjižni obliki izdali cikel barvnih fotografij mladega novomeškega fotografa Boštjana Puclja, ki jih je posnel v okviru projekta Babi. – V prostorih KUD Žumberak se je s prvo samostojno likovno razstavo predstavil novomeški ljubiteljski likovnik Matevž Maznik.

SEVNICA, marca – V Lekos Galeriji Ana je bila na ogled razstava slik in nakita Sevnčanke Jožice Udovč Krhen. Na otvoritvi sta zapeli sestri Žarn iz Krškega.

BREŽICE, 30. marca – Babice so znale z nitjo so članice KD Libna iz Dolenje vasi naslovile delavnico in se ob zaključku z razstavo kvačkanih in vezenih izdelkov predstavile v Posavskem muzeju.

SEVNICA, 30. marca – V Lekos galeriji Ana so odprli razstavo likovnih del otrok Vrta Ciciban - enote Kekec Sevnica na temo Moja družina.

LJUBLJANA, MARIBOR, marca – Več kot sedemsto talentiranih mladih glasbenikov, ki so na regijskih tekmovanjih osvojili zlata priznanja, se je

Matevž Maznik na svoji prvi samostojni razstavi v Novem mestu.

MAREC

udeležilo 35. tekmovanja mladih glasbenikov Republike Slovenije. Dve zlati, osem srebrnih in sedem bronastih priznanj je pripadlo tudi tekmovalcem iz širše Dolenjske.

POSAVJE, marca – Sekretarka za kulturo dr. Jelka Pirkovič je v okviru vladnega obiska v Posavju obiskala Mladinski center Krško in Galerijo Božidarja Jakca v Kostanjevici na Krki. Povedala je, da bo z novo kostanjeviško občino potrebno na novo postaviti ustanoviteljstvo te pomembne kulturne ustanove. Predlog vlade je, da ustanoviteljici postaneta krška in kostanjeviška občina.

APRIL

ARTIČE, 1. aprila – Dramska sekcija Veseli oder KD Žarek je v Prosvetnem domu zaigrala komedijo Center Raj.

BREŽICE, 1. aprila – V Mladinskem centru je potekala bobnarska delavnica pod vodstvo Marka Soška. Sledil je večer iz cikla Jazzeya nights z jazzisti Matejem Hotkom, Janezom Gabričem in Petrom Urekom.

KRŠKO, 1. aprila – V Dvorani v parku je bil literarno-glasbeni večer KD Leskovec pri Krškem, na katerem so se predstavili Stanka Hrastelj, Slavica Jarkovič, Doroteja Jazbec in Mirjana Marinčič, kot gostje pa so nastopili Rosvita Černelič in Mlade Stražanke.

SEMIČ, 2. aprila – Mlin na Račni je naslov drame Ljudmile Novak, ki si jo je bilo mogoče ogledati v Kulturnem domu Jožeta Mihelčiča.

NOVO MESTO, 3. aprila – Oddelek za mladino Knjižnice Mirana Jarca je v Kulturnem centru Janeza Trdine pripravil podelitev predšolske bralne značke Mavrična ribica, ki si jo je letos prislužilo 358 otrok iz nekdanje novomeške občine.

BREŽICE, 4. aprila – Kulturno društvo Gornji Grad je v Prosvetnem domu gostovalo s komedijo Navaden človek.

MOKRONOG, 4. aprila – V Kulturnem domu je potekalo medobmočno srečanje lutkovnih skupin Dolenjske, Bele krajine in Posavja, ki ga je strokovno spremljala Irena Rajh Kunaver iz Ljubljane.

NOVO MESTO, 4. aprila – V Kulturnem centru Janeza Trdine so predstavili animirani film Gorjanci, ki je nastal v produkciji EMC multimedijjski center in koprodukciji RTV Slovenija. Režiser je Mirko Simič.

KOSTANJEVICA, 5. aprila – Dela na papirju je naslov razstave Žarka Vreza, ki so jo postavili v Lamutovem likovnem salonu Galerije Božidarja Jakca. Avtorja je predstavila kustosinja razstave Nives Marvin, v kulturnem programu pa so nastopili otroci iz Banja Luke.

RIBNICA, 5. aprila – V Miklovi hiši sta Marjeta in Metodij Rigler predstavila starodavno romarsko pot Romanje k sv. Jakobu v Kompostelo.

BREŽICE, 6. aprila – Naše deklice z vžigalicami je naslov knjige Vlade Nussdorfer, ki so jo predstavili v Knjižnici Brežice.

ČRNOMELJ, 6. aprila – V Kulturnem domu je potekalo srečanje otroških pevskih zborov.

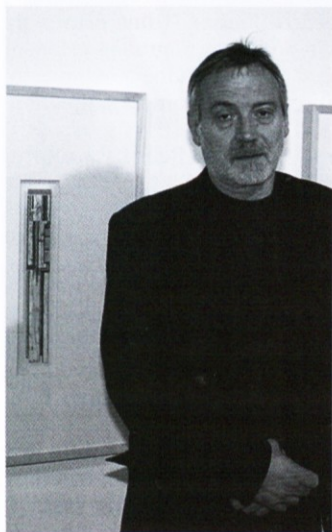
DEČNO SELO, 6. aprila – V gasilskem domu so v okviru prireditev ob 10. srečanju vaščanov Selo-Sela-Sele odprli slikarsko razstavo članov Likovnega društva Brežice in učencev OŠ Artiče.

NOVO MESTO, 6. aprila – V poslovalnici Hedera Nove Ljubljanske banke so odprli razstavo Pečarska in keramičarska industrija v Novem mestu. Razstavo je predstavila Ivica Križ. V kulturnem programu so z likovnimi deli in glasbeno točko sodelovali učenci OŠ Bršljin. – V Visoki šoli za upravljanje in poslovanje so predstavili knjigo Matjaža Matka Koprivnik ... bila je to lepa vas. Delo je predstavil zgodovinar Milan Škrabec, v kulturnem programu pa so nastopili pevci zbora Društva Kočevjarjev staroselcev. – Flavtist in saksofonist Vasko Atanasovski je pospremil otvoritev razstave del slikarja Viktorja Daldona v Galeriji Krka. Avtorja in njegova dela je predstavila kustosinja Moderne galerije v Zagrebu Ivana Rončević.

SEVNICA, 6. aprila – V Lekos galeriji Ana so odprli slikarsko razstavo dr. sc. Rajka Livia.

TREBNJE, 6. aprila – V okviru Golievih dnevov je Knjižnica Pavla Golie povabila na literarni večer z gostom Andrejem Rozmanom Rozo.

ČRNC, 7. aprila – Brežiški župan Ivan Molan je odprl prvo samostojno

Žarko Vrezec na razstavi v Lamutovem likovnem salonu v Kstanjevici.

razstavo likovnih del članice KUD Odskočna deska - Črne Ogle Piltaver v prostorih ateljeja Vladke Šumrek. V programu so nastopili citrarka Ana-Marija Hribar in Brežiški mešani pevski zbor. Avtorico je predstavila umetnostna zgodovinarica Alenka Černelič Krošelj.

ČRNOMELJ, 7. aprila – V Kulturnem domu je potekalo srečanje odraslih folklornih skupin Bele krajine.

KRŠKO, 7. aprila – Esprit je naslov likovne razstave Krčanke Simone Dular, ki so jo odprli v Dvorani v parku. Avtorico je predstavila umetnostna zgodovinarica Alenka Černelič Krošelj. Kot gostja je nastopila pevka Klarisa M. Jovanović.

NOVO MESTO, 7. aprila – V kripti kapiteljske cerkve so odprli likovno razstavo Zgodbe križevega pota novomeških likovnih ustvarjalcev Janka Orača, ki je razstavil slike, in Branka Šustra, ki se je predstavil s keramičnimi reliefi. V programu so sodelovali prošt Jožef Lap, umetnostna zgodovinarica Anamarija Stibilj Šajn in komorni zbor Musica sacra iz Novega mesta. – Mestna občina Novo mesto je v Kulturnem centru Janeza Trdine pripravila slavnostno akademijo ob občinskem prazniku in podelitev nagrad in priznanj občine. Pred tem je bil zunaj promenadni koncert Mestne godbe Novo mesto. – Pod kavarno Tratnik je petkov večer potekal s skupino Dom za sanje, ki je predstavila novi album.

SEVNICA, 7. aprila – Gledališka skupina KUD Mirna Peč je v Kulturni dvorani zaigrala Hodl de bodl ali Dve vedri vode v režiji Staše Vovk.

TREBNJE, 7. aprila – V Centru za izobraževanje in kulturo je potekala slovesna akademija s podelitvijo Golievih priznanj in širitvijo razstave Rastoča knjiga. Dobitniki priznanj so: Niko Borštnar, Barica Kraljevski, Tatjana Mihelčič Gregorčič, Ivanka Višček in Jure Bizjak.

BUČKA, 8. aprila – Bučenski ramplachi so povabili na 3. samostojni koncert v Kulturni dom. Nastopili so še gostje.

ČRNOMELJ, 8. aprila – Igralska skupina Trg iz Sevnice je v Zavodu za izobraževanje in kulturo Črnomelj gostovala z gledališko predstavo F. S. Finžgarja Pod svobodnim soncem.

DOLENJA VAS PRI KRŠKEM, 8. aprila – Tamkajšnje KD Libna je v stari železniški postaji Libna odprlo razstavo kvačkanih in vezanih izdelkov svojih članic. Nastopila je skupina ljudskih pevcev Ajda iz Dolenje vasi.

HRVATINI, 8. aprila – Mešani pevski zbor Revoz iz Novega mesta je gostoval pri Mešanem pevskem zboru Adriatic iz Hrvatitov.

NOVO MESTO, 8. aprila – V Kulturnem centru Janeza Trdine so pripravili prireditve ob svetovnem dnevu Romov. – V Mercator centru je potekalo 4. tekmovanje Odpete knjige.

SEMIČ, 8. aprila – Bela krajina je naslov slikarske razstave Borisa Udoviča, ki so jo odprli v Taborski hiši. Dela slikarja je predstavila umetnostna zgodovinarica Alenka Černelič Krošelj, dogodek pa so popestrili kvintet mladinskega pevskega zbora Semič in ljudske pevke iz Krupe. – V Kulturnem domu je bil dobrodelen koncert Družinskega tria Novina pod geslom Samo življenje za druge je vredno življenja.

SEVNICA, 8. aprila – Glasbeniki Glasbene šole Sevnica so popestrili 1. srečanje sevnških literarnih ustvarjalcev, ki je v Mladinskem centru potekalo pod naslovom Vzkaljeno seme. Predstavili so dela mladih literatov, ki so sodelovali na februarjem literarnem natečaju na temo Neomejeno.

ŠENTRUPERT, 8. aprila – V organizaciji domačega društva Mavrica so na večeru ljudskih pesmi v Kulturnem domu nastopili Vaški pevci iz Šentruperta, skupina Zarja z Račne, Fantje z vasi iz Škocjana in seveda gostitelji.

TREBNJE, 8. aprila – V okviru Golievih dnevov je gledališka skupina KD Šentrupert v Kulturnem domu zaigrala predstavo avtorice in režiserke Ane Rokvič z naslovom Grevla lahko na morje.

NOVO MESTO, 9. aprila – Urnebesna tragedija je naslov predstave Dušana Kovačevića, ki so jo v Domu kulture zaigrali igralci Gledališča Prijedor iz Bosne in Hercegovine. Komedijo je režirala Radenka Bilbija.

RIVA DEL GARDA, od 9. do 12. aprila – Na mednarodnem tekmovanju pevskega zbora je Mešani pevski zbor Novo mesto pod vodstvom Jožice Prus osvojil srebrno diplomu.

NOVO MESTO, 10. aprila – Ob občinskem prazniku je Dolenjski muzej

Brane Šuster in Janko Orač na njuni skupni razstavi Zgodbe križevega pota v kripti kapiteljske cerkve v Novem mestu.

povabil na predstavitev 6. knjige iz serije Carniola Archaeologica Novo mesto VI Kapiteljska njiva - mlajše železnodobno grobišče in rezultatov lanskoletnih arheoloških izkopavanj na tem najdišču.

TREBNJE, 10. aprila – Knjižnica Pavla Golie je povabila na predstavitev dela Zlata knjiga Simona Gregorčiča.

NOVO MESTO, 11. aprila – Ženski pevski zbor Jasmin je pospremil otvoritev slikarske razstave Likovne sekcije Lukna, ki deluje v KD Prečna. Razstavo so postavili na ogled v Narodnem domu. – Igralska skupina društva Trg iz Sevnice je v Kulturnem centru Janeza Trdine gostovala z dramsko predstavo Pod svobodnim soncem.

BREŽICE, 12. aprila – Pustite nam ta svet je naslov območne revije mladinskih pevskih zborov, ki ga je v avli Ekonomske in trgovske šole strokovno spremljala Sonja Kasesnik.

CERKLJE OB KRKI, 12. marca – V galeriji vojašnice so odprli razstavo slik šentjernejske slikarke Jožice Medle. Umetnico in dela je predstavila umetnostna zgodovinarka in likovna kritičarka Tatjana Pregl Kobe. V kulturnem programu so nastopili Šentjernejski oktet in pevke Aktiva kmečkih žena Šentjernej.

NOVO MESTO, 12. aprila – Gledališče Koper je v Kulturnem centru Janeza Trdine gostovalo s komedijo Agencija za ločitve Andreja Jelačina.

BREŽICE, 13. aprila – Avtorica Tilka Jamnik, ilustrator Peter Škerl in Pika so sodelovali pri predstavitvi knjige Pika v Knjižnici Brežice.

CERKLJE OB KRKI, 13. aprila – V razstavišču vojašnice so odprli razstavo pirhov, starih molitvenikov, razglednic in križev. V kulturnem programu so nastopili Koledniki iz Bušeče vasi.

KRŠKO, 13. aprila – Pesem mladih src 2006 je naslov območne revije mladinskih pevskih zborov, ki jo je v Kulturnem domu strokovno spremljala Sonja Kasesnik.

NOVO MESTO, 13. aprila – Lutkovno gledališče Ljubljana je v Kulturnem centru Janeza Trdine zaigralo lutkovno predstavo Labodje jezero. – V klubu LokalPatriot so pripravili predstavitveni in spoznavni večer "novomeških Štajercev" s projekcijo dokumentarnega filma Mariborska dvorišča.

SEVNICA, 13. aprila – V Kulturni dvorani je potekalo srečanje otroških in mladinskih pevskih zborov iz občine Sevnica Poj z menoj.

TREBNJE, 13. aprila – Lutkovno gledališče Fru fru je v Kulturnem domu zaigralo predstavo za otroke Muca Copatarica.

NOVO MESTO, 14. aprila – V klubu LokalPatriot je potekal predizborni koncert za Rock Otočec 2006.

SEVNICA, 14. aprila – Mladinski center je povabil na literarni večer treh slovenskih poetov iz začetka 20. stoletja: Simon Gregorčič, Srečko Kosovel in Josip Murn Aleksandrov.

BRESTANICA, 15. aprila – Citrarka Petra Vovčko je popestrila otvoritev razstave ročnih del Pridne roke Rajhenburga v Domu svobode.

KRŠKO, 15. marca – Mladinski center je povabil na jazzovski koncert Septet Sax of a Kind.

SEVNICA, 15. aprila – Mladinski center je pripravil otvoritev Galerije Artefakt z ogledom 3D stereofotografij.

TREBNJE, 15. aprila – V Knjižnici Pavla Golie so odprli razstavo Zemlja.

SEMIČ, 16. aprila – V Kulturnem domu je bilo mogoče prisluhniti koncertu Pihalne godbe Semič.

METLIKA, 17. aprila – Metliška folklorna skupina Ivan Navratil je na velikonočni ponedeljek "zavirala kolo" na metliškem trgu. V goste je povabila folklorno skupino iz hrvaškega Kamanja.

BREŽICE, 18. aprila – Peta predstava gledališkega abonmaja je bila prvi del trilogije 5 žensk.com, komedija, ki so jo v Prosvetnem domu zaigrali igralci Špas teatra.

NOVO MESTO, 18. aprila – Boris Cavazza se je na koncertu v Kulturnem centru Janeza Trdine predstavil s svojim glasbenim prvencev 11 korakov, pri katerem je sodeloval tudi kitarist in aranžer Igor Leonard. Še prej so tam odprli razstavo del akademske slikarske Svetlane Jakimovski Rodič, ki jo je predstavil likovni pedagog Branko Šuster. Glasbeno je otvoritev razstave popestril nastop treh glasbenikov kvarteta Godalika. – V klubu LokalPatriot

Slikarka Jožice Medle na svoji razstavi v vojašnici Cerklje obKrki.

APRIL

je bil na ogled film *Father of the pride* v okviru Klape, ciklusa satiričnega animiranega filma.

ČRNOMELJ, 19. aprila – V Kulturnem domu je potekalo srečanje mladinskih pevskih zborov.

KOSTANJEVICA, 19. aprila – V Lamutovem likovnem salonu je kustosinja pedagoginja Helena Rožman vodila letošnjo prvo ustvarjalnico, povezano z aktualno razstavo Dela na papirju akademskega slikarja Žarka Vrezca.

NOVO MESTO, 19. aprila – V Domu kulture je Gledališče Prečna zaigralo komedijo Franca Pluta *Dober dan*. – OŠ Šmihel in Podružnična šola Birčna vas sta pripravila zaključek bralne znake. Gost je bil ilustrator Uroš Hrovat.

NOVO MESTO, od 19. do 21. aprila – Ob slovenskih dnevih knjige so na Glavnem trgu postavili stojnice s knjigami. V atriju Knjigarne Goge se je Stanka Hrastelj pogovarjala z Novico Novakovičem, na Muzejskih vrtovih pa z Nejcem Gazvodo o dolgi kratki zgodbi. Župan Boštjan Kovačič je v Gimnaziji Novo mesto sprejel literarne ustvarjalce iz novomeške občine ter mlade literate v okviru prireditve *Srečanje mladih literatov srednjih šol*. Bralni krožek *Bibliofil* na Gimnaziji je pripravil literarno uro z dr. Meto Grosman, razpis natečaja za najboljši strip in razstavo izdelkov, lestvico najljubših knjig zadnjega leta ipd. Na Mestni občini Novo mesto je bila do konca maja na ogled razstava lutk *Tatjane Grabrijan*, ki jih je izdelala na osnovi likov iz Trdinovih *Bajk* in povesti o *Gorjancih*.

SEVNICA, od 19. do 20. aprila – Medobmočne srečanje gledaliških skupin Dolenjske, Posavja in Bele krajine je strokovno spremljala Saša Krofl.

BREŽICE, 20. aprila – V župnijski cerkvi sv. Lovrenca je bilo mogoče prisluhniti koncertu estonskega moškega komornega zbora *Revalia*. – V Knjižnici Brežice so pripravili zaključek projekta *Knjižnica Brežice* v občini Brežice skozi čas v okviru praznovanja njene 60-letnice. – Družinsko gledališče *Kolenc* je v Mladinskem centru zaigralo predstavo *Čarobni zajček*.

KOČEVJE, 20. aprila – Zgodovinar dr. Božo Repe, urednik Marko Vidic in avtor dr. Mitja Ferenc so v Pokrajinskem muzeju predstavili knjigo *Kočevska - pusta in prazna*. Nemško jezikovno območje na Kočevskem po odselitvi kočevskih Nemcev.

LJUBLJANA, 20. aprila – Vlado Kreslin je popestril otvoritev likovne razstave novomeškega likovnega ustvarjalca Sama Kralja v Galeriji Krka. Avtorja je predstavil višji kustos Dolenjskega muzeja Jožef Matijević.

MOKRONOG, 20. aprila – Prof. Tatjana Mihelčič Gregorčič je strokovno spremljala območno revijo otroških in mladinskih pevskih zborov v Kulturnem domu. Nastopil je še moški pevski zbor *KUD Emil Adamič* pod vodstvom Staneta Pečka.

NOVO MESTO, 20. aprila – Gledališki igralec Anatol Štern je v Knjižnici Mirana Jarca v počastitev slovenskega in mednarodnega dneva knjige uprizoril monodramo *Lovro Toman*, ko je prvič razvil slovensko zastavo. Besedilo je delo Matjaža Kmecla. – Slavka Kristan je vodila knjižno čajanko v Knjižnici Mladinske knjige. – Knjižnica Mirana Jarca je v sodelovanju s hrvaškimi knjižničarji pripravila strokovno knjižničarsko srečanje o pravici do razvoja pismenosti, ki ga je pospremila ustvarjalna delavnica z naslovom *Gradivo*, lahko za branje in logo-biblioterapija. – V klubu *Lokalpatriot* so predstavili zasnovano in vsebino delavnice *Kako postanem ulični gledališčenik*.

NOVO MESTO, od 20. do 21. aprila – Trinajst pevskih zborov je nastopilo na območni reviji odraslih pevskih zborov v Kulturnem centru Janeza Trdine. Strokovno jo je spremljal Milivoj Šurbek.

POSAVJE, od 20. do 23. aprila – Trideset vokalnih skupin se je predstavilo na območni reviji odraslih pevskih zborov *Pesem Posavja 2006*, ki jo je strokovno spremljal Mitja Gobec. Uvodni koncert je pripadel gostujočemu komornemu zboru *Revalia* iz Estonije.

RIBNICA, 20. aprila – Knjižničarka Knjižnice Miklova hiša Anica Mohar je predstavila diplomsko nalogo *Usposobljenost mladinskih knjižničarjev za delo z mladimi bralci v splošni knjižnici*.

SEVNICA, 20. aprila – V Kulturni dvorani je bilo medobmočno srečanje otroških gledaliških skupin Dolenjske, Posavja in Bele krajine.

TREBNJE, 20. aprila – V Kulturnem domu je potekala območna revija otroških in mladinskih pevskih zborov.

Prizor iz Plutove komedije *Dober dan* v izvedbi Gledališča Prečna.

BREŽICE, 21. aprila – Svetlobni zapisi je naslov fotografske razstave Stanka Abadžića, ki so jo odprli v Mladinskem centru.

ČRNOMELJ, 21. aprila – V Maleričevi hiši so na ogled postavili razstavo glinenih izdelkov domače in umetnostne obrti Vere Vardijan iz Velikega Nerajca. O umetnici je spregovorila mag. Marinka Dražumerič, v kulturnem programu pa je nastopila Foklorna skupina Dragatuš.

KOČEVJE, 21. aprila – Pokrajinski muzej Kočevje je pripravil vodstvo po občasni razstavi Rudnik rjavega premoga Kočevje avtorice Vesne Jerbič Perko, ki je ob tej priložnosti predstavila tudi rudarske predmete.

KRŠKO, 21. aprila – V okviru svetovnega dneva knjige je Valvasorjeva knjižnica Krško v parku mimoidočim podarjala knjigo in cvet.

METLIKA, 21. aprila – V okviru bralnega krožka Srednje šole Metlika je potekalo srečanje s pisateljico Nejko Omahen. – V Kulturnem domu je bila na ogled gledališka lutkovna predstava Kekec v izvedbi Družinskega gledališča Kolenc.

ŠENTJANŽ, 21. aprila – Pred gostilno Repovž je potekala Podoknica z ansambлом in ljudskimi pevkami Solzice.

TREBNJE, 21. aprila – V Kulturnem domu je potekal 2. slovenski večer v kraljestvu Zlatoroga Karantanija in slovenska znamenja.

VELIKI TRN, 21. aprila – Vesel oder KD Žarek Dolenja vas je v Kulturni dvorani zaigral komedijo Center Raj. Predstavo so ponovili tudi v Večnamenskem domu v Pišecah.

ČRNOMELJ, 22. aprila – Godba na pihala pod taktirko Antona Kralja je ob 140-letnici delovanja povabila na slavnostni koncert v Športno dvorano pri OŠ Mirana Jarca. – Na tržnici je bila razstava izdelkov ustvarjalnih delavnic in prodaja knjig Založbe Mladinska knjiga.

GABRJE, 22. aprila – Gledališka skupina KD Otočec je v Gasilskem domu zaigrala komedijo Poročil se bom s svojo ženo. Ponovili so jo tudi v Dvorani Partizan na Mirni.

KRŠKO, 22. aprila – Z glasbo v svet, naših 30 let je bil naslov koncert New Swing Quarteta v Kulturnem domu.

METLIKA, 22. aprila – Plesno društvo Krokar je povabilo v Kulturni dom na celovečerno plesno predstavo z naslovom Franky goes to Hollywood ali Preprosto po Prešernu.

NOVO MESTO, 22. aprila – V klubu LokalPatriot je bilo mogoče prisluhniti promocijskemu koncertu albuma Izredno stanje skupine Dom za sanje. Gost je bila skupina Marshmallow.

RAZBOR, 22. aprila – Razbor med koprenami spomina je naslov knjige avtorice Brede Vidmar, ki so jo predstavili v Domu krajanov. Predstavili so tudi zgoščenko ljudskih pesmi Ljudskih pevk z Razborja. Dogodek je spremljal bogat kulturni program.

SEVNICA, 22. aprila – Na gradu Sevnica je bilo mogoče prisluhniti 2. koncertu revije Pesem Posavja 2006. – Pred knjižnico so pripravili prodajo knjig po znižani ceni.

ŠENTRUPERT, 22. aprila – V Kulturnem domu je potekal 2. slovenski večer Karantanija in slovenska znamenja.

TREBNJE, 22. aprila – Milivoj Šurbek je strokovno spremljal območno revijo odraslih pevskih zborov v Kulturnem domu. Nastopilo je 14 zborov iz trebanjske občine. – V Mercator centru je bila na ogled lutkovna predstava Lumpijev gozdni dan.

BREŽICE, 24. aprila – V dvorani Prosvetnega doma je Glasbena šola Brežice v okviru praznovanja šestdesetletnice svojega delovanja pripravila še en koncert in na njem predstavila pestro glasbeno dejavnost.

KRŠKO, 24. aprila – V Kulturnem domu je bila na ogled predstava Branka Đurića - Đure Što ćemo sad?

NOVO MESTO, 24. aprila – Pihalni orkester Krka je v počastitev dneva upora proti okupatorju igral v veliki dvorani Kulturnega centra Janeza Trdine.

METLIKA, 25. aprila – Družinsko gledališče Kolenc je v Kulturnem domu izvedlo brezplačni zabavni kabaret Oh, ta naš čas.

NOVO MESTO, 25. aprila – Gustav gledališče in theater Mogul je v Kulturnem centru Janeza Trdine zaigral predstavo Roba Beckerja Jamski človek.

KOSTANJEVICA, 26. aprila – V Lamutovem likovnem salonu so odprli

Breda Vidmar, avtorica knjige Razbor med koprenami spomina.

APRIL razstavo likovnih del 17. otroškega ekstempora Šolske stezice, na katerem je sodelovalo skoraj 70 udeležencev. Nastopil je kostanjeviški pihalni orkester in šolski pevski zbor. Ravnateljica šole Melita Skušek je podelila priznanja, spregovorila sta še dr. Matjaž Duh in krški župan Franc Bogovič. Malo pozneje so premierno zavrтели film Talala Hadija Portret Lada Smrekarja.

NOVO MESTO, 26. aprila – V klubu LokalPatriot je bilo mogoče prisluhniti koncertu banda Vasila Hadžimanova in nato še večmedijskemu performansu Lačna in trezna v okviru Jazzinty abonmaja.

SEMIČ, 26. aprila – V Taborski hiši je bilo mogoče prisluhniti letnemu koncertu učencev Glasbene šole Črnomelj.

DOLENJSKE TOPLICE, 27. aprila – Na terasi Gostilne Rog je nastopila bolgarska folklorna skupina.

NOVO MESTO, 27. aprila – V Kulturnem centru Janeza Trdine je potekal gala koncert 2. mednarodnega folklornega festivala Slofolk Slovenija. Nastopile so štiri odlične folklorne skupine: O Kleidonas iz Grčije, Dainava iz Litve, folklorna skupina iz Ukrajine in folklorna skupina Lubuski iz Poljske ter domači folkloristi, otroška folklorna skupina Kres. Koncert gostujočih skupin so ponovili tudi v Kulturnem domu v Šmartnem, v Prosvetnem domu v Artičah in v športni dvorani OŠ Šentvid pri Stični.

KOČEVJE, aprila – V Šeškovem domu je potekalo 7. območno srečanja mladih plesnih ustvarjalcev Ples in gib, ki ga je strokovno spremljala Vilma Rupnik.

LJUBLJANA, aprila – Liberalna akademija je nagrado Zlata ptica za literaturo podelila mlademu novomeškemu pisatelju Nejeu Gazvodi za knjižni prvenec Vevericam nič ne uide, ki je lani izšel pri Založbi Goga.

LJUBLJANA, aprila – Trebanjec Igor Teršar je bil po uspešno zaključen prvem mandatu ponovno izbran za direktorja Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti.

METLIKA, aprila – Mladi pesniki in pisatelji Dolenjske, Posavja in Bele krajine so se v Hotelu Bela krajina zbrali na medobmočnem srečanju v okviru Festivala mladih literatov Urška in se pogovarjali s pesnico Stanko Hrastelj iz Leskovca pri Krškem.

MIRNA PEČ, aprila – Otroci vrta Cepetavček so zaključili predšolsko bralno značko Cepetavček bralček. Otroci so si ogledali predstavo Stena Vilarja Pikin rojstni dan.

NOVO MESTO, aprila – Na velikem prazgodovinskem grobišču na Kapiteljski njivi so začeli z arheološkimi zaščitnimi izkopavanji. – Na Glavnem trgu je vsako soboto potekal boljši sejem knjig in dekorativnih predmetov pod geslom Dajte stare knjige na prepih! – Knjižarna Goga je na knjižni trg prinesla tri nove leposlovne knjige; prevod romana Tostran raja ameriškega pisatelja F. Scotta Fitzgeralda, roman Camera obscura novomeškega pisatelja Nejea Gazvode in pesniško zbirko Rumena, zelena, modra, rjava ljubljanskega pesnika Novice Novakovića.

SEVNICA, aprila – V prostorih sevniškega Mladinskega centa so z razstavo slovenskih fotografov odprli novo razstavišče Artefakt.

ŠMARJETA, aprila – Z odprtjem razstave del Jožeta Karlovška in odkritjem spominske plošče na njegovi rojstni hiši so se Šmarječani poklonili spominu znamenitega rojaka, gradbenika, pedagoga, pisca, likovnika, etnologa, stavbarja in izumitelja.

Nastop folklorne skupine iz Grčije na gala koncertu 2. mednarodnega folklornega festivala Slofolk v Novem mestu.

Vse fotografije v Kroniki: M. Markelj

KRONIKA
Rast 3-4 / 2006

402

RAST

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA

LETNIK XVII., JULIJ 2006, št. 3–4 (105–106), ISSN 0353–6750, UDK 050 (497.4)

- IZDAJATELJICA:** Mestna občina Novo mesto, zanjó župan mag. Boštjan Kovačič
- SOIZDAJATELJICE:** Občine Črnomelj, Dolenjske Toplice, Mirna Peč, Semič, Šentjernej, Škocjan, Trebnje, Žužemberk in Založba Goga
- SVET REVIJE:** Predsednica sveta: Staša Vovk (Mestna občina Novo mesto), člani: Rudolf Cerkovnik (Žužemberk), Anica Jakša (Semič), Ksenija Khalil (Črnomelj), Cvetka Klobučar (Škocjan), Jože Kumer (Dolenjske Toplice), Ida Zagorec (Šentjernej), Aleksander Rupena (Mirna Peč), Stane Peček (Trebnje) in Mitja Ličen (Založba Goga)
- UREDNIŠTVO:** Milan Markelj (odgovorni urednik), Nataša Petrov (namestnica odgovornega urednika), Ivan Gregorčič (Literatura), Marinka Dražumerič (Kultura), Marko Koščak (Družbena vprašanja), Tomaž Koncilija (Odmevi in odzivi), Janko Orač (likovni urednik)
Strokovni urednik arheološkega dela v tej številki: Danilo Breščak
- NASLOV UREDNIŠTVA
IN TAJNIŠTVA:** Mestna občina Novo mesto, Seidlova c. 1, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (07)39-39-253, faks: (07) 39-39-208, elektronska pošta: rast@novomesto.si.
- TAJNIK REVIJE:** Franc Zaman – Uradne ure ob sredah od 9. do 18. ure, tel.: 041-845-729.
- LEKTOR:** Peter Štefančič
- NAROČNINA:** Podračun Mestne občine Novo mesto, št. 01285-0100015234, s pripisom: za revijo Rast. Letna naročnina za fizične osebe je 4.500 SIT / 18,78 EUR, za pravne osebe 7.500 SIT / 31,30 EUR. Ta številka stane v prosti prodaji 1.000 SIT / 4,17 EUR. Odpovedi so možne samo v začetku koledarskega leta.
- PRISPEVKI:** Rokopise sprejemajo tajnik revije in uredniki. Nenaročenih rokopisov in drugih gradiv ne vračamo. Želena je, da so prispevki napisani z računalnikom, stiskani v dveh izvodih s širokim razmikom (30 vrst na stran). Zapisi naj bodo shranjeni v formatu MS Word ali rtf.
- NAKLADA:** 500 izvodov
- PRIPRAVA ZA TISK:** MiM
- TISK:** Tiskarna Novo mesto
- Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost (Uradni list RS, št. 89/98) je revija uvrščena med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 8,5 odst.
- Izhaja dvomesečno
- PODPORNIKI:** Izid te številke so podprli: Mestna občina Novo mesto, občine soizdajateljice, Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo, Komunala Novo mesto, Trimo Trebnje in Krka, d. d..

SODELAVCI TE ŠTEVILKE

Rasto Božič, publicist, Novo mesto

France Baraga, mag. teologije, arhivar, prevajalec, Ljubljana

David Bedrač, prof. slovenščine, Ptuj

Alenka Černelič Krošelj, prof. umet. zgod. in univ. dipl. etnolog. in kult. antropologinja, raziskovalka, Valvasorjev raziskovalni center Krško, Krško

Lijana Dejak, sodelavka iz Ljubljane

Marinka Dražumerič, mag., univ. dipl. umet. zgodovinarica in univ. dipl. etnologinja, konservatorska svetovalka, ZVKDS, OE Novo mesto, Novo mesto

Andrej Glavan, prvi novomeški škof, Novo mesto

Stanislav Južnič, dr. fizikalnih znanosti, Ljubljana

Ivan Kastelic, univ. dipl. novinar, kustos, pedagog, Posavski muzej Brežice, Krško

Franci Koncilija, geodet, Novo mesto

Janez Kolenc, prof. slovenščine, pesnik in pisatelj, Novo mesto

Tine Kristan, novinar, publicist, Ljubljana

Lidija Markelj, univ. dipl. novinarica, Dolenjski list Novo mesto, Novo mesto

Milan Markelj, novinar, urednik, pesnik in pisatelj, Novo mesto

Stane Peček, glasbenik, Mokronog

Zvone Pelko, direktor Visio, oblikovanje, fotografija, galerija, d.o.o., Ljubljana

Ivanka Počkar, univ. dipl. etnologinja in anglistka, kustosinja za etnologijo, muzejska svetovalka, Brežice

Nataša Polajnar Freljih, mag., Slovenski verski muzej, Stična, Ivančna Gorica

Tatjana Pregl Kobe, samostojna kulturna ustvarjalka, likovna kritičarka, esejistka, pesnica, Ljubljana

Jože Sevljak, prof. pedagogike, Litija

Marjan Simič, sodelavec iz Novega mesta

Barica Smole, prof. slovenskega in ruskega jezika, Trebnje

Maksim Sedej ml., slikar, grafik, ilustrator

Oton Skola, misionar, slikar, pesnik, leksikograf (1805-1879)

Vladimir Sorokin, ruski pisatelj, grafik, ilustrator

Smiljan Trobiš, samostojni kulturni ustvarjalec, pesnik, Novo mesto

Damijan Šinigoj, pisatelj, urednik, Založba Goga, Novo mesto

Jože Zupan, prof., kulturni delavec, Šentrupert

Jadranka Matić Zupančič, prof., višja bibliotekarka v Knjižnici Mirana Jarca, Novo mesto

Jernej Zupančič, dr., doc., Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo in Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana

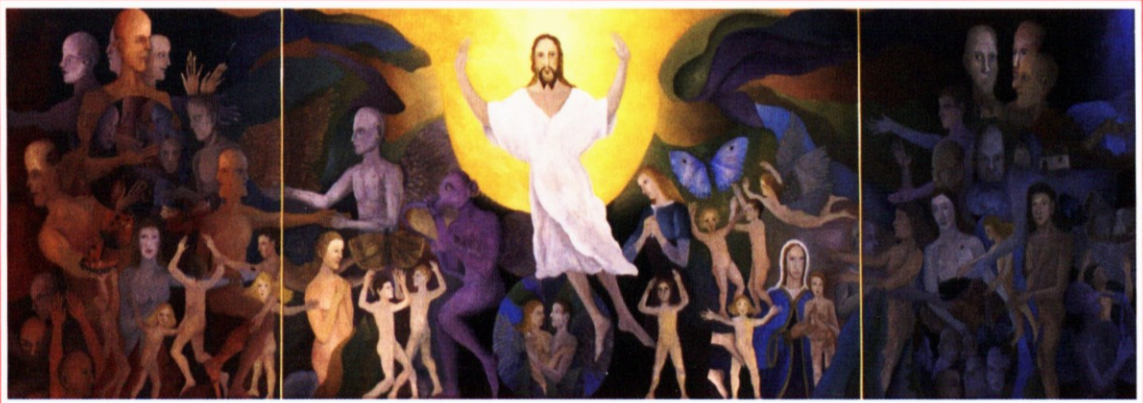
82
RAST 2006

KNJIZNICA M. JARCA
Domaženski, oddeljak

200702439,3/4

COBISS o

RAST – JULIJ 2006

MESTNA OBČINA NOVO MESTO